GOSPODAR PRSTENOVA

KNJIGA DRUGA

I. poglavlje

MNOGOBROJNI SUSRETI

Kad se Frodo probudio, vidio je da leži u krevetu. U prvi je mah pomislio da se uspavao nakon duga, neugodna sna koji mu je još zaostao negdje na rubu pamćenja. Ili da se možda nije razbolio? Ali strop mu se činio nepoznat; bio je ravan i imao tamne, bogato izrezbarene grede. Još je malo ležao gledajući šare sunčanog svjetla na zidu i slušajući šum slapa.

"Gdje li sam, i koliko je sati?" naglas upita strop.

"U Elrondovoj kući, a deset je sati prije podne" odgovori mu nečiji glas. "Prije podne dvadeset i četvrtog listopada, ako te baš zanima."

"Gandalf!" uzvikne Frodo uspravljajući se u krevetu. Stari je čarobnjak sjedio na stolici pokraj otvorena prozora.

"Da, ja sam" odvrati čarobnjak. "A ti možeš biti sretan što si također ovdje nakon svih onih budalaština koje si počinio otkako si otišao od kuće."

Frodo opet prilegne. Osjećao se odviše dobro i bezbrižno da bi se prepirao, a ionako je mislio da bi izgubio svaki spor. Sad je bio potpuno budan i vraćalo mu se sjećanje na putovanje – onaj nesretni "prečac" kroz Staru šumu; nezgoda kod *Razigranog ponija*; i ono kako je nepromišljeno nataknuo Prsten na prst u dolcu podno Vjetrovrha. Dok je razmišljao o svim tim stvarima i uzalud se pokušavao prisjetiti kako je stigao u Rivendell, vladala je dugotrajna šutnja koju je remetilo samo tiho pućkanje Gandalfove lule dok je ispuštao kolutove dima kroz prozor.

"Gdje je Sam?" napokon ga priupita Frodo. "Jesu li svi ostali živi i zdravi?"

"Jesu, svi su zdravi i čitavi" odgovori Gandalf. "Sam je bio ovdje sve dok ga nisam poslao da se odmori, prije otprilike pola sata."

"A što se dogodilo na gazu?" opet će Frodo. "Sve mi je bilo nekako mutno, pa i sad je još."

"Hja, nije ni čudo. Počeo si nestajati" odgovori mu Gandalf. "Rana te je na kraju ipak počela svladavati. Još nekoliko sati i više ti ne bismo mogli pomoći. Ali velika je snaga u tebe, dragi moj hobite! Pokazao si to i u Grobištu. Ondje si se izvukao za dlaku: možda ti je to bio najpogibeljniji trenutak. Žao mi je što se na Vjetrovrhu nisi uspio suzdržati."

"Čini mi se da vi već mnogo toga znate" reče mu Frodo. "Nisam još nikom govorio što sam doživio u Grobištu. Isprva je bilo odviše strašno, a poslije sam morao misliti na druge stvari. Kako znate za to?"

"Govorio si dugo u snu, Frodo" blago će Gandalf "a meni nije bilo teško da ti čitam misli i sjećanja. Budi bez brige! Kad sam ono maloprije rekao da si počinio "budalaštine", nisam mislio tako ozbiljno. Ja imam dobro mišljenje o tebi... i o ostalima. Bio je to pravi pothvat, stići ovako daleko, i proći kroz sve one opasnosti, noseći i dalje Prsten."

"Ne bismo bili u tome uspjeli da nije bilo Stridera" reče Frodo. "Ali vi ste nam zapravo bili potrebni. Nisam znao što mi je činiti bez vas."

"Bio sam spriječen da dođem" odvrati Gandalf "a to umalo da nas nije upropastilo. Ipak, nisam siguran; možda je čak ovako i bolje ispalo."

"Volio bih da mi kažete što se dogodilo."

"Sve u svoje vrijeme! Po Elrondovim uputama, ne bi smio danas razgovarati niti se zbog bilo čega uzrujavati."

"Ali razgovor bi me odvratio od razmišljanja i neizvjesnosti, što je isto tako zamorno" reče Frodo. "Sad sam posve budan i sjećam se mnogo čega što zahtijeva objašnjenje. Čime ste to bili spriječeni? Dajte mi bar to recite!"

"Uskoro ćeš doznati sve što te zanima" reče Gandalf. "Čim se koliko-toliko oporaviš, održat ćemo vijećanje. Zasad ću ti samo reći da sam bio zatočen."

"Vi?" uzvikne Frodo.

"Da, ja, Gandalf Sivi" svečano će čarobnjak. "U svijetu ima mnogo sila, dobrih i zlih. Neke su veće od mene. S nekima se još nisam ogledao. Ali dolazi i taj čas. Ponovo se pojavio Morgul-knez sa svojim Crnim jahačima. Sprema se rat!"

"Onda ste već znali za Jahače... još prije nego što sam se ja susreo s njima?"

"Da, znao sam za njih. Čak sam ti jednom i pričao o njima: jer Crni su jahači Prstenove utvare, devet slugu Gospodara prstenova. Ali nisam znao da su se opet digli na noge, inače bih bio odmah s tobom pobjegao. Doznao sam za njih tek poslije, pošto sam otišao od tebe u lipnju mjesecu; ali ta priča neka pričeka. Zasad nas je Aragorn spasio od propasti."

"Da" potvrdi Frodo "Strider nas je spasio. Pa ipak, ja sam ga se isprva bojao. Mislim da mu Sam nije nikad potpuno povjerovao, barem dok nismo sreli Glorfindela."

Gandalf se osmjehne.

"Čuo sam sve o Samu" reče. "Sad više nimalo ne sumnja."

"Drago mi je to čuti" reče Frodo. "Jer meni je Strider prirastao srcu. Dobro, *prirastao srcu* možda nije pravi izraz. Hoću reći da mi je drag, iako je neobičan, i katkad sumoran. Zapravo me često podsjeća na vas. Nisam znao da su neki od Velikih ljudi takvi. Mislio sam, ovaj, da su samo veliki, i prilično glupi: dobroćudni i glupi kao Maslovar; ili glupi i opaki kao Bill Papratovina. Uostalom, mi u Shireu ne znamo mnogo o ljudima, osim možda onih koji žive u Breelandu."

"Ne znaš ti mnogo ni o njima ako misliš da je stari Ječmenko glup" reče Gandalf. "On je na svom poslu dovoljno pametan. Misli manje nego što govori, i sporije; ali u pravi čas vidi i kroz ogradu od opeke (kako govore u Breeju). Ipak, u Međuzemlju ih je malo ostalo takvih kao što je Aragorn, sin Arathornov. Taj kraljevski rod s one strane mora samo što nije izumro. Možda će ovaj Rat za Prsten biti njihova posljednja pustolovina."

"Zar vi zbilja mislite da je Strider potomak plemena starih kraljeva?" u čudu će Frodo. "Ja sam mislio da su svi oni odavno izumrli. Mislio sam da je on običan graničar."

"Običan graničar!" usklikne Gandalf. "Ali, dragi moj Frodo, graničari su upravo to: posljednji ostaci tog velikog naroda, ljudi sa Zapada, u ovim sjevernim krajevima. Oni su meni već pomagali, a njihova će mi pomoć zatrebati i u danima koji dolaze, jer smo doduše stigli u Rivendell, ali Prsten još ne miruje."

"Bit će da je tako" reče Frodo. "Ali dosad sam mislio samo na to kako da dođem ovamo; i nadam se da neću morati dalje. Vrlo je ugodno naprosto se odmarati. Za mnom je mjesec dana progonstva i pustolovina, i mislim da mi je svega toga uvrh glave."

Ušutio je i sklopio oči. Nakon nekog vremena iznova progovori:

"Sve nešto računam, ali nikako ne mogu u računu doći do dvadeset i četvrtog listopada. Danas bi trebalo da bude dvadeset i prvi. Bit će da smo do gaza stigli dvadesetoga."

"Govorio si i računao više nego što je dobro za tebe" reče Gandalf. "Kako su ti sada bok i rame?"

"Ne znam" odgovori Frodo. "Uopće ih ne osjećam, što je stanovito poboljšanje, ali..." tu se upne svim silama "...mogu opet donekle micati rukom. Da, oživljava mi. Nije ni hladna" nadoda dodirujući ljevicu desnicom.

"Izvrsno!" reče Gandalf. "Brzo se oporavlja. Uskoro ćeš opet biti zdrav! Elrond te je izliječio: njegovao te je danima, otkako si stigao ovamo."

"Danima?" ponovi Frodo.

"Pa, četiri noći i tri dana, da budemo posve točni. Vilenjaci su te donijeli s gaza u noći dvadesetoga, i tad si izgubio račun o vremenu. Bili smo strašno zabrinuti za tebe, a Sam je gotovo neprestano bio uza te, dan i noć, osim kad je morao prenositi poruke. Elrond je pravi majstor u liječenju, ali oružje je našeg neprijatelja smrtonosno. Da ti pravo kažem, nisam se mnogo nadao, jer sam se bojao da u zacijeljenoj rani nosiš još komadić sječiva. Ali tek su ga sinoć otkrili. Elrond je odstranio krhotinu. Bila je duboko zabijena i djelovala je prema unutra."

Frodo je uzdrhtao sjećajući se onoga groznog bodeža s nazubljenom oštricom što je bila nestala iz Striderovih ruku.

"Ne boj se!" reče Gandalf. "Nema ga više. Istopio se. Čini se da se hobiti vrlo nerado rastaju sa svijetom. Ja poznajem snažne ratnike među Velikim ljudima koje bi bila brzo dokrajčila ta krhotina koju si ti nosio u sebi sedamnaest dana."

"A što bi oni sa mnom?" upita ga Frodo. "Što su ti Jahači htjeli od mene?"

"Htjeli su ti probosti srce morgulskim bodežom koji ostaje u rani. Da su uspjeli, postao bi kao oni, samo slabiji, i bio bi pod njihovom vlašću. Postao bi utvara pod vlašću Gospodara tame, a on bi te mučio zato što si pokušao zadržati njegov Prsten, ako je uopće moguća neka veća muka od toga da ti ga otme i da ga vidiš na njegovoj ruci."

"Hvala nebesima što nisam bio svjestan te užasne opasnosti!" reče Frodo slabašnim glasom. "Dakako da sam bio nasmrt uplašen, ali da sam nešto više znao, ne bih se bio usudio ni pomaknuti. Pravo je čudo kako sam se spasio."

"Da, pomogla ti je sreća ili sudbina" reče Gandalf "a da i ne govorimo o tvojoj hrabrosti. Jer srce ti nije bilo taknuto, samo ti je rame probodeno, a to je bilo zato što si se odupirao do kraja. Ipak, spasio si se za dlaku, tako reći. U najvećoj si pogibli bio kad si Prsten nosio na prstu jer tada si već napola bio u svijetu utvara, pa su te mogli dograbiti. Ti si tada mogao vidjeti njih a oni tebe."

"Znam" reče Frodo. "Bilo ih je strašno gledati! Ali kako smo mogli svi vidjeti njihove konje?"

"Zato što su to pravi konji, baš kao što su i crni plaštevi koje nose pravi plaštevi, a nose ih radi toga da zaodjenu svoje ništavilo kad imaju posla sa živima."

"Pa zašto onda ti crni konji podnose takve Jahače? Sve se ostale životinje unezvijere kad im se oni približe, čak i Glorfindelov vilin-konj. Psi zavijaju a guske skriče kad ih vide."

"Zato što su ti konji oždrijebljeni i othranjeni u službi Gospodara tame u Mordoru. Nisu baš sva njegova služinčad i stoka utvare! Ima on orkova i trolova, ima vargova i vukodlaka, a bilo je i još ima mnogo ljudi, ratnika i kraljeva, koji živi hode pod suncem a ipak su u njegovoj vlasti. I njihov broj svakim danom raste."

"A što je s Rivendellom i vilenjacima? Jesmo li bar ovdje sigurni?"

"Jesmo, za sada, dok sve ostalo ne bude pokoreno. Vilenjaci se možda boje Gospodara tame, i možda bježe od njega, ali nikad ga više neće slušati niti će mu služiti. A ovdje u Rivendellu još žive neki od njegovih glavnih dušmana: vilin-mudraci, gospodari Eldara s onu stranu najdaljih mora. Oni se ne boje Prstenovih utvara jer oni koji su prebivali u Blaženom Kraljevstvu žive u isti mah u oba svijeta, i imaju veliku moć i nad viđenim i nad neviđenim."

"Učinilo mi se u jedan mah da vidim bijelu priliku koja je sjala i nije se zamutila kao ostale. Je li to bio Glorfindel?"

"Jest, vidio si ga načas onakvog kakav je na drugoj strani: jedan od moćnika među prvorođenima. On je vilin-gospodar iz kneževske kuće. U Rivendellu postoji zaista sila koja se može još neko vrijeme odupirati moći Mordora, pa i drugdje ima još takvih sila. Čak i u Shireu ima jedna, doduše drukčija sila. Ali sva će ta mjesta uskoro postati otoci pod opsadom, ako se događaji nastave zbivati kako se zbivaju. Gospodar tame razvio je svu svoju snagu. Pa ipak" nadoda iznenada ustajući i isturujući podbradak a brada mu se ukruti i izravna poput četke od žice "ne smijemo gubiti hrabrost. Ti ćeš uskoro ozdraviti ako te ja pričanjem ne otjeram u grob. U Rivendellu si i zasad se ne moraš ni za što brinuti."

"Ja nemam više ni trunka hrabrosti" reče Frodo "ali trenutno nisam ni najmanje zabrinut. Samo mi recite kako su mi prijatelji, i kako je završio okršaj na gazu (to vas neprestance zapitkujem), a onda ću se smiriti. Nakon toga ću opet, mislim, malo odspavati, ali prije toga neću moći oka stisnuti."

Gandalf je prikučio svoju stolicu njegovu uzglavlju i dobro ga promotrio. Boja mu se vratila u obraze i oči su mu bile bistre, posve budne i svjesne. Smiješio se i reklo bi se da mu ništa ne nedostaje. Ali je čarobnjakovo oštro oko otkrilo jedva primjetnu promjenu na njemu, tako reći puki nagovještaj neke prozračnosti, napose na lijevoj šaci koju je držao na pokrivaču.

“To se, uostalom, moglo i očekivati”, reče Gandalf u sebi. “Nije još prošao ni pola puta, a čak ni Elrond ne može predvidjeti što će sve doživjeti do kraja. Neće valjda loše završiti. Možda će postati nešto kao čaša puna čistog svjetla za oči koje mogu vidjeti.”

"Izvrsno izgledaš" reče mu naglas. "Riskirat ću da ti ukratko ispričam što se dogodilo, a da se ne posavjetujem prethodno s Elrondom. Ali pazi, sasvim ukratko, a onda opet moraš spavati! Evo što se zbilo, koliko sam mogao razabrati. Čim si ti pobjegao, Jahači su pojurili za tobom. Nisu ih više konji morali voditi: postao si im vidljiv jer si već

bio na pragu njihova svijeta. A i Prsten ih je privlačio. Tvoji su prijatelji odskočili u stranu, inače bi ih bili pogazili. Znali su da te ništa neće spasiti ako te ne spasi bijeli konj. Jahači su bili prebrzi da bi ih mogli prestići, i bilo ih je previše da bi im se mogli oduprijeti. Bez konja čak ni Glorfindel i Aragorn zajedno nisu se mogli suprotstaviti svoj Devetorici odjednom. Kad su Prstenove utvare projurile pokraj njih, tvoji su prijatelji potrčali za njima. Blizu gaza ima jedna mala uvala uz Cestu prikrivena nekolikim kržljavim drvetima. Tu su na brzinu naložili vatru jer je Glorfindel znao da će rijeka nadoći ako je Jahači pokušaju prijeći, pa da će se on onda morati pozabaviti onima koji ostanu na njihovoj strani. Čim je voda nadošla, on je istrčao s Aragornom i ostalima iz uvale, s upaljenim lučima. Kad su se našli između vatre i vode i ugledali pred sobom vilin-gospodara obuzetog gnjevom, zapali su u očaj a konji su im pomahnitali. Trojicu je odnijela rijeka u prvom naletu, a ostale su njihovi konji zbacili u vodu i onesposobili za borbu."

"I je li to bio kraj Crnih jahača?" upita ga Frodo.

"Nije" odgovori Gandalf. "Vjerojatno su im konji stradali a oni su bez konja nemoćni. Ali same Prstenove utvare nije tako lako uništiti. Ipak, trenutačno se nemamo čega bojati. Tvoji su prijatelji prešli rijeku kad je povodanj prošao, i zatekli te kako ležiš ničice na vrhu obale, sa slomljenim mačem ispod sebe. Konj je stajao pokraj tebe na straži. Bio si blijed i hladan pa su se uplašili da si mrtav, ili još nešto gore od toga. Elrondovi su im ljudi došli u susret i polako te donijeli do Rivendella."

"A tko je izazvao povodanj?" upita ga Frodo.

"To je bilo na Elrondovu zapovijed" odgovori Gandalf. "Rijeka je u ovoj dolini pod njegovom vlašću, pa se diže u gnjevu kad god se ukaže hitna potreba da se zapriječi prelazak na gazu. Čim je vođa Prstenovih utvara zagazio u vodu, potekla je bujica. Ja sam, ako smijem tako reći, također tome nešto malo pridonio: možda nisi primijetio, ali neki su valovi poprimili oblik velikih bijelih konja sa sjajnim bijelim jahačima, a usput je rijeka valjala i drobila mnogobrojno veliko kamenje. Načas sam se pobojao da smo oslobodili prevelike prirodne sile i da će nam bujica izmaknuti iz ruku i sve vas daleko odvući. Strahovita se snaga krije u vodama što teku sa snjegova Maglenog gorja."

"Da, sad se svega toga sjećam" reče Frodo "te silne orljave. Već sam mislio da ću se utopiti, sa svim svojim prijateljima i neprijateljima i ostalima. Ali sad smo na sigurnome!"

Gandalf zirne na Froda. Međutim Frodo je već sklopio oči.

"Da, zasad ste svi na sigurnome. Uskoro će se ovdje bogato i veselo proslaviti pobjeda kod gaza na Bruinenu, a svi ćete vi na proslavi sjediti na počasnim mjestima."

"Sjajno!" usklikne Frodo. "Divno je što Elrond i Glorfindel i drugi veliki gospodari, a da i ne govorimo o Strideru, ulažu toliko truda i iskazuju mi toliko dobrote."

"Pa, ima za to mnogo razloga" otpovrne Gandalf smiješeći se. "I ja sam jedan valjan razlog. Prsten je drugi: a ti si nositelj Prstena. I ujedno si nasljednik Bilbov, nalaznika Prstena."

"Dragi moj Bilbo!" sneno će Frodo. "Da mi je samo znati gdje je on! Da je bar ovdje pa da sve ovo čuje. Ala bi se on nasmijao! I krava preskoči Mjeseca-svata! I onaj siroti stari trol!"

Pa zaspi kao zaklan.

Frodo je sad bio na sigurnome u Posljednjoj domaćoj kući istočno od mora. Ta je kuća bila, kao što je Bilbo davno zapisao, “savršena kuća, bilo da voliš jesti ili spavati, ili slušati priče ili pjesme ili samo sjediti i premišljati, ili ugodnu mješavinu svega toga”. Sam boravak u toj kući bio je pravi lijek za umor, strah i tugu.

Negdje pred večer Frodo se opet probudio i ustanovio da više ne osjeća potrebu za odmorom ni snom, nego da je raspoložen za jelo i pilo, a nakon toga vjerojatno i za pjesmu i priče. Ustao je iz kreveta i otkrio da se opet može gotovo isto onako služiti ozlijeđenom rukom kao i nekad. Našao je spremnu čistu odjeću od zelene tkanine koja mu je stajala kao salivena. Pogledavši se u zrcalo, lecnuo se kad je vidio u njemu mnogo vitkiji odraz od onoga kojeg se sjećao: bio je vrlo sličan onom Bilbovu mladu sinovcu koji je rado landrao sa stricem po Shireu, samo što su ga oči nekako zamišljeno gledale.

"Da, svačega si se nagledao otkako si zadnji put provirio iz ogledala" reče svom odrazu. "Ali sad idemo na veliki skup!"

Protegnuo je ruke i zazviždao neku melodiju. Uto mu je netko pokucao na vrata. Bio je to Sam. Pritrčao je Frodu i uhvatio ga za ljevicu, nespretno i snebivljivo. Nježno ju je pogladio, porumenio i brže se okrenuo na drugu stranu.

"Zdravo, Sam!" pozdravi ga Frodo.

"Topla je!" reče Sam. "Mislim na vašu ruku, gospodine Frodo. A bila je tako hladna sve ove duge noći. Ali hvala nebesima!" usklikne i ponovo se okrene blistavih očiju i zapleše. "Lijepo je vidjet vas opet na nogama, zdrava i čitava, gospodine! Reko mi je Gandalf da pogledam jeste spremni da dođete dolje a ja sam mislio da se šali."

"Spreman sam" odgovori Frodo. "Hajde da potražimo ostalo društvo."

"Ja vas mogu odvest do njih, gospodine" reče Sam. "Ovo vam je velika kuća, i vrlo neobična. Uvijek ima ponešto da se otkrije, i nikad ne znate šta vas čeka iza ćoška. A istom vilenjaci, gospodine! Posvuda sve sami vilenjaci! Neki su od njih ko kraljevi, strašni i sjajni, a neki su vam veseli ko djeca. Pa njihova muzika i pjesma... iako nisam imo baš vremena ni volje da ih puno slušam otkako smo stigli vamo. Al malo-pomalo upoznajem ovo mjesto."

"Znam što si sve radio, Sam" reče Frodo hvatajući ga ispod ruke. "Ali večeras ćeš se veseliti i naslušati svega i svačega do mile volje. Hajde, vodi me oko tih ćoškova!"

Sam ga je poveo kroz nekoliko hodnika i niz mnogo stuba i doveo u perivoj visoko nad strmom obalom rijeke. Zatekao je svoje prijatelje kako sjede na trijemu na istočnoj strani kuće. Sjene su bile pale na dolinu pod njima, ali daleko na obroncima gorja bilo je još svijetlo. Zrak bijaše topao. Razlijegala se huka vode što je tekla i padala, a večer bijaše ispunjena blagim mirisom drveća i cvijeća, kao da se ljeto još zadržalo u Elrondovim perivojima.

"Hura!" vikne Pippin i skoči na noge. "Evo našeg plemenitog rođaka! Napravite mjesta za Froda, Gospodara Prstena!"

"Pst!" oglasi se Gandalf iz sjene u dnu trijema. "U ovu dolinu zlo ne dolazi, ali svejedno ga ne smijemo spominjati. Gospodar Prstena nije Frodo, nego vlasnik Crne kule u Mordoru, čija se noć opet širi cijelim svijetom! Mi smo sad u tvrđavi. Vani se smrkava."

"Gandalf nam je održao već mnogo ovakvih veselih govora" reče Pippin. "On misli da me neprestano mora pozivati na red. A meni se nekako čini da ovdje čovjek ne može biti sumoran ni potišten. Ja bih najradije zapjevao kad bih znao pravu pjesmu za ovu prigodu."

"I ja bih" nasmije se Frodo "iako bih trenutačno još radije nešto pojeo i popio!"

"Tomu ćemo uskoro doskočiti" reče Pippin. "Ti si opet zasvjedočio svoju prepredenost time što si ustao baš na vrijeme za večeru."

"Više nego večeru! Pravu gozbu!" uzvikne Merry. "Čim nam je Gandalf javio da si se oporavio, počele su pripreme za gozbu."

Tek što je on izgovorio te riječi, pozvani su svi u dvoranu zvonjavom mnogobrojnih zvona.

Dvorana u Elrondovoj kući bijaše puna svijeta – ponajvećma vilenjaka, ali bilo je tu i drugih gostiju. Elrond je, po običaju, sjedio na velikoj stolici na čelu dugačkog stola na podiju, a do njega je s jedne strane sjedio Glorfindel a s druge Gandalf.

Frodo ih je gledao u čudu jer nikad prije nije vidio Elronda, o komu su se pričale mnoge priče, a pokazalo se da su Glorfindel, pa čak i Gandalf, za koga je vjerovao da ga dobro poznaje, sjedeći Elrondu zdesna i slijeva, dostojanstveni i moćni gospodari.

Gandalf je bio nešto nižeg rasta od ostale dvojice, ali zbog svoje duge bijele kose, velike srebrnkaste brade i širokih ramena, izgledao je kao kakav mudri kralj iz drevne legende. Na njegovu ostarjelu licu, pod velikim snježnobijelim obrvama, bijahu mu duboko usađene crne oči poput ugljevlja koje se iznenada može prometnuti u plamen.

Glorfindel bijaše visok i vitak, imao je blistavu zlaćanu kosu, lijepo i mlado lice, neustrašivo i puno radosti, oči mu bile sjajne i prodorne a glas kao glazba; čelo mu je odavalo mudrost a ruke snagu.

Elrondovo je lice bilo bezvremeno, ni staro ni mlado, iako na njemu bijaše ispisano sjećanje na mnoge stvari, i vesele i tužne. Kosa mu bila tamna kao sjene i sumrak, a na njoj je nosio srebrni dijadem; oči mu bile sive poput vedre večeri, a u njima je gorjelo svjetlo poput sjaja zvijezda. Doimao se dostojanstveno, kao kralj okrunjen mnogim zimama, a ipak stamen kao iskusan ratnik u naponu snage. On bijaše gospodar Rivendella, moćan i među vilenjacima i među ljudima.

Na sredini stola, podno tapiserija na zidu, stajala je stolica pod baldahinom, a na njoj je sjedila gospa ugodna oku. U ženskom je obličju bila toliko slična Elrondu da je Frodo pomislio da mu je bliska srodnica. Bila je mlada, a opet i nije. Pletenice njene crne kose nije još bio dotaknuo mraz, bijele ruke i svijetlo lice bijahu joj besprijekorni i glatki, a svjetlo zvijezda zračilo joj iz blistavih očiju, sivih poput noći bez oblačka; pa ipak se doimala kao kraljica, i u pogledu joj se odražavali misao i znanje kao u nekoga tko zna mnogo toga što donose godine. Glava joj više čela bila pokrivena kapicom od srebrne čipke premrežene sitnim draguljima što su se bjelasali, ali na mekanoj sivoj opravi nije imala ukrasa osim pojasa s lišćem od kovanog srebra.

Tako je Frodo prvi put vidio onu koju je malo smrtnika dotad vidjelo: Arwen, kćerku Elrondovu, u kojoj je, kako rekoše, obličje Lúthienino ponovo došlo na svijet; a prozvaše je Undómiel jer je bila zvijezda večernjača svoga naroda. Dugo je boravila u

zemlji majčina roda, u Lórienu onkraj gorja, i tek se nedavno vratila u Rivendell, u očevu kuću. Ali njena braća, Elladan i Elrohir, bili su u viteškom lutanju: često su jahali daleko s graničarima sa sjevera, nikad ne smećući s uma muke svoje majke u jazbinama orka.

Takvu ljupkost u živu biću Frodo nije nikad vidio niti mogao zamisliti, te se iznenadio i snebio kad je vidio da i on ima mjesto za Elrondovim stolom, među svim tim, tako uzvišenim i lijepim svijetom. Iako je dobio prikladnu stolicu na koju su još naslagali i nekoliko jastučića, osjećao se vrlo sitan i kao da mu tu nije mjesto, ali je to osjećanje ubrzo izgubio. Gozba je bila vesela, a od jela sve što mu je glad samo poželjeti mogla. Tek se nakon nekog vremena opet obazreo oko sebe, pa čak i okrenuo susjedima.

Najprije je pogledom potražio svoje prijatelje. Sam je bio zamolio da mu dopuste da dvori svoga gospodara, ali su mu rekli da je ovaj put i on među počasnim gostima. Frodo ga je vidio kako sjedi s Pippinom i Merryjem za gornjim krajem jednoga od pokrajnjih stolova, nedaleko od podija. Ali od Stridera nije bilo ni traga.

Frodu zdesna sjedio je patuljak važna držanja, bogato odjeven. Brada mu, vrlo dugačka i račvasta, bijaše bijela, gotovo isto tako bijela kao i snježnobijela tkanina njegova ruha. Nosio je srebrn pojas, a oko vrata lančić od zlata i dijamanata. Gledajući ga, Frodo je prestao jesti.

"Dobro došli, drago mi je!" reče patuljak okrenuvši se njemu. Zatim čak i ustane i nakloni se. "Gloin, stojim vam na usluzi" reče i još se dublje pokloni.

"Frodo Baggins, stojim na usluzi vama i vašoj obitelji" ispravno se predstavi Frodo ustajući začuđeno i rušeći svoje jastučiće. "Da niste vi možda *onaj* Gloin, jedan od dvanaestorice suputnika velikog Thorina Hrastoštita?"

"Pogodili ste" odgovori patuljak skupljajući jastučiće i udvorno pomažući Frodu da ponovo sjedne. "A ja vas ništa i ne pitam jer su mi već rekli da ste rođak, posvojenik i nasljednik našega glasovitog prijatelja Bilba. Dopustite mi da vam čestitam na uspješnom oporavku."

"Hvala vam lijepa" odvrati Frodo.

"Čuo sam da ste doživjeli neke vrlo neobične pustolovine" reče Gloin. "Zbilja se pitam što je to ponukalo *četvoricu* hobita da se otisnu na tako dugo putovanje. Ništa se slično nije dogodilo otkako je Bilbo krenuo s nama na put. Ali možda vas ne bih smio potanje o tome ispitivati jer mi se čini da Elrond i Gandalf nisu skloni razgovarati o tim stvarima?"

"Radije nemojmo o tome, bar zasad" uljudno će Frodo. Naslutio je da čak ni u Elrondovoj kući Prsten nije prikladna tema za ćaskanje, a ionako je želio na neko vrijeme zaboraviti na sve svoje brige. "Ali ja bih isto tako rado čuo što je tako ugledna patuljka dovelo ovako daleko od Pustogore."

Gloin ga pogleda.

"Ako još niste ništa o tome čuli, onda radije nećemo ni o tome. Mislim da će nas meštar Elrond uskoro sve skupa sazvati pa da ćemo tada svašta doznati. Ali ima mnogo toga drugog o čemu možemo razgovarati."

Razgovarali su sve do kraja večere, samo što je Frodo više slušao nego govorio, jer vijesti iz Shirea, izuzev Prstena, činile su mu se sitne, daleke i nevažne, a Gloin je imao što pričati o događajima u sjevernim dijelovima Pustošije. Tako je Frodo saznao da je

Grimbeorn Stari, sin Beornov, sada na čelu mnogih stasitih ljudi, tako da se ni orci ni vukovi ne usuđuju ulaziti u njihovu zemlju između Gorja i Mrkodola.

"Doista" reče Gloin "da nema Beorninga, odavno se već ne bi moglo doći od Dôlja do Rivendella. To su vam odvažni ljudi koji drže prohodnim Visoki prijevoj i gaz kod Stanac-kamena. Ali dažbine su im vrlo visoke" nadoda i zavrti glavom "i kao nekad Beorn, ne vole baš previše patuljke. Ipak su pouzdani, a to mnogo znači u današnje doba. Nigdje ljudi nisu tako prijazni s nama kao oni u Dôlju. Dobar je to svijet, ti Bardinzi. Njima je na čelu unuk Barda, strijelca lukom: Brand, sin Baina, sina Bardovog. Moćan je on kralj i kraljevstvo mu se proteže daleko na jug i istok od Esgarotha."

"A što je s vašim narodom?" upita ga Frodo.

"Tu se ima svašta pričati, i dobro i zlo" reče Gloin. "Ipak ima više dobra: dosad smo imali sreće iako ne možemo izmaknuti sjeni današnjeg doba. Ako doista želite čuti vijesti o nama, rado ću vam ih ispričati. Ali prekinite me kad vam dotuži! Kažu da jezici u patuljaka ne znaju stati kad se raspričaju o svojim pothvatima."

Nato se Gloin upusti u dugo kazivanje o zbivanjima u Kraljevstvu Patuljaka. Bio je oduševljen što je naišao na tako pristojna slušaoca, jer Frodo nije pokazivao znake zamorenosti niti je pokušavao promijeniti razgovor, iako se uskoro nije više mogao snaći među svim čudnim imenima ljudi i mjesta o kojima nikad prije nije čuo. Bilo mu je zanimljivo, međutim, čuti da je Dain još Kralj podno Gorja i da je vrlo star (prevalio je već dvjesto pedesetu), poštovan i bajoslovno bogat. Od desetorice suputnika koji su preživjeli Bitku pet vojski, sedmorica su još s njim: Dvalin, Gloin, Dori, Nori, Bifur, Bofur i Bombur. Bombur je toliko debeo da ne može više sam prijeći udaljenost od ležaja do stolice za stolom, a samo ga šestorica patuljaka mogu podići s mjesta.

"A što je s Balinom, Orijem i Oinom?" upita ga Frodo.

Sjenka preleti preko Gloinova lica.

"Ne znamo" odgovori. "Upravo sam najviše radi Balina došao zamoliti za savjet one koji prebivaju u Rivendellu. Nego, hajde da večeras pričamo o veselijim stvarima!"

Tad se Gloin raspriča o pothvatima svoga naroda, o velikim radovima u Dôlju i podno Gorja.

"Dobro smo radili" reče. "Ali u obradi kovina ne možemo se mjeriti s našim precima. Mnoge su od njihovih tajni zauvijek izgubljene. Izrađujemo dobre oklope i oštre mačeve, ali ne znamo više izraditi žičane košulje ni oštrice koje se mogu takmiti s onima izrađenima prije dolaska zmaja. Samo smo u rudarstvu i građevinarstvu nadmašili stare majstore. Da samo vidite, Frodo, kanale u Dôlju, fontane i bazene! Da vidite ceste popločene raznobojnim pločama! Pa dvorane i ulice pod zemljom s lukovima isklesanim poput drveća, pa terase i tornjeve na obroncima Pustogore! Tada biste vidjeli da nismo ljenčarili."

"Doći ću ih pogledati ako ikako mognem" reče Frodo. "Kako bi se samo Bilbo iznenadio kad bi vidio sve te promjene u Smaugovoj pustoši!"

Gloin pogleda Froda i osmjehne se.

"Vi ste doista voljeli Bilba, je li?" upita ga.

"Jesam" odgovori Frodo. "Radije bih njega vidio nego sve kule i palače na svijetu!"

Naposljetku je gozbi došao kraj. Ustali su Elrond i Arwen i pošli kroz dvoranu praćeni društvom u određenom redoslijedu. Vrata su se širom otvorila pa su prošli kroz širok hodnik i na više vrata i obreli se u drugoj dvorani. U njoj nije bilo stolova, ali je jarka vatra plamtjela na veliku ognjištu između izrezbarenih stupova.

Frodo je stupao uz Gandalfa.

"Ovo je Dvorana vatre" reče mu čarobnjak. "Ovdje ćeš čuti mnoge pjesme i priče... ako ostaneš budan. Ali ova je dvorana, osim o blagdanima, obično pusta i tiha, i u nju dolaze ljudi koji žele na miru razmišljati. Ovdje uvijek gori vatra, cijele godine, ali nema mnogo drugog svjetla."

Kad je Elrond ušao i krenuo prema sjedalu pripremljenom za nj, vilenjački trubaduri zasvirali su uhu ugodnu glazbu. Dvorana se polako punila, a Frodo je ushićeno promatrao mnogobrojna lijepa lica na okupu: na njima je poigravalo i odsijevalo na kosi zlaćano svjetlo vatre. Iznenada primijeti, nedaleko od suprotnog kraja vatre, malu tamnu priliku kako sjedi na stolici bez naslona, naslonjena leđima na stup. Na podu uz nju bijaše kupa za piće i malo kruha. Frodo pomisli da je taj možda bolestan (ako je svijet u Rivendellu ikad bolestan) pa nije mogao doći na gozbu. Glava mu bila klonula na prsa kao da spava, a preko lica je prebacio skut svoje tamne pelerine.

Elrond pristupi toj nijemoj spodobi.

"Probudite se, mali meštre!" reče mu smiješeći se. Zatim se okrene Frodu i pozove ga rukom k sebi. "Evo, napokon je, Frodo, kucnuo čas koji ste priželjkivali" reče mu. "Evo vam prijatelja koji vam je dugo nedostajao."

Tamna prilika podigne glavu i otkrije lice.

"Bilbo!" uzvikne Frodo čim ga prepozna pa skokne do njega.

"Zdravo, Frodo, momče moj!" pozdravi ga Bilbo. "Ipak si napokon stigao! Nadao sam se da ćeš uspjeti. Lijepo, lijepo! Čujem da je sve ovo slavlje priređeno tebi u čast. Nadam se da uživaš!"

"A zašto tebe nije tamo bilo?" uzvikne Frodo. "I zašto te nisam smio prije vidjeti?"

"Zato što si spavao. Ja sam tebe vidio više puta. Sjedio sam sa Samom uz tvoje uzglavlje svakog dana. A što se tiče gozbe, meni ti nije više do takvih stvari. I imao sam druga posla."

"Što si radio?"

"Pa, sjedio sam i razmišljao. Dan-danas mnogo sjedim i razmišljam, a ovo ti je ovdje uglavnom najbolje mjesto za to. Da se probudim! Ma nemojte!" reče i zirne na Elronda. Oko mu se zakrijesilo i Frodo nije u njemu vidio ni traga od pospanosti. "Da se probudim. Nisam ja spavao, meštre Elronde! Ako baš hoćete znati, svi ste vi malo prerano došli ovamo s te vaše gozbe pa ste me omeli... usred sastavljanja pjesme. Zapeo sam na jednom ili dva stiha i razmišljao o njima, ali mislim da ih sad više nikad neću dotjerati kako treba. Ovdje će se sad toliko pjevati da će mi izbiti sve misli iz glave. Morat ću zamoliti svoga prijatelja Dúnadana da mi pomogne. A gdje je on?"

Elrond se nasmije.

"Pronaći ćemo ga" reče mu. "Onda ćete se vas dvojica povući u kut i dovršiti taj svoj posao, a mi ćemo saslušati vašu pjesmu i procijeniti je prije nego što završimo slavlje."

Poslani su glasnici da dovedu Bilbova prijatelja, iako nitko nije znao gdje je on ni zašto ga nije bilo na gozbi.

Dotle su Frodo i Bilbo sjedili jedan uz drugoga, a ubrzo je došao i Sam i sjeo do njih. Potiho su razgovarali ne obazirući se na veselje i glazbu oko sebe u dvorani. Bilbo nije imao bogzna što kazati o sebi. Kad je otišao iz Hobbitona, putovao je bez cilja Cestom i kroz krajeve s obje strane granice, ali se nekako za sve vrijeme sve više primicao Rivendellu.

"Dospio sam ovamo bez mnogo pustolovina" reče "a kad sam se odmorio, krenuo sam dalje s patuljcima u Dôlje, na svoje posljednje putovanje. Više neću putovati. Starog Balina nisam našao. Zatim sam se vratio ovamo i ostao ovdje. Bavio sam se svačim pomalo. Pisao sam i dalje svoju knjigu. I, naravno, spjevao sam nekoliko pjesama. Povremeno ih ovdje pjevaju: mislim, najviše radi toga da meni ugode, jer dakako da nisu uistinu dovoljno dobre za Rivendell. A ja ih slušam i razmišljam. Ovdje kao da vrijeme ne prolazi: jednostavno je tu. Prekrasno mjesto, sve u svemu. Doznajem svakakve novosti, s onu stranu Gorja i s juga, ali gotovo ništa iz Shirea. Čuo sam, naravno, za Prsten. Gandalf je često navraćao ovamo. Nije mi bogzna što kazao, iako smo se u ovih posljednjih nekoliko godina zbližili više nego ikad. Više mi je rekao Dúnadan. Tko bi rekao da će onaj moj prsten izazvati takav poremećaj! Šteta je što Gandalf nije prije o tome nešto više otkrio. Ja sam mogao odavno donijeti taj prsten ovamo bez svih tih tegoba. Pomišljao sam više puta da se vratim u Hobbiton po njega, ali sam već ostario i nisu me htjeli pustiti: Gandalf i Elrond, mislim. Činilo mi se da su oni uvjereni da mene Neprijatelj traži na sve strane i da bi od mene napravio faširano meso kad bi me ulovio kako teturam po Pustošiji. A Gandalf mi je rekao: “Taj je prsten, Bilbo, prešao u druge ruke. Ne bi bilo dobro ni za tebe ni za druge kad bi opet počeo petljati nešto s njim.” Čudna neka primjedba, baš slična Gandalfu! Ali mi je rekao i da on pazi na tebe, pa se nisam više htio miješati. Strašno mi je drago što te vidim zdrava i čitava."

Ušuti i sumnjičavo pogleda Froda.

"Je li ti ovdje?" upita ga šaptom. "Ne mogu, znaš, odoljeti znatiželji, nakon svega što sam čuo. Volio bih ga samo načas opet vidjeti."

"Jest, ovdje mi je" odgovori Frodo obuzet nekim čudnim kolebanjem. "Izgleda potpuno isto kao i prije."

"Volio bih ga vidjeti samo na časak" opet će Bilbo.

Kada se odijevao, Frodo je opazio da mu je netko, dok je on spavao, objesio Prsten oko vrata na novom lančiću, laganom ali čvrstom. Polako ga izvadi iz njedara. Bilbo ispruži ruku, ali Frodo naglo povuče Prsten. Ojađen i zaprepašten, opazi da ne gleda više u Bilba; reklo bi se da je nekakva sjena pala među njih, a kroz nju ugleda malo smežurano stvorenje pohlepna lica i koščatih ruku koje pipaju oko sebe. Obuzme ga želja da ga udari.

Činilo se da su glazba i pjesma oko njih utihnule i umuknule. Bilbo brže zirne na Froda pa prijeđe rukom preko očiju.

"Sad mi je jasno" reče. "Skloni ga! Žao mi je, žao mi je što te je zapalo to breme, žao mi je zbog svega. Zar pustolovine nikad nemaju kraja? Rekao bih da nemaju. Netko drugi mora uvijek nastaviti priču. E pa, tomu nema lijeka. Pitam se ima li uopće smisla

nastojati da dovršim knjigu? Ali nemojmo se sad brinuti oko toga... radije bih čuo neke prave novosti. Pričaj mi o svemu što se zbiva u Shireu!"

Frodo je sakrio Prsten i sjena je između njih prošla a da nije ostavila gotovo nikakva traga. Oko njega su opet bili svjetlo i glazba Rivendella. Bilbo se sretno smješkao i smijao. Silno ga je zanimala svaka pojedina vijest iz Shirea koju mu je Frodo mogao priopćiti – uz Samovu povremenu pomoć i ispravke – od obaranja najmanjeg drveta do nestašluka najmanjeg djeteta u Hobbitonu. Toliko bijahu zadubljeni u zbivanja u sve četiri Četvrtine da nisu ni opazili kako se uz njih pojavio čovjek u tamnozelenoj odori. Stajao je pokraj njih nekoliko minuta gledajući ih i smješkajući se. Iznenada Bilbo digne pogled.

"Ah, došao si napokon, Dúnadane!" uzvikne.

"Stridere!" reče Frodo. "Čini mi se da vi imate više imena?"

"E pa, *Strider* je svakako ime koje ja nikad nisam čuo" reče Bilbo. "Zašto ga tako zovete?"

"Tako me zovu u Breeju" odgovori Strider smijući se "i pod tim me je imenom Frodo upoznao."

"A zašto ga ti zoveš Dúnadan?" zapita Frodo.

"Zato što je on *Dúnadan*" reče Bilbo. "Ovdje ga često tako zovu. Ali ja sam mislio da ti znaš bar toliko vilinski jezik da ćeš razumjeti što znači *dún-adan:* čovjek sa zapada, Númenoreanac. Ali nije sad vrijeme za predavanja!" On se okrene Strideru. "Gdje si ti sve dosad, prijatelju? Zašto nisi bio na gozbi? Znaš da je tamo bila i gospa Arwen?"

Strider ozbiljno pogleda Bilba i reče:

"Znam. Ali ja se često moram odreći veselja. Neočekivano su se iz Pustošije vratili Elladan i Elrohir, i donijeli vijesti koje sam odmah želio čuti."

"E pa, dragi moj prijatelju" reče Bilbo "sad kad si čuo te vijesti, imaš li za mene bar trenutak vremena? Hitno mi je potrebna tvoja pomoć. Elrond kaže da moram ovu svoju pjesmu dovršiti do kraja večeri, a zapeo sam na jednom mjestu. Hajde da se povučemo u neki kutak pa da je izbrusimo!"

Strider se osmjehne i reče:

"Dobro, onda! Hajde da je čujem."

Frodo je načas ostao prepušten sam sebi jer je Sam zaspao. Bio je osamljen i osjećao se prilično izgubljen, iako je sa svih strana bio okružen stanovnicima Rivendella. Ali su oni blizu njega šutjeli, zaokupljeni glazbom glasova i glazbala, i nisu se ni na što drugo obazirali. I Frodo je počeo slušati glazbu.

U prvi mah ga je, čim je uzeo pratiti glazbu, očarala ljepota melodija protkanih riječima na vilenjačkim jezicima, iako ih nije dobro razumio. Gotovo bi se reklo da se riječi pretvaraju u likove, i da pred njim izranjaju priviđenja dalekih zemalja i sjajnih predmeta koje nikad nije mogao ni predočiti sebi; a dvorana obasjana vatrom postala je nešto kao zlaćana izmaglica nad zapjenjenim morima što uzdišu na rubovima svijeta. Zatim je ta očaranost bivala sve više i više nalik na san, sve dok nije oćutio kako preko njega teče beskrajna rijeka nabujalog zlata i srebra, previše raznolika da bi joj razaznao

šare; na kraju je postala dio uskovitlanog zraka oko njega, preplavila ga i potopila. Ubrzo je potonuo pod njenom blistavom težinom u duboko kraljevstvo sna.

Onuda je dugo lutao u snu glazbe koja se prometnula u tekuću vodu, a zatim iznenada u glas. Učinilo mu se da je to Bilbov glas koji kazuje stihove. Riječi su mu isprva bile jedva čujne, a onda su bivale sve razgovjetnije.

Pomorac bje Earendil,
u zemlji Arvernien zastao je;
za put lađu izgraditi
od trupaca nimbretilskih;
i jedara srebrom tkanih,
i u srebru izlivenih svjetiljaka,
ne bi li mu labud-pramac obasjala
i barjake po jarbolima, svjetlost jarka.

U oklopu drevnog kralja
od prstenja ispletenih;
sjajnog štita sa runama urezanim
da ga štite od svih rana nezadanih;
luk mu bješe rog od zmaja,
strijele mu od ebanona,
srebrn prsluk boje bijele,
tok mača od kalcedona;
a sam mač od čelika uznosita,
kaciga od adamanta najčišćega,
orla perje navrh šljema vjetar vijo,
na grudima mu dragulj sijo mjesto stijega.

Pod mjesecom ispod zvijezda
daleko je od svog gnijezda lutao po sjeveru,
uz nevjeru začaranim putovima
plovio je on danima gdje se čudne zemlje steru.
Bježeći od santi leda što se ruše usred sraza
i od polja vječnog mraza gdje su sjene polegnute,
prošao je i podzemnih vatri jare
i bespuća što se žare izgubljene tražeć pute
pučinom bez zvijezda sjaja
stiže skraja sve do Noći od Praznine,
od praznine do beskraja projedri ju
ne vidjevši niti kopna niti zore na obzorju.
Bijesni vjetri ga gonili.
naslijepo kroz pjenu voda
od zapada do istoka bez prestanka,

bez pristanka do njegova rodnog žala.

Tu je Elwing kao ptica do njeg stigla,
tu se vatra tamna digla; još sjajniji
nego blijesak s dijamanta
bješe plamen s njene krune
kada sune na njeg svjetlost Silmarila.
Kada ga je okrunila živim sjajem
on bez trunka straha krenu, smjernog čela
brodu svom okrenut pramac; a tada će noćnim krajem
iz drugoga nekog svijeta, s onu stranu Sinjeg mora,
jak bez stega, olujni se vjetar novi
dignut i ko vihor moći s Tarmenela;
putem kojim rijetki smrtnik plovi
nositi mu čamac ljuto, bijesnim dahom,
da bi ga ko smrću gonjen mahom, kroz sivilo,
morem dugo napuštenim, uzburkanim,
od istoka ka zapadu odjedrio.

Kroz noć vječnu nosio ga
moćni urlik mrkog vala,
natrag uzduž dugih milja potonulih crnih žala
potopljenih još od zore prvog dana,
sve dok nije, na obali od biserja,
čuo glazbu što kraj svijeta navješćuje.
Tamo on u viru vala i kovitu morske pjene
vidje mijene sjaja zlata i dragulja,
i tad gore spazi Goru kako li se mirno diže
tamo gdje i sumrak liježe na koljena
Valinora i Eldamara,
viđenih iznad mora iz daljina.
I tako će lutalica, što je uteko iz noći,
napokon doći da bijela luka ga
primi u vilin-dom što razlista se čaroban,
gdje čist zablista novi dan, gdje poput stakla mutnoga,
podno brežuljaka Ilmarina,
svjetlucaju u dolini ko tanana mrena
svjetiljkama obasjani tornjevi Tiriona
u odrazu na površini Jezer-sjena.

Tu zasta on u lutanjima junačkim,
i mnoga pjevanja mu pojahu,
i mudri mnoga predanja kazivahu,

i harfama zlatnim ga darivahu.
U vilin-bijelo ruho ga tada ogrnuhu,
i sedam žižaka poslahu da hode,
pred njim kad on, kroz Calacirian,
u skrovite zemlje nesretan ode.
A tamo u drevne dvornice bje ušao
gdje sjajem bezbrojne godine teku,
i beskrajno vlada najstariji kralj
u Ilmarinu, gdje litice planine sjeku;
tad riječi nikom znane bje slušao
što vezuju vilinsku vrstu s ljudskim rodom
i Ukazanja izvan poimanja mu bjehu pokazana,
zabranjena svim onima što žive pod nebeskim svodom

Tu novi brod su mu sagradili
od mithrila i stakla vilinskog;
sa blistavim mu pramcem i bez vesala,
bez jedara, al jarbola mu srebrenog:
a Silmaril, ko svjetlo s katarke,
ko barjake, što živim plamenom
zauvijek mu put kazuju, je Elbereth
za novi let usadila i svojim znamenom
stvorila mu dva krila besmrtna
i tako sudbu vječnu mu zadala,
da brodi nebom što se prostire
s one strane Sunca do Mjesečevih obala

Sve od Brežja vječne noći
gdje se čuje srebrn žubor vodoskoka
uznijela ga vita krila, lutalicu i neznanca,
povrh lanca planinskoga, uznosita i visoka.
S kraja svijeta on se vrati i okrene,
željeć pratit dalekoga natrag puta
domu svom, kroz sve sjene putujući,
nebom poput zvijezde koja luta
kao plamen iznad maglenih širina,
što se diže iz dubina, što se budi
iznad sivih, hladnih voda,
kao čudo prije no što zora rudi.

I kad iznad Međuzemlja nanesu ga duzi puti
napokon mogao je čuti zov plačući od jadosti
sa svih strana: djevojaka, vilin-djeva

iz onoga drevnog doba, crnih dana i propasti.
Al ga usud čvrsto steže i kobi mu nema kraja,
dokle Mjesec ima sjaja, najjača će med zvijezdama
samo smjeti preletjeti, nikad stati, nikad pasti
u zemlju gdje smrtnik živi na ovijem obalama,
zauvijek će biti glasnik, na zadatku
kojem nikad prestat neće ni trajanje ni nakana,
morati će nosit svjetla nadaleko nama znana,
Flammifera od Zapadnih naših strana.

Pjevanje utihne. Kad je Frodo otvorio oči, vidio je kako Bilbo sjedi na svojoj stoličici okružen slušateljima koji se smiješe i plješću.

"A sad bi bilo najbolje da se sve skupa ponovi" reče jedan vilenjak.

Bilbo ustane i pokloni se.

"Polaskan sam, Lindire" reče "ali bilo bi previše zamorno sve to ponavljati."

"Vama ne bi bilo previše zamorno" odvrate vilenjaci smijući se. "Znate da vama nikad ne dojadi recitirati svoje stihove. Ali zbilja ne možemo odgovoriti na vaše pitanje nakon samo jednog slušanja!"

"Što!" uzvikne Bilbo. "Zar ne znate koji su dijelovi pjesme moji a koji Dúnadanovi?"

"Nije nama lako uočiti razliku između dvojice smrtnika" reče onaj isti vilenjak.

"Koješta, Lindire" otpuhne Bilbo. "Ako ne možeš lučiti čovjeka od hobita, onda je tvoja sposobnost prosuđivanja slabija nego što sam mislio. Oni se razlikuju koliko i grašak od jabuke."

"Možda. I ovcama su druge ovce jamačno različite" nasmije se Lindir. "Pa i pastirima. Ali mi ne proučavamo smrtnike. Mi imamo druga posla."

"Neću sad da se s tobom prepirem" reče Bilbo. "Pospan sam nakon ovoliko glazbe i pjevanja. Prepustit ću vama da nagađate ako baš želite."

Ustane i priđe Frodu.

"E, s tim smo gotovi" tiho mu reče. "Bilo je bolje nego što sam se nadao. Ne mole me često da ponavljam. Kako se tebi svidjelo?"

"Ja neću ništa nagađati" odgovori Frodo smijući se.

"I ne moraš" priklopi Bilbo. "Zapravo je sve to bilo moje. Samo što je Aragorn zahtijevao da ubacim jedan zeleni kamen. Valjda je mislio da je to važno. Ne znam zašto. Inače je očito držao da je sve skupa iznad mojih sposobnosti. Rekao je, uostalom, ako imam obraza da slažem stihove o Earendilu u Elrondovoj kući, da je to moja stvar. Vjerojatno ima pravo."

"Ne znam" otpovrne Frodo. "Meni se nekako činilo da se stvar uklapa, iako ne bih znao objasniti zašto. Kad si započeo, napola sam spavao, i činilo mi se da pjesma proizlazi iz nečega što sam sanjao. Sve do samog kraja nisam bio načisto da to stvarno ti govoriš."

"Teško je *doista* ovdje ostati budan dok se ne navikneš" reče Bilbo. "Ne bih rekao da će hobiti ikad steći vilenjački apetit za glazbu, pjesništvo i priče. Čini se da oni sve to

vole koliko i dobro jelo, ili čak i više. Sad će još dugo pjevati i svirati. Kako bi bilo da se izvučemo odavde i popričamo još malo negdje na miru?"

"Smijemo li to učiniti?" priupita ga Frodo.

"Naravno. Ovo nije nikakav posao nego veselica. Možeš doći i otići kad te je volja, samo da ne dižeš buku."

Ustali su i tiho se povukli u sjenu, a onda se zaputili do vrata. Sama su ostavili na stolici da spava kao top, sa smiješkom na licu. Uza sav ushit što je napokon s Bilbom u društvu, Frodo je malčice žalio kad su izašli iz Dvorane vatre. Upravo kad su prelazili preko praga, zapjevao je netko zvonkim glasom:

A Elbereth Gilthoniel,
silivren penna miriel
o menel aglar elenath!
Na-chaered palan-diriel
o galadheremmin ennorath,
Fanuilos, le linnathon
nef aear, si nef aearon!

Frodo je na tren zastao i osvrnuo se za sobom. Elrond je sjedio na svojoj stolici i vatra mu je obasjavala lice kao što ljetno svjetlo obasjava drveće. Blizu njega je sjedila gospa Arwen. Frodo se iznenadi kad vidje da Aragorn stoji uz nju; tamnu je pelerinu bio zabacio i činilo se da je u vilenjačkoj žičanoj košulji, a na prsima mu sja zvijezda. Njih su dvoje razgovarali, a onda se odjednom Frodu učini da se Arwen okrenula njemu i da je svjetlo njenih očiju izdaleka palo na nj i probolo mu srce.

Zastao je očaran dok su milozvučni slogovi vilenjačke pjesme padali poput prozračnih dragulja stopljenih riječi i napjeva.

"Ta je pjesma spjevana u čast Elbereth" reče Bilbo. "Ovu i druge pjesme iz Blažena Kraljevstva otpjevat će oni još više puta noćas. Idemo!"

Odveo je Froda u svoju sobicu. Vrata su iz nje vodila u perivoje a sobica je gledala na jug preko dubodoline Bruinena. Tu su sjedili neko vrijeme gledajući kroz prozor u blistave zvijezde iznad šuma što su se strmo uspinjale, i tiho razgovarali. Nisu više pričali o sitnim novostima iz dalekog Shirea niti o mračnim sjenama i pogiblima koje ih okružuju, nego o lijepim stvarima koje su zajedno vidjeli u svijetu, o vilenjacima, o drveću i o tome kako se blistava godina blago spušta na šume.

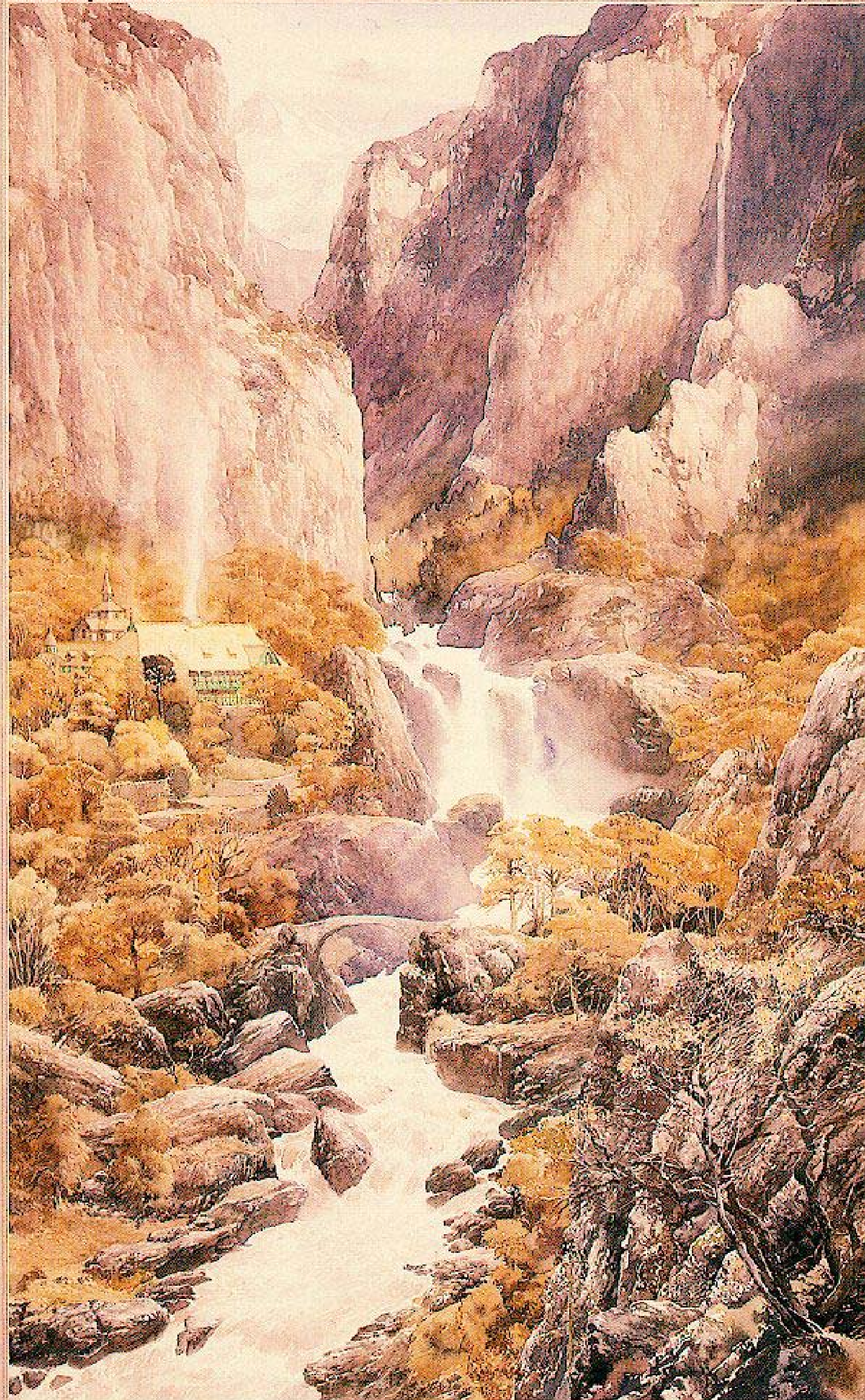
Naposljetku netko pokuca na vrata.

"Oprostite" reče Sam i proturi glavu kroz vrata "samo sam vas htio pitat trebate li možda štogod?"

"Oprosti i ti, Sam Gamgee" odgovori Bilbo "ali vjerojatno si htio reći da je vrijeme da ti gospodar pođe na počinak?"

"Pa, gospodine, čuo sam da će sutra rano izjutra bit neko vijećanje, a on je tek danas prvi put usto iz kreveta."

"Imaš pravo, Sam" nasmije se Bilbo. "A sad trkni do Gandalfa i reci mu da je Frodo otišao na počinak. Laku noć, Frodo! Bogme je bilo lijepo ponovo te vidjeti! Za pravi dobar razgovor nema ti boljeg društva od hobita. Ja sam već ostario, pa se pitam hoću li još doživjeti da vidim tvoja poglavlja naše priče. Laku noć! A ja ću se po svoj prilici sad prošetati i iz vrta baciti pogled na Elberethine zvijezde. Dobro spavanje!"

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

II. poglavlje

ELRONDOVO VIJEĆE

Sutradan se Frodo rano probudio, odmoran i čio. Prošetao se po terasama ponad hučnog Bruinena gledajući blijedo, hladno sunce kako izlazi iza dalekoga gorja i probija se iskosa kroz rijetku, srebrnkastu izmaglicu; rosa se ljeskala na žutim krošnjama a na svakom grmu treperile su mreže ispletene od tanke paučine. Sam je hodao uza nj i šutio, ali je mirisao zrak i svaki čas bacao zadivljene poglede na visoke planine na istoku. Na njihovim vrhuncima bijelio se snijeg.

Na klupi usječenoj u stijenu na zavijutku staze zatekli su Gandalfa i Bilba zadubljene u razgovor.

"Hej! Dobro jutro!" pozdravi ih Bilbo. "Jeste li spremni za veliko vijećanje?"

"Ja sam spreman za sve" odgovori Frodo. "Ali najradije bih danas otišao u šetnju da istražim malo ovu dolinu. Volio bih se popeti do onih borika gore."

I pokaže rukom daleko gore na sjever od Rivendella.

"Možda ćeš još imati priliku" reče mu Gandalf. "Ali zasad ne možemo praviti nikakve planove. Danas ćemo mnogo toga čuti i odlučiti."

Iznenada, dok su razgovarali, zvonko zazvoni zvono.

"Znak da uskoro počinje vijećanje" uzvikne Gandalf "Idemo! I tebe i Bilba očekuju."

Frodo i Bilbo pođu brže za čarobnjakom vijugavom stazom do kuće; za njima je, nepozvan i trenutačno zaboravljen, kaskao Sam.

Gandalf ih odvede do trijema na kojem je Frodo sinoć zatekao prijatelje. Svjetlo vedrog jesenskog jutra obasjavalo je dolinu. Iz zapjenjenog riječnog korita dopirao je žubor. Ptice su pjevale a u cijelom kraju vladao je zdrav mir. Frodu su se već njegov pogibeljni bijeg i glasovi o tmini koja raste u vanjskom svijetu činili kao puke uspomene na ružan san. Ipak su ih, dok su ulazili, dočekala ozbiljna lica.

Bijaše tu Elrond, a oko njega je šutke sjedila nekolicina uzvanika. Frodo je ugledao Glorfindela i Gloina, a u kutu je sjedio Strider sam, opet u svojoj staroj, pohabanoj odjeći. Elrond povuče Froda do stolice uza se i predstavi ga okupljenima:

"Ovo je, prijatelji, hobit Frodo, sin Drogov. Malo ih je ikad stiglo ovamo kroz veće pogibli i prečim poslom."

Zatim pokaže i predstavi one koje Frodo još nije poznavao. Uz Gloina je sjedio jedan mlađi patuljak: njegov sin Gimli. Pored Glorfindela bilo je tu još nekoliko drugih savjetnika Elrondove kuće, a glavni je među njima bio Erestor, s kojim je sjedio Galdor, vilenjak iz Sivih luka, što je došao poslom od brodograditelja Cirdana. Bijaše tu još jedan strani vilenjak odjeven u zeleno i smeđe, Legolas, glasnik svoga oca, Thranduila, vilin-kralja Sjevernog Mrkodola. Malo postrance sjedio je visok čovjek lijepa i plemenita lica, crne kose i sivih očiju, ponosita i stroga pogleda.

Bijaše zaogrnut plaštom i u čizmama kao da će na jahanje; i doista, iako mu je ruho bilo skupocjeno a plašt mu bio podstavljen krznom, bijaše još uprljan od dugog putovanja. Nosio je srebrnu ogrlicu koja bijaše ukrašena samo jednim bijelim draguljem, a valovita mu kosa bila podrezana u visini ramena. O remenu na prsima visio mu je velik rog okovan na vrhu srebrom, koji je sad držao na koljenima. Promatrao je Froda i Bilba iznenađeno i začuđeno.

"A ovo je" reče Elrond obraćajući se Gandalfu "Boromir, čovjek s juga. Stigao je u osvit dana i traži od nas savjet. Pozvao sam ga na ovo naše vijećanje jer će ovdje dobiti odgovore na sva svoja pitanja."

Nema potrebe da sad ovdje prepričavamo sve ono što se govorilo i raspravljalo na vijećanju. Mnogo je riječi bilo o događajima u vanjskom svijetu, navlastito na jugu, i u prostranim zemljama istočno od Gorja. Frodo je već bio čuo mnogo glasova o tim zbivanjima, ali mu je Gloinovo kazivanje bilo nešto novo, pa je pozorno slušao patuljka. Reklo bi se da su uza svu divotu djela njihovih ruku, srca patuljaka na Pustogori uznemirena.

"Ima već mnogo godina kako je sjena nemira pala na naš narod" rekao je Gloin. "Isprva nismo opazili otkud ta sjena. Počelo se tajom šuškati da smo opkoljeni na uskom prostoru i da se u širem svijetu može naći veće bogatstvo i raskoš. Neki su spominjali Moriju: velebna djela naših predaka koja se na našem jeziku zovu Khazad-dûm; i tvrdili su da smo sad dovoljno brojčano jaki i moćni da se vratimo onamo."

Gloin uzdahne.

"Moria! Moria! Čudo sjevernog svijeta! Preduboko smo ondje kopali i probudili bezimenu stravu. Dugo su tamošnje goleme palače bile puste otkako su iz njih pobjegla Durinova djeca. Opet smo govorili o Moriji sa čežnjom, ali i s užasom jer nijedan patuljak nije se usudio proći kroz dveri Khazad-dûma za mnogih kraljeva, osim jednoga, Throra, a i on je zaglavio. Napokon je ipak Balin, osluhnuvši ta šaputanja, odlučio poći onamo; i premda mu je Dain nerado dao odobrenje, Balin je poveo sa sobom Orija i Oina i mnoge naše sunarodnjake, pa se zaputio daleko na jug.

Bilo je to prije nešto manje od trideset godina. Neko su nam vrijeme stizale vijesti – i to dobre: javljali su nam da su ušli u Moriju i započeli ondje velik posao. A onda je uslijedila šutnja i više nismo primili nikakvih vijesti iz Morije.

Potom je, prije otprilike godinu dana, stigao glasnik Dainu, ali ne iz Morije, nego iz Mordora: konjanik u noći koji je pozvao Daina da dođe do ulaza. Javio mu je da gospodar Sauron Veliki želi naše prijateljstvo. Radi toga će nam dati prstenove kakve je nekad davao. Hitno je zatražio obavijesti o *hobitima,* kakva su to bića i gdje obitavaju. "Jer Sauron zna", rekao je, "da ste jednoga od njih neko vrijeme poznavali."

Ovo nas je ozbiljno uznemirilo i nismo mu ništa odgovorili. A onda je on snizio onaj svoj grozni glas i, da je mogao, još bi ga i zasladio. "Kao tek mali znak vašega prijateljstva", rekao je, "Sauron vas moli da pronađete tog lopova", upravo se tom riječju poslužio, "pa da uzmete od njega, milom ili silom, jedan mali prsten, najmanji od prstenova, koji je on jednom davno ukrao. To je puka sitnica do koje je Sauronu ipak stalo, i neka to bude zalog vaše dobre volje. Pronađete li ga, bit će vam vraćena tri prstena

koja su nekoć bila u posjedu vaših predaka, i zauvijek će vam pripasti kraljevstvo Morije. Doznate li štogod o tom lopovu, da li je još živ i gdje živi, dobit ćete veliku nagradu i steći trajno prijateljstvo Gospodarevo. Odbijete li, nećete tako dobro proći. Odbijate li?”

Ove je posljednje riječi prosiktao kao zmija tako da su svi koji su stajali u blizini uzdrhtali, ali je Dain rekao: “Ne kažem ni da ni ne. Moram razmotriti tu poruku da vidim što se krije ispod njena lijepa plašta.”

“Razmotrite je dobro, ali nemojte predugo”, rekao je glasnik.

“Moja je stvar koliko ću dugo razmišljati”, odgovorio je Dain.

“Zasad je još tako”, rekao je glasnik i odjahao u tamu.

Našim je glavarima bilo od te noći teško oko srca. Nije bilo potrebno da nas grozni glas toga glasnika opomene da bismo shvatili da se u njegovim riječima kriju i prijetnje i obmana, jer smo već znali da se sila koja se vratila u Mordor nije promijenila, i da nas je oduvijek obmanjivala. Još je dvaput glasnik dolazio i odlazio bez odgovora. Uskoro će doći po treći i posljednji put, kaže, prije kraja ove godine.

Stoga me je Dain napokon poslao ovamo da upozorim Bilba da ga neprijatelj traži, i da doznam, ako je moguće, zašto se traži taj Prsten, najbeznačajniji od sviju. Isto tako žudimo za Elrondovim savjetom. Jer Sjena raste i približava nam se. Doznali smo da su glasnici bili i kod kralja Branda u Dôlju, i da se on prepao. Bojimo se da ne poklekne. Njemu već prijeti rat na istočnim granicama. Ako ništa ne odgovorimo, Neprijatelj bi mogao nagnati ljude pod svojom vlašću da napadnu kralja Branda, pa i Daina."

"Dobro ste učinili što ste došli" reče mu Elrond. "Danas ćete čuti sve što treba da shvatite nakane Neprijatelja. Ne možete učiniti ništa drugo nego da se oduprete, s nadom ili bez nje. Ali niste sami. Uvidjet ćete da je vaša muka tek dio muke cijelog zapadnog svijeta. Prsten! Što ćemo s Prstenom, tim najbeznačajnijim od svih Prstenova, tom sitnicom do koje je Sauronu toliko stalo? To je odluka koju moramo donijeti. Radi toga sam vas i pozvao na ovo vijećanje. Pozvao, kažem, iako vas ja nisam sazvao ovamo, strance iz dalekih krajeva. Došli ste ovamo i susreli se ovdje, u pravi čas, naoko pukim slučajem. Ali nije baš tako. Radije vjerujte da je određeno tako da mi koji sada ovdje sjedimo, i nitko drugi, moramo naći pravi lijek za opasnost u kojoj se svijet našao. Stoga ćemo ovdje otvoreno govoriti o stvarima koje su do dana današnjeg bile skrivene svima osim malobrojnima. A najprije ćemo, da bi svi razumjeli u kakvoj smo opasnosti, ispripovjediti priču o Prstenu od početka do dana današnjeg. Ja ću započeti priču, ali će je drugi dovršiti."

Zatim su svi pozorno slušali kako Elrond svojim zvonkim glasom pripovijeda o Sauronu i moćnim Prstenovima, i o tome kako su iskovani u davnini, u Drugom vijeku svijeta. Dio je njegove priče bio poznat nekima od nazočnih, ali nikome nije bila poznata cijela priča, pa su mnoge oči bile uprte u Elronda u strahu i čudu dok je kazivao o vilenjačkim kovačima u Eregionu i o njihovu prijateljevanju s Morijom, i o njihovoj žudnji za znanjem, s pomoću koje ih je Sauron ulovio u zamku. Jer u ono vrijeme on još nije bio naoko zao pa su oni prihvaćali njegovu pomoć i izvještili se u svom poslu, a on je od njih doznao sve njihove tajne, i iznevjerio ih, pa potajno skovao na Ognjenoj gori Jedinstveni Prsten da zagospodari njima. Ali Celebrimbor je znao s kim ima posla te je

sakrio Tri prstena koje je sam izradio; i onda bi rat, i zemlja bi poharana, i vrata Morije se zatvoriše.

Zatim je svih sljedećih godina tragao za Prstenom, ali budući da ta pripovijest već ispripovijedana na drugom mjestu, štoviše, i sam ju je Elrond zapisao u svojim knjigama pučkih predaja, ovdje je nećemo prepričavati. Jer to je duga priča puna velikih i strašnih djela i nedjela, i koliko god da ju je Elrond skratio, sunce je odskočilo na nebu i dopodne je prošlo prije nego što je završio.

Pričao je o Númenoru, o njegovoj slavi i propasti, i o povratku ljudskih kraljeva u Međuzemlje iz morskih dubina što su doletjeli na krilima oluje. Tad su Elendil Visoki i njegovi moćni sinovi, Isildur i Anárion, postali veliki gospodari; oni su u Arnoru osnovali Sjeverno Kraljevstvo, a u Gondoru više ušća Anduina Južno Kraljevstvo. Ali ih je Sauron iz Mordora napao, pa su sklopili posljednji savez vilenjaka i ljudi, a u Arnoru su se okupile vojske Gil-galada i Elendila.

Tu je Elrond pošutio i uzdahnuo.

"Ja se dobro sjećam njihovih divotnih stjegova" reče. "Podsjetili su me na slavu starog doba i na Beleriandove postrojbe, toliko se velikih knezova i vojskovođa našlo na okupu. Pa ipak, nije ih bilo onoliko, niti su bili toliko lijepi, kao onda kad je Thangorodrim skršen i kad su vilenjaci mislili da je zlu zauvijek došao kraj, iako nije tako."

"Vi se toga sjećate?" priupita ga Frodo, toliko zapanjen da je naglas izgovorio što misli. "Ali ja sam mislio" promuca kad se Elrond okrene njemu "ja sam mislio da je davno, davno bio pad Gil-galadov."

"Pa i jest" ozbiljno potvrdi Elrond. "Ali moje pamćenje seže do starog doba. Earendil mi je bio otac, a on se rodio u Gondolinu prije njegove propasti; a majka mi je bila Elwing, kći Diorova, sina Lúthien od Doriatha. Ja sam proživio tri vijeka na zapadu, i bio svjedok mnogih poraza i mnogih jalovih pobjeda. Bio sam Gil-galadov glasnik i sudjelovao sam u njegovu pohodu. Borio sam se u bici kod Dagorlada pred Crnim vratima Mordora, gdje smo slavili pobjedu, jer nitko nije mogao odoljeti koplju Gil-galadovu ni maču Elendilovu, Aiglosu i Narsilu. Promatrao sam posljednji okršaj na obroncima Orodruina, gdje je Gil-galad poginuo, Elendil pao a Narsil se slomio pod njim; ali je sam Sauron svrgnut, a Isildur mu je, krhotinom očeva mača, odsjekao Prsten s ruke i uzeo ga sebi."

Nato onaj stranac, Boromir, ubaci:

"Tako je dakle bilo s tim Prstenom!" uzvikne. "Ako se na jugu ikad za to znalo, onda je već odavno zaboravljeno. Ja sam čuo za Veliki Prsten onoga koga ne imenujemo, ali smo vjerovali da je nestao sa svijeta u propasti njegova prvog kraljevstva. Isildur ga je dakle uzeo! Ovo je zaista prava novost!"

"Jest, na žalost!" potvrdi Elrond. "Isildur ga je uzeo, iako bi bilo bolje da nije. Trebalo je da ga baci tada u vatru Orodruina, blizu mjesta gdje je izrađen. Ali malo ih je zapazilo što je Isildur učinio. On je jedini ostao uz oca u tom posljednjem kobnom okršaju, a uz Gil-galada smo ostali samo Cirdan i ja. Ali Isildur nije htio poslušati naš savjet.

“Ovo ću zadržati kao nadoknadu za svoga oca i brata”, rekao je; i tako je uzeo taj Prsten na čuvanje, protiv naše volje. Uskoro je izgubio glavu zbog njega, pa stoga na sjeveru taj Prsten zovu Kletva Isildurova. Ipak, možda je i smrt bila bolja od onoga što ga je moglo snaći.

Ta je vijest doprla samo na sjever, i to tek do nekolicine. Stoga nije čudo, Boromire, što vi niste čuli za nju. Nakon poraza na Gladdenskim poljima, gdje je Isildur poginuo, spasila su se samo trojica poslije dugog potucanja preko planina. Jedan je od njih bio Ohtar, štitonoša Isildurov, koji je nosio sa sobom krhotine Elendilova mača, i predao ih Valandilu, nasljedniku Isildurovu, koji je tada još bio dijete pa je ostao ovdje u Rivendellu. Ali Narsil se bio slomio i svjetlo mu se ugasilo, i još nije prekovan.

Čini mi se da sam vam rekao da je jalova bila pobjeda Posljednjeg saveza? Nije bila potpuno jalova, ali nije ni postigla svoj cilj. Sauron je bio oslabljen ali ne i dokrajčen. Prsten je bio izgubljen ali ne uništen. Crna je kula srušena ali su ostali njeni temelji, jer su bili udareni s pomoću Prstena, i dok god on postoji, postojat će i oni. Mnogi vilenjaci, i mnogi moćni ljudi, i mnogi od njihovih prijatelja, izginuli su u ratu. Anárion je ubijen, i Isildur je ubijen, i nije više bilo ni Gil-galada ni Elendila. Nikad više neće biti onakva saveza vilenjaka i ljudi, jer ljudi se množe a prvorođenih biva sve manje, a ta su se dva roda otuđila jedan od drugoga. Od toga dana soj Númenora propada i smanjio mu se životni vijek.

Na sjeveru se poslije rata i pokolja na Gladdenskim poljima smanjio broj ljudi sa Zapadnih strana, njihov grad Annúminas na jezeru Evendiru pretvorio se u ruševine, a nasljednici Valandilovi odselili su se i nastanili u Fornostu na Sjevernoj visoravni, ali je i to mjesto opustjelo. Ljudi ga zovu Mrtvački opkop i boje se tamo stupiti nogom. Jer narod se u Arnoru smanjio, dušmani su ih progutali, njihova je vladavina prošla i ostavila za sobom samo zelene humke na travnatim bregovima.

Na jugu se Kraljevstvo Gondor još dugo održalo, i neko je vrijeme to kraljevstvo cvalo podsjećajući pomalo na Númenorovu moć, prije nego što je pao. Višejezični svijet osjećao je strahopoštovanje prema visokim kulama koje su podigli ljudi, i prema utvrdama, i lukama sa mnogo brodova, i krilatim krunama ljudskih kraljeva. Glavni im je grad bio Osgiliath, Tvrđava zvijezda, kroz koji je tekla Rijeka. Podigli su i Minas Ithil, Kulu izlazećeg Mjeseca, na istočnoj strani Gorja sjene, i Minas Anor na zapadu, na podnožju Bijeloga gorja, Kulu zalazećeg sunca. Ondje je na kraljevskom dvoru raslo bijelo drvo, od sjemena drveta što ga je Isildur bio donio preko dubokih voda, a sjeme je tog drveta prije toga doneseno s otoka Eressea, a još prije toga s Krajnjeg zapada, prije prve zore, kad je svijet bio još mlad.

Ali u protoku hitrih godina u Međuzemlju zatrla se loza Meneldilova, sina Anárionova, i drvo se osušilo, a krv Númenoreanaca izmiješala se s krvlju manje vrijednih ljudi. Tad straža na bedemima Mordora nije bila budna i mračna bića uvukla su se opet u Gorgoroth. Jednog dana pojave se zla stvorenja i zauzmu Minas Ithil i nastane se u njemu, i naprave od njega mjesto strave i užasa, i sad se zove Minas Morgul, Kula crnih čini. Zatim je Minas Anor iznova preimenovan u Minas Tirith, Stražarsku kulu; i ta su dva grada neprestano ratovala, a Osgiliath koji je ležao između njih napušten je i po njegovim ruševinama hode sjene.

Tako je bilo za mnogo ljudskih naraštaja. Ali gospodari Minas Tiritha još se bore, prkoseći našim neprijateljima i držeći otvoren promet rijekom od Argonatha do mora. Tu je kraj ovom dijelu priče koji sam vam ja htio ispričati. Jer u Isildurovo doba nestao je Prsten Vladar, nitko nije ništa znao o njemu, a ona su ostala Tri bila oslobođena njegove prevlasti. Ali sad, u novije vrijeme, opet su ugroženi jer je onaj Jedinstveni Prsten, na našu žalost, pronađen. Od drugih ćete sada čuti kako je pronađen, jer u tome ja nisam igrao važnu ulogu."

Čim je on ušutio, Boromir stane pred njih, visok i ponosit.

"Dopustite mi, gospodaru Elronde" reče "da najprije kažem nešto više o Gondoru, jer ja uistinu dolazim iz te zemlje. I bilo bi dobro da svi saznaju što se ondje zbiva. Jer držim da ih malo znade za naše pothvate i stoga jedva naslućuju u kakvoj će se opasnosti naći ako mi na kraju podlegnemo.

Ne vjerujte da u zemlji Gondor nema više krvi Númenorove ni da su sav njegov ponos i dostojanstvo pali u zaborav. Mi našom srčanošću još obuzdavamo divlji narod s istoka a užas Morgula suzbijamo, samo su tako mir i sloboda očuvani u zemljama iza nas, bedema zapada. Ali ako padnu prijelazi preko Rijeke, što će onda biti?

A taj čas možda nije daleko. Bezimeni Neprijatelj ponovo se digao. Opet se diže dim s Orodruina koji mi zovemo Kleta gora. Moć je Crne Zemlje u porastu i mi smo u grdnoj nevolji. Kad se Neprijatelj vratio, naš je narod izgnan iz Ithiliena, naše lijepe oblasti istočno od Rijeke, iako smo zadržali ondje jedno uporište, i oružanu silu. Ali upravo ove godine, u mjesecu lipnju, iznenada se digla vojska iz Mordora i potisnula nas. Bili smo brojčano slabiji jer se Mordor udružio s Istočnjacima i s okrutnim Haradrimima; ali nije nas njihova brojčana nadmoć porazila. Ondje je posrijedi bila sila s kojom prije nismo imali posla.

Neki su rekli da se ona može vidjeti kao velik crni konjanik, tamna sjena na mjesečini. Kamo bi god konjanik došao, naši bi dušmani pomahnitali, a strah bi obuzeo naše najodvažnije borce, tako da su pred njim uzmicali i bježali i konji i ljudi. Samo su se ostaci naših istočnih snaga vratili i uništili posljednji most koji je još stajao među ruševinama Osgiliatha.

Ja sam bio u četi koja je branila most dok ga nisu srušili za nama. Samo smo se četvorica spasila plivajući: moj brat i ja i još dvojica. Ali mi se i dalje borimo i branimo zapadnu obalu Anduina, a oni koji se zaklanjaju iza nas hvale nas kad god čuju da nas tko spominje: mnogo nas hvale ali malo pomažu. Još nam samo ljudi iz Rohana dolaze u pomoć kad ih pozovemo.

U ovom teškom času prevalio sam mnoge opasne milje da bih došao do Elronda: stotinu i jedan dan putovao sam potpuno sam. Ali ja ne tražim saveznike za rat. Elrondova moć nije u oružju, kažu, nego u mudrosti. Došao sam po savjet i odgonetku teških riječi. Jer uoči onog iznenadnog napada moj je brat u nemirnu snu nešto usnio, i poslije je to višeput sanjao, a jedanput i ja.

U tom snu vidio sam kako se nebo na istoku smrknulo i čuo sam kako sve jače grmi, ali na zapadu se zadržalo blijedo svjetlo, odakle je dopro glas, dalek ali jasan, kličući:

Trag slomljenog mača prati:
U Imladrisu ćeš ga naći;
Tamo će ti savjet dati
Od Morgulskih čari jači.
I pokazat će ti znak
O Propasti, pa ćeš znati
Isildura kletve mrak.
Spram njeg će Polutan stati!

Od tih riječi nismo mnogo razumjeli, pa smo se obratili našem ocu, Denethoru, gospodaru Minas Tiritha, dobro potkovanom u pučkim predajama u Gondoru. Rekao nam je samo ovo: da je Imladris staro vilenjačko ime za daleku sjevernu kotlinu u kojoj obitava Elrond Poluvilenjak, najbolji poznavatelj pučkih predaja. Stoga je moj brat, videći u kakvoj smo velikoj nevolji, htio poslušati taj san i potražiti Imladris, ali kako je taj put bio pun neizvjesnosti i opasnosti, ja sam preuzeo na sebe da krenem na putovanje. Moj je otac teška srca pristao da pođem, a ja sam dugo lutao zaboravljenim putovima tražeći Elrondovu kuću, za koju su mnogi čuli ali rijetki znaju gdje se nalazi."

"Ovdje, u Elrondovoj kući, postat će vam štošta jasnije" reče Aragorn ustajući. On baci svoj mač na stol za kojim je sjedio Elrond. Sječivo je mača bilo od dva komada. "Evo tog slomljenog mača!" nadoda.

"A tko ste vi, i kakve veze imate s Minas Tirithom?" upita ga Boromir začuđeno gledajući graničarovo mršavo lice i pelerinu na kojoj su nepogode ostavile tragove.

"To je Aragorn, sin Arathornov" reče Elrond "a on vuče porijeklo preko mnogih predaka od Isildura, sina Elendilova iz Minas Ithila. On je zapovjednik Dúnedaina na sjeveru, a od tog je naroda preživjelo malo pojedinaca."

"Onda Prsten pripada vama, a ne meni!" uzvikne osupnuti Frodo i skoči na noge, kao da očekuje da će umah od njega zatražiti Prsten.

"On ne pripada ni jednome od nas" reče Aragorn "ali je određeno da ga vi čuvate neko vrijeme."

"Izvadi Prsten, Frodo!" svečano će Gandalf. "Kucnuo je čas. Visoko ga podigni da Boromir shvati ostatak odgonetke."

Nastane tajac i svi upru oči u Froda. On bijaše potresen iznenadnim stidom i strahom. Ozbiljno se skanjivao da pokaže Prsten i gadilo mu se da ga dodirne. Poželio je da bude negdje daleko. Prsten je zasjao i prelijevao se dok ga je drhtavom rukom podizao pred njima.

"Pogledajte Kletvu Isildurovu!" reče Elrond.

Boromiru se zakrijese oči dok je zurio u taj zlatni predmet.

"Polutan!" promrmlja. "Je li onda napokon nastupila propast Minas Tiritha? Ali čemu onda tražiti slomljeni mač?"

"Riječi nisu glasile propast Minas Tiritha" reče Aragorn. "Ali doista su propast i velika djela na pomolu. Jer ovaj je slomljeni mač doista Elendilov mač koji se slomio pod njim kad je pao. Čuvali su ga njegovi nasljednici kad je već sva ostala baština propala, jer

među nama se odavno govorilo da će on biti iznova skovan kad se pronađe Prsten, Kletva Isildurova. Sad kad ste vidjeli mač koji ste tražili, što biste još htjeli? Želite li možda da se Elendilova kuća vrati u Gondor?"

"Mene nisu poslali ovamo da izmolim nekakva dobročinstva, nego samo da doznam odgonetku jedne zagonetke" ponosito će Boromir. "Ali mi smo u grdnoj nevolji i Elendilov bi nam mač pomogao više nego što smo se mogli nadati... ako se takav predmet može doista vratiti iz sjena prošlosti."

Ponovo pogleda Aragorna a u očima mu se ogledala dvojba.

Frodo opazi kako se Bilbo nestrpljivo meškolji pokraj njega. Iznenada ustane i dade sebi oduška:

Ne sjaje sve stvari od zlata napravljene,
Niti je svaki lutalica izgubio stazu.
Staro, ako je jako, ne vene,
A korijen dubok može odoljet mrazu.

A kad iz pepela se vatra digne jača,
I kad iz sjene nova svjetlost sune,
Skovat će se snova vrh slomljenog mača
I ponovo kraljem bit će onaj bez krune.

"Ovo možda nije bogzna što, ali je točno... ako vam treba nešto više od onoga što je kazao Elrond. Ako je bilo vrijedno sto deset dana putovanja da ovo čujete, najbolje će biti da onda to i poslušate."

I on sjedne otpuhujući na nos.

"To sam ja sam sastavio" šapne on Frodu "za Dúnadana, nekad davno, kad mi je prvi put pričao o sebi. Gotovo da mi je žao što su moje pustolovine završene, i što neću moći poći s njim kad dođe njegov dan."

Aragorn mu se osmjehne, a onda se iznova obrati Boromiru:

"Ja vam osobno opraštam što još sumnjate" reče. "Ja nisam baš nalik na kipove Elendila i Isildura što stoje isklesani u svoj svojoj velebnosti u dvoranama Denethorovim. Ja sam tek nasljednik Isildurov, a ne sam Isildur. Proživio sam težak i dug život a udaljenost odavde do Gondora tek je manji dio u zbroju mojih putovanja. Prešao sam preko mnogo planina i mnogo rijeka i prokrstario mnoge ravnice, dopro sam čak i do dalekih zemalja Rhûna i Harada gdje sjaju nepoznate zvijezde.

Ali moj je zavičaj, ako ga uopće imam, na sjeveru. Jer ovdje su nasljednici Valandilovi oduvijek obitavali u dugom, neprekinutom nizu s oca na sina, tijekom mnogih naraštaja. Naši su se dani smračili i broj nam se smanjio; ali ovaj je mač neprestance prelazio iz ruku u ruke novom čuvaru. I ovo bih vam, Boromire, još htio kazati prije nego što završim. Samotnici smo mi, graničari iz divljine, lovci... ali smo odvajkada lovili sluge Neprijateljeve; jer njih ima na mnogo mjesta, ne samo u Mordoru.

Ako je Gondor, Boromire, bio snažna utvrda, mi smo igrali drugu ulogu. Ima mnogo zlih bića koje vaši debeli bedemi i blistavi mačevi ne mogu zaustaviti. Vi ne

poznajete dobro krajeve izvan vaših granica. Mir i sloboda, kažete? Sjever bi ih slabo poznavao da nije bilo nas. Dokrajčio bi ih bio strah. Ali kad mračna stvorenja nahrupe iz brda bez kuća i kućišta, ili se dovuku iz šuma bez sunca, oni bježe od nas. Kojim bi se cestama itko usudio ići, kakva bi bila sigurnost u mirnim krajevima, ili u kućama običnih ljudi obnoć, kad bi Dúnedaini spavali, ili kad bi već svi bili u grobu?

Pa ipak, nama manje iskazuju zahvalnost nego vama. Putnici nas gledaju prijekim okom, a seljaci nam prišivaju pogrdna imena. Ja sam "Strider?" za debeljka koji živi na dan hoda od dušmana od kojih bi mu se srce sledilo, ili koji bi mu porušili gradić kad ga mi ne bismo neprestano čuvali. Ipak, mi ne bismo htjeli da bude drukčije. Ako je običan svijet oslobođen briga i straha, neka ostane običan svijet, a mi moramo potajno djelovati da tako bude i dalje. To je bila zadaća moga roda dok su godine tekle a trava rasla.

Ali sad se svijet opet mijenja. Nastupa novo doba, pronađena je Kletva Isildurova. Bila je na pomolu. Mač će biti prekovan. Ja ću doći u Minas Tirith."

"Kažete da je pronađena Kletva Isildurova?" reče Boromir. "Vidio sam sjajan prsten u Polutanovoj ruci, ali kažu da je Isildur zaglavio prije no što je nastalo ovo doba u svijetu. Otkud mudraci znaju da je to njegov Prsten? I kako je prošao kroz sve ove godine dok ga nije ovamo donio tako neobičan glasnik?"

"To ćete sve čuti" reče Elrond.

"Ali ne odmah, molim vas, gospodaru!" reče Bilbo. "Sunce je već blizu podneva i ja osjećam potrebu da se nečim okrijepim."

"Ja vas nisam prozvao" reče Elrond smijući se. "Ipak, sad to činim. Hajde, ispričajte nam svoju priču! A ako niste još priču pretočili u stihove, možete je ispričati i običnim riječima. Što kraći budete, to ćete se prije okrijepiti."

"Dobro, onda" reče Bilbo. "Učinit ću kako kažete. Ali sad ću ispričati istinitu priču, a ako su me neki ovdje čuli kako pričam drukčije" tu zirne na Gloina "molim ih da to zaborave i da mi oproste. Ja sam u ono vrijeme samo želio zadržati to blago i osloboditi se nadimka lopov koji su mi prišili. Ali možda sad malo bolje razumijem sve skupa. Kako bilo da bilo, evo što se zapravo dogodilo."

Nekima je od nazočnih Bilbova priča bilo potpuno nepoznata pa su zapanjeno slušali kako stari hobit, zapravo vrlo rado, nadugo i naširoko pripovijeda o svojoj pustolovini s Golumom. Nije izostavio ni jednu jedinu zagonetku. Bio bi ih on izvijestio i o svojoj proslavi i nestanku iz Shirea da su mu dali, ali je Elrond podigao ruku.

"Lijepo ste nam to ispričali, prijatelju" reče "ali za ovaj put će biti dosta. Zasad je dovoljno da se zna da je Prsten prešao u ruke Froda, vašeg nasljednika. Pustite sad njega da govori!"

Zatim je Frodo, ne tako rado kao Bilbo, ispripovjedio sve o svojim doživljajima s Prstenom, od onog dana kad ga je preuzeo na čuvanje. Ispitivali su ga i raspravljali o svakom koraku njegova puta, od Hobbitona do gaza na Bruinenu, i pretresli sve čega se mogao prisjetiti o Crnim jahačima. Napokon je opet sjeo.

"Nije bilo loše" reče mu Bilbo. "Bila bi to sasvim dobra priča da ti nisu neprestance upadali u riječ. Pokušao sam ponešto od toga pribilježiti, ali ćemo morati još

jednom sve skupa proći da bih mogao sve zapisati kako treba. Ima tu građe za više poglavlja prije nego što si uopće došao ovamo!"

"Da, priča se poprilično oduljila" otpovrne Frodo. "Ali čini mi se da još nije završena. Ja bih volio još štošta doznati, napose o Gandalfu."

Njegove je riječi čuo Galdor iz Luka koji je sjedio u blizini.

"To vrijedi i za mene" uzvikne i, obraćajući se Elrondu, reče: "Mudraci možda imaju dobrih razloga vjerovati da je blago ovoga polutana doista onaj dugo osporavani Veliki Prsten, koliko se god to činilo nevjerojatnim onima koji su manje upućeni u te stvari. Ali zar nam se ne bi mogli podastrijeti dokazi? I još bih nešto pitao. Što je sa Sarumanom? On se dobro razumije u Prstenove, ali nije ovdje među nama. Što nam on savjetuje... ako zna za sve ovo što smo čuli."

"Pitanja koja nam vi, Galdore, postavljate zapravo su povezana među sobom" reče Elrond. "Ja ih nisam previdio i na njih ćete dobiti odgovore. Ali na Gandalfu je da raščisti te stvari, i ja mu se obraćam kao posljednjem jer je to počasno mjesto, i on je u svemu ovome bio glavni."

"Neki bi, Galdore, smatrali Gloinove vijesti i potjeru za Frodom dostatnim dokazom da je polutanov nalaz stvar od velike vrijednosti za Neprijatelja" reče Gandalf. "Riječ je doduše o jednom Prstenu. Ali o kojem Prstenu? Nazguli ih drže Devet. Onih je Sedam pak oteto ili uništeno." Tu se Gloin promeškolji ali ne progovori ni crne ni bijele. "Za ona Tri prstena znamo. Koji je onda ovo Prsten do kojeg mu je toliko stalo?

Proteklo je zaista mnogo vremena od Rijeke do Gore, od gubitka do nalaza Prstena. Ali ta je praznina u znanju mudraca napokon popunjena. Doduše, malo presporo. Jer Neprijatelj nam je bio za petama još bliže nego što sam se bojao. I dobro je što nije sve do ove godine, do ovoga ljeta, čini se, saznao pravu istinu.

Neki se ovdje valjda još sjećaju da sam se ja prije mnogo godina usudio proći kroz vratnice Nekromanta u Dol Gulduru, i potajno istražiti njegov život, i da sam tako otkrio da su naša strahovanja bila osnovana: da on nije nitko drugi do Sauron, naš Neprijatelj od davnine, koji ponovo zadobiva oblik i moć. Neki se valjda isto tako sjećaju da nas je Saruman odvratio od otvorenog djelovanja protiv njega i da smo ga dugo samo motrili. Ipak, najposlije, kako mu je sjena rasla, Saruman je popustio pa je Vijeće pokazalo svu svoju snagu i istjeralo zlo iz Mrkodola... to je bilo one iste godine kad je pronađen ovaj Prsten: čudna slučajnost, ako je uopće slučajnost.

Ali mi smo zakasnili, kao što je Elrond i bio predvidio. I Sauron je nas motrio i dugo se pripremao za naš udar, vladajući Mordorom iz daljine preko Minas Morgula, gdje je boravilo njegovih devet slugu, dok sve ne bude spremno. Onda je uzmaknuo pred nama, ali je samo hinio da bježi, a uskoro je zatim došao do Crne kule i pokazao se u pravom svjetlu. Tad se Vijeće mudraca sastalo po posljednji put, jer smo saznali da sve upornije traga za Jedinstvenim Prstenom, Vladarom. Bojali smo se da je primio neke vijesti o njemu o kojima mi još ništa ne znamo. Ali Saruman je rekao: ne, i ponovio ono što nam je već bio kazao: da se Jedinstveni Prsten Vladar nikad više neće naći u Međuzemlju.

“U najgorem slučaju”, rekao je, “naš Neprijatelj zna da ga mi nemamo i da je još izgubljen. A ono što je izgubljeno može se još naći, misli on. Ne bojte se! Iznevjerit će ga njegova nada. Zar ja nisam temeljito proučio ovaj predmet? Prsten je pao u Andúin Veliki, nekoć davno, dok je Sauron spavao, rijeka ga je odnijela do mora. I ondje neka leži u vijeke vjekova!”

Gandalf je ušutio zagledan s trijema na istok u daleke vrhunce Maglenog gorja, u čijim je dubokim korijenima bila tako dugo skrivena pogibao svijeta. On uzdahne.

"Tu sam ja pogriješio" reče. "Uljuljkale su me riječi mudraca Sarumana; trebalo je da prije potražim istinu pa bismo sad bili u manjoj opasnosti."

"Svi smo mi pogriješili" reče Elrond "a da nije bilo vaše budnosti, možda bismo već bili u Tami. Nego, nastavite samo!"

"Od samog početka slutio sam zlo, usprkos svemu što sam znao" nastavi Gandalf. "Zanimalo me je kako je ta stvar došla do Goluma, i koliko je dugo bila u njegovu posjedu. Stoga sam zamolio da motre na njega vjerujući da će on uskoro izaći iz tame da potraži svoje blago. I došao je, ali je opet umaknuo i nisu ga našli. A onda sam ja, na žalost, pustio tu stvar da miruje, samo sam gledao i čekao, kao što smo prečesto činili.

Prolazilo je vrijeme protkano mnogim brigama dok mi se odjednom sumnje nisu opet pretvorile u iznenadan strah. Otkud se pojavio Prsten kod hobita? Ako je moj strah opravdan, što treba učiniti s njim? Te sam stvari morao izvesti načistac. Ali nisam još htio nikome govoriti o svojim strepnjama znajući kakva se opasnost krije u preuranjenom povjeravanju ako se ono proširi dalje. U svim dugim ratovima sa Crnom kulom, od izdaje nam je oduvijek prijetila najveća opasnost.

To je bilo prije sedamnaest godina. Uskoro sam primijetio da su se oko Shirea okupile svakojake uhode, čak i zvjerke i ptice, i moj je strah još više porastao. Pozvao sam u pomoć Dúnedaine i oni su udvostručili budnost, i izjadao sam se Aragornu, nasljedniku Isildurovu."

"Ja sam mu savjetovao" oglasi se Aragorn "da krenemo u potragu za Golumom, iako se možda činilo da je kasno za takvo što. A budući da mi se činilo umjesnim da se Isildurov nasljednik potrudi da ispravi Isildurovu pogrešku, zaputio sam se s Gandalfom u dugu i beznadnu potragu."

Zatim Gandalf ispripovjedi kako su prokrstarili Pustošijom uzduž i poprijeko, kako su doprli čak i do Sjenovita gorja i bedema Mordora.

"Tu smo čuli neke glasove o njemu, pa držimo da je dugo boravio u tamošnjim crnim brdima, ali ga nismo našli pa sam ja napokon počeo zdvajati. A onda sam se, u svom očaju, dosjetio jednog pokusa nakon kojeg bi možda bilo nepotrebno dalje tražiti Goluma. Možda bi nam sam Prsten mogao posvjedočiti je li on zaista onaj jedinstveni? Prisjetio sam se riječi izgovorenih na Vijeću mudraca: Sarumanovih riječi na koje se onda nisam obazirao. Ponovo sam ih u duhu jasno čuo:

“Onih Devet, Sedam i Tri prstena imali su svaki svoj dragulj. Ali jedinstveni ga nije imao. Bio je okrugao i bez ukrasa, kao da je Prsten nižeg reda, ali ga je njegov tvorac obilježio tako da bi možda stručnjaci mogli otkriti i pročitati znakove na njemu.”

Nije rekao kakvi su to znakovi. Tko bi sad to znao? Tvorac Prstena? I možda Saruman? Ali koliko god bilo veliko njegovo znanje, ono mora imati neki svoj izvor. U čijoj je ruci uopće bio taj predmet prije nego što se izgubio? Samo u Isildurovoj.

Obuzet tom mišlju, odustao sam od potjere i otišao brže u Gondor. Prije su članovi moga reda bili ondje uvijek dobro primljeni, napose Saruman. On je često bio gost gradskih poglavara. Gospodar Denethor nije me ovaj put dočekao onakvom dobrodošlicom kao nekad, i nevoljko mi je dopustio da kopam među njegovim nagomilanim svicima i knjigama.

"Ako doista tražite, kao što kažete, samo zapise iz starog doba i zapise o začecima ovoga grada, onda slobodno čitajte!" rekao mi je. "Jer meni nije toliko mutno ono što je bilo koliko ono što će biti, a upravo je to moja briga. Ali, ako niste umješniji od Sarumana, koji je ovdje dugo istraživao, nećete naći ništa što ja već ne znam, kao najbolji poznavatelj predaja o ovom gradu."

Tako mi je rekao Denethor. Pa ipak, među njegovim blagom ima mnogo zapisa koje dan-danas malo tko umije čak i pročitati, pa i sami poznavatelji pučkih predaja, jer su njihova pisma i jezici postali nejasni potonjim ljudima. I, Boromire, ondje u Minas Tirithu mislim da postoji još svitak koji nitko nije pročitao, osim Sarumana i mene, nakon propasti kraljeva, svitak koji je napisao sam Isildur. Jer Isildur nije nestao odmah poslije rata u Mordoru, kao što su neki tvrdili."

"Možda neki na sjeveru?" upadne mu Boromir u riječ. "Ali u Gondoru svi znaju da je on najprije otišao u Minas Anor, i da je neko vrijeme boravio ondje kod svoga nećaka Meneldila i poučavao ga, prije nego što mu je povjerio vlast nad Južnim Kraljevstvom. U to je vrijeme ondje posadio i posljednju sadnicu Bijelog drveta u spomen na svoga brata."

"Ali u to je vrijeme unio i zapis na taj svitak" reče Gandalf "a čini mi se da to u Gondoru više ne pamte. Jer taj se zapis odnosi na Prsten i u njemu Isildur doslovce kaže: *Veliki Prsten će odsad biti baština Sjevernog Kraljevstva, ali će zapisi o njemu ostati u Gondoru, gdje prebivaju i baštinici Elendilovi, kako ne bi uspomena na ove velike stvari izblijedjela.*

Iza ovih riječi Isildur je opisao Prsten, kako ga je on zatekao: *Bio je vruć kad sam ga prvi put uzeo u ruku, vruć kao žeravica, tako da sam se opekao i ne vjerujem da ću se ikad osloboditi te boli. Ipak, dok ovo pišem, ohladio se i reklo bi se da se skuplja, iako nije izgubio ništa od svoje ljepote ni oblika. Već i sam zapis na njemu, koji je isprva bio jasan kao crven plamen, pomalo blijedi tako da se jedva još što može pročitati. Ispisan je na vilenjačkom pismu Eregiona jer u Mordoru nemaju pismena za tako fini rad, ali mi je jezik nepoznat. Držim da je to jedan od jezika iz Crne Zemlje zato što je prost i grub. Ne znam kakvo zlo kazuje, ali ovdje prepisujem zapis da nepovratno ne izblijedi. Prstenu možda nedostaje toplina Sauronove šake, koja je bila crna a opet je gorjela kao oganj, pa je tako i Gil-galad nastradao; i možda bi se, kad bi se zlato opet ugrijalo, natpis obnovio. Ali ja osobno neću riskirati da oštetim ovaj predmet: od svih Sauronovih djela jedino koje je lijepo. To je moje zlato, iako sam ga platio velikim jadom.*

Kad sam pročitao te riječi, moja je potraga bila okončana. Jer urezani natpis bio je zaista, kao što je Isildur predmnijevao, na jeziku Mordora i slugu Crne kule. A ono što je u njemu rečeno bilo je već poznato. Jer onoga dana kad je Sauron prvi put nataknuo na

prst Prsten Vladar, primijetio ga je Celebrimbor, tvorac onih Triju prstenova i izdaleka začuo kako govori te riječi tako da je sam otkrio svoje zle nakane.

Odmah sam se oprostio s Denethorom, ali još dok sam išao na sjever, primio sam poruke iz Lóriena da je Aragorn prošao već tim putem i da je pronašao stvorenje zvano Golum. Stoga sam najprije otišao njega vidjeti i čuti njegovu priču. Nisam se usuđivao ni nagađati u kakve se sve pogibeljne pustolovine Aragorn bio sam uputio."

"Nema ni potrebe da se o njima razglaba" reče Aragorn. "Ako čovjek bezuvjetno mora doći nadomak Crnim vratima, ili kročiti po smrtonosnom cvijeću doline Morgul, onda se svakako mora izvrgnuti opasnostima. I ja sam na kraju zapao u očaj pa sam krenuo kući. A onda sam, pukom srećom, iznenada natrapao na ono što sam tražio: na otiske mekih stopala pokraj blatne mlake. Ali ovaj put taj je trag bio svjež i hitar i nije vodio prema Mordoru nego na suprotnu stranu. Išao sam za njim duž ruba Mrtvih baruština, i ulovio sam ga. Uhvatio sam njega, Goluma, kako vreba uz ustajalu baru piljeći u vodu dok je mračna večer padala. Bio je sav pokriven zelenim muljem. Bojim se da me nikad neće zavoljeti, jer me je ugrizao, a ni ja nisam s njim bio nježan. Ništa drugo nisam izvukao iz njegovih usta do tragova zubi. Mislim da mi je to bio najgori dio puta, taj povratak s njim, jer sam morao paziti na njega dan i noć, tjerati ga da hoda preda mnom zaularen, začepljenih usta, dok ga nisam pripitomio uskraćivanjem vode i hrane, goneći ga neprestano prema Mrkodolu. Napokon sam ga dotjerao donde i izručio ga vilenjacima jer smo se tako bili dogovorili, a ja sam bio sretan što sam ga se oslobodio jer je smrdio kao futavac. Što se mene tiče, najradije ga ne bih nikad više vidio, ali je onda došao Gandalf i dugo razgovarao s njim."

"Da, dugo i mučno" reče Gandalf "ali i donekle korisno. Prvo i prvo, njegova priča o tome kako je izgubio Prsten slagala se s onim što je Bilbo sad prvi put otvoreno priznao, ali to nije mnogo značilo jer sam ja to već bio naslutio. Tada sam ipak prvi put čuo da je Golumov prsten izvučen iz Velike rijeke nedaleko od Gladdenskih polja. I doznao da je dugo bio u njegovu posjedu. Više životnih vjekova njegova malog soja. Moć Prstena produljila mu je život mnogo više od njihova vijeka, a takvu moć imaju samo Veliki Prstenovi.

A ako ni to, Galdore, nije još dostatan dokaz, tu je i ona druga provjera o kojoj sam govorio. Na ovom istom Prstenu koji ste ovdje vidjeli podignutog uvis, okruglog i bez ukrasa, mogu se još pročitati slova o kojima je Isildur izvijestio, ako čovjek ma potrebnu snagu volje da drži taj zlatni predmet neko vrijeme u vatri. Ja sam to i učinio i ovo pročitao:

Ash nazg durbatulûk, ash nazg gimbatul,
Ash nazg thrakatulûk agh burzum-ishi krimpatul.

Čarobnjakov se glas začudno promijenio. Iznenada je postao prijeteći, snažan i tvrd kao kamen. Činilo se da je sjena prešla preko sunca visoko na nebu pa se na trijemu načas smračilo. Svi su uzdrhtali a vilenjaci su začepili uši.

"Nikad se dosad ničiji glas nije usudio izustiti riječi toga jezika u Imladrisu, Gandalfe Sivi!" reče Elrond kad sjena prođe a skup odahne.

"I nadajmo se da ih nitko više neće nikad ovdje ni izustiti" otpovrne Gandalf. "Ipak, neću vas moliti za oproštenje, meštre Elronde. Jer, ako se taj jezik ne bude uskoro čuo u svakom zakutku na zapadu, onda moramo svi odbaciti sumnju da je ovaj predmet uistinu ono čime su ga mudraci proglasili: blago Neprijatelja nabijeno svom njegovom zloćom, i da se u njemu krije dobar dio njegove nekadašnje snage. Iz crnih godina dolaze te riječi koje su čuli kovači u Eregionu, znajući da su izdani:

Prsten Jedan da zavlada svima, Prsten Jedan što traži i seže
Prsten Jedan da spoji se s njima i u tami ih sveže

Znajte isto tako, prijatelji, da sam još nešto doznao od Goluma. Nerado je govorio i kazivanje mu je bilo nejasno, ali nema dvojbe da je on bio u Mordoru i da su ondje izvukli od njega sve što zna. Tako Neprijatelj sad zna da je Jedinstveni Prsten pronađen, da je dugo bio u Shireu, a kako su ga njegove sluge pratile gotovo sve do naših vrata, uskoro će doznati, a možda već i zna, dok ja ovo govorim, da je ovdje kod nas."

Svi su sjedili neko vrijeme šutke dok najposlije Boromir ne prozbori:

"Kažete da je to stvorenje malo, taj Golum? Malo ali veliko u nevaljalstvu. A što je s njim? Na koju ste ga kaznu osudili?"

"U zatvoru je, ali ništa gore od toga nije doživio" odgovori mu Aragorn. "Mnogo je prepatio. Nedvojbeno je da su ga mučili, i srce mu je ispunjeno grdnim strahom od Saurona. Ipak, meni je osobno drago što je pod budnom paskom vilenjaka u Mrkodolu. Njegova je zloća velika i daje mu snagu za koju je teško vjerovati da je posjeduje tako mršavo i usukano stvorenje. Još bi mogao načiniti mnogo zla kad bi bio slobodan. I nimalo ne dvojim da su ga iz Mordora pustili da izvrši neku naopaku zadaću."

"Jao! Jao!" usklikne Legolas, na čijem se lijepom vilenjačkom licu odražavao velik jad. "Ja vam sad moram priopćiti vijest koju vam donosim. Vijest nije dobra, ali tek sam ovdje shvatio koliko opaka može izgledati ovom skupu. Pobjegao nam je Sméagol, sada zvani Golum."

"Pobjegao?" uzvikne Aragorn. "To je zaista loša vijest. Bojim se da ćemo svi zbog nje još gorko zažaliti. Kako se dogodilo da je Thranduilov narod iznevjerio naše povjerenje?"

"Nije to bilo zbog nedostatka budnosti" reče Legolas "nego možda iz prevelike dobrote. I sve se bojim da su zatočeniku pomogli drugi, i da se o onome što radimo zna više nego što bismo željeli. Čuvali smo tog skota danonoćno, na Gandalfov zahtjev, iako nam je ta zadaća ubrzo dozlogrdila. Ali Gandalf je rekao da još ima nade da će se on popraviti, a mi nismo imali srca da ga neprestano držimo u podzemnim tamnicama, gdje bi opet utonuo u svoje crne misli."

"Prema meni niste bili toliko nježni" reče Gloin sijevajući očima, jer su se u njemu probudila sjećanja na zatočeničke dane provedene duboko pod dvornicama vilin-kraljevim.

"Dobro, dobro!" reče Gandalf. "Molim te da mu ne upadaš u riječ, dobri moj Gloine! To je bio žaljenja vrijedan nesporazum koji je već odavno ispravljen. Kad bi se

sad ovdje iznosilo sve ono što vilenjaci i patuljci zamjeraju jedni drugima, bilo bi najbolje da odustanemo od ovog vijećanja."

Gloin ustane i nakloni se, a Legolas nastavi.

"Kad god bi bilo lijepo vrijeme, izvodili smo Goluma u šetnju kroz šumu, a on bi se tada najradije popeo na jedno visoko stablo što stoji po strani od ostalih. Često bismo ga pustili da se popne na najviše grane dok ne osjeti slobodan vjetar kako puše, ali bismo postavili stražu pod drvetom. Jednog je dana odbio sići sa stabla a stražarima se nije dalo penjati za njim: on se već bio naučio hvatati i nogama za grane, ne samo rukama, pa su tako stražari ostali sjediti pod stablom do kasno u noć.

Upravo su nas te ljetne noći, kad nije bilo ni mjeseca ni zvijezda, orci iznenada napali. Odbili smo ih nakon nekog vremena. Bilo ih je mnogo i žestoko su se borili, ali su bili došli do nas preko gorja i nisu bili navikli na šume. Kad je okršaj okončan, ustanovili smo da Goluma nema i da su stražari ubijeni ili zarobljeni. Tada nam je bilo jasno da je taj napad izveden radi toga da oslobode Goluma, i da je on unaprijed znao što će se dogoditi. Nismo dokučili kako je to ostvareno, ali Golum je prepreden a Neprijatelj ima mnogo uhoda. Mračna stvorenja koja su protjerana one godine kad je zmaj ubijen vratila su se u velikom broju pa je Mrkodol opet postao leglo zla, osim onoga dijela koji pripada našem kraljevstvu.

Nismo uspjeli ponovo uloviti Goluma. Pronašli smo mu tragove među tragovima mnogobrojnih orka, duboko u šumi, na južnoj strani. Ali uskoro smo ih opet izgubili, a nismo se usuđivali da ga dalje lovimo, jer smo se već bili približili Dol Gulduru, a to je još uvijek opasno mjesto pa ne idemo uopće na tu stranu."

"Dobro, dobro, nestao je" reče Gandalf. "Nemamo kad opet tragati za njim. Neka čini što ga je volja! Ali možda će on još odigrati ulogu koju nisu predvidjeli ni on ni Sauron.

A sad da odgovorim na ostala Galdorova pitanja. Što je sa Sarumanom? Što nam on savjetuje u ovoj našoj nevolji? Tu vam priču moram ispričati u cijelosti jer ju je dosad samo Elrond čuo, i to samo ukratko, a ona će utjecati na sve što moramo riješiti. To je posljednje poglavlje u priči o Prstenu, do sadašnjeg trenutka.

Potkraj lipnja bio sam u Shireu, ali sam bio sav obuzet tjeskobom pa sam odjahao do južnih granica te male zemlje, jer sam naslućivao nekakvu opasnost koja je bila još skrivena od mene ali se primicala. Ondje sam primio vijesti o ratu i porazu u Gondoru, a kad sam čuo o Crnoj sjeni, srce mi se steglo. Ali nisam ništa našao osim nekoliko bjegunaca s juga; ipak, činilo mi se da su prožeti strahom o kojem ne žele govoriti. Onda sam okrenuo na istok i sjever i putovao Zelenputom, a nedaleko od Breeja sreo sam putnika koji je sjedio na nasipu uz cestu a konj mu je u blizini pasao travu. Bio je to Radagast Mrki koji je svojedobno prebivao u Rhosgobelu, blizu Mrkodola. Iako je on član moga reda, nisam ga bio vidio više godina.

“Gandalfe!” uzviknuo je. “Upravo tebe tražim, samo što ne poznajem ove krajeve. Znao sam tek toliko da bih te mogao naći u nekom divljem predjelu koji nosi čudnovato ime Shire.”

“Podaci su ti točni”, rekoh mu. “Samo nemoj tako govoriti ako se slučajno sretneš s kojim stanovnikom ovoga kraja. Upravo si blizu granice Shirea. A što hoćeš od mene? Mora da je nešto hitno jer ti nisi nikad bio neki putnik, osim kad bi te nužda natjerala.”

“Imam jednu hitnu poruku”, kaže on meni. “Lošu vijest.” Zatim se obazre oko sebe, kao da i živice imaju uši. “Nazgûli”, prošapće. “Devetorica su opet na putu. Potajno su prešli preko rijeke i kreću se na zapad. Uzeli su obličje jahača u crnom.”

Tada sam shvatio čega sam se do tada nesvjesno bojao.

“Mora da je Neprijatelj u velikoj nevolji ili ima neke posebne namjere”, opet će Radagast. “Ali nije mi jasno što ga je ponukalo da se okrene ovim dalekim i pustim krajevima.”

“Kako to misliš?” pitam ja njega.

“Čuo sam da ti Jahači, kud god prolaze, pitaju za neku zemlju koja se zove Shire.”

“Pa sad si blizu Shirea”, velim ja njemu, ali mi srce klonulo. Jer čak će i mudraci prezati da se suprotstave Devetorici kad su na okupu i kad im je na čelu onaj njihov grozni zapovjednik. On je nekad bio veliki kralj i vrač, a sad je pravi strah i trepet. “Tko ti je to rekao, i tko te šalje?” pitam ja njega.

“Saruman Bijeli”, odgovara meni Radagast. “Rekao mi je da će ti pomoći ako misliš da ti je pomoć potrebna, ali da je moraš odmah od njega zatražiti jer će inače biti kasno.”

Ta mi je poruka ulila malo nade. Jer Saruman je Bijeli najveći u našem redu. Radagast je, naravno, vrijedan čarobnjak, majstor likova i mijenjanja boje, i mnogo zna o travama i zvjerkama, a napose su mu ptice veliki prijatelji. Ali Saruman je dugo proučavao vještine samog Neprijatelja pa smo ga na taj način mogli često preduhitriti. Upravo Sarumanovoj umješnosti imamo zahvaliti što smo ga istjerali iz Dol Guldura. Možda je on izumio neko oružje kojim ćemo se obraniti od Devetorice?

“Dobro, otići ću do Sarumana”, velim ja njemu.

“Onda moraš *odmah* otići” reče Radagast, “jer sam ja izgubio mnogo vremena tražeći te, pa su rokovi sve kraći. Rečeno mi je da te pronađem do sredine ljeta, a sredina ljeta je već tu. Sve da i kreneš iz ovih stopa, teško da ćeš stići do njega prije nego što Devetorica otkriju tu zemlju koju traže. I ja se odmah vraćam.”

I on pojaše konja pa da će otići; ali ga ja još časak zadržim.

“Čekaj malo!” velim mu. “Trebat će nam tvoja pomoć, i pomoć svih onih koji su nam voljni pomoći. Pošalji poruke svim zvjerkama i pticama s kojima prijateljuješ. Reci im neka dojavljuju Sarumanu i Gandalfu sve što doznaju o toj stvari. Neka poruke šalju u Orthanc.”

“Učinit ću tako”, reče mi on i odjaše kao da su mu Devetorica za petama.

Ja nisam mogao odmah poći za njim. Toga sam dana već mnogo jahao pa sam bio umoran kao i moj konj; i morao sam o svemu dobro razmisliti. Prenoćio sam u Breeju i zaključio da nemam vremena vraćati se u Shire. Nikad nisam grdnije pogriješio!

Ipak, napisao sam poruku Frodu i zamolio svoga prijatelja gostioničara da je pošalje njemu. Odjahao sam u zoru i nakon dugog putovanja stigao do Sarumanova prebivališta. To je daleko na jugu, u Isengardu, na kraju Maglenoga gorja, nedaleko od

Rohanskih vrata. Evo, Boromir će vam potvrditi da je to velika otvorena dolina koja leži između Maglenoga gorja i najsjevernijih obronaka Ered Nimraisa, Bijeloga gorja, njegova zavičaja. Ali Isengard je krug od strmih stijena koje jednu udolinu okružuju kao zid, a usred te udoline stoji kamena kula zvana Orthanc. Nju nije podigao Saruman, nego nekoć davno ljudi iz Númenora; kula je vrlo visoka i krije mnogo tajni; a opet ne izgleda kao djelo ljudskih ruku. Do nje se može doći jedino preko kruga stijena oko Isengarda, a u tom krugu ima samo jedan ulaz.

Kasno navečer stigao sam do tog ulaza nalik na velik luk u zidu od žive stijene. Ulaz je bio pod jakom stražom, ali stražari su čekali mene i rekli mi da me Saruman očekuje. Prošao sam na konju ispod luka, a vratnice su se tiho zatvorile za mnom. Odjednom me spopao strah, iako nisam znao od čega.

Odjahao sam do Orthanca i do Sarumanovih stuba. Tu me je on dočekao i odveo do svoje odaje na vrhu. Nosio je prsten na prstu.

"Došao si dakle, Gandalfe?" rekao mi je ozbiljno, ali u njegovim očima učinilo mi se da vidim nekakvo bijelo svjetlo, kao da mu je hladan smijeh u srcu.

"Da, došao sam", velim ja njemu. "Došao sam da mi pomogneš, Sarumane Bijeli."

Ali reklo bi se da ga je ta titula razljutila.

"Što mi ne kažeš, Gandalfe *Sivi!*" podrugne se on meni. "Da ti pomognem? Ne čuje se baš često da Gandalf Sijedi traži od nekog pomoć, on tako lukav i tako mudar, što putuje po svijetu i petlja se u svačije poslove, bilo da ga se tiču ili ne tiču."

Pogledao sam ga začuđeno i rekao:

"Ali, ako se ne varam, zbivaju se stvari koje zahtijevaju od nas da udružimo snage."

"Možda imaš pravo, ali malo si se kasno sjetio" veli on meni. "Zanima me koliko si dugo tajio preda mnom, poglavarom Vijeća, nešto od najveće važnosti? I što te dovodi sad iz tvog skrovišta u Shireu?"

"Devetorica su se opet pojavila", odgovorim mu ja. "Prešli su preko Rijeke. To mi je baš Radagast javio."

"Radagast Mrki!" nasmije se Saruman ne krijući više svoj prezir prema meni. "Radagast, Pripitomljivač ptica! Radagast Prostodušni! Radagast Ludi! Imao je taman toliko pameti da odigra ulogu koju sam mu namijenio. Jer ti si mi, evo, došao, a to je bila sva svrha moje poruke. I ostat ćeš ovdje, Gandalfe Sijedi, da se odmoriš od silnih putovanja. Jer ja sam Saruman Mudri, Saruman Tvorac Prstena, Saruman Višebojni!"

Tada sam ga malo bolje pogledao i vidio da mu haljine, koje su na prvi pogled bile bijele, nisu ni bijele nego istkane od svih boja, a kad bi se kretao, svjetlucale su i prelijevale se u raznim nijansama tako da je oko bilo zbunjeno.

"Meni se više sviđala bijela boja", velim ja njemu.

"Bijela!" podrugne se on opet meni. "Bijela je dobra za početak. Bijela se tkanina može obojiti. Bijela se stranica može ispisati, a bijelo se svjetlo može razbiti."

"I onda više nije bijelo", velim ja njemu, "onaj tko razbije nešto da utvrdi što je to, sišao je sa staze mudrosti."

“Ne moraš sa mnom govoriti kao s jednom od onih budala za koje misliš da su ti prijatelji”, nato će on meni. “Nisam te doveo ovamo da me poučavaš nego da ti prepustim da biraš.”

Tada se uspravi i prozbori kao da drži odavno naučeni govor.

“Stari su dani prošli. Srednji dani prolaze. Mlađi dani počinju. Prošlo je doba vilenjaka, naše je doba na pomolu: svijet ljudi kojim moramo vladati. Ali moramo imati moć, moć da sredimo sve kako hoćemo, radi dobrobiti koju samo mudraci mogu vidjeti. I slušaj, Gandalfe, stari moj prijatelju i pomagaču!” nadoda prilazeći mi i govoreći nešto mekšim glasom. “Kažem *mi,* jer možemo biti *mi* ako mi se pridružiš. Jedna se nova Sila diže. Protiv nje neće nam ništa vrijediti stari saveznici i načini borbe. Nema više nade za vilenjake i Númenore koji izumiru. Ovo je dakle jedini izbor koji preostaje tebi, nama. Možemo se udružiti s tom silom. To bi, Gandalfe, bilo mudro. Još ima nade. Njezina je pobjeda na vidiku, a oni koji joj pomognu bit će bogato nagrađeni. Kako ta Sila bude rasla, tako će rasti i njezini prokušani prijatelji; a mudraci kao što smo ti i ja možda će se, uz malo strpljenja, dovinuti dotle da upravljaju njenim tokovima, da vladaju njome. Mi možemo čekati svoje vrijeme i zadržati misli u srcima žaleći možda zbog zala usput počinjenih, ali odobravajući uzvišenu i krajnju svrhu: znanje, vlast, red; sve ono što smo do sada uzalud nastojali polučiti, više ometani nego potpomognuti našim slabim ili lijenim prijateljima. Ne mora biti, niti će biti neke stvarne promjene u našim ciljevima, nego samo u sredstvima.”

“Sarumane”, velim ja njemu, “ja sam već slušao ovakve govorancije, ali samo iz usta izaslanika upućenih iz Mordora da opsjene neuke. Ne mogu vjerovati da si poslao po mene tako daleko da mi probijaš uši takvim stvarima.”

On me pogleda iskosa i zastane načas razmišljajući.

“E pa, vidim da ti se ovaj moj pametni stav ne čini baš poželjan” kaže on meni. “Još ne? Ili ne ako se može smisliti nešto bolje?”

Pa mi pristupi i stavi svoju dugu šaku na moju mišicu.

“A zašto ne, Gandalfe?” prošapće. “Zašto ne? Zbog Prstena Vladara? Kad bismo raspolagali njime, onda bi Sila prešla na *našu* stranu. To je pravi razlog radi kojeg sam poslao po tebe. Jer ja imam mnogo očiju u službi, a vjerujem da ti znaš gdje se ta dragocjenost trenutačno nalazi. Zar nije tako? Jer zašto bi se inače Devetorica raspitivala za Shire, i što ti uopće ondje radiš?”

Dok je ovo govorio, u očima mu iznenada sijevne pohlepa koju ne mogaše prikriti.

“Sarumane”, velim ja njemu i odmaknem se malo od njega, “samo jedna ruka može istodobno nositi Prsten, ti to dobro znaš, pa se nemoj truditi govoriti *mi!* Ali ja ti ga ne bih dao, dapače, ne bih ti dao ni obavijesti o njemu, sad kad znam kakve su ti namjere. Ti jesi bio poglavar našega Vijeća, ali sad si napokon pokazao svoje pravo lice. E pa, čini mi se da je izbor u tome da se pokorim ili Sauronu ili tebi. Ja neću ni jedno ni drugo. Imaš li mi još što ponuditi?”

Sad se doimao hladno i opasno.

“Imam”, odgovori on meni. “Nisam se nadao da ćeš biti osobito pametan, čak ni za svoje dobro, ali sam ti dao priliku da mi pomogneš drage volje pa da tako prištediš sam sebi mnogo briga i muka. Treća je mogućnost da ostaneš ovdje do kraja.”

“Do kojeg kraja?”

“Dok mi ne otkriješ gdje se može naći Prsten Vladar. Možda ću ja još uspjeti da te nagovorim? Ili dok se Prsten ne nađe, usprkos tebi, i Vladar bude imao vremena da se pozabavi lakšim stvarima: da smisli, recimo, prikladnu nagradu za otpor i drskost Gandalfa Sivog.”

“Možda će se još pokazati da to ne spada u lakše stvari”, velim ja njemu, a on mi se nasmije u brk jer su moje riječi bile tek prazna prijetnja, i on je to dobro znao.

Odveli su me i ostavili samog na kruništu Orthanca, odakle Saruman običava promatrati zvijezde. S njega se može sići samo uskim stubištem od više tisuća stepenica, i odozgo dolina izgleda daleko. Pogledao sam dolje i vidio kako je, nekada onako zelena i lijepa, sad puna jama i kovačnica. U Isengardu su prebivali vukovi i orci, zato što je Saruman okupljao velike snage za svoj račun, natječući se sa Sauronom jer još nije bio u njegovoj službi. Iznad svih njegovih radionica vio se crni dim obavijajući bokove Orthanca. Ja sam stajao sam na otoku među oblacima, i nisam imao nikakvih izgleda za bijeg, dani su mi bili gorki; i teški. Bilo mi je dozlaboga hladno, a imao sam vrlo malo mjesta da hodam tamo-amo premišljajući o dolasku Jahača na sjever.

Bio sam uvjeren da su se Devetorica opet pojavila, bez obzira na Sarumanove riječi koje su mogle biti i lažne. Još mnogo prije nego što sam došao u Isengard, dobio sam usput vijesti koje nisu mogle biti lažne. Neprestano sam se u srcu bojao za svoje prijatelje u Shireu, ali sam još imao neke nade. Nadao sam se da je Frodo odmah pošao na put, kao što sam u pismu i zahtijevao, i da je stigao u Rivendell prije nego što je za njim krenula kobna potjera. Pokazalo se da su i moj strah i moja nada bili neosnovani. Jer nada mi se zasnivala na debeljku u Breeju, a strah na Sauronovoj prepredenosti. Ali debeli ljudi koji toče pivo moraju se odazivati na mnoge pozive, a Sauronova je moć ipak manja nego što mi u svom strahu mislimo da jest. Ali u stjenovitu krugu u Isengardu, samom i uhvaćenom u zamku, nije mi bilo lako povjerovati da će lovci pred kojima je sve živo pobjeglo ili stradalo doživjeti neuspjeh u dalekom Shireu."

"Ja sam vas vidio!" uzvikne Frodo. "Hodali ste gore-dolje. Mjesec vam je odsijevao u kosi."

Gandalf je osupnut zastao i pogledao ga.

"Bilo je to samo u snu" dometne Frodo "ali sad sam se najednom prisjetio tog sna. Potpuno sam ga bio zaboravio. Sanjao sam taj san prije nekog vremena, mislim nakon odlaska iz Shirea."

"Onda ti je stigao poprilično kasno, kao što ćete vidjeti" reče Gandalf. "Bio sam na velikim mukama. A oni koji me dobro poznaju složit će se sa mnom da sam malokad bio u takvom škripcu i da teško podnosim takve nezgode. Gandalf Sijedi ulovljen kao muha u mrežu pauka izdajice! Ali čak i najprepredeniji pauci mogu ostaviti za sobom koju slabu nit.

Isprva sam se bojao nečega što je Saruman zacijelo i kanio postići, a to je da je i Radagast prešao na njegovu stranu. Pa ipak, kad smo se sreli, nisam zapazio ni traga od nečega sumnjivog u njegovu glasu ili pogledu. Da jesam, ne bih bio ni otišao u Isengard, ili bih bio bar oprezniji. To je Saruman i bio predvidio, pa je stoga i prikrio svoje namjere

pred njim i obmanuo svoga glasnika. Uostalom, ne bi ni vrijedilo pokušati nagovarati čestitog Radagasta na izdaju. On je mene potražio u dobroj vjeri pa sam ga zato i poslušao.

Zato je i propao Sarumanov plan. Jer Radagast nije imao razloga da ne učini ono što sam ga zamolio, pa je odjahao u Mrkodol gdje je imao mnogo starih prijatelja. Tako su se orlovi s Gorja razletjeli na sve strane i koješta vidjeli: vukove i orke kako se okupljaju, i devetoricu Jahača kako tumaraju po tim krajevima, i doznali su da je Golum pobjegao iz zatočeništva. Stoga su poslali glasnika da mi sve to javi.

I tako se slučilo da je, kad je ljeto bilo na izmaku, jedne vedre noći, po mjesečini, nenadano doletio do Orthanca najbrži od svih velikih orlova Gwaihir, Gospodar vjetrova, i zatekao me kako stojim na kruništu. Tada sam porazgovarao s njim i on me odnio sa sobom prije nego što je Saruman opazio nešto sumnjivo. Ja sam bio već daleko od Isengarda kad su vuci i orci pokuljali na vratnice u potjeru za mnom.

“Koliko me daleko možeš odnijeti?” upitao sam Gwaihira.

“Više sati leta”, odgovori mi on, “ali opet ne do kraja svijeta. Mene su poslali da nosim vijesti, a ne teret.”

“Onda moram doći do konja”, velim ja njemu, “i to neobično brza konja jer mi se nikad nije ovoliko žurilo.”

“Onda ću te odnijeti do Edorasa, gdje gospodar Rohana stoluje u svojim dvoranama”, kaže on meni, “to nije daleko odavde.”

Meni je to bilo pravo jer u Rohanskom Riddermarku obitavaju Rohirrimi, gospodari konja, i nema konja koji se mogu mjeriti s onima što se uzgajaju u toj velebnoj dolini između Maglenoga i Bijeloga gorja.

“Misliš da se ljudima u Rohanu još može vjerovati?” pitam ja Gwaihira, jer je Sarumanova izdaja uzdrmala moje povjerenje.

“Oni plaćaju danak u konjima”, odgovori mi on, “i šalju ih mnogo svake godine u Mordor, ili se bar tako priča, ali još nisu pod njihovim jarmom. Ali, ako se Saruman, kao što kažeš, prozlio, onda je i njihova sudbina zapečaćena.”

Spustio me pred zoru u zemlju Rohan; ali već sam malo previše oduljio priču. Ostatak moram skratiti. U Rohanu sam već zlo zatekao na djelu: Sarumanove laži, tako da kralj te zemlje nije htio ni čuti za moje opomene. Rekao mi je neka uzmem konja i odjašem; izabrao sam konja po svojoj volji, ali ne i po njegovoj. Uzeo sam mu najboljeg konja u zemlji, nikad nisam vidio njemu ravnog."

"Onda mora da je doista plemenite rase" reče Aragorn "a mene žalosti više nego mnoge druge vijesti koje su naoko gore, to što Sauron ubire takav danak. Kad sam ja posljednji put bio u toj zemlji, toga nije bilo."

"A ja se kunem da toga nema ni sada" ustvrdi Boromir. "Ta je laž potekla od Neprijatelja. Ja poznajem ljude u Rohanu, čestite i hrabre, naše saveznike, koji još obitavaju u krajevima koje smo im mi davno poklonili."

"Sjena Mordora leži na dalekim zemljama" otpovrne Aragorn. "Saruman je u toj sjeni. Rohan je opkoljen. Tko zna što ćete ondje zateći ako se ikad vratite onamo."

"Barem to neću zateći" opet će Boromir "da iskupljuju svoj život konjima. Oni vole svoje konje tek nešto manje od vlastite rodbine. I to nije bez razloga jer konji iz Riddermarka dolaze sa sjevernih polja, daleko od spomenute sjene, a rasa im, kao i rasa njihovih gospodara, potječe od slobodnih dana iz starine."

"To je živa istina!" potvrdi Gandalf. "Ima među njima jedan koji se možda oždrijebio u samo jutro ovoga svijeta. S njim se ne mogu mjeriti konji Devetorice; neumoran je i hitar kao vjetar što huji. Shadowfax su ga nazvali. Obdan mu se dlaka ljeska poput srebra, a obnoć je poput sjenke i ne vidiš ga kad prođe mimo tebe. Lagan mu je korak! Nikad ga prije nijedan čovjek nije pojahao, a ja sam ga uzeo i ukrotio, i toliko me je brzo nosio da sam stigao do Shirea kad je Frodo bio na Grobnom humlju, iako sam bio krenuo iz Rohana tek kad je on krenuo iz Hobbitona.

Ali, dok sam jahao, strah je u meni rastao. Kako sam išao na sjever, tako sam slušao glasove o Jahačima, i premda sam im se iz dana u dan sve više približavao, neprestano su bili ispred mene. Doznao sam tako da su se podijelili: jedni su od njih ostali na istočnim granicama, nedaleko od Zelenputa, a drugi su prodrli u Shire s juga. Kad sam došao u Hobbiton, Frodo je već bio otišao, ali sam porazgovarao sa starim Gamgeejem. Mnogo riječi, ali malo pravih. Imao mi je štošta kazati o nedostacima novih vlasnika Vrećastog vijenca.

“Ja ne trpim promjene”, rekao mi je, "nikad ih nisam trpio, a ponajmanje promjene na najgore.” Nekoliko je puta ponovio te “promjene na najgore.”

“Najgore je loša riječ”, rekao sam mu, “i nadam se da je nećete doživjeti.” Ali sam iz njegova kazivanja napokon zaključio da je Frodo otišao iz Hobbitona prije nepunih tjedan dana, i da je te iste večeri neki crni konjanik došao na Brijeg. Stoga sam odjahao od njega u strahu. Kad sam došao u Buckland, zatekao sam metež kao u mravinjaku pročačkanom štapom. Kuću sam u Crickhollowu zatekao provaljenu i praznu, ali je na pragu ležala Frodova pelerina. Tada sam na neko vrijeme izgubio svaku nadu, nisam ostao da prikupim novosti koje bi me možda i utješile, nego sam produžio tragom Crnih jahača. Teško ih je bilo slijediti jer su išli u više smjerova pa sam se našao u neprilici. Ipak, činilo mi se da su jedan ili dvojica odjahali u Bree, pa sam se zaputio na tu stranu jer sam se sjetio ponečeg što bih trebao reći gostioničaru.

“Maslovar se zove”, pomislio sam. “Ako je ovo kašnjenje njegovo maslo, istopit ću sve maslo u njemu. Ispeći ću tu staru budalu na laganoj vatri.”

On nije ništa bolje ni očekivao pa kad mi je vidio lice, pao je ničice i počeo se na mjestu topiti."

"Što ste mu učinili?" uplašeno će Frodo. "Prema nama je bio uistinu vrlo susretljiv i učinio je sve što je mogao."

Gandalf se nasmije.

"Ne bojte se!" reče mu. "Nisam ga ugrizao, a nisam ni mnogo lajao na njega. Toliko sam bio sretan kad sam od njega izvukao novosti, pošto je prestao cviljeti, da sam starinu zagrlio. Tad mi nije bilo jasno kako se to dogodilo, ali sam doznao da ste vi prethodne noći bili u Breeju, i da ste otišli toga jutra dalje sa Striderom.

“Sa Striderom!” uskliknuo sam od radosti.

“Da, gospodine, tako je, na žalost, gospodine”, rekao mi je Maslovar, koji nije dobro shvatio moj krik. “On je ipak nekako došao do njih, usprkos svemu što sam učinio da ga u tome spriječim, i oni su se slizali s njim. Zapravo su se vrlo čudno ponašali za sve vrijeme što su bili ovdje: na svoju ruku, moglo bi se kazati.”

“Magare! Budalo! Trostruko čestiti i voljeni Ječmenko!” rekao sam mu. “To je najbolja vijest koju sam primio od sredine ljeta; vrijedi najmanje zlatnik. Dabogda ti pivo u idućih sedam godina prednjačilo u kakvoći! Sad mogu napokon odvojiti jednu noć za počinak, prvu od ne znam kada!”

I tako sam tu noć ondje prespavao pitajući se neprestance što se zbilo sa Crnim jahačima; jer samo sam o dvojici od njih čuo neke vijesti u Breeju. Ali u noći smo saznali nešto više. Najmanje su petorica bila došla sa zapada, porušila vratnice i projurila kroz Bree kao vjetar; svijet u Breeju još strepi i očekuje propast svijeta. Ja sam ustao pred zoru i krenuo za njima.

Ne znam, ali meni se čini bjelodanim da se ovako dogodilo. Njihov je zapovjednik potajno ostao negdje južno od Breeja, druga su dvojica projahala kroz selo a četvorica prodrla u Shire. Ali nakon neuspjeha u Breeju i Crickhollowu vratili su se do svoga zapovjednika s vijestima i tako ostavili Cestu na neko vrijeme nečuvanu, osim što su na nju pazile uhode. Tada je zapovjednik poslao nekolicinu kroz taj kraj ravno na istok, a on je sam s ostalima produžio dalje Cestom silno razgoropađen.

Ja sam odjahao uzagrepce do Vjetrovrha kao vihor, i došao sam do njega prije mraka sutradan nakon odlaska iz Breeja – ali oni su bili već ondje prije mene. Povukli su se preda mnom jer su naslutili kako me gnjev obuzima, i nisu mi se usuđivali izaći na oči dok je sunce na nebu. Ali su me po noći opkolili i držali me u obruču na vrhu brijega, u starom prstenu Amon Sûla. Našao sam se doista u gadnu škripcu: onakvo svjetlo i plamenovi nisu valjda viđeni na Vjetrovrhu od signalnih ratnih vatri iz davnine.

U zoru sam im umaknuo i pobjegao na sjever. Nisam se mogao nadati da ću učiniti nešto više. Nisam te, Frodo, mogao naći u divljini, a bila bi i ludost da te tražim dok su mi sva Devetorica za petama. Stoga sam se morao pouzdati u Aragorna. Ali nadao sam se da ću odvući neke od njih za sobom, i da ću još stići do Rivendella prije vas da vam odande pošaljem pomoć. Četvorica su me Jahača doista pratila, ali su nakon nekog vremena okrenuli natrag i, čini mi se, zaputili se do gaza. To je ipak bilo od neke koristi jer, kad su napali vaš logor, bila su svega petorica, a ne devetorica.

Naposljetku sam stigao ovamo dugom i lošom cestom, uz Hoarwell i preko Ettenmoorsa, i spustio se sa sjeverne strane. Trebalo mi je gotovo četrnaest dana od Vjetrovrha dovde, jer nisam mogao jahati između stijena u Trolištu, a ostao sam i bez Shadowfava. Poslao sam ga natrag njegovu gospodaru, iako smo se lijepo sprijateljili, a ako ga budem trebao, doći će opet na moj poziv. Ali tako se dogodilo da sam stigao u Rivendell svega tri dana prije Prstena, a vijesti o opasnosti koja mu prijeti stigla je već bila ovamo – što se pokazalo i te kako dobro.

I eto, to je, Frodo, kraj mog izvještaja. Neka mi Elrond i ostali oproste što sam ovoliko oduljio! Ali nešto se slično nikad prije nije dogodilo, da Gandalf nije održao riječ

i da nije došao kad je obećao. Mislim da je bilo potrebno podnijeti izvještaj nositelju Prstena o tako neobičnu događaju.

E pa, sad je priča ispričana od početka do kraja. Evo nas, svi smo ovdje, i Prsten je ovdje. Ipak, nismo se još nimalo približili svom cilju. Što ćemo s njim?

Nastane šutnja. Napokon ponovo prozbori Elrond.

"Žalosna je ta vijest o Sarumanu" reče. "Jer mi smo mu vjerovali i on je upućen u sve naše dogovore. Pogibeljno je preduboko proučavati vještine Neprijatelja, bilo s dobrim ili zlim nakanama. Ali ovakvih otpadništava i izdaja bilo je, na žalost, i prije. Od svih ovih priča koje smo danas čuli, meni je najneobičnija bila Frodova priča. Ja poznajem malo hobita, izuzev ovdje nazočnog Bilba, ali čini mi se sad da on možda i nije tako izniman i jedinstven kao što sam mislio. Svijet se uvelike promijenio otkako sam ja posljednji put bio na zapadnim cestama. Stanovnike grobišta poznajemo pod raznim imenima, a o Staroj šumi pričaju se mnoge priče: sve što je od nje preostalo tek je ostatak njena sjevernog graničnog područja. Prošlo je vrijeme kad je vjeverica mogla, skakućući s jednog drveta na drugo, prevaliti udaljenost od današnjeg Shirea do Dunlanda zapadno od Isengarda. Putovao sam jednom kroz te krajeve i upoznao mnoga divlja i čudna stvorenja. Ali zaboravio sam Bombadila ako je to uistinu onaj isti koji je krstario nekad davno tim šumama i bregovima, a već je onda bio stariji od običnih staraca. Tad se nije tako zvao. Zvali smo ga Iarwain Ben-adar, najstariji i bez oca. Ali odonda su mu razni narodi nadjenuli kojekakva druga imena: patuljci su ga prozvali Forn, ljudi sa sjevera Orald i još su mu mnoga druga imena dali. Čudan je to stvor, ali možda je trebalo da ga pozovem na ovo naše vijećanje."

"Ne bi vam on došao" reče Gandalf.

"A ne bismo li mu mogli još poslati glasnika da osiguramo njegovu pomoć?" priupita ih Erestor. "Čini se da on ima neku moć čak i nad Prstenom?"

"Ne, ja ne bih to rekao" pripomene Gandalf. "Bolje bi bilo reći da Prsten nema nikakve moći nad njim. On je sam svoj gospodar. Ali on ne može izmijeniti sam Prsten niti skršiti njegovu moć nad drugima. Sad on živi povučeno u maloj oblasti unutar granica koje je sam odredio, iako ih nitko drugi ne može vidjeti, i možda čeka na promjenu doba, pa ne želi prekoračiti te granice."

"Ali čini se da se unutar tih granica ničega ne boji" opet će Erestor. "Ne bi li možda on htio uzeti taj Prsten i zadržati ga kod sebe, tako da Prsten bude zauvijek bezopasan?"

"Ne, on to ne bi učinio od svoje volje" odgovori mu Gandalf. "Možda bi i učinio tako nešto kad bi ga svi slobodni narodi na svijetu zamolili, ali on ne bi mogao shvatiti zašto je to potrebno. A kad bi mu dali Prsten, ubrzo bi zaboravio na njega, ili bi ga po svoj prilici bacio. Takve stvari ne mogu njemu dugo ostati u sjećanju. On bi bio vrlo nepouzdan čuvar, a to vam je već dostatan odgovor."

"Ali, kako bilo da bilo" reče Glorfindel "kad bismo mu i poslali Prsten, samo bismo odgodili zlo. On je daleko odavde. Ne bismo mu mogli ostaviti Prsten a da to ne opazi ili ne nanjuši neki uhoda. Sve kad bismo i mogli, Gospodar prstenova saznao bi

kad-tad za njegovo skrovište i usmjerio bi svu svoju silu na to mjesto. A zar bi se i sam Bombadil mogao oduprijeti toj sili? Ja mislim da ne bi. Ja mislim, ako sve drugo padne, da će na kraju pasti i Bombadil, posljednji, kao što je nekad bio prvi, a onda će zavladati noć."

"Ja ne znam mnogo o Iarwainu izuzev kako se zove" reče Galdor "ali mislim da Glorfindel ima pravo. Nema on te moći da se odupre Neprijatelju, osim ako ta moć nije u samoj zemlji. A vidimo da Sauron može zadati muke i samim brdima, pa čak ih i uništiti. Ono malo moći što je još ostalo nalazi se kod nas, ovdje u Imladrisu, ili kod Cirdana u Lukama, ili u Lórienu. Ali imaju li oni snage, imamo li mi ovdje snage, da se odupremo Neprijatelju, dolasku Sauronovu na kraju, kad sve ostalo propadne?"

"Nemam ja te snage" odgovori Elrond "a nemaju je ni oni."

"E, onda, ako ne možemo zauvijek zadržati Prsten svojom snagom" nastavi Glorfindel "preostaju nam samo dvije mogućnosti: da ga pošaljemo preko mora, ili da ga uništimo."

"Ali Gandalf nam je upravo kazao da ga ne možemo uništiti nikakvom vještinom koju ovdje posjedujemo" reče Elrond. "A oni koji obitavaju preko mora ne bi ga htjeli primiti: na dobro ili na zlo, on ipak pripada Međuzemlju; na nama je koji ovdje obitavamo da izađemo s njim na kraj."

"E, onda ga bacimo u dubine da se tako obistine Sarumanove laži" opet će Glorfindel. "Jer sad je jasno da je on, dok je još bio u Vijeću mudraca, zastranio. On je znao da Prsten nije zauvijek izgubljen, ali nas je želio uvjeriti da jest, zato što je i sam počeo žudjeti za njim. Ipak, često se u lažima krije istina. U moru bi Prsten bio na sigurnome."

"Ne bi bio zauvijek na sigurnome" reče Gandalf. "U dubokim vodama ima mnogo stvorova, a more i kopno mogu se također izmijeniti. Nije na nama sad da mislimo samo na godinu dana, ni na nekoliko ljudskih naraštaja, pa ni na jedno prolazno razdoblje ovoga svijeta. Moramo tražiti trajno rješenje ove prijetnje, ako se i ne nadamo da ćemo ga naći."

"To rješenje nećemo naći na cestama koje vode do mora" napomene Galdor. "Ako povratak Prstena do Iarwaina smatramo preopasnim, onda je bijeg do mora opterećen još većim opasnostima. Srce mi govori da će Sauron, kad dozna što se zbilo, očekivati od nas da se zaputimo na zapad. A uskoro će doznati što se zbilo. Devetorica su ostala doista bez konja, ali to je za njih tek predah, dok ne nađu nove i brže bojne konje, Saurona zasad još samo sve slabija moć Gondora priječi od pohoda u punoj snazi uz obalu na sjever; a ako dođe i napadne Bijele kule i Luke, vilenjaci se možda više neće moći spasiti od sve dužih sjena u Međuzemlju."

"Daleko je još do tog pohoda" reče Boromir. "Kažete da je Gondor sve slabiji? Ali Gondor još stoji na braniku, a njegova je snaga čak i na izmaku vrlo velika."

"Pa ipak, budnost Gondora ne može više odbijati nalete Devetorice" reče Galdor. "A može Sauron naći i druge ceste koje Gondor ne čuva."

"E, onda nam preostaju samo dvije mogućnosti, kao što je Glorfindel već rekao" ustvrdi Erestor "da zauvijek sakrijemo Prsten, ili da ga uništimo. Ali obje su te mogućnosti izvan naše moći. Tko će nam razriješiti ovu zagonetku?"

"Nitko od ovdje nazočnih ne može to učiniti" ozbiljno će Elrond. "Nitko bar ne može predvidjeti što će se dogoditi ako se odlučimo za jednu od tih mogućnosti. Ali meni se sad čini jasno kojom bismo cestom morali krenuti. Zapadna cesta izgleda mi najlakša. Zato je se moramo kloniti. Ona će biti pod paskom. Prečesto su vilenjaci bježali na tu stranu. Sada napokon moramo krenuti teškim putem, nepredviđenim putem. U njemu nam leži nada, ako je uopće imamo. Krenuti pogibeljnim putem: u Mordor. Moramo Prsten predati Vatri.

Iznova zavlada šutnja. Čak i u toj lijepoj kući iz koje je gledao na suncem obasjanu dolinu u kojoj žubori bistra voda, oćutio je Frodo u srcu nekakvu smrtonosnu tminu. Boromir se promeškolji a Frodo ga pogleda. Boromir je opipavao svoj veliki rog i mrštio se. Naposljetku prozbori:

"Ja ne razumijem to sve skupa. Saruman je izdajica, ali nije li on zasvjedočio i ponešto mudrosti? Zašto neprestano govorite samo o skrivanju i uništavanju Prstena? Zašto ne bismo povjerovali da je Veliki Prsten pao u naše ruke radi toga da nam posluži u času velike nevolje? Uz njegovu pomoć slobodni gospodari slobodnih stvorenja mogu jamačno poraziti Neprijatelja. Ja držim da on upravo od toga najviše strahuje.

Ljudi su u Gondoru odvažni i nikad se neće predati, iako će možda doživjeti poraz. Odvažnosti je potrebna snaga, a zatim i oružje. Neka vam Prsten bude to oružje ako već ima takvu moć kao što kažete. Uzmite ga i krenite u susret pobjedi!"

"Ne, na žalost, ne možemo mi upotrijebiti Prsten Vladar" reče Elrond. "To sad i predobro znamo. On pripada Sauronu, on ga je sam izradio, i Prsten je skroz-naskroz zao. Njegova je snaga, Boromire, prevelika da bi se itko mogao služiti njime kako hoće, osim samo onih koji već sami po sebi imaju veliku moć. Ali za njih se u njemu krije još strašnija opasnost. Sama žudnja za njim kvari srce. Uzmimo samo Sarumana. Kad bi tko od mudraca uz pomoć ovoga Prstena svrgnuo gospodara Mordora služeći se svojim vještinama, onda bi on zasjeo na Sauronovo prijestolje i pojavio bi se još jedan, novi Gospodar tame. To je još jedan razlog više zašto treba uništiti taj Prsten: dok je god on na svijetu, predstavljat će opasnost čak i za mudrace. Jer ništa nije zlo u samom početku. Čak ni Sauron nije to bio. Ja se bojim uzeti Prsten da ga sakrijem. A pogotovu neću uzeti Prsten kada da se njime poslužim."

"Neću ni ja" pridometne Gandalf.

Boromir ih sumnjičavo pogleda, ali onda obori glavu i reče:

"Dobro, neka bude tako! Onda se mi u Gondoru moramo pouzdati u oružje koje imamo. Dok god mudraci budu čuvali Prsten, mi ćemo se u najmanju ruku i dalje boriti. Možda će slomljeni mač moći još zadržati plimu... ako ruka koja barata njime nije naslijedila samo baštinu nego i snagu ljudskih kraljeva."

"Tko zna?" reče Aragorn. "No ipak, jednog dana stavit ćemo i to na kušnju."

"Samo da taj dan što prije dođe!" opet će Boromir. "Jer iako ja ne tražim pomoć od vas, pomoć nam je potrebna. Bila bi nam utjeha kad bismo znali da će se i drugi boriti svim sredstvima kojima raspolažu."

"Onda se možete utješiti" reče Elrond. "Jer ima i drugih sila i oblasti za koje vi ne znate, koje su skrivene od vas. Veliki Anduin teče uz mnoge obale prije nego što stigne do Argonatha i vrata Gondora."

"Ipak, možda bi za sve bilo dobro kad bi se sve te snage udružile i kad bi njihove moći djelovale u dosluhu" reče patuljak Gloin. "Možda ima i drugih Prstenova, koji nisu tako podmukli, a koji bi nam dobro došli u našoj nevolji. Sedam je prstenova izgubljeno... ako Balin nije našao Throrov, koji je bio posljednji, o njemu se ništa nije čulo otkako je Thror zaglavio u Moriji. Uostalom, mogu vam sad otkriti da je Balin otišao na taj put djelomice i u nadi da će naći taj Prsten."

"Balin neće naći nikakav Prsten u Moriji" odsiječe Gandalf. "Thror je taj Prsten dao svom sinu Thrainu, ali Thrain- ga nije dao Thorinu. Thrainu su ga mučenjem oteli u tamnici Dol Guldura. A ja sam zakasnio da to spriječim."

"Ah, jao si ga nama!" uzvikne Gloin. "Kad će doći dan naše osvete? Ipak, postoje još Tri prstena. Što je s ta Tri vilenjačka prstena? Kažu da su to vrlo moćni Prstenovi. Zar ih nisu vilin-gospodari zadržali? Pa i njih je izradio nekad davno Gospodar tame. Zar oni ništa ne vrijede? Ja vidim ovdje vilin-gospodare. Zar nam oni neće ništa kazati?"

Vilenjaci mu ništa ne odgovore.

"Zar me, Gloine, niste čuli?" upita ga Elrond. "Sauron nije izradio ta Tri prstena niti ih je ikad dotaknuo. Ali o njima se ne smije govoriti. U ovom času sumnje mogu vam samo ovoliko kazati. Oni nisu bezvrijedni. Ali nisu izrađeni da budu oružje u ratu ili osvajanju: nemaju te moći. Oni koji su ih izradili nisu žudjeli za snagom ni za gospodstvom ni za gomilom blaga, nego za razumijevanjem, stvaranjem i vidanjem, da se sve očuva neokaljano. U tome su vilenjaci u Međuzemlju donekle i uspjeli, iako uz velike žrtve. Ali sve ono što su uradili oni koji raspolažu sa ta Tri prstena prometnut će se u njihovu propast, a Sauron će steći uvid u njihove umove i srca, ako se opet domogne Jedinstvenog Prstena. Bilo bi bolje da Prsteni nisu nikad ni izrađeni. Takav je Sauronov cilj."

"Ali što bi se onda dogodilo kad bi Prsten Vladar bio uništen, kao što nam vi savjetujete?" upita ga Gloin.

"Ne znamo pouzdano" tužno odgovori Elrond. "Neki se nadaju da bi tada ona Tri prstena koje Sauron nije nikad ni dotaknuo postala slobodna i da bi njihovi vlasnici mogli zaliječiti svijetu rane što mu ih je on nanio. Ali možda će, kad Prstena Vladara više ne bude, i ta Tri prstena propasti a mnoge lijepe stvari izblijedjeti i pasti u zaborav? Tako bar ja vjerujem da će biti"

"Pa ipak, svi su vilenjaci voljni prihvatiti taj rizik" reče Glorfindel "ako bi se tako mogla skršiti Sauronova moć, i ako bi se zauvijek moglo odagnati strahovanje od njegove vlasti."

"Vraćamo se dakle opet na uništavanje Prstena" reče Erestor "a da se nismo nimalo približili cilju. Imamo li mi snage da pronađemo Vatru u kojoj je on izrađen? To je put očajanja, a ja bih rekao i ludosti, kad mi ne bi branila Elrondova velika mudrost."

"Očajanje ili ludost?" ponovi Gandalf. "Nije to očajanje, jer očajanje obuzima samo one koji nimalo ne sumnjaju u propast na kraju. A mi nismo takvi. Mudrost je uočiti što je nužno pošto su odvagnute sve druge mogućnosti, iako se to može učiniti i ludošću onima koji se hvataju lažne nade. Pa dobro, neka nam ludost bude veo, koprena pred očima Neprijatelja! Jer on je silno mudar i točno mjeri sve na vagi svoje zlobe. Ali jedina mjera za koju on zna jest žudnja, žudnja za vlašću, a sva srca prosuđuje po sebi. Njemu ne

bi nikad palo na pamet da će se itko odreći toga, da ćemo mi, domogavši se Prstena, poželjeti da ga uništimo. Ako to doista želimo, pomrsit ćemo mu račune."

"Barem na neko vrijeme" reče Elrond. "Moramo krenuti tim putem, iako će biti vrlo težak. A na njemu nam neće biti od velike koristi ni snaga ni mudrost. U ovakav se pothvat mogu upustiti slabi s isto toliko nade koliko i jaki. Ipak, takav je često tok radnji koje pokreću kotače svijeta: sitne ih ruke pokreću zato što moraju dok su pogledi velikih uprti na drugu stranu."

"Dobro, dobro, meštre Elronde!" iznenada će Bilbo. "Ne morate ništa više govoriti! Potpuno je jasno na što ciljate. Šašavi hobit Bilbo zakuhao je ovu kašu pa će biti najbolje da je i dokrajči, ili da dokrajči samog sebe. Meni je ovdje bilo vrlo lijepo i dobro sam napredovao u pisanju knjige. Ako vas baš zanima, upravo sam pri kraju. Mislio sam da je završim riječima: *I sretno je poslije živio do kraja svojih dana*. To bi bio dobar svršetak, ništa ne smeta što su ga drugi već upotrijebili. Ali sad ću ga morati promijeniti jer se čini da neće tako biti. Kako bilo da bilo, očito ću morati dopisati još nekoliko poglavlja, ako poživim da ih napišem. To je zbilja velika muka. Kada bih morao krenuti?"

Boromir je začuđeno pogledao Bilba, ali mu je smijeh zamro na usnama kad je opazio da svi ostali promatraju staroga hobita ozbiljno i smjerno. Samo se Gloin osmjehnuo, ali su mu osmijeh izmamile stare uspomene.

"Naravno, dragi moj Bilbo" reče Gandalf. "Ako si stvarno zakuhao ovu kašu, onda se može očekivati da ćeš je i pokusati. Ali ti vrlo dobro znaš da je *zakuhati* prevelika tvrdnja za svakoga, i da svaki junak igra tek neznatnu ulogu u velikim događajima. Ne moraš se sad klanjati! Iako si ti doista mislio ono što si rekao, i nitko od nas ne sumnja da se iza tvoje šale krije ozbiljna ponuda. Ali ponuda kojoj nisi dorastao, Bilbo. Ti ne možeš ponovo uzeti tu stvar u svoje ruke. Ona je otišla dalje. Ako ti je još potreban moj savjet, rekao bih da je tvoja uloga odigrana, osim kao kroničara. Dovrši tu svoju knjigu i nemoj mijenjati svršetak! Još ima nade da će se obistiniti. Ali spremaj se da napišeš nastavak kad se oni vrate."

Bilbo se nasmije.

"Ne sjećam se da si mi ikad prije dao ugodan savjet" reče. "Budući da su svi tvoji neugodni savjeti bili dobri, pitam se da li ti ovaj savjet ipak nije možda loš. Svejedno, ne vjerujem da mi je preostalo snage ili sreće da se uhvatim ukoštac s Prstenom. On je porastao, a ja nisam. Nego, reci mi što zapravo misliš kad kažeš *oni?*"

"Mislim na glasnike koji će ponijeti Prsten."

"Točno! A koji će to biti glasnici? Meni se čini da je upravo to ono što ovo Vijeće treba odlučiti, da je to sve što treba odlučiti. Vilenjaci mogu živjeti samo od razgovora, patuljci mogu podnijeti velike napore, ali ja sam tek jedan stari hobit i nedostaje mi podnevni obrok. Ne biste li sad mogli predložiti neka imena? Ili da to odgodimo za poslije objeda?"

Nitko mu ne odgovori. Podnevno zvono zazvoni. Još nitko ni riječi da izusti. Frodo zirne na sva lica, ali nijedno ne bijaše okrenuto njemu. Cijelo je Vijeće sjedilo oborenih očiju, kao da je utonulo u duboka razmišljanja. Froda obuzme pravi užas, kao da očekuje

proglašenje osude koju je odavno bio predvidio, a tek se uzalud nadao da neće nikad biti izrečena. Srce mu ispuni silna želja da otpočine i ostane na miru uz Bilba u Rivendellu. Najposlije jedva nekako progovori čudeći se što čuje svoje riječi kao da se netko drugi služi njegovim sitnim glasom.

"Ja ću odnijeti Prsten" reče "iako ne znam put."

Elrond podigne oči i pogleda ga, a Frodo oćuti kako mu je srce probodeno nenadanom oštrinom toga pogleda.

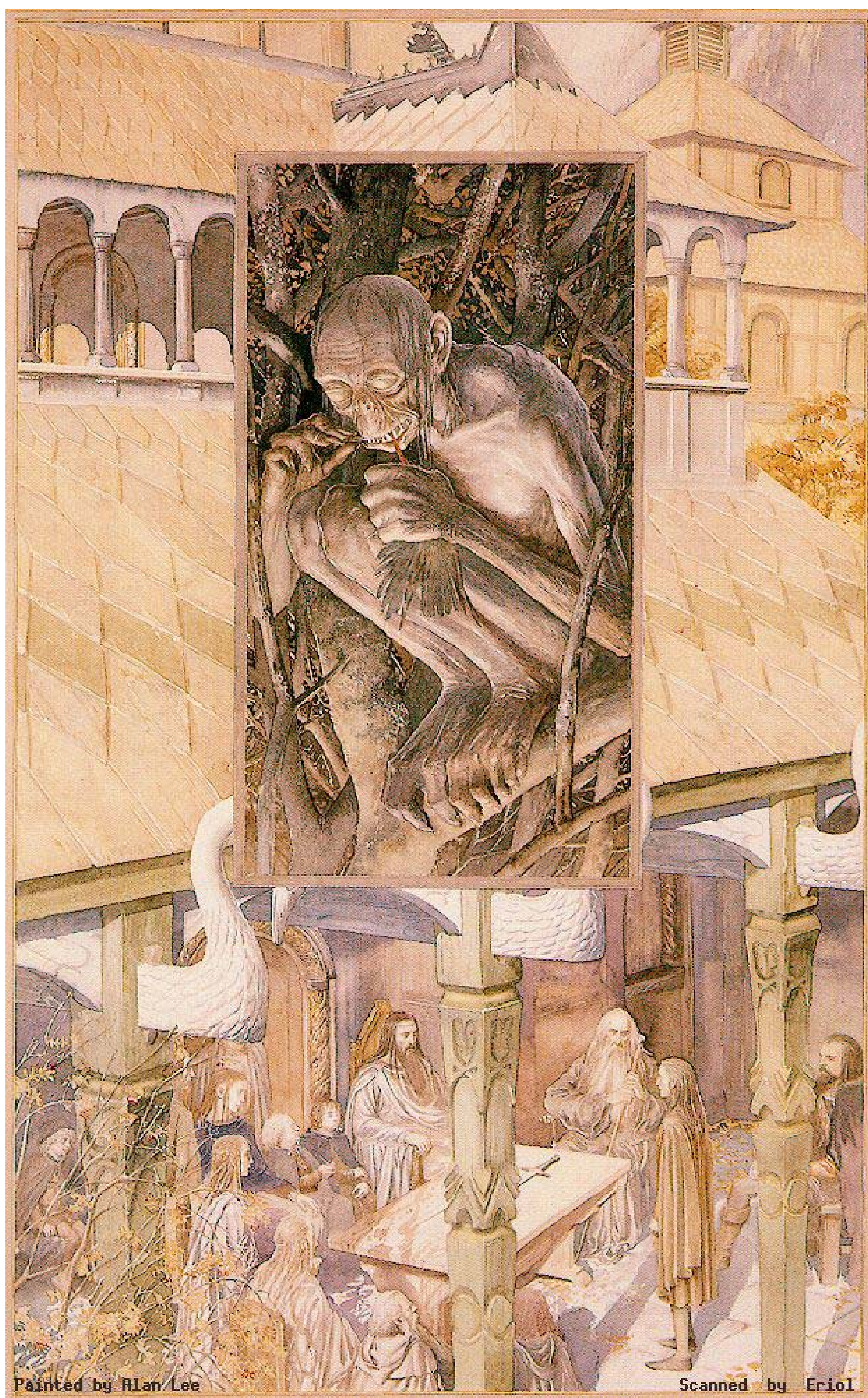
"Ako sam dobro razumio sve što sam čuo" reče on "mislim da ste vi, Frodo, predodređeni za taj pothvat, i ako vi ne nađete pravi put, nitko ga neće naći. Ovo je čas da se narod Shirea digne sa svojih polja kako bi uzdrmao kule i planove Velikih. Tko je mogao od svih mudraca ovo predvidjeti? Ili, ako su doista mudri, zašto bi očekivali da to znaju dok ne kucne čas? Ali to vam je teško breme. Toliko teško da ga nitko ne može uprtiti na leđa drugome. Ja vam ga ne prtim na leđa. Ali, ako ga od svoje volje uprtite, rekao bih da ste dobro učinili; sve kad bi svi moćni prijatelji vilenjaka iz davnine, Hador, i Húrin, i Túrin, pa i sam Beren, bili na okupu, vama bi bilo mjesto među njima."

"Ali nećete ga valjda, gospodaru, poslat samog?" uzvikne Sam, koji se više nije mogao suzdržati, pa skoči iz kuta u kojem je dotad mirno sjedio na podu.

"Nipošto!" reče Elrond okrećući se njemu sa smiješkom na licu. "Ti ćeš u najmanju ruku poći s njim. Teško da se možeš odvojiti od njega, čak i kad je pozvan na tajno vijećanje a ti nisi."

Sam opet sjedne crveneći se i mrmljajući nešto.

"U fini smo to gulaš upali, gos'n Frodo!" reče vrteći glavom.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

III. poglavlje

PRSTEN IDE NA JUG

Poslije su tog istog dana hobiti održali svoje vijećanje u Bilbovoj sobi. Merry i Pippin bijahu ogorčeni kad su čuli da se Sam prokrijumčario na vijećanje i da je izabran da prati na putu Froda.

"To uopće nije pošteno" reče Pippin. "Umjesto da ga izbaci i baci u lance, Elrond ga još nagrađuje za njegov bezobrazluk!"

"Nagrađuje!" ponovi Frodo. "Ja ne mogu zamisliti strožu kaznu. Ti ne znaš što govoriš: da je osuda da pođe na to beznadno putovanje nagrada? Ja sam jučer sanjario kako sam izvršio svoju zadaću, i kako ću se ovdje dugo odmarati, možda i do kraja života."

"Ne čudim ti se" reče Merry "i volio bih da možeš. Ali mi zavidimo Samu, a ne tebi. Ako ti moraš krenuti na taj put, onda će za svakog od nas biti kazna da ostane, čak i u Rivendellu. Prevalili smo s tobom dug put i prošli kroz velike kušnje, i sad želimo poći s tobom dalje."

"Tako sam i ja mislio" dočeka Pippin. "Mi se hobiti moramo držati zajedno, i držat ćemo se. Ja idem s tobom, osim ako me ne okuju. U družini mora biti i netko tko ima soli u glavi."

"Onda ti, Peregrine Took, sigurno nećeš biti izabran!" reče Gandalf zavirujući kroz niski prozor. "Ali svi se vi nepotrebno uzrujavate. Ništa još nije odlučeno."

"Ništa nije odlučeno!" uzvikne Pippin. "Pa što ste onda dosad radili? Sjedili ste tamo zatvoreni sate i sate!"

"Razgovarali smo" odgovori Bilbo. "Mnogo smo razgovarali i svakome smo otvorili oči za ponešto. Čak i starom Gandalfu. Mislim da je Legolasova vijest o Golumu i njega zatekla, iako je prešao preko toga."

"Nemaš pravo" reče Gandalf. "Nisi dobro pazio. Ja sam već prije čuo o tome od Gwaihira. Ako te baš zanima, jedino su se tebi i Frodu otvorile oči, kako ti kažeš, a ja se jedini nisam iznenadio."

"Pa dobro, kako bilo da bilo" reče Bilbo "ništa još nije odlučeno, osim što su jadni Frodo i Sam izabrani da krenu na put. Ja sam se neprestano bojao da bi do toga moglo doći ako mene poštede. Ali, ako mene pitate, ja mislim da će Elrond poslati s Frodom lijep broj suputnika čim pristignu ostali izvještaji. Jesu li izvidnici već krenuli, Gandalfe?"

"Jesu" odgovori čarobnjak. "Nekoliko je izvidnika već razaslano, a neki će sutra krenuti. Elrond šalje vilenjake koji će stupiti u dodir s graničarima, a možda i s Thraduilovim narodom u Mrkodolu. Aragorn je pak otišao s Elrondovim sinovima. Morat ćemo pretražiti sve krajeve na mnogo milja unaokolo prije nego što povučemo prvi potez. Stoga se razvedri, Frodo! Vjerojatno ćeš još dugo ostati ovdje."

"Ah!" mračno će Sam. "Čekat ćemo taman toliko da zima dođe."

"Tome nema lijeka" reče Bilbo. "I ti si, dragi moj Frodo, tome donekle kriv, zato što si čekao do mog rođendana. Ne mogu a da ne pomislim da je to bio zbilja čudan način

da se on proslavi. To nije dan koji bih ja odabrao da pustim Sackville-Bagginsove da se usele u Vrećasti vijenac. Ali što je, tu je: sad ipak ne možeš čekati do proljeća, niti možeš krenuti na put dok ne stignu izvještaji izvidnika.

Kad zima zube sprva pokaza,
Kad pukne kam od noćnog mraza,
Kad grana gola nad tokom se crnim svine,
Čas je zao za sputit se sred divljine.

Ali bojim se da ćete biti upravo te sreće."

"I ja se bojim da će tako biti" reče Gandalf. "Ne možemo krenuti dok ne saznamo gdje su Jahači."

"Ja sam mislio da su oni svi stradali u povodnju?" reče Merry.

"Ne mogu se Prstenove utvare samo tako uništiti" ustvrdi Gandalf. "U njima je moć njihova gospodara, i oni stoje ili padaju skupa s njim. Nadajmo se da su svi oni ostali bez konja i krabulja, pa da neko vrijeme neće biti tako opasni; ali moramo to pouzdano doznati. Dotle bi ti, Frodo, morao zaboraviti na svoje brige. Ne znam mogu li ti ja kako pomoći, ali ću ti nešto šapnuti na uho. Rečeno je ovdje da će u družini morati biti netko tko ima soli u glavi. I to je istina. Mislim da ću i ja poći s vama."

Frodo je ovu najavu tako oduševljeno prihvatio da je Gandalf ustao s podboja na kojem je sjedio, pa je skinuo klobuk i naklonio se.

"Ja sam samo rekao da *mislim da ću i ja poći* s vama. Ali nemoj još računati na to. U svemu ovomu bit će najvažnija Elrondova riječ, i riječ tvoga prijatelja Stridera. Sad sam se upravo sjetio da bih se htio vidjeti s Elrondom. Moram do njega."

"Što misliš, koliko ću još dugo ostati ovdje?" priupita Frodo Bilba kad je Gandalf otišao.

"Ma ne znam. Ja ne brojim dane u Rivendellu" odgovori Bilbo. "Ali rekao bih da ćeš ostati poprilično dugo. Moći ćemo se napričati do mile volje. Kako bi bilo da mi malo pomogneš oko knjige, i da počneš pisati sljedeću? Jesi li već razmišljao o tome kako ćeš je završiti?"

"Jesam, smislio sam već nekoliko svršetaka, ali su svi mračni i neugodni" reče Frodo.

"E, to neće valjati!" opet će Bilbo. "Svaka knjiga treba lijepo završiti. Kako ti se ovo sviđa: *i svi su se lijepo skrasili i još dugo sretno poživjeli*?"

"Bit će dobro ako tako bude" reče Frodo.

"Ah!" uzdahne Sam. "Ja se samo često pitam a gdje li će to oni živit?"

Hobiti su još neko vrijeme razgovarali i glasno razmišljali o proteklom putovanju i o opasnostima koje stoje pred njima, ali je podneblje Rivendella tako blagotvorno djelovalo na njih da su uskoro sav strah i tjeskoba isparili iz njihovih misli. Nisu smetnuli s uma budućnost, dobru ili zlu, ali ona nije više mogla utjecati na sadašnjost. U njima su se učvrstili zdravlje i nada pa su bili zadovoljni svakim dobrim danom koji im bijaše podaren, i uživali u svakom obroku, u svakoj riječi i pjesmi.

I tako su dani prolazili i svako je jutro bilo vedro i lijepo, i svaka večer svježa i čista. Ali jesen je brzo zamirala. Zlaćano je svjetlo polako gubilo boju pretvarajući se u blijedo srebro, a zaostalo je lišće padalo s golog drveća. Hladan je vjetar počeo puhati s Maglenoga gorja na istok. Uštap se zaokruživao na noćnom nebu i rastjerivao sve manje zvijezde. Ali nisko na jugu jedna je zvijezda sjala crvenim sjajem. Svake noći, kako se mjesec opet smanjivao, ta je zvijezda sve jače blistala. Frodo ju je vidio sa svoga prozora kako se duboko na nebesima krijesi poput budna oka što pilji u drveće na rubu doline.

Hobiti su već bili bezmalo dva mjeseca u Elrondovoj kući, i mjesec studeni je prošao s posljednjim tragovima jeseni, i prosinac je prolazio kad su se izvidnici počeli vraćati. Jedni su od njih bili otišli na sjever do iza vrela Hoarwella u Ettenske vrištine, a drugi na zapad gdje su uz pomoć Aragorna i graničara pretražili krajeve daleko niz rijeku Sivotok, sve do Tharbada, gdje stara Sjeverna cesta prelazi preko rijeke kod porušena grada. Mnogi su otišli na istok i jug, od kojih su neki prešli preko Gorja i zašli u Mrkodol dok su se drugi uspeli preko prijevoja na izvoru rijeke Gladden, pa sišli u Pustošiju i preko Gladdenskih polja napokon stigli do Radagastove stare kuće u Rhosgobelu. Radagast nije bio ondje, pa su se vratili preko visokog prijevoja zvanog Dimrill-stube. Posljednji su se vratili Elrondovi sinovi Elladan i Elrohir; oni su prevalili velik put sišavši niz Srebrotok u neobičan kraj, ali o onome što su doznali nisu htjeli nikome ništa kazati osim Elrondu.

Ni u jednom kraju nisu glasnici otkrili ni traga ni glasa od Jahača ili drugih slugu Neprijateljevih. Čak ni od orlova u Maglenom gorju nisu ništa novo doznali. Isto tako ništa nigdje nisu vidjeli ni čuli od Goluma, ali su se divlji vuci svejednako okupljali i opet lovili daleko uz Veliku rijeku. Na jednom su mjestu našli tri crna konja utopljena na jednom poplavljenom gazu. Na podvodnim grebenima brzaca ispod njega tragači su otkrili tijela još pet konja, kao i jednu dugu crnu pelerinu, razrezanu i poderanu. Nikakvog drugog traga nije bilo od Crnih jahača i nigdje se nije osjećala njihova nazočnost. Reklo bi se da su nestali sa sjevera.

"S osmoricom od njih devetorice znamo što se dogodilo, u najmanju ruku" reče Gandalf. "Ne smijemo biti brzopleti, ali ja mislim da se sad već možemo nadati da su Prstenove utvare rastjerane i prisiljene da se vrate kako najbolje znaju i umiju do svoga gospodara u Mordoru, šture i bezoblične. Ako je to istina, onda će im trebati još nešto vremena da se ponovo otisnu u lov. Dakako da Neprijatelj ima i drugih slugu, ali oni će morati prevaliti cijeli put do granica Rivendella da bi nam opet mogli ući u trag. A budemo li pazili, teško će ga naći. Ali ne smijemo više ni časa časiti."

Elrond je pozvao hobite k sebi. Ozbiljno je pogledao Froda i rekao mu:

"Kucnuo je čas. Ako Prsten treba da krene, mora poći uskoro. Ali oni koji ga nose ne smiju računati na to da će im u njihovu pothvatu pomoći rat ili neka sila. Morat će zaći duboko u teritorij Neprijatelja bez ičije pomoći. Ostajete li još pri svojoj riječi, Frodo, da ćete biti nositelj Prstena?"

"Ostajem" odgovori Frodo. "Idem sa Samom."

"Onda vam ne mogu mnogo pomoći, čak ni savjetom" reče Elrond. "Mogu predvidjeti tek manji dio vašega puta, i ne znam kako ćete izvršiti svoju zadaću. Sjena se

već prikučila do podnožja Gorja i primiče se granicama Sivotoka, a meni je sve pod tom sjenom u tami. Naići ćete na mnoge dušmane, neke otvorene, neke prerušene, a možda ćete na putu naći i prijatelje kad im se najmanje nadate. Ja ću razaslati poruke koliko god budem mogao onima koje poznajem u bijelom svijetu, ali ti su krajevi postali toliko opasni da će se neke poruke možda izgubiti, ili ćete možda vi stići prije njih.

Ja ću vam odabrati suputnike da idu s vama dokle budu htjeli, ili koliko im sudbina dopusti. Ne smije ih biti mnogo jer se vi sad morate pouzdati u brzinu i tajnost. Sve da imam vojsku vilenjaka pod oklopima kao u staro doba, to vam ne bi bilo od velike koristi jer bi samo izazvalo silu Mordora.

U Prstenovoj družini bit će vas devetorica, tako da će se devetorica pješaka suprotstaviti devetorici zlih Jahača. S vama i s vašim vjernim slugom poći će Gandalf jer će ovo biti njegova velika zadaća, i možda kruna njegovih napora.

Što se tiče ostalih, oni će predstavljati druge slobodne narode svijeta: vilenjake, patuljke i ljude. Legolas će poći za vilenjake, a Gloinov sin Gimli za patuljke. Oni su voljni ići s vama barem do prijevoja u Gorju, a možda i dalje. Od ljudi bit će s vama Aragorn, sin Arathornov, zato što se Isildurov Prsten njega neposredno tiče."

"Strider!" usklikne Frodo.

"Da" potvrdi Strider smiješeći se. "Još jedanput vas molim, Frodo, da me primite za suputnika."

"Ja bih vas bio zamolio da pođete s nama" reče Frodo "samo što sam mislio da ćete vi s Boromirom u Minas Tirith?"

"Pa i hoću" reče Aragorn. "I prekovat će mi slomljeni mač prije nego što krenem u rat. Ali naš se put poklapa s vašim na više stotina milja, pa će i Boromir biti u vašoj družini. On je odvažan čovjek."

"Treba pronaći još dvojicu" reče Elrond. "O njima ću još razmisliti. Možda ću u svojoj kući naći nekoga za koga mislim da bi ga bilo uputno poslati s vama."

"Ali onda neće biti mjesta za nas!" zdvojno uzvikne Pippin. "A mi ne želimo ostati, mi želimo poći s Frodom."

"To je samo zato što ne shvaćate i ne možete zamisliti što sve njih čeka" reče Elrond.

"To vrijedi i za Froda" reče Gandalf neočekivano podupirući Pippina. "Pa i nikome od nas nije to sasvim jasno. Istina je da se ovi hobiti, kad bi znali kakve ih opasnosti očekuju, ne bi usudili krenuti na taj put. Ali bi svejedno željeli krenuti, ili bi bar željeli da se usude krenuti, pa bi se stidjeli i bili bi nesretni. Ja mislim, Elronde, da bi se u ovom slučaju valjalo više pouzdati u njihovo prijateljstvo nego u neku veliku mudrost. Sve kad bi nam ti odabrao i vilenjačkog kneza kao što je Glorfindel, ni on ne bi mogao osvojiti na juriš Crnu kulu, niti prokrčiti put do Vatre silom koju posjeduje."

"Tvoje riječi imaju težinu" reče Elrond "ali se ja opet dvoumim. Slutim da se i u Shireu kriju neke opasnosti, pa sam mislio ovu dvojicu poslati natrag kao glasnike, da učine što mogu, prema običajima svoje zemlje, kako bi upozorili pučanstvo na opasnost. Bilo kako mu drago, držim da bi bar mlađi od ove dvojice, Peregrin Took, morao ostati. U srcu sam nekako protiv njegova odlaska."

"E, onda ćete me, meštre Elronde, morati baciti u zatvor, ili me poslati kući zavezanog u vreći" reče Pippin. "Inače ću otići s ovom družinom."

"Pa dobro, neka onda bude tako! I vi ćete s njima" reče Elrond i uzdahne. "E, sad je popunjen broj devet. I družina mora krenuti u roku od sedam dana."

Vilenjački su kovači prekovali Elendilov mač i na njegovu sječivu urezali znak od sedam zvijezda između polumjeseca i sunca oko kojeg se šire zrake, a oko njih ispisali mnogobrojne rune, jer Aragorn, sin Arathornov, odlazi u rat u granično područje Mordora. Kad je mač iznova postao čitav, bio je vrlo sjajan, sunčano je svjetlo odsijevalo na njemu crvenim sjajem, a mjesečina hladno. Oštrica mu bijaše tvrda i oštra. Aragorn mu je nadjenuo novo ime i prozvao ga Andúril, Plamen zapada.

Aragorn i Gandalf šetali su zajedno ili sjedili razgovarajući o skorom putovanju i opasnostima na koje će naići. Razgledali su zemljovide popraćene pričama i slikama i knjige o pučkim predajama što su se čuvale u Elrondovoj kući. Ponekad je i Frodo bio s njima, ali se on zadovoljavao time da se osloni na njihovo vodstvo i provodio s Bilbom što je mogao više vremena.

Tih posljednjih dana hobiti su sjedili navečer zajedno u Dvorani vatre, gdje su, uz ostale mnogobrojne priče, čuli i cijelu pjesmu o Berenu i Lúthien i o osvajanju Velikog dragulja, ali obdan, dok su Merry i Pippin švrljali vani i naokolo, Frodo i Sam mogli su se sastati s Bilbom u njegovoj sobici. Bilbo im je čitao odlomke iz svoje knjige (koja još nipošto nije bila dovršena), ili svoje probrane stihove, ili je zapisivao Frodove dogodovštine.

Ujutro posljednjeg dana Frodo je ostao sam s Bilbom, pa je stari hobit izvukao ispod svoga kreveta drvenu škrinju. Podigao je poklopac s nje i pročeprkao malo po njoj.

"Ovdje ti je mač" reče mu. "Samo što je slomljen, znaš. Uzeo sam da ga sačuvam, ali sam zaboravio pitati kovače da li bi ga mogli popraviti. Sad više nema ni vremena za to. Stoga sam pomislio da bi možda volio imati uza se ovaj, što misliš?"

Pa izvadi iz škrinje mali mač u starim, otrcanim kožnim koricama. Kad ga isuče, iznenada sijevne ulašteno i dobro održavano sječivo, hladno i blistavo.

"Ovo ti je Žalac" reče i zabije ga bez mnogo napora u drvenu gredu. "Uzmi ga ako hoćeš. Mislim da meni više neće trebati."

Frodo ga zahvalno primi.

"A evo ovdje, još nešto!" reče Bilbo i izvadi zamotuljak koji je izgledao prilično težak za svoju veličinu. Odmota nekoliko namotaja stare tkanine i podigne uvis malu pancirnu košulju. Bila je gusto ispletena od mnogo kolutića, podatna tako reći kao laneno platno, hladna poput leda, i tvrđa od čelika. Prelijevala se kao srebro na mjesečini i bila optočena bijelim draguljima. Uz nju bijaše i pojas od biserja i kristala.

"Zgodna stvarca, je li?" reče Bilbo okrećući je na svjetlu. "I korisna. To ti je moja patuljačka pancirna košulja koju mi je poklonio Thorin. Dobio sam je natrag iz *drangulijarnice* u Michel Delvingu prije nego što sam krenuo na put, pa sam je spakirao s ostalom prtljagom. Ponio sam bio sve svoje uspomene s putovanja, osim Prstena. Ali nisam se nadao da će mi ovdje poslužiti, i sad mi zbilja ne treba, osim da je kadikad pogledam. Kad je navučeš, jedva da je osjećaš na sebi."

"Ja bih... pa, ovaj, mislim da mi ne bi dobro stajala" reče Frodo.

"To sam isto i ja rekao" priklopi Bilbo. "Ali što te briga kako izgledaš! Možeš je nositi i ispod odjeće. Hajde! Ovu tajnu moraš podijeliti sa mnom. Nemoj nikome o tome ni zucnuti. Ja bih bio mirniji kad bih znao da je nosiš. Nekako vjerujem da bi se od nje odbili čak i bodeži Crnih jahača" završi tihim glasom.

"Pa dobro, uzet ću je" reče Frodo. Bilbo je navuče na njega i objesi mu Žalac o blistavi pojas, a onda Frodo obuče preko njega svoje stare hlače umrljane od nevremena, pršnjak i kaputić.

"Izgledaš kao posve običan hobit" reče mu Bilbo. "Ali sad se na tebi krije više od onoga što se vidi na prvi pogled. Sretno ti bilo!"

Okrene se od Froda, pogleda kroz prozor i zapjevuši neku melodiju.

"Ne znam kako bih ti zahvalio, Bilbo, na ovome i na svoj tvojoj ranijoj dobroti" reče Frodo.

"Nemoj ni pokušavati!" opet će stari hobit pa se okrene i potapše ga po leđima. "Uh!" uzvikne. "Sad si pretvrd i za tapšanje! Ali tako ti je to: hobiti se moraju držati zajedno, pogotovo Bagginsovi. Zauzvrat tražim od tebe samo ovo: čuvaj se koliko god možeš, i donesi s puta sve novosti koje možeš, i sve stare pjesme i priče do kojih uzmogneš doći. Ja ću dati sve od sebe da završim svoju knjigu prije negoli se vratiš. Volio bih napisati i nastavak, ako poživim."

Ušuti i opet se okrene prozoru pjevušeći potiho:

Eto, kraj vatre sjedim i snatrim
o svemu što jednoč znadoh,
od livadnog cvijeća i leta leptira
u ljeta što minuše kradom;

Do pauka niti, požutjelog lišća,
kad jesen se zgleda u rosi,
s maglenim jutrom i suncem od srebra
i vjetrom u mojoj kosi.

Eto, kraj vatre sjedim i snatrim
kakav će svijet biti sutra,
kad zima bez proljeća dođe
kojem neću dočekat jutra.

Oh, kakvih je stvari na ovome svijetu,
što nisam ih zagledo listom:
jer ni gaj svaki ni potok hitri
ne krasi se zelenom istom.

Eto, kraj vatre sjedim i snatrim
o ljudima iz drevnih davnina,

i onima što nastavat će svijet
kad mene proguta tmina.

Al za sve to vrijeme dok sjedim i snatrim
o prošlosti i kako se zbila,
osluškujem korake poznatog gosta
s pjesmom, pa kakva god bila.

Bijaše hladan i siv dan potkraj mjeseca prosinca. Istočnjak je hujao kroz golo granje drveća i bjesnio u tamnim borovima na brdima. Krpe oblaka hitale su nad njihovim glavama, tamne i niske. Kad su počele padati nevesele sjene rane večeri, družina se spremila za polazak. Trebalo je da krenu u sumrak, jer im je Elrond savjetovao neka putuju pod okriljem noći kad god mogu dok ne odmaknu daleko od Rivendella.

"Treba se kloniti mnogobrojnih očiju Sauronovih slugu" reče im. "Nimalo ne sumnjam da su do njega već doprli glasovi o porazu Jahača i da je sav obuzet gnjevom. Uskoro će njegove uhode na nogama i krilima krstariti po svim sjevernim krajevima. Kada krenete na put, morate se čak i neba čuvati."

Družina nije ponijela sa sobom mnogo ratne opreme jer su se više uzdali u tajnost svoga pothvata nego u borbu. Aragorn je imao Andúrila, ali nikakvo drugo oružje, pa je krenuo na put odjeven samo u svoje izblijedjelo zeleno i smeđe odijelo, kao graničar iz divljine. Boromir je imao dugačak mač, po obliku nalik na Andúrila, samo nižeg porijekla, a nosio je štit i svoj ratnički rog.

"Glasno i jasno odjekuje on u dolinama između bregova" reče on "a onda neka radije svi dušmani Gondora bježe glavom bez obzira!"

Prinijevši ga usnama, puhne u nj svom snagom tako da se jeka odbijala od stijene do stijene, a svi koji su u Rivendellu čuli taj zvuk skoče na noge.

"Nemoj više samo tako puhati u njega" reče mu Elrond "dok ne stigneš opet do granica svoga zavičaja ili dok te ne to ne natjera grdna nevolja."

"Možda imate pravo" reče Boromir. "Ali ja bih uvijek prije puta puhnuo u svoj rog, i premda se morali ubuduće šuljati u sjeni, nisam htio da se otisnem odavde poput lopova u noći."

Samo je patuljak Gimli otvoreno nosio kratku pancirnu košulju od čeličnih kolutića jer patuljci lako nose terete; a za pojas je bio zadjenuo široku sjekiricu. Legolas je nosio luk i tobolac sa strijelama, a za pojasom dugačak bijeli bodež. Mlađi su hobiti nosili mačeve koje su bili uzeli iz grobišta, ali Frodo je ponio samo Žalac, a pancirnu je košulju, po Bilbovoj želji, sakrio ispod odjeće. Gandalf je nosio svoj štap, ali mu je o pojasu visio vilenjački mač Glamdring, parnjak Orkrista, koji je ležao na prsima Thorinovim podno Pustogore.

Elrond ih je sve opskrbio debelom toplom odjećom, a imali su i kapute i pelerine podstavljene krznom. Pričuvnu hranu i odjeću, gunjeve i druge potrepštine natovarili su na ponija, na onu sirotu životinju koju su bili poveli iz Breeja.

Boravak u Rivendellu čudesno je djelovao na njega: sjajio se i doimao krepko kao mlad poni. Upravo je Sam navalio da ga povedu sa sobom ustvrdivši da bi Bill (kako ga je prozvao) presvisnuo od žalosti kad ne bi pošao s njima.

"Ta životinja samo što ne govori" rekao je "pa i progovorio bi kad bi još dulje vremena ostao ovđe. Uputio mi je pogled isto toliko jasan koliko bi to gospodin Pippin mogo iskazat riječima: "Ako me, Sam, ne povedeš sa sobom, ja ću sam za vama."

I tako je Bill krenuo s njima kao tovarna životinja, ali je ujedno bio jedini član družine koji se nije doimao potišteno.

Oprostili su se s domaćinima u velikoj dvorani uz vatru, i čekali još samo na Gandalfa koji nikako nije izlazio iz kuće. Odbljesak od vatre dopirao je van kroz otvorena vrata, a u mnogim prozorima gorjelo je blago svjetlo. Bilbo je, umotan u pelerinu, bez riječi stajao na pragu uz Froda. Aragorn je sjedio s glavom na koljenima, samo je Elrond točno znao što njemu znači ovaj trenutak. Ostali su se tek nazirali u mraku kao sive prilike.

Sam je stajao uz ponija, sisao zrak kroza zube i mrzovoljno zurio dolje u tamu, gdje je rijeka žuborila usred kamenja; njegova želja za pustolovinama bila je na najnižoj točki.

"Bill, momče moj" rekao je "nisi se trebo s nama vatat u kolo. Mogo si lijepo ostat ovđe i jest najbolje sijeno dok ne naraste opet trava."

Bill samo ošine repom i ne dade ni glasa od sebe.

Sam bolje namjesti naprtnjaču na svojim leđima i tjeskobno prođe u mislima popis svih stvari koje je potrpao u nju pitajući se da nije štogod zaboravio: svoje najveće blago, pribor za kuhanje, i kutijicu soli koju je uvijek nosio sa sobom i ponovo punio kad god bi mogao; lijepa zaliha trave za lulu (ali jamačno mu ni približno neće doteći), trud i kresivo, vunene čarape, rublje, kojekakve sitne potrepštine njegova gospodara na koje je Frodo zaboravio, a Sam ih spremio da bi ih mogao slavodobitno izvući kad zatrebaju. Sve ih je u duhu prebrojio.

"Uže!" promrmlja. "Nemam užeta! A još sam sinoć reko sâm sebi: "Sam, a što je s užetom? Zatrebat će ti sto posto ako ga ne budeš imo." E pa, i zatrebat će mi. A sad više nikako ne mogu doć do njega."

U taj mah Elrond izađe s Gandalfom i pozove svu družinu na okup.

"Ovo su vam moje posljednje riječi" tiho im reče. "Nositelj Prstena kreće u traganje za Kletom gorom. Samo na njemu leži odgovornost: da ne baci Prsten i da ga ne preda nijednom sluzi Neprijatelja, pa ni da ikom dopusti da ga takne, osim članovima družine i Vijeća, i to samo u krajnjoj nuždi. Svi ostali idu s njim kao slobodni suputnici, da mu budu pri ruci na putu. Vi možete i zaostati ili se vratiti, ili skrenuti na druge putove, ako se ukaže takva mogućnost. Što dalje budete išli, to ćete se teže moći povući, ali vas ne veže nikakva prisega ni obveza da idete dalje nego što želite. Jer vi još ne poznajete snagu svoga srca i ne možete predvidjeti na što će svaki od vas naići na ovom putu."

"Nevjeran je onaj koji kaže zbogom kad se na putu smrkne" reče Gimli.

"Možda" potvrdi Elrond "ali neka se ne zariče da će hodati po tami onaj koji nije vidio noć kako pada."

"Ipak, zadana riječ može okrijepiti pokolebano srce" opet će Gimli.

"A može ga i slomiti" reče Elrond. "Nemojte gledati predaleko naprijed! Ipak pođite mirne duše! Zbogom, i neka vas prati blagoslov vilenjaka i ljudi i svih slobodnih naroda. Neka vam zvijezde obasjavaju lica!"

"Sretan... sretan vam put!" dovikne im Bilbo mucajući od studeni. "Ne vjerujem, Frodo, momče moj, da ćeš moći voditi dnevnik, ali očekujem potpun izvještaj kad se vratiš. I nemoj se previše na putu zadržavati! Zbogom!"

I mnogi su drugi iz Elrondove kuće stajali u sjeni i gledali ih kako odlaze, želeći im sretan put tihim glasovima. Nije bilo smijeha ni pjesme ni glazbe. Napokon su se okrenuli i bez riječi nestali u sumrak.

Prešli su preko mosta i polako krenuli uz dugu, strmu i krivudavu stazu koja je vodila iz raskoljene doline Rivendella; napokon su se dohvatili visoke vrištine gdje je vjetar hujao kroz vrijesak. Zatim su još jedanput bacili pogled na Posljednju domaću kuću što je žmirkala pod njima, pa su produžili dalje duboko u noć.

Kod gaza na Bruinenu sišli su s Ceste i skrenuli na jug uskim stazama kroz brdoviti predjel. Namjera im je bila da se drže tog smjera zapadno od Gorja mnogo milja i dana. Krajolik je bio znatno suroviji i jaloviji nego u zelenoj dolini Velike rijeke u Pustošiji s druge strane gorskog lanca, pa će sporije napredovati, ali su se nadali da će na taj način izbjeći pozornosti neprijateljskih očiju. Do tada su malokad viđali Sauronove uhode u tom pustom kraju, a staze su bile uglavnom nepoznate svima osim stanovnicima Rivendella.

Gandalf je stupao na čelu, a uza nj Aragorn, koji je poznavao taj predjel čak i u mraku. Ostali su išli za njima u povorci, a na začelju je koračao Legolas oštrih očiju. Prvi je dio njihova putovanja bio težak i mukotrpan a Frodo ga nije osobito upamtio osim vjetra. Za mnogih dana bez sunca puhao je leden vjetar s Gorja na istoku, i činilo se da nikakva odjeća ne može zadržati njegove ispitljive prste. Iako je družina bila dobro odjevena, malokad im je bilo toplo, bilo da su se kretali ili mirovali. Obdan su nemirno spavali, u kakvoj uvali, ili skriveni pod zapletenim trnovitim žbunjem što je raslo na mnogim mjestima po čestarima. Kasno po podne probudio bi ih stražar pa bi pojeli svoj glavni obrok: pretežno hladan i neveseo jer bi se malokad usudili naložiti vatru. Uvečer bi produžili dalje, uvijek u smjeru juga kad su god mogli naći put koji vodi na tu stranu.

Isprva se hobitima činilo, premda hodaju i glavinjaju dok se god ne zamore, da mile kao puževi i da nisu ni za pedalj odmakli. Svakog je dana krajolik izgledao gotovo isti kao i prethodnog dana. Ipak, sve su se više primicali gorju. Južno od Rivendella gorje je bivalo sve više i zavijalo je na zapad, a na podnožju glavnoga lanca širilo se još veće područje ispremiješanih sumornih bregova i dubokih dolina ispunjenih hučnim vodama. Staze su bivale rijetke i vijugave vodeći ih često samo do ruba duboka ponora ili nekud dolje u podmukle močvare.

Bili su već dva tjedna na putu kad se vrijeme promijeni. Vjetar iznenada popusti a zatim skrene na jug. Oblaci koji su brzo promicali digli su se i istopili, a pomolilo se sunce, blijedo i svijetlo. Nakon dugog, zamornog noćnog marša osvanulo je hladno i vedro jutro. Putnici su stigli do niske kose okrunjene prastarom česminom, čija sivozelena stabla kao da bijahu isklesana iz živog kamena na tim brdima. Tamno je lišće blistalo a bobice se rumenjele na suncu što je izlazilo.

Daleko na jugu Frodo je vidio nejasne obrise gorja koje kao da stoji na putu kojim družina ide. Na lijevoj strani tog visokog gorskog vijenca dizala su se tri vrhunca; najviši i najbliži od njih stršio je kao zub obložen snijegom; njegova velebna, gola, sjeverna litica bila je još pretežito u sjeni, ali ondje gdje ju je sunce iskosa obasjavalo, rumenjela se nadaleko.

Gandalf je stajao uz Froda i gledao zaklonivši oči rukom.

"Daleko smo odmakli" reče. "Došli smo do kraja koji ljudi zovu Zelenika; ovdje je u sretnije doba obitavalo mnogo vilenjaka, kad se ovaj kraj zvao Eregion. Prevalili smo dosad sto trideset pet milja zračne linije, iako su nam noge propješačile još mnogo više dugih milja. Podneblje i vrijeme bit će sad nešto blaži, ali možda još opasniji."

"Bili opasni ili ne, baš nam je dobro došao jedan pravi izlazak sunca" reče Frodo zabacujući kukuljicu tako da mu jutarnje sunce obasja lice.

"Ali pred nama su planine", reče Pippin. "Valjda smo noćas skrenuli na istok?"

"Nismo", ustvrdi Gandalf. "Ali kad je ovako lijepo vrijeme, dalje se vidi. Iza onih vrhunaca gorski lanac zavija na jugozapad. U Elrondovoj kući ima mnogo zemljovida, ali valjda se niste sjetili da ih pogledate?"

"Ja jesam, pogledao sam ih, koji put", reče Pippin, "ali se ne sjećam ovoga. Frodo bolje pamti te stvari."

"Meni ne treba zemljovid", reče Gimli, koji im se pridružio s Legolasom i zagledao u daljinu s nekim čudnim sjajem u duboko usađenim očima. "Ovo je kraj u kojem su naši preci radili od davnine, pa smo prenijeli izgled ovoga gorja u mnoge radove od kovine i kamena, i u mnoge pjesme i priče. Ovi vrhunci igraju važnu ulogu u našim snovima: Baraz, Zirak i Shathûr. Samo sam ih jednom dosad vidio ovako izdaleka na javi, ali znam i njih i njihova imena, jer ispod njih leži Khazad-dûm, Zemlja Patuljaka, koja se sad zove Crna Jama, a na vilin-jeziku Moria. Ondje se prijeko diže Baranzibar, Crvenrog, surovi Caradhras; a iza njega su Srebrozub i Glavoblak: na vilin-jeziku Celebdil Bijeli i Fanuidhol Sivi, koje mi zovemo Zirakzigil i Bundushathûr. Ondje se Magleno gorje račva, a u njegovim račvama leži u dubokoj sjeni dolina koju ne možemo zaboraviti: Azanulbizar, Dimrill-dolac, koji vilenjaci zovu Nanduhirion."

"Sad idemo u Dimrill-dolac" reče Gandalf. "Ako se popnemo do prijevoja koji se zove Vrata Crvenroga, podno suprotne strane Caradhrasa, sići ćemo niz Dimrill-stube u Patuljačku dubodolinu. Ondje leži Zrcalno jezero, i ondje su ledeni izvori rijeke Srebrotok."

"Tamna je voda Kheled-zârama" reče Gimli "i studeni su izvori Kibil-nâle. Srce mi zadrhti kad pomislim da ću ih možda uskoro vidjeti."

"Neka ti je da doživiš tu radost, dobri moj patuljče!" reče mu Gandalf. "Ali što god ti učinio, mi se ipak nećemo moći dugo zadržati u toj dolini. Moramo sići niz Srebrotok do skrovitih šuma, pa do Velike rijeke, a onda..."

On zastane u riječi.

"Kamo onda?" upita ga Merry.

"Do cilja našeg putovanja... na kraju" dovrši Gandalf. "Ne smijemo gledati predaleko naprijed. Budimo sretni što smo prvi dio uspješno prešli. Sad ćemo se ovdje dobro odmoriti, ne samo danas nego i noćas. U Zeleniki je zdrav zrak. Veliko zlo mora snaći zemlju da posve zaboravi vilenjake ako su oni jednom u njoj živjeli."

"To je istina", potkrijepi Legolas. "Ali vilenjaci iz ovoga kraja nisu bili našeg soja, šumskog naroda, pa ih se drveće i trava više ne sjećaju. Samo ja čujem kako kamenje jadikuje za njima: iz dubina su nas iskopali, lijepo nas obradili, visoko nas uzidali, ali ih nema više. Nema ih više. Odavno su se otputili u Luke."

Tog su jutra naložili vatru u dubokom dolcu zaklonjenom velikim grmljem česmine pa im je taj večera-doručak bio najveseliji otkako su krenuli na put. Nakon toga se nisu žurili leći jer su računali da imaju cijelu noć za spavanje, a nisu kanili nastaviti put prije sutrašnje večeri. Samo je Aragorn bio mučaljiv i nemiran. Nakon nekog vremena napustio je družinu i popeo se do vrha kose, ondje je stajao u sjeni drveta zagledan na jug i zapad nagnute glave kao da nešto osluškuje. Zatim se vrati na rub dolca i pogleda ostale kako se smiju i razgovaraju.

"Što je, Stridere?" dovikne mu Merry. "Što tražite? Da vam možda ne fali istočnjak?"

"Ne, ne fali mi" odgovori on. "Ali mi fali nešto drugo. Ja sam bio u Zeleniki u razna godišnja doba. Ovdje više ne obitava nijedan narod, ali mnoga druga stvorenja žive ovdje u svako doba, pogotovo ptice. A sad su svi osim vas utihnuli. Osjećam to. Nikakva glasa na milje oko nas nije čuti, a vaši glasovi silno odjekuju u okolici. To mi nije jasno."

Gandalf iznenada pozorno uzgleda.

"A što misliš, koji je tome razlog?" upita ga. "Krije li se u tome nešto više od iznenađenja što vide četvoricu hobita, a da o nama ostalima i ne govorimo, u kraju u kojem se ljudi tako rijetko viđaju i čuju?"

"Nadam se da nije ništa drugo posrijedi" odgovori Aragorn. "Ali osjećam nekakvu napetost i strah kakve nikad dosad nisam ovdje oćutio."

"Onda moramo biti oprezniji" reče Gandalf. "Ako je već s nama u društvu graničar, onda je dobro poslušati ga, osobito ako je taj graničar Aragorn. Moramo prestati glasno govoriti, valja nam utihnuti i postaviti stražu."

Tog je dana na Sama bio red da prvi stražari, ali mu se pridružio i Aragorn. Ostali su pozaspali. Zatim je tišina toliko narasla da ju je čak i Sam oćutio. Jasno se čulo disanje spavača. Šibanje repova ponija i povremeno kopanje kopita postali su gromoglasni. Kad bi se promeškoljio, Sam je čuo svoje zglobove kako pucketaju. Oko njega je bila grobna tišina, a nad svime je bilo vedro modro nebo dok se sunce penjalo po njemu s istoka.

Daleko na jugu pojavila se tamna mrlja, i porasla, hitajući na sjever kao dim nošen vjetrom.

"Šta je to, Stridere? Ne bi reko da je oblak", šapne Sam Aragornu. Ovaj mu ne odgovori nego se zagleda u nebo, ali uskoro i Sam vidje što se to približava. Jata ptica, leteći velikom brzinom, kružila su i šestarila pa cijelom kraju kao da nešto traže; i neprestano su im se sve više približavala.

"Lezi potrbuške i miruj!" prosikće Aragorn pa povuče Sama u sjenu česmine; jer sva sila ptica odvojila se iznenada od glavnine i poletjela u niskom letu ravno prema njima. Dok su letjele iznad njihovih glava, u tako gustoj masi da ih je tamna sjena pratila po tlu ispod njih, razlegne se prodorno graktanje.

Aragorn se pridigao tek kad su ptice nestale u daljini, na sjeveru i zapadu, i nebo se opet posve očistilo. Tad je skočio na noge i otišao probuditi Gandalfa.

"Jata crnih vrana lete preko čitava kraja između Gorja i Sivotoka" reče mu, "upravo su preletjele preko Zelenike. To nisu domaće ptice, to su *crebaini* iz Fangorna i Dunlanda. Ne znam što smjeraju: možda bježe pred nekom opasnošću daleko na jugu, ali sve bih rekao da uhodare. Primijetio sam i mnogo sokolova kako lete visoko na nebu. Mislim da večeras moramo nastaviti put. U Zeleniki više nismo sigurni: ovdje smo pod nadzorom."

"Onda su i Vrata Crvenroga pod nadzorom" reče Gandalf. "Nije mi jasno kako bismo mogli prijeći preko njega a da nas ne opaze. Ali o tom ćemo porazmisliti kad budemo morali. Mislim da imaš pravo da moramo krenuti čim se smrkne."

"Sva je sreća što nam se vatra nije jako dimila i što je uglavnom bila dogorjela kad su naišli *crebaini*" reče Aragorn. "Moramo je ugasiti i ne smijemo je više paliti."

"E, ovo je zbilja glupo i nezgodno!" reče Pippin. Čim se probudio kasno po podne, doznao je vijesti: da nema vatre i da će navečer nastaviti put. "A sve to samo zbog jata vrana! Baš sam se veselio jednoj pravoj večeri: nečemu toplom."

"E pa, možeš se i dalje veseliti", reče mu Gandalf. "Bit će još mnogo neočekivanih gozbi. A ja bih više volio da mogu popušiti lulu negdje na miru, i da su mi noge na toplom. Ipak, jedno je sigurno: da će nam na jugu biti toplije."

"Ne bi se čudio da bude i pretoplo", promrmlja Sam Frodu. "Al sve mislim da bi već bilo vrijeme da ugledamo tu Vatrenu goru, i kraj ovog našeg puta, tako rekuć. U prvi mah sam pomislio da bi to mogo biti ovaj ovđe Crvenrog, il kako se već zove, sve dok Gimli nije kazo ono svoje. Da polomiš jezik od tih patuljačkih imena!"

Zemljovidi nisu ništa govorili Samu, a sve udaljenosti u ovim čudnim krajevima činile su mu se tako goleme da se više uopće nije mogao snaći.

Družina se cijelog tog dana krila. Crne ptice su ovda-onda letjele preko njih, ali kad je sunce na zapadu porumenjelo, nestale su na jugu. U suton je družina krenula dalje i, skrenuvši donekle na istok, zaputila se put Caradhrasa, koji se u daljini još pomalo rumenio na posljednjim zrakama sunca što je bilo zašlo. Dok je nebo tamnjelo, iskakale su bijele zvijezde jedna po jedna.

Predvođeni Aragornom, našli su dobru stazu. Frodu se činilo da su to ostaci neke prastare ceste, koja je nekoć bila široka i dobro trasirana i vodila od Zelenike do gorskog

prijevoja. Iznad gorja pomolio se uštap bacajući blijedo svjetlo na kojem su sjene kamenova bile crne. Reklo bi se da su mnogi kamenovi ručno obrađeni, iako su sad ležali prevaljeni i trošni na sumornoj, jalovoj zemlji.

U onaj hladni, jezoviti sat uoči praskozorja mjesec bijaše nisko. Frodo digne pogled na nebo. Odjednom opazi ili nazre neku sjenu kako prijeđe preko visokih zvijezda, kao da su zvijezde načas potamnjele a onda opet zasjale. On protrne.

"Jeste li vidjeli kako je onuda gore nešto prošlo?" šapne Gandalfu koji je išao pred njim.

"Nisam, ali sam osjetio nešto, što god to bilo", odgovori on. "A možda nije bilo ništa, tek pramen tankog oblaka."

"Ali se onda vrlo brzo kretao", promrmlja Aragorn, "i to uz vjetar."

Te se noći ništa više nije dogodilo. Sutradan je osvanulo još vedrije jutro od prethodnog. Ali zrak je opet bio prohladan; vjetar je opet skretao na istok. Hodali su dalje još dvije noći penjući se neprestano ali sve sporije cestom koja je vijugala u brda, a planine su se sve više približavale i uzdizale pred njima. Trećeg se dana ispriječio pred njima Caradhras, visok vrhunac pokriven snijegom kao srebrom, ali strmih golih pristranaka, mutnocrvenih, kao da su okrvavljeni.

Nebo je bilo crnkasto a sunce slabo. Vjetar je okrenuo na sjeveroistok. Gandalf je onjušio zrak i osvrnuo se za sobom.

"Zima iza nas jača" tiho reče Aragornu. "Visovi daleko na sjeveru bjelji su nego što su bili; snijeg leži na njima mnogo niže nego prije. Noćas ćemo se početi penjati prema Vratima Crvenroga. Na toj uskoj stazi lako nas mogu vidjeti izvidnici, i lako nas može snaći kakvo zlo; ali možda će nam vremenske prilike biti još najgori neprijatelj. Što sad misliš o smjeru koji si izabrao, Aragorne?"

Frodo je slučajno čuo ove riječi i shvatio da Gandalf i Aragorn nastavljaju neku raspru koju su davno prije bili zavrgnuli. Tjeskobno je prisluškivao.

"Ja ne mislim ništa dobro, Gandalfe, o našem putu od početka do kraja, kao što i sam vrlo dobro znaš" odgovori Aragorn. "A opasnosti, znanih i neznanih, bit će sve više kako idemo dalje. Ali moramo dalje, i ne vrijedi nam odgađati prelazak preko gorja. Dalje na jugu nema više prijevoja dok ne dođemo do Rohanske gudure. Nemam povjerenja u taj put nakon onoga što si nam kazao o Sarumanu. Tko zna na čijoj su sada strani gospodari konja?"

"Da, tko to zna!" reče Gandalf. "Ali ima još jedan drugi put koji ne vodi preko prijevoja Caradhrasa: onaj mračni i tajni put o kojem smo govorili."

"Ma nemojmo više o njemu! Bar zasad. Molim te da ništa o tome ne govoriš drugima dok ne bude sasvim jasno da drugog puta nema."

"Ali moramo se odlučiti prije nego što krenemo dalje" otpovrne Gandalf.

"Onda radije odvagnimo tu stvar u glavi dok se ostali budu odmarali i spavali" reče Aragorn.

Kasno po podne, dok su ostali uživali, Gandalf i Aragorn povukli su se u stranu i zagledali se u Caradhras. Pristranci su mu sad bili tamni i zlokobni, a glava u sivu oblaku.

Frodo ih je motrio pitajući se kakav li će biti ishod raspre. Kad su se njih dvojica vratila do družine, prvi je prozborio Gandalf i tako je doznao da je odlučeno da se uhvate ukoštac s vremenskim prilikama i visokim prijevojem. Odlanulo mu je. Nije bio načisto kakav je onaj drugi mračni i tajni put, ali činilo se da je i sam spomen na njega ispunio Aragorna očajem pa je Frodu bilo drago što su odustali od njega.

"Sudeći po znacima koje smo u posljednje vrijeme zapazili", reče Gandalf, "bojim se da su Vrata Crvenroga pod nadzorom, a sumnjivo mi je i vrijeme koje dolazi za nama. Možda će biti i snijega. Moramo se požuriti što više možemo. Čak i u slučaju lijepa vremena treba nam više od dva dana hoda da stignemo do vrha prijevoja. Večeras će se rano smrknuti. Moramo krenuti čim se spremite za put."

"Dopustite da vam nešto savjetujem" reče Boromir. "Ja sam se rodio u sjeni Bijeloga gorja i znam ponešto o putovanju kroz visoke predjele. Dočekat će nas oštra studen, ako ne i štogod gore, dok se ne dohvatimo druge strane. Ne bi nam mnogo vrijedilo da se tako dobra pritajimo da se na kraju smrznemo. Sad kad odavde krenemo, gdje još ima nešto drveća i grmlja, treba da svaki od nas ponese svežanj pruća, najviše što može ponijeti."

"A Bill bi mogo ponest još i malko više, jel'da, momče?" reče Sam. Poni ga nujno pogleda.

"Dobro" reče Gandalf. "Ali ne smijemo se poslužiti tim prućem... osim ako ne budemo morali birati između vatre i smrti."

Družina je krenula dalje, isprva hitrim korakom, ali uskoro je put postao strm i težak. Vijugavi puteljak što se uspinjao na mnogim se mjestima malne zatro i bio zakrčen odronjenim kamenjem. Noć je postala sablasno mračna pod velikim oblacima. Oštar vjetar fijukao je među stijenjem. Do ponoći su se uspeli do koljena velikog gorja. Sad je uska staza krivudala pod okomitim zidom litica slijeva, iznad kojih su se u mraku dizali nevidljivi sumorni bokovi Caradhrasa, a zdesna je zjapio ponor tame gdje se tlo iznenada sunovraćalo u duboku jarugu.

Mučno su se uspinjali uz strmi obronak i načas zastali na vrhu. Frodo je na licu osjetio blag dodir. Ispružio je ruku i opazio mutne bijele pahuljice snijega kako mu slijeću na rukav.

Produže dalje. Ali uskoro je već snijeg nemilice padao ispunjavajući sav zrak i zasipajući Frodu oči. Jedva je vidio tamne pognute prilike Gandalfa i Aragorna svega korak-dva ispred sebe.

"Ovo mi se nikako ne dopada", dahtao je Sam za njim. "Nemam ništa protiv snijega u lijepo jutro, al više volim ležat u krevetu kad pada. Da se ova masa bar stušti na Hobbiton! Svijet bi možda tamo dočeko snijeg dobrodošlicom."

U Shireu bi malokad napadalo mnogo snijega osim na visokim vrištinama u Sjevernoj četvrti, pa se snijeg smatrao ugodnim događajem i prigodom za zabavu. Nijedan živi hobit (osim Bilba) nije se sjećao grozne zime 1311. godine, kad su bijeli vukovi prodrli u Shire preko zaleđenog Brandywinea.

Gandalf zastane. Na kukuljici i ramenima ležao mu je debeo sloj snijega i gazio ga je do gležanja u čizmama.

"To je ono čega sam se bojao", reče. "Što sad veliš, Aragorne?"

"I ja sam se toga bojao", odgovori Aragorn, "ali sam se još više bojao drugih stvari. Znao sam ja kakva nam opasnost prijeti od snijega iako malokad pada ovako gust ovoliko daleko na jugu, osim u visokim planinama. A još nismo osobito visoko; još smo daleko dolje gdje su staze obično svu zimu prohodne."

"Pitam se da ovo možda nije maslo Neprijatelja?" reče Boromir. "U mojoj zemlji kažu da on može upravljati olujama u Sjenovitom gorju na granici Mordora. On posjeduje neobične moći i ima mnogo saveznika."

"Zaista ima dugačke ruke", reče Gimli, "ako može dovući snijeg sa sjevera da nam zapapri ovdje, tri stotine milja dalje."

"Da, ima on dugačke ruke", potvrdi Gandalf.

Dok su stajali, vjetar je jenjao a snijeg oslabio i malne prestao. Produže dalje. Ali nisu prošli ni dvjesto metara kad se oluja obnovi s novom žestinom. Vjetar je fijukao i nastala je prava vijavica. Uskoro je čak i Boromiru bilo teško dalje hodati. Hobiti su se tako reći presamitili i jedva se nekako probijali zaklanjajući se za više ljude, ali je bilo jasno da neće moći mnogo dalje ako mećava ne prestane. Frodu su noge bile kao od olova. Pippin se vukao za njim. Čak je i Gimli, žilav kakav samo patuljak može biti, gunđao nešto klipšući na jedvite jade.

Družina je naglo zastala, kao da su se bez riječi dogovorili. Začuli su jezovite glasove u mraku oko sebe. Možda je to samo vjetar fijukao kroz pukotine i prosjeke u kamenom zidu, ali su se ti glasovi doimali kao prodorni krici i grohot urnebesna smijeha. S boka planine počelo se rušiti kamenje fijučući iznad njihovih glava i treskajući na stazu oko njih. Ovda-onda začuli bi potmulu tutnjavu, kao da se neka gromada kotrlja iz skrivenih visina nad njima.

"Ne možemo više noćas dalje", reče Boromir. "Neka ovo zove vjetrom tko god želi, ali ovdje se razliježu neki grozni glasovi a ovo kamenje netko baca na nas."

"Ja ovo zovem vjetrom", reče Aragorn. "Ipak, ne tvrdim da to što kažete nije istina. U svijetu ima mnogo zlih i neprijateljskih stvorova koji ne vole baš one koji hodaju na dvije noge, iako nisu u dosluhu sa Sauronom nego imaju svoje neke namjere. Neki su od njih dulje na ovom svijetu od njega."

"Caradhras su nazivali okrutnim i bio je na zlu glasu", reče Gimli, "još prije mnogo godina, kad se za Saurona nije ni znalo u ovim krajevima."

"Nije važno tko je neprijatelj ako ne možemo odbiti njegov napad", ustvrdi Gandalf.

"Ali što ćemo onda?" zavapi Pippin. Stajao je naslonjen na Merryja i Froda i sav drhtao.

"Ili ćemo ostati gdje jesmo, ili se vratiti", reče Gandalf. "Ne vrijedi ići dalje. Tek malo dalje odavde, ako se ne varam, ova se staza odvaja od litice i spušta se u široku, plitku kotlinu na dnu duge strmine. Ondje se ne bismo mogli zakloniti od snijega ni od kamenja... ni od bilo čega drugog."

"A ne vrijedi se ni vraćati dok traje ova mećava", reče Aragorn. "Na putu dovde nismo prošli ni pokraj jednog mjesta na kojem bismo se mogli zakloniti bolje nego pod ovom liticom."

"I ovo mi je neki zaklon!" promrndža Sam. "Ako je ovo zaklon, onda je i jedan zid bez krova kuća."

Družina se okupila uz liticu što je bliže mogla. Stijena je bila okrenuta na jug, a pri dnu je bila malko izbočena tako te su se nadali da će ih donekle zaštititi od sjeverca i od kamenja što se odronjava. Ali vihor je kovitlao oko njih sa svih strana a snijeg je nadolazio u sve gušćim oblacima.

Pribili su se jedan do drugoga leđima uz liticu. Poni Bill stajao je strpljivo ali potišteno pred hobitima zaklanjajući ih donekle, ali ubrzo su mu nanosi snijega doprli do putišta, a i dalje su rasli. Da nisu imali krupnijih suputnika, hobiti bi domalo bili posve zatrpani snijegom.

Froda je obuzela silna pospanost; osjećao je kako brzo tone u topao i maglovit san. Učini mu se da mu vatra grije prste na nogama i da s druge strane ognjišta čuje Bilbov glas kako mu govori: “Nemam neko osobito mišljenje o tvom dnevniku. Snježna mećava na dan dvanaesti siječnja: nisi se morao vraćati da me o tome izvijestiš!”

“Ali, Bilbo, samo sam se želio odmoriti i naspavati!” jedva mu je nekako odgovorio Frodo kadli ga netko prodrma pa se bolno probudi. Boromir ga je bio podigao iz snježnog legla.

"Ovo će, Gandalfe, biti smrt za polutane", reče Boromir. "Ne vrijedi ovdje sjediti dok nas snijeg ne zatrpa. Moramo poduzeti nešto da se spasimo."

"Dajte im ovo", reče Gandalf pa pročeprka po naprtnjači i izvadi kožnatu čuturicu. "Samo po gutljaj svakome. To je dragocjen napitak. Zove se *miruvor*, i ljekovit je napitak iz Imladrisa. Elrond mi ga je dao na rastanku. Dajte svima redom!"

Čim je Frodo gucnuo malo od te tople i mirisave tekućine, oćutio je novu snagu u srcu, a udovi mu nisu više bili onako teški i dremljivi. Ostali su također živnuli i vratila im se nada i snaga. Ali snijeg nije popuštao. Kovitlao se oko njih gušći nego ikad, a vjetar je još jače puhao.

"Što sad kažete na vatru?" iznenada ih upita Boromir. "Čini mi se, Gandalfe, da sad već moramo birati između vatre i smrti. Kad nas snijeg zatrpa, svakako ćemo biti skriveni od svih neprijateljskih pogleda, ali nam to neće mnogo vrijediti."

"Naložite vatru ako možete", odgovori mu Gandalf. "Ako ima uhoda koji mogu podnijeti ovo nevrijeme, onda će nas vidjeti, gorjela vatra ili ne gorjela."

Premda su bili ponijeli sa sobom drva i potpalu, po Boromirovu savjetu, ni vilenjacima ni patuljku nije pošlo za rukom ukresati plamen koji bi se održao usred vihora, ili od kojeg bi se upalio mokri ogrjev. Napokon se nevoljko okušao sam Gandalf. Uzeo je svežanj pruća i podigao ga načas uvis, a onda je izgovorio zapovijed: *“Naur an edraith ammen!”* i turio vršak svoga štapa posred svežnja. Odjednom bukne velik zelen plamen, a drvo se zapali i zapucketa.

"Ako ima ikog da nas vidi, onda sam mu se bar ja otkrio", reče. "Ispisao sam *Gandalf je ovdje* znacima koje mogu pročitati svi od Rivendella do ušća Anduina."

Ali družina nije više marila za uhode ni za neprijateljske oči. Srca su im se obradovala što vide svjetlo od vatre. Drvo je veselo gorjelo; i premda je posvuda oko njih siktao vjetar a pod nogama im gmizale barice od bljuzgavice, zadovoljno su grijali ruke na plamenu. Stajali su pognuti u krugu oko razigranih i rascvjetanih plamičaka. Crveno svjetlo poigravalo im na umornim i tjeskobnim licima; iza njih je noć bila nalik na crni zid.

Ali drvo je brzo sagorijevalo a snijeg je svejednako padao.

Vatra je dogorijevala pa su na nju bacili i posljednji svežnjić pruća.

"Noć je na izmaku", reče Aragorn. "Zora nije daleko."

"Pitanje je može li se zora probiti kroz ove oblake", pripomene Gimli.

Boromir iskorači iz kruga i zagleda se gore, u crninu. "Snijeg jenjava", reče, "i vjetar se smiruje."

Frodo je umorno zurio u pahuljice što su još sipale iz tame i načas pokazivale svoju bjelinu pri svjetlu vatre što je dogorijevala, ali dugo još nije mogao zapaziti nikakav znak da snijeg posustaje. Tad iznenada, dok ga je san opet ophrvavao, primijeti da je vjetar odista oslabio i da su pahuljice sve krupnije i rjeđe. Sasvim polako počelo se širiti mutno svjetlo. Najposlije je snijeg posve prestao.

Kako je svjetlo bivalo sve jače, otkrivalo je nijemi svijet obavijen velom. Ispod njihova zaklona bilo je bijelih humaka i kupa i bezobličnih udubina pod kojima je posve nestala staza kojom su bili gazili, ali visovi oko njih bijahu skriveni velikim oblacima svejednako bremenitih snijegom.

Gimli uzgleda i zavrti glavom.

"Caradhras nam još nije oprostio", reče. "Ima on još snijega da nas obaspe njime ako produžimo dalje. Što prije krenemo natrag, to bolje."

Svi su se složili s njim, ali je teško bilo vratiti se. Možda čak i nemoguće. Samo na nekoliko koraka od pepela njihove vatre ležao je snijeg dubok više stopa, viši od samih hobita; mjestimice ga je vjetar nanio i nagomilao na velike nanose uza samu liticu.

"Kad bi Gandalf pošao pred nama s jarkim plamenom, možda bi nam mogao istopiti stazu", reče Legolas. Njega nevrijeme nije previše zabrinulo, on je jedini u družini ostao dobre volje.

"Kad bi vilenjaci mogli letjeti preko planina, možda bi nam mogli dovabiti sunce da nas spasi", odgovori mu Gandalf. "Ali ja moram imati nešto što može gorjeti. Snijeg ne mogu spaliti."

"E pa", reče Boromir, "kad glave ne znaju što će, tijela moraju priskočiti u pomoć, kao što kažemo mi u našoj zemlji. Najjači od nas moraju prokrčiti put. Iako je sad sve pod snijegom, naša je staza, kad smo dolazili ovamo, zavijala upravo oko one stjenovite izbočine tu dolje. Ondje nam je snijeg počeo zadavati muke. Kad bismo se uspjeli vratiti do tog mjesta, možda bi nam dalje bilo lakše? A ja mislim da donde nema više od dvjesto metara."

"Hajde onda da nas dvojica prokrčimo put do tog mjesta!" reče Aragorn.

Aragorn je bio najviši u družini, ali je Boromir, nešto malo niži, bio plećatiji i krupniji. On je pošao prvi, a Aragorn za njim. Polako su krenuli i uskoro su se jedva

probijali kroz snijeg. Mjestimice im je dopirao do prsa pa se često činilo da Boromir pliva ili kopa svojim velikim rukama, više nego da hoda.

Legolas ih je neko vrijeme gledao sa smiješkom na usnama, a onda se okrenuo ostalima:

"Kažete da najjači moraju prokrčiti put? A ja kažem: ostavite orača da ore ali za plivanje uzmite vidru, a za hitro trčanje po travi i lišću, pa i po snijegu... vilenjaka!"

Nato okretno poskoči, a Frodo kao da prvi put opazi, iako je to poodavno znao, da taj vilenjak ne nosi čizme nego samo lake cipele, kao i uvijek, i da ostavlja jedva primjetne tragove u snijegu.

"Zbogom!" dobaci Legolas Gandalfu. "Idem po sunce!"

Tad hitro kao trkač po čvrstu pijesku jurne i, prestižući kao od šale ljude koji su se teško probijali kroz snijeg, mahne im rukom i odjuri u daljinu, pa se izgubi za stjenovitim zavojem.

Ostali su čekali zbijeni jedan uz drugoga i gledali dok se Boromir i Aragorn nisu pretvorili u dvije crne točke u općoj bjelini. Napokon su i njih izgubili iz vida. Vrijeme se sporo vuklo. Oblaci su se spustili i opet je palo nekoliko pahuljica kovitlajući se u zraku.

Pošto je prošlo možda sat vremena, iako se činilo da je prošlo mnogo više, ugledali su napokon Legolasa kako se vraća. Istodobno su se iza zavoja daleko za njim pojavili Boromir i Aragorn jedva se probijajući kroz snijeg uza strminu.

"E pa, nisam vam doveo sunce", dovikne im Legolas kad je dotrčao gore. "Sunce šeće kroz plava polja na jugu i nimalo ne haje za ovo malo snijega na brežuljku Crvenroga. Ali donio sam tračak nade onima kojima je suđeno da putuju pješice. Odmah ispod ovoga zavoja stoji najveći od svih snježnih nanosa gdje umalo da nisu zaglibili naši snažni ljudi. Zdvajali su dok se ja nisam vratio i rekao im da je taj nanos tek malo deblji od obična zida. Na drugoj strani odjednom snijega ima mnogo manje, a još malo dalje nema ga više od tanka pokrivača, koliko da hobitima rashladi prste na nogama."

"Eh, upravo je onako kako sam rekao", promrndža Gimli. "Nije to bila obična mećava, nego tek Caradhrasova pakost. On ne voli vilenjake i patuljke pa je nabacao taj snijeg da nam presiječe odstupnicu."

"Srećom, taj je vaš Caradhras smetnuo s uma da su s vama i ljudi", reče Boromir, koji je pristigao tog trena. "I to kršni ljudi, ako smijem tako reći, iako bi vam možda bolje došli manji ljudi s lopatama. Ipak smo nas dvojica probili put kroz nanos, a za to nam mogu biti zahvalni oni koji nisu tako lakonogi kao vilenjaci."

"Ali kako ćemo sići tamo dolje iako ste nam probili put kroz nanos?" upita ga Pippin iskazujući misao svih hobita.

"Ne gubite nadu!" odgovori mu Boromir. "Ja jesam umoran ali mi je ostalo još malo snage, kao i Aragornu. Mi ćemo prenijeti naše mališe. A ostali će se jamačno sami nekako probiti našim tragom. Hodite, gospodine Peregrine! Počet ćemo od vas."

I on podigne hobita.

"Držite mi se čvrsto na leđima! Meni će ruke još zatrebati", reče i zakorači. Za njim pođe Aragorn s Merryjem. Pippin se divio njihovoj snazi videći kakav je prolaz Boromir probio samo svojim velikim udovima. Pa i sad je, koliko god bio opterećen, proširivao prolaz za one koji su išli za njim odbacujući u hodu snijeg na stranu.

Napokon su došli do velikog nanosa. Isprriječio se bio na gorskoj stazi kao neočekivani i okomiti zid, a njegov vrh, oštar kao da je noževima oblikovan, dizao se za više od dvije Boromirove visine, ali je kroz sredinu nanosa probijen prolaz što se dizao i spuštao poput mosta. Na drugoj su strani Merry i Pippin spušteni na zemlju pa su s Legolasom čekali da stignu i ostali članovi družine.

Nakon nekog vremena vratio se Boromir noseći Sama. Za njima je uskom ali dobro ugaženom stazom stigao i Gandalf vodeći za sobom Billa na kojem je, usred prtljage, sjedio Gimli. Posljednji je došao Aragorn noseći Froda na leđima. Prošli su kroz nanos, ali tek što je Frodo dotaknuo nogama zemlju, razlegne se potmula tutnjava i skotrlja se masa kamenja i klizavog snijega. Snježna prašina napola zaslijepi družinu koja se pribila uz liticu, a kad se zrak opet raščistio, opaze da je prolaz za njima ponovo zagrađen.

"Dosta! Dosta!" uzvikne Gimli. "Evo, odlazimo što brže možemo!"

I doista, reklo bi se da se tim posljednjim izljevom pakosti planina istutnjala, kao da je Caradhras zadovoljan što je odbio napadače i što se oni neće više usuditi vratiti. Minula je opasnost od snijega; oblaci su se počeli kidati i postalo je svjetlije.

Kao što ih je Legolas bio izvijestio, snijeg je bivao sve plići što su dalje išli, tako da su čak i hobiti mogli sami produžiti pješice. Uskoro su se opet svi obreli na onoj ravnoj izbočini na vrhu strmine gdje je sinoć počeo padati snijeg.

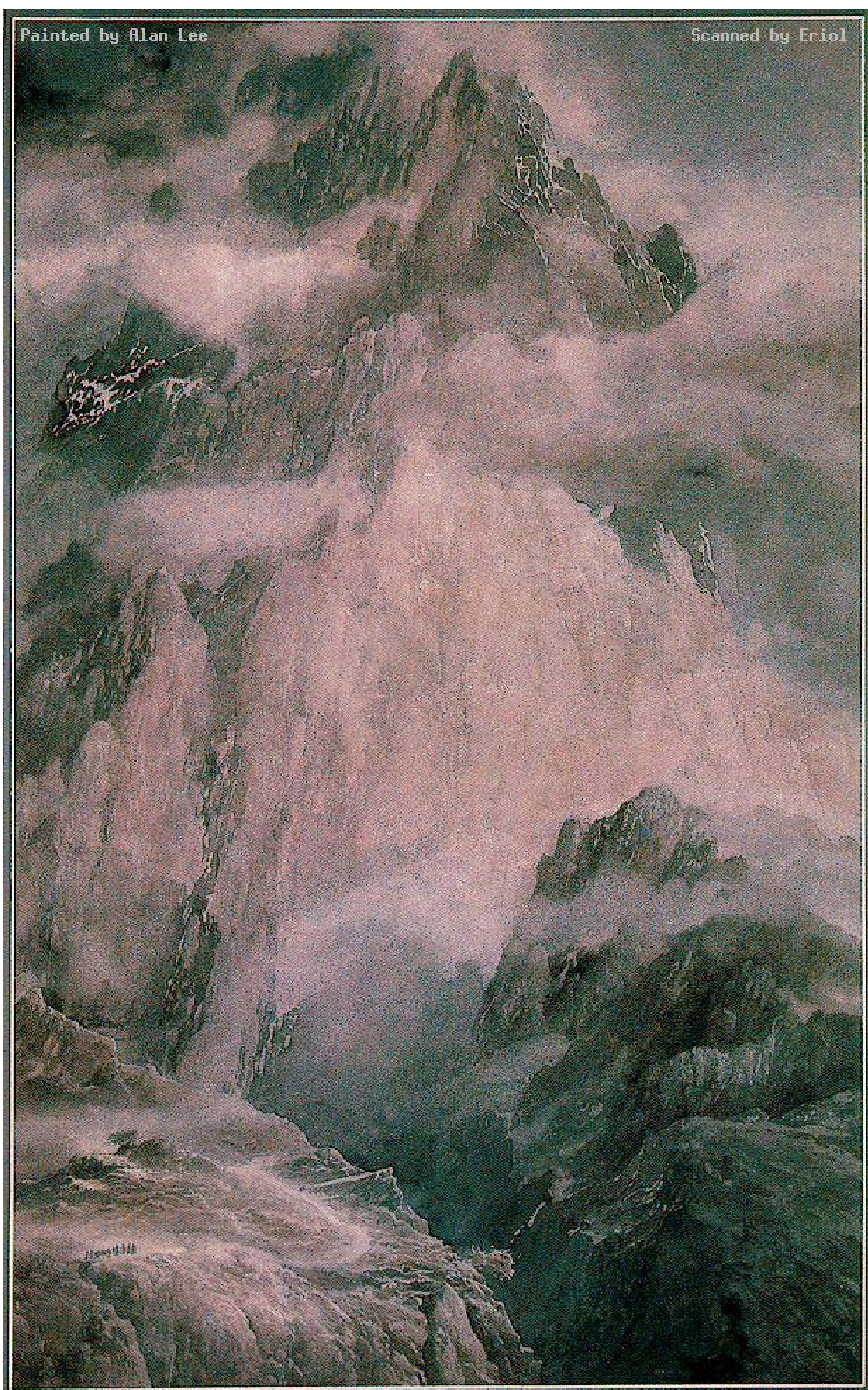
Jutro je bilo daleko odmaklo. S ove visoke točke bacili su opet pogled preko nizine na zapad. Daleko u valovitom predjelu što je ležao u podnožju planine bijaše udolina iz koje su bili krenuli put prijevoja.

Froda su boljele noge. Bio je promrzao do kostiju i gladan; u glavi mu se zavrtjelo pri pomisli na dugo i mučno silaženje nizbrdo. Pred očima su mu zaigrale crne pjege. Protrljao je oči, ali su pjege ostale na svom mjestu. U daljini pod njim, ali još poprilično visoko nad niskim brežuljcima, zrakom su kružile crne točke.

"Eno opet ptica!" reče Aragorn pokazujući rukom onamo dolje.

"Tome nema pomoći", reče Gandalf. "Moramo se odmah zaputiti dolje, bile te ptice dobre ili zle, ili ako i nemaju nikakve veze s nama. Ne smijemo čak ni na koljenima Caradhrasa dočekati još jednu noć."

Za njima je zapuhao hladan vjetar kad su okrenuli leđa Vratima Crvenroga i umorni otumarali niza strminu. Caradhras ih je bio nadvladao.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

IV poglavlje

PUTOVANJE PO MRAKU

Bila je večer i sivo se svjetlo opet naglo gubilo kad su se zaustavili da prenoće. Bijahu mrtvi umorni. Gorje je bilo zastrto sve tamnijim velom, a puhao je studen vjetar. Gandalf im je udijelio po još jedan gutljaj miruvora iz Rivendella. Čim su prezalogajili, pozvao ih je na vijećanje.

"Dakako da večeras ne možemo dalje", reče. "Iscrpljeni smo od pokušaja da osvojimo Vrata Crvenroga, i moramo se ovdje malo odmoriti."

"A kamo ćemo onda?" upita ga Frodo.

"Pred nama je još naš put i naša zadaća", odgovori Gandalf. "Nema druge nego da produžimo dalje, ili da se vratimo u Rivendell."

Pippinu se lice primjetno razvedri pri pukom spomenu na povratak u Rivendell. Merry i Sam uzgledaju puni nade. Ali Aragorn i Boromir ne dadu nikakva znaka od sebe. Frodo bijaše zabrinut.

"Ja bih se najradije vratio", reče on. "Ali kako bih se vratio bez srama... osim ako doista nema drugog puta, i ako nismo već poraženi?"

"Imaš pravo, Frodo", reče Gandalf. "Vratiti se značilo bi priznati poraz, i suočiti se s još gorim porazom. Ako se sad vratimo, onda Prsten mora ostati ondje, i onda ne možemo više iznova krenuti. Rivendell će kad-tad biti opkoljen i nakon kratke i teške opsade razoren. Prstenove su utvare naši kobni neprijatelji, ali oni su tek sjene straha i trepeta koji bi nastali kad bi se Prsten Vladar ponovo našao na ruci njihova gospodara."

"Onda, ako ima još kakav put, moramo ipak dalje", uzdahne Frodo. Sam se iznova smrknuo.

"Ima jedan put kojim bismo mogli krenuti", reče Gandalf. "Ja sam od samog početka, kad sam prvi put razmišljao o ovom putovanju, mislio da bismo mogli krenuti njime. Ali to nije ugodan put i ja nisam još ovoj družini govorio o njemu. Aragorn je bio protiv njega, bar dok nismo pokušali prijeći preko gorskog prijevoja."

"Ako je to još gori put od ovoga preko Vrata Crvenroga, onda mora da je zaista gadan", reče Merry. "Ali najbolje da nam kažete kakav je zapravo, da odmah znamo ono najgore što nas čeka."

"Put na koji mislim vodi do rudnika u Moriji", reče Gandalf. Samo Gimli podigne glavu; u očima mu gorjela neka pritajena vatra. Sve je ostale, na spomen tog imena, obuzela jeza. Čak je i hobitima to ime označavalo legendu punu nejasne strave.

"Taj nas put možda vodi do Morije, ali kako se možemo nadati i da ćemo i proći kroz Moriju?" mračno ga priupita Aragorn.

"To je zloglasno ime", reče Boromir. "A ja i ne vidim potrebu da tamo idemo! Ako već ne možemo preko planine, hajdemo radije na jug sve do Rohanove gudure, gdje su ljudi naklonjeni mom narodu. Držat ćemo se puta kojim sam ja došao ovamo. Ili možemo proći mimo i prijeći preko rijeke Isen u Langstrand i Lebennin, te tako doći do Gondora s primorja."

"Položaj se promijenio otkako si ti, Boromire, stigao na sjever", odgovori mu Gandalf. "Zar nisi čuo što sam vam govorio o Sarumanu? S njim ću možda ja morati pročistiti račune prije nego što se sve ovo okonča. Ali Prsten ne smije doći u blizinu Isengarda ako to možemo ikako spriječiti. Rohanska su vrata zatvorena za nas dok je god s nama Nositelj Prstena. A što se tiče dužeg puta, ne možemo odvojiti toliko vremena. Možda bismo na taj način putovali i godinu dana, i prošli bismo kroz mnoge puste krajeve bez utočišta. A ne bismo bili ni sigurni. Na njih motre budne oči Sarumana i Neprijatelja. Kad si ti, Boromire, došao na sjever, ti si u očima Neprijateljevim bio tek putnik lutalica s juga pa on nije ni mario za tebe, jer je bio zaokupljen potragom za Prstenom. Ali sad se vraćaš kao član Prstenove družine i u opasnosti si dok si god s nama. A opasnost će se povećavati sa svakom daljnjom miljom koju prevalimo prema jugu pod otvorenim nebom. Od ovog našeg otvorenog pokušaja da osvojimo gorski prijevoj, bojim se da se naš položaj još pogoršao. Ja mislim da više nemam mnogo nade ako se uskoro ne izgubimo s vidika na neko vrijeme i zametemo trag. Stoga predlažem da ne idemo ni preko gorja ni oko njega, nego ispod njega. To je svakako put kojim se Neprijatelj najmanje nada da ćemo krenuti."

"Otkud mi znamo čemu se on nada?" reče Boromir. "Možda on motri na sve putove, i one vjerojatne i one nevjerojatne? U tom slučaju, kad bismo ušli u Moriju, upali bismo u klopku, baš kao kad bismo pokucali na vrata same Crne kule. Ime je Moria zlokobno."

"Ti govoriš o nečemu što ne poznaješ kad uspoređuješ Moriju sa Sauronovim uporištem", odgovori mu Gandalf. "Ja sam jedini od vas vidio tamnice Gospodara tame, i to samo u njegovu starijem i nevažnijem boravištu u Dol Gulduru. Oni koji prođu kroz vratnice Barad-dûra nikad se ne vraćaju. Ali ja vas ne bih vodio u Moriju kad ne bi bilo nade da ćemo izaći iz nje. Istinabog, ako ima orka u njoj, neće valjati. Ipak, većina orka s Maglenoga gorja raspršena je ili uništena u Bici pet vojski. Orlovi nam javljaju da se oni opet iz daljina okupljaju, ali ima još nade da je Moria slobodna. Postoji čak i mogućnost da ondje ima patuljaka i da ćemo možda naći i Balina, sina Fundinova, u nekoj dubokoj dvornici njegovih predaka. Bilo kako mu drago, moramo ići stazom koju nam je nužda odabrala!"

"Ja ću poći tom stazom s vama, Gandalfe!" izusti Gimli. "Poći ću da vidim dvornice Durinove, što nas god čekalo ondje... ako pronađete zatvorene dveri."

"Dobro, Gimli!" reče Gandalf. "Ohrabrio si me. Zajedno ćemo potražiti skrivene dveri. I probit ćemo se kroz planinu. Medu ruševinama carstva patuljaka glava jednog patuljka neće se tako lako smesti kao glave vilenjaka, ili ljudi, ili hobita. Pa ipak, ja neću prvi put biti u Moriji. Ja sam ondje dugo tražio Thraina, sina Throrova, kad je nestao. Prošao sam kroz Moriju i živ se vratio iz nje!"

"I ja sam jednom prošao kroz Dimrillska vrata", tiho će Aragorn. "Ali, premda sam se živ vratio, ostale su mi vrlo loše uspomene. Ne bih htio u Moriju po drugi put."

"A ja ne bih htio ni prvi put", reče Pippin.

"Ni ja", promrmlja Sam.

"Dakako da ne biste htjeli!" opet će Gandalf. "Tko bi htio? Ali pitanje glasi: tko će poći za mnom ako vas ja povedem onamo?"

"Ja hoću", žustro će Gimli.

"I ja", sumorno će Aragorn. "'Ti si išao za mnom po snijegu dok umalo nismo zaglavili, i nisi mi ni riječi prigovorio. Sad ću ja poći za tobom... ako te ova moja posljednja opomena ne pokoleba. Ne mislim ja sad na Prsten ni nas ostale, nego na tebe, Gandalfe. I kažem ti: ako prođeš kroz vrata Morije, čuvaj se!"

"Ja ne idem", reče Boromir, "osim ako svi članovi družine ne budu glasali protiv mene. Što kažu Legolas i naši mališi? Svakako bi valjalo čuti glas Nositelja Prstena."

"Ja ne želim ići u Moriju", oglasi se Legolas.

Hobiti su šutjeli. Sam pogleda Froda. Napokon Frodo prozbori.

"Ne želim ni ja ići", reče on, "ali ne želim ni odbaciti savjet Gandalfov. Molim vas da ne glasamo o ovome dok ne prespavamo. Gandalf će lakše osvojiti glasove na jutarnjem svjetlu nego u ovoj hladnoj tami. Kako samo vjetar zavija!"

Na te njegove riječi svi utonu u šutnju i zadube se u misli. Slušali su vjetar kako fijuče među stijenjem i drvećem, a u pustim prostranstvima noći razlijegalo se zavijanje i naricanje.

Iznenada Aragorn skoči na noge.

"Kako samo taj vjetar zavija!" uzvikne. "Zavija pravim vučjim glasom. Varzi su došli na zapad preko gorja!"

"Pa zar onda da čekamo do jutra?" reče Gandalf. "Upravo je onako kako sam rekao. Hajka se digla! Sve da i doživimo zoru, tko bi sad još htio putovati noću na jug s divljim vucima za petama?"

"A koliko ima do Morije?" upita ga Boromir.

"Postojala su jedna vrata jugozapadno od Caradhrasa, oko petnaest milja ptičjeg leta odavde, ili možda dvadesetak milja vučjom stazom", mračno odgovori Gandalf.

"Krenimo onda sutra u cik zore ako mognemo", predloži Boromir. "Vuk kojeg čuješ gori je od orka kojeg se bojiš."

"To je istina!" reče Aragorn olabavljujući mač u koricama. "Ali gdje kurjak zavija, ondje se i ork dovija."

"Žao mi je što nisam poslušao Elrondov savjet", promrmlja Pippin Samu. "Ja ipak nisam ni za što. Nema u meni gotovo ništa od soja Bandobrasa Rikobika: od ovoga zavijanja ledi mi se krv u žilama. Ne sjećam se kad sam se ovako jadno osjećao."

"Meni je, gospodine Pippine, srce sišlo u pete", reče Sam. "Al još nismo ništa okusili, a ovđe s nama ima krepkog svijeta. Što god bilo još suđeno starom Gandalfu, kladio bi se da neće svršit u kurjačkom trbuhu."

Da bi se obnoć mogla bolje obraniti, družina se popela na vrh brežuljka pod koji se bila zaklonila. Brežuljak bijaše okrunjen starim i iskrivljenim drvećem oko kojeg je ležao razvaljen krug od velikih kamenova. Usred tog kruga naložili su vatru, jer se nisu nadali da će tama i tišina spriječiti čopore vukova da im uđu u trag.

Posjedali su oko vatre, a oni koji nisu bili na straži nemirno su drijemali. Siroti poni Bill drhturio je i preznojavao se na mjestu gdje je stajao. Vuci su sad zavijali sa svih strana oko njih, gdjekad malo bliže, gdjekad malo dalje. U gluho doba noći vidjeli su

mnogo užagrenih očiju kako pilje u njih preko ruba vrha brežuljka. Neki su se od njih primaknuli gotovo samom kamenom prstenu. U jednoj rupi u krugu opazili su veliku tamnu vučju priliku kako stoji i zuri u njih. Ispustio je drhtav urlik, kao predvodnik koji poziva čopor na juriš.

Gandalf ustane i zakorači držeći štap visoko u zraku.

"Slušaj, pseto Sauronovo!" uzvikne. "Ovdje je Gandalf. Bježi ako ti je mila tvoja smrdljiva koža! Stupiš li u ovaj krug, sažeći ću te od repa do njuške."

Vuk zareži i jurne na njih velikim skokom. Uto se razlegne oštar fijuk. Legolas je odapeo strijelu. Odjekne užasan urlik, a vučja prilika u skoku tresne na tlo; vilenjačka strijela probila je vuku grkljan. Iznenada se ugase budne oči. Gandalf i Aragorn krenu naprijed, ali je brežuljak opustio; čopori su se razbježali. Tama je uokolo utihnula i nikakav glas ne donese do njih vjetar što je uzdisao.

Noć je bila poodmakla i mlađak je na zapadu zalazio sjajeći na mahove kroz oblake što su se razilazili. Iznenada se Frodo prene iz sna. Odjednom se oko logora prolomi na sve strane divlje i žestoko zavijanje. Velik čopor varga tiho se bio okupio i napao ih sa svih strana u isti mah.

"Nabacajte drva na vatru!" dovikne Gandalf hobitima. "Isučite mačeve i stanite leđa uz leđa!"

Pri svjetlu vatre koja je buknula od nabacanih drva, Frodo ugleda mnoge sive prilike kako preskaču preko kamenog kruga. Sve ih je više i više naviralo. Aragorn zarije mač u ralje golemu predvodniku, a Boromir velikim zamahom odrubi glavu drugoj zvijeri. Pokraj njih je stajao Gimli raskrečenih snažnih nogu i vitlao svojom patuljačkom ratnom sjekirom. Legolasov je luk pjevao.

Pri treperavu svjetlu Gandalf kao da je naglo porastao: ustobočio se, velika prijeteća figura nalik na kameni spomenik kakvog drevnog kralja podignutog na brdu. Nadnijevši se kao oblak, dohvatio je goruću granu i krenuo u susret vukovima. Oni uzmaknu pred njim. On baci upaljenu luč visoko u zrak. Ona iznenada bljesne nenadanim bijelim sjajem poput munje, a glas mu se prolomi kao grmljavina:

"Naur an edraith ammen! Naur den i ngaurhoth!" uzvikne.

Razlegne se urlikanje i praskanje, a krošnja stabla više njega plane zasljepljujućim plamenom. Vatra je skakala s drveta na drvo. Cijeli brežuljak bijaše okrunjen silnom svjetlošću. Mačevi i bodeži branitelja blistali su i caklili se. Legolasova posljednja strijela užeže se u letu i zarije se goruća u srce velikom vuku predvodniku. Svi se ostali razbježe.

Vatra je malo-pomalo dogorijevala dok nije na kraju od nje ostalo ništa do pepela i iskara što su padale; iznad izgorjelih panjeva vio se ljut dim i kovitlao se crn s brijega dok se mutno praskozorje ocrtavalo na nebu. Neprijatelji su bili poraženi i nisu se više vraćali.

"Šta sam vam reko, gos'n Pippine?" reče Sam vraćajući mač u korice. "Neće se njega domoć kurjaci. Ovi su nam zbilja otvorili oči, o tom nema zbora. Skoro mi je izgorila sva kosa na glavi!"

Kad se posve razdanilo, nije više bilo vukova na vidiku i uzalud su tražili tijela mrtvih. Nije bilo ni traga od okršaja osim pougljenjenog drveća i Legolasovih strijela što

su ležale na vrhu brežuljka. Sve su bile neoštećene, osim jedne od koje je ostao samo vršak.

"Upravo je onako kako sam se i bojao", reče Gandalf. "Nisu to bili obični vukovi u potrazi za hranom u divljini. Hajde da na brzinu prezalogajimo pa da krenemo dalje!"

Tog se dana vrijeme ponovo promijenilo, gotovo bi se reklo da sluša zapovijedi neke sile kojoj više nije do snijega otkako se družina povukla s gorskog prijevoja, sile koja je poželjela jasno danje svjetlo na kojem će izdaleka vidjeti stvorenja što se kreću kroz divljinu. Obnoć je vjetar okrenuo od sjevera na sjeverozapad, a sad je jenjao. Oblaci su nestali na jugu i nebo se otvorilo, visoko i modro. Dok su stajali na brežuljku spremni da krenu, nad gorskim vrhovima zasjalo je blijedo sunčano svjetlo.

"Moramo doći do dveri prije nego što sunce zađe", reče Gandalf. "Inače se bojim da nećemo nikad stići do njih. Nisu daleko, ali ćemo možda mnogo krivudati jer nas ovuda Aragorn neće znati voditi. On je rijetko bio u ovim krajevima, a ja sam bio samo jednom podno zapadnog bedema Morije, i to je bilo davno. Eno, na onoj je strani", reče i upre prstom daleko na jugoistok gdje su se gorske padine strmo spuštale do sjena na njihovu podnožju. U daljini se nazirala crta golih hridina, a usred njih, viši od ostalih, veliki suri bedem. "Kad smo napustili prijevoj, poveo sam vas na jug, a ne natrag odakle smo bili krenuli, što su možda neki od vas i zapazili. Dobro je što sam tako učinio jer sad imamo prijeći nekoliko milja manje, a žuri nam se. Hajdemo!"

"Ne znam pravo čemu da se nadam", sumorno će Boromir, "da Gandalf nađe ono što traži, ili da kad stignemo do te stijene otkrijemo da tog ulaza odavno više nema. Ne sviđa mi se ni jedno ni drugo, a najvjerojatnijim mi se čini da ćemo se zateći negdje između vukova i bedema. Idemo!"

Sad je Gimli hodao uz čarobnjaka, toliko je bio željan da što prije stigne u Moriju. Njih su dvojica zajedno predvodila družinu natrag do gorja. Jedina cesta koja je odvajkada povezivala zapad s Morijom vodila je uz potok Sirannon, što je izvirao iz podnožja hridina blizu mjesta gdje su bile dveri. Međutim, bilo da je Gandalf zabrazdio, bilo da se krajolik promijenio posljednjih godina, tek, nije našao potok na onom mjestu gdje ga je tražio, svega dvije-tri milje južno od njihova polazišta.

Bližilo se podne a družina je još tumarala i verala se po goleti od crvena kamenja. Nigdje da ugledaju odsjaj vode niti da joj začuju šum. Sve je uokolo bilo pusto i suho. Srca im klonula. Nigdje da vide neko živo biće, čak ni ptice na nebu, a nikom se nije mililo misliti o tome što će im noć donijeti ako ih zatekne u tom pustom kraju.

Odjednom se Gimli, koji je isprednjačio, oglasi sprijeda. Stajao je na brežuljku i pokazivao nekud nadesno. Pohitavši, ugledaju pod sobom dubok i uzak kanal. Bio je suh i tih, jedva da je nešto malo vode curkalo među smeđim i crvenkastim kamenjem suhog korita; ali je na njima bližoj strani bila staza, isprekidana i zarasla u korov, što je vijugala među ruševnim zidovima i kamenim pločama nekadašnje glavne ceste.

"Ah! Evo ga napokon!" reče Gandalf. "Ovuda je tekao potok Sirannon, Potok dveri, tako su ga nazvali. Ali nije mi jasno što se dogodilo s vodom; nekad je tu bio brz i žuborav potok. Hajdemo! Moramo se požuriti. Kasnimo."

Družinu su boljele noge i bila je umorna, ali se uporno vukla milje i milje grubom i krivudavom stazom. Sunce je bilo prešlo najvišu točku i počelo se kloniti zapadu. Nakon kratkog zastanka i na brzinu pojedenog obroka krenuli su opet dalje. Pred njima se gorje mrgodilo, ali ih je staza vodila kroz dubodolinu pa su vidjeli samo više obronke i daleke vrhunce na istoku.

Najposlije su stigli do jednog oštrog zavoja. Tu je put, koji je vijugao prema jugu između suhog korita i strma obronka s lijeve strane, skrenuo opet na istok. Kad su prošli zavoj, ugledali su pred sobom nisku stijenu, svega oko pet hvati visoku, sa slomljenim i nazubljenim vrhom. Niz nju je curila voda, širokim procijepom koji je kanda izdubao nekoć snažan i moćan slap.

"Ovaj se kraj zbilja promijenio!" reče Gandalf. "Ali ovo je nedvojbeno ono isto mjesto. To je sve što je ostalo od Stubišnog slapa. Sa strane su, koliko se sjećam, bile usječene stube u stijeni, ali je glavna cesta zavijala nalijevo i penjala se u nekoliko petlji do zaravanka na vrhu. Ondje dalje, iza slapa, protezala se plitka dolina sve do bedema Morije, a dolinom je tekao Sirannon i uz njega je vodila cesta. Hajde da vidimo kako sad to izgleda!"

Kamene su stube pronašli bez pol muke i Gimli je okretno pohitao uz njih, a za njim Gandalf i Frodo. Kad su se popeli na vrh, vidjeli su da ne mogu dalje na tu stranu i otkrili zašto je presušio potok. Iza njih je sunce na zalasku ispunilo hladno zapadno nebo ljeskavim zlatom. Pred njima se steralo tamno, mirno jezero. Na njegovoj sumornoj površini nije se odražavalo ni nebo ni sunce na zalasku. Sirannon je bio zagrađen nasipom pa je ispunio svu dolinu. Iza te zloslutne vode dizale su se goleme hridi, strogih lica, blijede na sve slabijem svjetlu, konačne i nedostupne. Frodo nije vidio na tom smrknutom kamenu ni znaka od kakvih vrata ili ulaza, nikakve pukotine ni procijepa.

"Ono su ondje bedemi Morije", reče Gandalf pokazujući preko vode. "A ondje su nekoć davno bila vrata, vilenjačke dveri na kraju ceste koja je vodila od Zelenike i kojom smo mi došli. Ali ovaj je put zapriječen. Ne vjerujem da bi itko od naše družine htio preplivati ovu mutnu vodu u smiraj dana. Djeluje nekako nezdravo."

"Moramo pronaći put oko sjevernoga ruba", reče Gimli. "Najpreče je ako produžimo onom glavnom stazom da vidimo kamo će nas ona odvesti. Čak i da nema ovog jezera, naš se tovarni poni ne bi mogao uspeti uz ove stepenice."

"Ali ionako ne možemo povesti tu jadnu životinju u rudnike", reče Gandalf. "Podzemni je put ispod planine mračan, a ima i tako uskih i strmih mjesta da poni ne bi onuda mogao proći, iako ćemo mi moći."

"Siroti stari Bill!" reče Frodo. "Ja nisam na to ni pomislio. I siroti Sam! Pitam se što će on na to reći."

"Žao mi je", odvrati Gandalf. "Jadni Bill bio nam je koristan suputnik i srce me boli kad pomislim da ćemo ga prepustiti nemiloj sudbini. Da je bilo po mojemu, ja ne bih nosio toliku prtljagu i ne bih poveo nijednu životinju s nama, a najmanje ovu koju Sam toliko voli. Ja sam se od samog početka bojao da ćemo morati krenuti ovim putem."

Dan je bio na izmaku i hladne zvijezde svjetlucale su visoko na nebu iznad sunca na zalasku kad se družina, najbrže što je mogla, uspela uz obronke i dohvatila se obale

jezera. Reklo bi se da jezero na najširem mjestu nije šire od pet do šest stotina metara. Pri sve slabijem svjetlu nisu mogli razabrati koliko se proteže daleko na jug, ali sjeverni kraj nije bio više od pola milje daleko od mjesta na kojem su stajali, a između kamenitih kosa što su okruživale dolinu i ruba vode bijaše uzak pojas čistine. Pohitali su dalje jer su imali još milju-dvije do onog mjesta na drugoj obali do kojeg se Gandalf bio zaputio, a onda će još morati pronaći vrata.

Kad su došli do najsjevernijeg kuta jezera, na putu im se isprriječila uska dražica. Voda je u njoj bila zelena i ustajala i pružala se kao sluzava ruka prema okolnim brežuljcima. Gimli je neustrašivo zagazio u nju i ustanovio da je voda plitka, uz sam kraj dosezala je samo do gležanja. Ostali su pošli za njim u povorci po jedan gacajući oprezno po vodi, jer je ispod lokvi obraslih travom bilo skliskog i masnog kamenja pa su se lako mogli poskliznuti. Frodo se naježio od gađenja pri dodiru mutne nečiste vode.

Kad je Sam, koji je bio na začelju, izveo Billa na kopno na drugoj strani, začuo je prigušen šum: fijuk popraćen pljuskom, kao da je riba uznemirila mirnu površinu vode. Okrenuvši se brže-bolje, vidjeli su sitne valiće obrubljene crnim sjenkama na sve slabijem svjetlu: veliki su se krugovi širili oko jedne točke daleko na jezeru. Začuju još klokot vode, a onda zavlada opet tišina. Sumrak je bivao sve gušći, a posljednji odbljesci sunca na zalasku bijahu zastrti oblakom.

Gandalf je zagrabio dalje krupnim koracima, a ostali su ga pratili što su brže mogli. Došli su do pojasa kopna između jezera i hridi – pojas bijaše uzak, svega desetak koraka u širinu, i zakrčen odronjenim kamenjem i stijenama; ipak su našli stazu pripijenu uz hridi, koja se držala što je dalje mogla od vode. Oko jedne milje na jug uz obalu naišli su na zeleniku. Panjevi i suho granje trunuli su u plićacima, po svemu sudeći ostaci starih guštara ili živice koja je nekoć rasla uz cestu u potopljenoj dolini. Ali podno same hridi stajala su još dva snažna, visoka i živa drveta, krupnija od svih stabala zelenike što ih je Frodo ikad vidio ili mogao zamisliti. Veliki korijeni širili im se od klisure prema vodi: Gledani iz daljine, s vrha stuba usječenih u stijenu, doimali su se ispod visokih litica kao obično žbunje, ali su se sad dizali visoko nad njima, kruti, tamni i nijemi, bacajući dugačke noćne sjene oko njihovih nogu, i stojeći kao stražarski tornjevi na kraju puta.

"E pa, evo, konačno smo stigli!" reče Gandalf. "Ovdje je bio kraj vilenjačkog puta što je vodio od Zelenike. Drvo zelenike bilo je znak naroda te zemlje, pa su je i ovdje zasadili da obilježe kraj svoga carstva; jer Zapadne su dveri probijene najviše njima na uporabu u njihovu trgovanju s gospodarima Morije. To su bila sretna vremena kad su se još koliko-toliko održavali prijateljski odnosi između naroda različitih rasa, pa čak i između patuljaka i vilenjaka."

"Nisu patuljci krivi što je to prijateljstvo razvrgnuto", reče Gimli.

"Ja pak nisam čuo ni da su vilenjaci tome krivi", odbrusi mu Legolas.

"Ja sam čuo i jedno i drugo reče Gandalf, "ali se ne bih sad izjašnjavao o tome. Ipak, molim vas obojicu, Legolase i Gimli, da bar vi budete prijatelji i da mi pomognete. Obojica ste mi potrebni. Dveri su zatvorene i sakrivene, a što ih prije nađemo, to bolje. Noć samo što nije pala!" Okrenuvši se ostalima, nadoda: "Dok ja tražim vrata, molim vas da se svi spremite za ulazak u rudnike. Jer ovdje se, na žalost, moramo oprostiti s našom dragom tovarnom životinjom. Morate ostaviti mnoge od onih stvari koje smo ponijeli za

hladno vrijeme: unutra vam neće trebati, a nadam se da vam neće trebati ni kad se probijemo na drugu stranu i nastavimo put na jug. Umjesto toga, svaki od nas treba da ponese dio onoga što je poni nosio, napose hranu i mješine za vodu."

"Ali, gospodine Gandalfe, ne možemo ipak ostaviti sirotog starog Billa na ovom zaboravljenom mjestu!" uzvikne Sam srdito i ojađeno. "Ja se s tim nikako ne slažem i gotova stvar. Poslije svega onog što je prošo, i tako to!"

"Žao mi je, Sam", reče čarobnjak. "Ali kad se ova vrata otvore, ne vjerujem da ćeš moći uvući Billa unutra, u dugi mrak Morije. Moraš birati između Billa i gospodara."

"On bi pošo za gospodinom Frodom i u zmajev brlog kad bi ga ja vodio", usprotivi se Sam. "Ako ga pustimo ovđe sa svim tim kurjacima okolo, bit će to isto ko da smo ga i ubili."

"Valjda ipak neće biti tako", reče Gandalf, pa položi ruku poniju na glavu i tiho nadoda: "Neka te štite i vode moje riječi! Ti si pametna životinja i mnogo si naučio u Rivendellu. Zaputi se odavde do mjesta gdje ćeš naći trave da se možeš na kraju vratiti do Elrondove kuće ili kamo god želiš poći. Čuj, Sam! Vjerojatno on ima isto toliko izgleda da umakne vukovima i vrati se kući koliko ih i mi imamo."

Sam je stajao potišten uz ponija i nije ni riječi odgovorio. Reklo bi se da Bill razumije o čemu je riječ jer se priljubio uz Sama i prislonio mu njušku uz uho. Sam brizne u plač i počne nešto petljati oko remenja, pa skine svu prtljagu s ponija i baci je na zemlju. Ostali uzmu prebirati stvari bacajući na gomilu sve ono što će ostaviti za sobom i dijeleći ostatak medu sobom.

Kad su to učinili, okrenu se Gandalfu. Činilo se da on dotle nije ništa obavio. Stajao je između ona dva stabla i zurio u glatku površinu litice kao da želi pogledom probušiti rupu u njoj. Gimli je tumarao oko njega i kuckao ovdje ondje sjekirom. Legolas se pripio uz stijenu kao da nešto osluškuje.

"E pa, svi smo ovdje i potpuno smo spremni", reče Merry. "Ali gdje su vrata? Ja ne vidim ni traga od vrata."

"Vrata patuljaka nisu načinjena tako da se vide kad su zatvorena", pripomene Gimli. "Nevidljiva su i ne mogu ih naći ni otvoriti čak ni oni koji su ih izradili, ako su zaboravili njihovu tajnu."

"Ali ova vrata nisu načinjena tako da budu tajna za koju znaju samo patuljci", reče Gandalf, koji je iznenada živnuo i okrenuo se. "Oči koje znaju za čim treba tragati mogu otkriti znake, osim ako se ovdje nije baš sve promijenilo."

Priđe stijeni. Točno između sjena dvaju stabala nalazila se glatka površina preko koje prijeđe rukama amo-tamo mrmljajući neke riječi. Zatim se odmakne od stijene.

"Gledajte!" reče. "Vidite li sad nešto?"

Mjesečina je obasjavala sivu površinu hridi, ali neko vrijeme nisu još ništa vidjeli. Zatim se polako na površini preko koje je čarobnjak prešao rukama, pojave tanke crte nalik na nježne žilice srebra u kamenu. Isprva nisu bile vidljivije od blijedih niti paučine, tako tanušne da su samo na mahove treperile gdje ih je mjesečina doticala, ali su neprestano bivale sve šire i jasnije dok se nije napokon nazreo crtež.

Na vrhu je, visoko koliko je Gandalf mogao dosegnuti, bio luk od isprepletenih slova vilenjačkog pisma. Ispod njega, iako su niti mjestimice bile nejasne ili isprekidane,

vidio se obris nakovnja i čekića nad kojima lebdi kruna okružena sa sedam zvijezda. Ispod njih su opet bila dva stabla što nose polumjesece. Jasnije od svega toga sjala je nasred vrata jedna jedina zvijezda s više zraka.

"To je Durinovo znamenje!" uzvikne Gimli.

"A ono je drvo vilenjaka visoka roda!" reče Legolas.

"I zvijezda kuće Feanorove", pripomene Gandalf. "Sve je to izrađeno od *ithildina* od kojeg se odbija samo svjetlo zvijezda i mjesečine, a miruje sve dok ga ne dotakne netko tko izgovori riječi odavno zaboravljene u Međuzemlju. Davno ih nisam čuo i morao sam dobro porazmisliti dok ih se nisam prisjetio."

"A što ono piše?" upita ga Frodo, pokušavajući odgonetnuti natpis na luku. "Ja sam mislio da znam vilenjačko pismo, ali ova slova ne mogu pročitati."

"Te su riječi ispisane na vilenjačkom jeziku Zapadnog Međuzemlja iz starog doba" odgovori Gandalf. "Ali one ne znače ništa bitno za nas. Evo kako glase: *Dveri Durina, gospodara Morije. Zbori, prijatelju, i uđi!* A ispod toga piše sitnim i nejasnim slovima: *Ja sam ih, Narvi, načinio. Celebrimbor od Zelenike upisa ove znake.*"

"A što mu to znači: *Zbori, prijatelju, i uđi?*" upita ga Merry.

"To je bar jasno" odgovori mu Gimli. "Ako si prijatelj, izgovori lozinku i vrata će ti se otvoriti pa možeš ući."

"Da" nadopuni ga Gandalf, "ova se vrata vjerojatno otvaraju riječima. Neke se dveri patuljaka otvaraju samo u određeno vrijeme, ili samo nekim određenim osobama; a neke imaju brave i ključeve koji su potrebni i kad se znaju sve nužne riječi i vrijeme u koje se vrata otvaraju. Ova vrata nemaju ključa. U Durinovo doba nisu bila tajna vrata. Obično su bila otvorena i vratari su stajali na njima. A ako su bila zatvorena, svatko tko je znao lozinku mogao ju je izgovoriti i ući unutra. Tako je bar zapisano, je li, Gimli?"

"Jest" potvrdi patuljak. "Ali nitko više ne pamti koja je to bila riječ. Narvi i njegovo umijeće i sav njegov rod nestali su s lica zemlje."

"Pa zar vi, Gandalfe, ne znate tu riječ?" začuđeno ga upita Boromir.

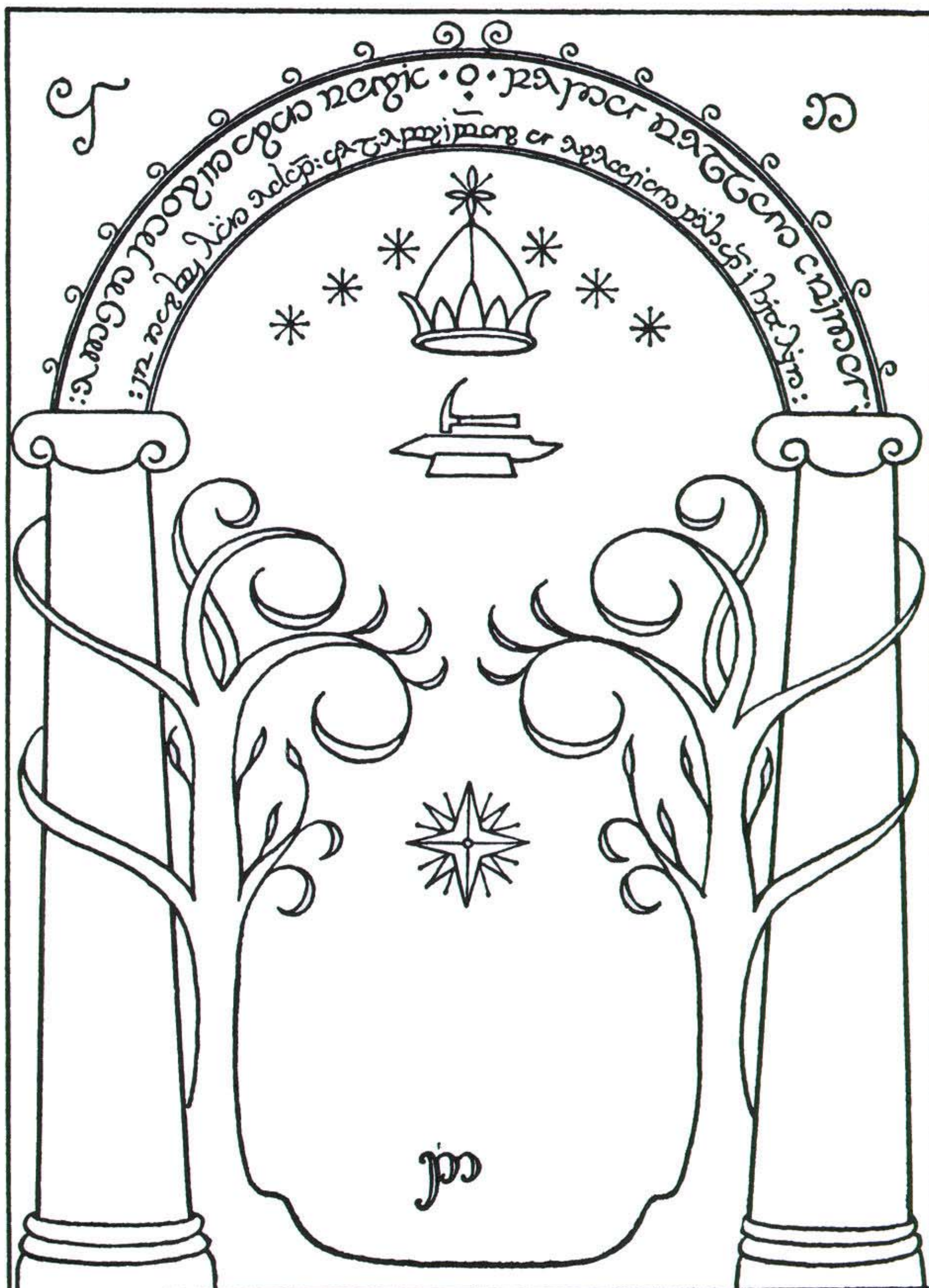
"Ne znam!" odgovori čarobnjak.

Ostali su izgledali očajni, samo je Aragorn, koji je dobro poznavao Gandalfa šutio i ostao ravnodušan.

"Pa kakvog je onda smisla bilo dovoditi nas do ovoga prokletog mjesta?" uzvikne Boromir i, sav uzdrhtao, obazre se na tamnu vodu. "Rekli ste nam da ste jednom bili prošli kroz ove rudnike. Kako ste mogli proći ako niste znali ući u njih?"

"Odgovor na vaše prvo pitanje, Boromire, glasi da ja ne znam tu riječ... trenutačno" odgovori čarobnjak. "Ali uskoro ćemo vidjeti. Isto tako" nadoda a oči mu se zakrijese pod nakostriješenim obrvama, "možete me pitati kakva smisla imaju moji postupci tek kad su se pokazali uzaludnim. A što se tiče vašeg drugog pitanja: zar sumnjate u ono što sam vam ispričao? Ili vam nije preostao ni trunak razuma? Ja nisam onda došao s ove strane nego s istočne. Ako baš želite znati, reći ću vam da se ova vrata otvaraju prema van. Iznutra ih možeš otvoriti tako da ih odgurneš rukama. A izvana ih ništa neće pokrenuti osim određene zapovijedi. Ne mogu se silom otvoriti."

"Pa što ćete onda?" priupita ga Pippin nezastrašen čarobnjakovim nakostriješenim obrvama.

Here is written in the Feänorian characters according to the mode of Beleriand: Ennyn Durin Aran Moria: pedo mellon a minno. Im Narvi hain echant: Celebrimbor o Eregion teithant i thiw hin.

"Pokucati na vrata tvojom glavom, Peregrine Took", odgovori mu Gandalf. "Ali ako ih na taj način ne razbijem, i ako mi dopustite da malo predahnem od vaših glupih pitanja, pokušat ću se prisjetiti čarobnih riječi. Nekad sam znao svaku basmu na svim jezicima vilenjaka, ljudi ili orka koja je ikad služila za takve svrhe. Još se sjećam oko dvije stotine njih a da ne moram kopati po sjećanju. Ali mislim da će mi dostajati svega dva-tri pokušaja, i neću morati pitati Gimlija za riječi tajnog patuljačkog jezika koje patuljci nikom ne odaju. Jer lozinka je bila na vilenjačkom jeziku, kao i natpisi na ovom luku, to mi se bar čini pouzdanim."

Ponovo priđe stijeni i ovlaš dodirne štapom srebrnu zvijezdu u sredini ispod znaka nakovnja.

Annon edhellen, edro hi ammen!
Fennas nogothrim, lasto beth lammen!

izusti zapovjedničkim glasom. Srebrne su crte izblijedjele, ali se goli sivi kamen nije pomaknuo.

Višeput je izgovorio te riječi različitim redoslijedom, ili ih je zamjenjivao drugima. Zatim je pokušao drugim basmama, jednom za drugom, govoreći sad brže i glasnije, sad tiše i polaganije. Onda je izgovorio mnogo pojedinačnih vilenjačkih riječi, ali se opet ništa nije dogodilo. Hrid se dizala visoko u noć, nebrojene su se zvijezde upalile, puhao je hladan vjetar, a vrata su nepomično stajala.

Gandalf se opet približi litici i, podigavši ruke uvis, prozbori zapovjedničkim i sve gnjevnijim riječima. *"Edro, edro!"* uzvikivao je i lupao štapom po stijeni. "Otvori se, otvori!" vikao je i ponavljao istu zapovijed na svim jezicima koji su se ikad govorili na zapadu Međuzemlja. Zatim baci štap na zemlju i sjedne bez riječi.

Uto iz daljine vjetar donese do njihovih naćuljenih ušiju zavijanje vukova. Poni Bill trgne se od straha, a Sam mu priskoči i tiho nešto šapne.

"Ne daj mu da pobjegne!" reče mu Boromir. "Čini mi se da će nam još zatrebati ako nas vukovi ne otkriju. Kako mi je mrska ova smrdljiva bara!"

Sagne se, dohvati sa zemlje krupan kamen i baci ga daleko u mutnu vodu.

Kamen tiho bućne i nestane, ali u isti mah nešto fijukne i zagrgolji. Veliki krugovi nastanu na površini vode daleko iza onog mjesta gdje je pao kamen, i počnu se polako primicati podnožju stijene.

"Zašto ste to učinili, Boromire?" upita ga Frodo. "I meni je mrsko ovo mjesto, i bojim se. Ne znam pravo čega: ne bojim se vukova ni tame iza ovih vrata, nego nečega drugog. Bojim se ove bare. Nemojte je dirati!"

"Najradije bih da se maknemo odavde!" reče Merry.

"Zašto Gandalf ne učini nešto na brzinu?" zapita Pippin.

Gandalf se nije obazirao na njih. Sjedio je oborene glave, zdvojan ili zaokupljen tjeskobnim mislima. Opet su začuli žalostivo zavijanje vukova. Krugovi na vodi sve su više rasli i približavali se; valići su već zapljuskivali obalu.

Iznenada, tako da su se svi trgnuli, Gandalf skoči na noge, nasmijan.

"Sjetio sam se!" uzvikne. "Pa naravno, naravno! Dozlaboga jednostavno, kao i većina odgonetaka kad ih znate."

Dohvativši štap, stane pred stijenu i prozbori jasno i glasno:

"Mellon!"

Zvijezda na crtežu načas sine i opet se ugasi! Tada se ukažu obrisi velika dovratka, iako se prije toga nije vidjela nikakva pukotina ni pregib. Polako se vrata razdvoje po sredini i počnu se malo-pomalo razmicati dok oba krila ne dodirnu zid. Kroz otvor ugledaju strmo stubište u sjeni; odmah iza prvih stepenica mrak bijaše mrkliji od noći. Družina zine od čuda.

"Ipak nisam bio u pravu", reče Gandalf. "A nije bio ni Gimli, nego je baš Merry, začudo, bio na pravom putu. Lozinka je bila lijepo zapisana na samom luku! Prijevod je trebao glasiti ovako: "Zbori *prijatelj* i uđi!" Morao sam samo izgovoriti riječ *prijatelj* na vilenjačkom jeziku i vrata su se otvorila. Sasvim jednostavno. Prejednostavno za učena poznavatelja pučkih predaja u ovim nepovjerljivim vremenima. Ono su nekad ipak bila sretnija vremena. A sad hajdemo unutra!"

Zakoračio je i stupio nogom na najnižu stepenicu. Ali tada se dogodi nekoliko stvari. Frodo osjeti kako ga je nešto ščepalo za gležanj, pa vrisne i padne. Poni Bill zarže divlje od straha, podvije rep i odmagli uz jezero u tamu. Sam jurne za njim, ali onda začuje Frodov vrisak i vrati se brže-bolje plačući od jada i psujući. Ostali se okrenu i opaze kako je voda u jezeru uzavrela, kao da leglo zmija pliva prema njima s južnog kraja.

Iz vode izroni dugačak grbav krak, blijedozelen, sjajan i mokar. Prstima zgrabi Froda za nogu i povuče u vodu. Sam klečeći uzme sjeći krak nožem.

Krak pusti Froda, pa Sam odvuče gospodara u stranu tražeći povicima pomoć. Dvadesetak drugih krakova izroni iz uskovitlane vode. Mutna je voda sva kipjela i osjećao se užasan zadah.

"Ulazite unutra! Penjite se uza stepenice! Brže!" poviče Gandalf vraćajući se u skoku. Prenuvši ih iz strave, od koje su se svi skamenili osim Sama, potjera ih unutra.

Upali su u posljednji čas. Sam i Frodo su se bili popeli uz svega dvije-tri stepenice, a Gandalf se tek počeo penjati kad su kraci, pipajući oko sebe i previjajući se na uskoj obali, doprli do stijene i vrata. Jedan od njih, batrgajući se, prijeđe preko praga ljeskajući se na svjetlu zvijezda. Gandalf se okrene i zastane. Ako je razmišljao kojom bi riječju opet zatvorio vrata iznutra, pokazalo se da je to izlišno. Mnogi su isprepleteni kraci dohvatili vrata s obje strane i pokrenuli ih strahovitom snagom. Zalupili su njima da se sve zatreslo i zaorilo i nastao mrkli mrak. Kroz debeli je kamen potmulo dopiralo treštanje i lomljava.

Sam se uhvati za Frodovu mišicu i klone na stepenicu u mrklom mraku.

"Siroti stari Bill!" jedva protisne. "Siroti stari Bill! Kurjaci i guje! Guje su ipak bile previše za njega. Moro sam se odlučiti, gospodine Frodo. Moro sam poć za vama."

Čuli su još kako Gandalf silazi niza stube i pritišće štapom vrata. Stijena zadršće i stube se zatresu, ali se vrata ne otvore.

"Gle, gle!" izusti čarobnjak. "Prolaz je za nama zatvoren i preostaje još samo jedan izlaz... na drugu stranu planine. Sudeći po zvucima, bojim se da su vani navaljali veliko kamenje i iščupali stabla iz korijena i prepriječili njima ulaz. Žao mi je zbog toga jer su drveta bila lijepa i tako dugo stajala na tom mjestu."

"Ja sam naslutio da se sprema nešto užasno onog trena kad sam prvi put nogom dodirnuo vodu", reče Frodo. "Što je ono bilo vani, ili je možda bilo više toga?"

"Ne znam", odgovori Gandalf, "ali su svi oni kraci bili vođeni jedinstvenom namjerom. Nešto se izvuklo ili bilo istjerano iz mutnih voda pod gorjem. Ima u dubinama ovoga svijeta starijih i podmuklijih bića od samih orka."

Nije ipak naglas izgovorio misao da je ono što obitava u jezeru, što god to bilo, dohvatilo najprije upravo Froda od cijele družine.

Boromir promrmlja nešto za se, ali je kamen od kojeg su se odbijali glasovi tako uveličao njegove riječi da su ih svi mogli čuti kao promukao šapat:

"U dubinama svijeta! A mi baš tamo idemo, preko moje volje. Tko će nas sad voditi po ovom grobnom mraku?"

"Ja", odgovori Gandalf, "a Gimli će poći sa mnom. Hodite samo za mojim štapom!"

Dok je čarobnjak prelazio na čelo uz velike stube, držao je visoko u zraku štap, čijim je vrhom pomalo svijetlio. Široke stube bijahu čvrste i neoštećene. Izbrojili su dvije stotine stepenica, širokih i niskih, a na vrhu su naišli na nadsvođeni hodnik s ravnim podom, koji je vodio dalje u tamu.

"Kad već ne možemo naći blagovaonicu, hajde da se ovdje na odmorištu malo odmorimo i prezalogajimo!" predloži Frodo. Počeo se oslobađati straha od kraka koji ga je bio ščepao, te je i odjednom strašno ogladnio.

Svi su taj njegov prijedlog objeručke prihvatili, pa su nejasne prilike u tami posjedale na najviše stepenice. Pošto su prigrizli, Gandalf im svima dade po treći put da gucnu malo *miruvora* iz Rivendella.

"Nije nam ga, na žalost, više mnogo ostalo", reče, "ali mislim da nam je ovo doista potrebno nakon onog užasa pred vratima. Osim ako ne budemo imali mnogo sreće bit će nam potrebno sve ovo što je ostalo prije nego što izađemo na drugu stranu! Štedite i vodu! U rudnicima ima mnogo potočića i izvora, ali u njih ne smijemo dirati. Možda nećemo imati prilike napuniti opet mješine i boce dok ne siđemo u Dimrillski dol."

"A koliko će nam donde trebati vremena?" upita ga Frodo.

"Ne bih vam znao reći", odgovori Gandalf. "Ovisi o mnogim okolnostima: Ali budemo li išli ravno, bez nezgoda i lutanja, vjerujem da će nam trebati tri-četiri dana hoda. Od Zapadnih vrata do Istočnih ne može biti u pravoj crti manje od četrdeset milja, ali put još k tome zacijelo i mnogo krivuda."

Nakon kratka odmora krenuli su opet dalje. Svi su jedva čekali da što brže prevale taj put i, koliko god bili umorni, bili su voljni hodati još nekoliko sati. Gandalf je, kao i prije, stupao na čelu. U ljevici je držao svoj svjetlucavi štap, kojim je svijetlio tek toliko da vidi do pred sobom, a u desnici je nosio mač Glamdring. Za njim je išao Gimli, kome

su se oči krijesile pri slabašnom svjetlu kad je okretao glavu amo-tamo. Za patuljkom je stupao Frodo, koji je bio isukao svoj kratki mač Žalac. Oštrice Žalca i Glamdringa nisu blistale, što je bilo donekle utješno jer su ti mačevi bili djelo vilenjačkih kovača iz starog doba pa su isijavali hladnu svjetlost kad god bi se u blizini našao koji ork. Za Frodom je išao Sam, a za njim Legolas, pa mladi hobiti i Boromir. Na začelju je stupao, mrk i tih, Aragorn.

Hodnik je zavijao nekoliko puta, a onda se počeo spuštati. Dugo je išao neprestano naniže prije nego što se opet izravnao. Zrak je bio vruć i zagušljiv, ali ne i smrdljiv, na mahove su osjećali kako im svjež povjetarac struji po licu iz upola naslućenih otvora u zidovima. Bilo je mnogo tih otvora. Pri blijedoj svjetlosti čarobnjakova štapa Frodo je letimice zapažao stube i lukove, i druge hodnike i rovove kako se naglo penju ili strmo spuštaju, ili zjape u tami s obje strane. Bijaše to sve vrlo zamršeno i bez izgleda da se upamti.

Gimli je malo čime pomagao Gandalfu osim svojom nepokolebljivom hrabrošću. On bar nije, kao većina ostalih, bio uznemiren samim mrakom. Čarobnjak se često savjetovao s njim na mjestima gdje nije bio načisto kojim putem da krene, ali je pri tome svagda Gandalfova bila posljednja. Rudnici u Moriji bili su veći i zamršeniji nego što je to mogao predočiti sebi Gimli, sin Gloinov, premda je bio patuljak gorskog soja. Gandalfu nisu više bila od velike pomoći daleka sjećanja na davno putovanje, ali je čak i u tami, usprkos svim zavijucima, znao kuda želi ići i nije se dvoumio, dok je god pred njim bio put koji ga vodi do cilja.

"Ne bojte se!" reče Aragorn. Nastao je zastoj dulji nego obično, Gandalf i Gimli šaputali su nešto među sobom, a ostali su se bili natiskali za njima i tjeskobno čekali. "Ne bojte se! Ja sam bio s njim na više putovanja, iako nikad po ovakvu mraku; a u Rivendellu pričaju o njegovim pothvatima većim od ikojih kojima sam ja bio svjedok. Neće taj zalutati... samo ako ima staza koja vodi do cilja. On nas je doveo ovamo usprkos svim našim strahovanjima, ali će nas i izvući odavde, ma koliko ga to skupo stajalo. Sigurnije je da će on naći put do kuće u mrkloj noći nego mačke kraljice Berúthiel."

Bilo je dobro što družina ima takva vodiča. Nisu imali ogrjeva niti bilo kakvih sredstava da naprave baklje; u onoj očajničkoj zbrci pred vratima ostavili su ondje mnogo potrebnih stvari. Da nisu imali baš nikakva svjetla, uskoro bi bili nastradali. Nije bilo samo mnogo hodnika između kojih je trebalo birati, nego je na mnogim mjestima bilo i jama i skrivenih zamki i mračnih bunara pokraj rova kojim su odjekivali njihovi koraci. U zidovima i tlu bilo je pukotina i provalija, a svakog bi se časa pred njima razjapila neka rasjelina. Najšira je bila preko dva metra široka, i Pippinu je trebalo mnogo vremena da skupi hrabrost i skoči preko jezovitog jaza. Odnekud daleko odozdo dopirao je šum zapjenjene vode, kao da se u dubinama okreće neko veliko vodenično kolo.

"Uže!" promrmlja Sam. "Znao sam da će mi zatrebat ako ga nemam!"

Kako su ovakve opasnosti bivale sve češće, napredovali su sve sporije. Činilo im se već da dopiru sve dalje i dalje, unedogled, do samog korijena gorja. Iako su bili mrtvi umorni, ne bi se reklo da ih tješi pomisao da će se negdje zaustaviti. Pošto se onako

spasio, prezalogajio i osvježio napitkom, Frodo je bio neko vrijeme bolje raspoložen, ali ga je sad opet obuzela duboka nelagoda koja je prerastala u pravu stravu. Premda su mu u Rivendellu izvidali ranu od noža, ta gadna rana nije ostala bez posljedica. Osjetila su mu bila izoštrenija i osjetljivija na nevidljive stvari. Jedan od znakova promjene koje je uskoro zapazio bila je sposobnost da u mraku vidi bolje od svih svojih suputnika, osim možda Gandalfa. Bilo kako mu drago, bio je nositelj Prstena, koji mu je visio o lančiću na prsima, a na mahove ga je osjećao kao velik teret. Bio je uvjeren da je zlo pred njima i da je zlo za njima, ali je radije šutio. Čvršće je stezao balčak mača i tvrdokorno kročio dalje.

Družina je za njim bila malorječiva, i govorila je samo šaptom. Nije bilo drugih zvukova do bata njihovih koraka, prigušenog trupkanja Gimlijevih patuljačkih čizama, Boromirova teškog hoda, Legolasova laganog kroka, tihog, jedva čujnog tapkanja hobitskih nogu, a na začelju Aragornova polaganog i čvrstog bata, s njegovim dugim koracima. Kad bi načas zastali, ništa ne bi čuli osim povremenog tihog kapanja i curkanja nevidljive vode. Ipak, Frodo je čuo, ili mu se pričinjalo da čuje i nešto drugo: nešto kao jedva čujne korake nečijih mekih bosih nogu. To nikad nije bilo dostatno glasno, ni dostatno blizu, da bi bio siguran da je odista čuo; ali otkako je počelo, nije prestajalo dok se god družina kretala. Ipak nije to bila jeka, jer kad bi zastali, to bi tapkanje još malko potrajalo, a onda bi tek utihnulo.

Kad su ušli u rudnike, bilo se već vani smrklo. Hodali su nekoliko sati i tek nakratko zastajali kad je Gandalf stigao do prve ozbiljnije zapreke. Našao se pred širokim tamnim lukom od kojeg su dalje vodila tri hodnika – sva tri otprilike u istom smjeru, na istok, samo što se lijevi naglo spuštao, desni se uspinjao, a srednji bio naoko gladak i ravan ali vrlo uzak.

"Uopće se ne sjećam ovog mjesta!" reče Gandalf stojeći neodlučno ispod luka. Podigao je štap uvis ne bi li našao kakav znak ili natpis koji bi mu mogli olakšati izbor, ali nije otkrio ništa slično. "Previše sam umoran da bih se mogao odlučiti", reče vrteći glavom. "A rekao bih da ste vi isto tako umorni, ako ne i umorniji od mene. Najbolje će biti da ovdje provedemo ostatak noći. Znate već što mislim! Ovdje je unutra vječni mrak, ali vani plovi kasni mjesec na zapad i ponoć je već prošla."

"Siroti stari Bill!" izusti Sam. "Da mi je samo znat gdje je sad. Nadam se da ga se oni vukovi nisu još dočepali."

Lijevo od velikog luka našli su kamena vrata, poluzatvorena, ali su se širom otvorila čim su ih malo odgurnuli. Činilo se da je tu neka prostrana prostorija usječena u stijenu.

"Polako! Polako!" dovikne Gandalf Merryju i Pippinu, koji su se progurali naprijed, sretni što su našli mjesto gdje će se moći odmoriti, osjećajući se bar donekle zaštićeniji nego u otvorenu hodniku. "Polako! Još ne znate što je unutri! Idem ja prvi."

Oprezno uđe unutra a ostali za njim, jedan po jedan.

"Evo vidite!" reče pokazujući štapom na sredinu poda. Pred sobom su ugledali veliku okruglu rupu nalik na otvor bunara. Uz rub su ležali slomljeni i zahrđali lanci i gubili se u crnoj jami. U blizini su ležale i krhotine kamenja.

"Netko se od vas mogao strovaliti u ovu rupu i još se neprestano pitati kadli će tresnuti o dno", reče Aragorn Merryju. "Neka vam uvijek vodič ide naprijed kad ga već imate!"

"Rekao bih da je ovo bila stražarnica za nadzor nad ona tri hodnika", reče Gimli. "A ova je rupa očito bila bunar za stražare pokrivena kamenim poklopcem. Ali poklopac je polomljen, pa moramo svi biti oprezni u mraku."

Pippina je taj bunar čudnovato privlačio. Dok su ostali odmotavali gunjeve i prostirali ležajeve uza zidove prostorije, što dalje od jame u podu, on je dopuzio do samog ruba i zagledao se u dubinu. Lice mu je zapahnuo prohladan zrak što se dizao iz nevidljivih dubina. Obuzet iznenadnim porivom, dohvati odlomljen kamen i baci ga u rupu. Osjetio je više otkucaja srca prije nego što je začuo kakav zvuk. Tada tek daleko dolje, kao da je kamen pao u duboku vodu u spilji, odjekne *pljus*, ali uveličano i više puta ponovljeno u okomitu rovu.

"Što je to bilo?" uzvikne Gandalf. Odlanulo mu je kad je Pippin priznao što je učinio, ali se i rasrdio i Pippin je vidio kako mu je oko sijevnulo. "Budalo tookovska!" promrsio je. "Ovo je ozbiljna stvar, a ne hobitski piknik. Drugi put radije sam skoči unutra da nemamo više brige s tobom. A sad mir!"

Nekoliko minuta nije se više ništa čulo, ali onda dopru iz dubine slabašni otkucaji: *kuc-kuc, kuc-kuc*. Zatim prestanu, a kad su im odjeci zamrli ponoviše se: *kuc-kuc, kuc-kuc, kuc*. Uznemirili su ih jer su otkucaji zvučali kao nekakvi signali, ali je nakon nekog vremena kuckanje prestalo i nije se više ponavljalo.

"Ako to nije netko udarao čekićem, onda ja nisam nikad čuo kako netko udara čekićem", reče Gimli.

"Jest", potvrdi Gandalf. "Meni se to nikako ne sviđa. Možda to nema nikakve veze s onim Peregrinovim glupim kamenom, ali je vjerojatno negdje nešto uznemireno što je bilo bolje ostaviti na miru. Molim vas da više ništa slično ne činite! Nadajmo se da ćemo se moći malo odmoriti bez daljnjeg uznemirivanja. Ti, ćeš, Pippine, za nagradu prvi na stražu", progunđa umatajući se u gunj.

Pippin je ojađen sjedio pokraj vrata u mrklom mraku, ali se neprestance obzirao bojeći se da neko nepoznato biće ne doplazi iz bunara. Poželio je pokriti onu rupu, makar i gunjem, ali se nije usuđivao pomaknuti niti se približiti bunaru, iako mu se činilo da Gandalf spava.

Zapravo je Gandalf bio budan premda je ležao mirno i tiho. Bijaše zadubljen u misli pokušavajući se prisjetiti svakog sjećanja na svoj prethodni posjet rudnicima i tjeskobno razmišljajući kojim bi putem trebalo produžiti dalje; pogrešno skretanje moglo bi im donijeti propast. Nakon sat vremena ustao je i prišao Pippinu.

"Zavuci se, momče, u neki kut i odspavaj malo", reče mu ljubazno. "Sigurno ti se spava. Ja ne mogu ni oka stisnuti, pa ću te zamijeniti." A kad je sjeo do vrata, promrmlja: "Znam ja što je meni. Nedostaje mi lula! Nisam je zapalio od onog jutra pred vijavicu!"

Posljednje što je Pippin vidio prije nego što ga je san shrvao, bijaše tamna prilika starog čarobnjaka skutrena na podu kako zaklanja užarenu trijesku čvornatim rukama između koljena. Treptaj plamena pokaže načas šiljasti nos i oblačić dima.

Gandalf ih je opet sve probudio. Sjedio je na straži posve sam oko šest sati i pustio ostale da se odmore.

"Dok sam stražario, donio sam odluku", reče. "Ne sviđa mi se dojam koji ostavlja srednji hodnik, a ne sviđa mi se ni miris što dopire iz lijevog hodnika: ako tamo dolje zrak ne smrdi, onda ja nisam nikakav vodič. Krenut ćemo desnim hodnikom. Vrijeme je da se počnemo opet uspinjati."

Hodali su zatim osam sati po mraku ne računajući dva kratka zastanka. Nisu naišli ni na kakvu opasnost, i ništa nisu čuli, i ništa nisu vidjeli, osim slabašnog sjaja čarobnjakova svjetla što je skakutalo pred njima kao lutajuća svjetlost. Hodnik koji su odabrali neprestano je vijugao i penjao se. Koliko su mogli razabrati, kretali su se u velikim uzlaznim spiralama, a hodnik je bivao sve viši i sve širi. Sad više nije bilo otvora koji bi vodili u druge galerije ili rovove ni na jednoj strani, a tlo je bilo ravno i čvrsto, bez jama i raspuklina. Bilo je očito da se nalaze na nekoć važnom putu, pa su i napredovali brže nego prvog dana.

Tako su prešli valjda oko petnaest milja u pravoj crti na istok, iako su zapravo morali propješačiti najmanje dvadesetak milja. Kako se hodnik penjao, tako se i Frodovo raspoloženje popravljalo, ali je još bio potišten i još je čuo, ili mu se pričinjalo da čuje daleko iza družine, usred bata i tapkanja njihovih nogu, korake kako idu za njima, korake koji nisu jeka.

Hodali su koliko su god hobiti mogli hodati bez počinka, a svi su mislili na mjesto gdje bi mogli odspavati, kadli iznenada nestanu zidovi slijeva i zdesna. Činilo se da su prošli kroz neki nadsvođeni ulaz i stupili u taman i prazan prostor. Za sobom su ostavili snažno strujanje topla zraka, a sprijeda im je hladna tama zastrla lica. Zastanu i tjeskobno se zbiju jedan do drugoga.

Činilo se da je Gandalf zadovoljan.

"Izabrao sam pravi put", reče. "Napokon dolazimo do dijelova pogodnih za boravak, rekao bih da nismo daleko od istočnog izlaza. Samo što smo visoko, mnogo više od Dimrillskih vrata, ako se ne varam. Sudeći po ovom zraku, mora da smo u nekoj prostranoj dvorani. Sad ću se odvažiti da upalim malo pravog svjetla."

Podigne štap i načas plane plamen poput bljeska munje. Pojave se velike sjene i pobjegnu i na tren svi opaze visoko iznad svojih glava golem strop poduprt mnogim snažnim potpornjima isklesanim iz kamena. Pred njima se s obje strane protezala golema prazna dvorana; crni zidovi, uglačani i ravni kao staklo, ljeskali su se i caklili. Spazili su još tri ulaza, tamne, crne svodove: jedan od njih ravno pred sobom na istočnoj strani, i po jedan se svake strane. Tad se svjetlo ugasilo.

"To je sve što bih se zasad usudio", reče Gandalf. "Nekad su u gorskom pristranku bili veliki prozori, i rudarska okna koja su vodila do svjetla u gornjim predjelima rudnika. Ja mislim da smo ih sada dosegnuli, samo što je vani opet noć pa nećemo moći ništa razabrati sve do jutra. Sutra bismo, ako se ne varam, mogli opet vidjeti jutro kako zaviruje unutra. Ali zasad bolje da ne idemo dalje. Hajde da se odmorimo, ako mognemo. Dosad je sve išlo kao po loju, prevalili smo veći dio puta po mraku. Ali nismo još skroz prošli i imamo priličan komad puta do izlaza koji nas vodi u svijet."

Družina je tu noć provela u toj velikoj dvorani nalik na spilju, zbijena u kutu da izbjegne propuhu – činilo se da prohladan zrak neprestano pristiže kroz istočni zasvođeni prolaz. Dok su ležali na tlu, oko njih je bila sama tama, pusta i golema, i tištala ih osama i nepreglednost iskopanih dvorana, stuba i hodnika što su se granali unedogled. Ni najluđa maštanja na koja su ikad mogle potaknuti hobite mračne glasine nisu bila ništa prema stvarnoj jezovitosti i čudesnosti Morije.

"Ovđe je nekad moralo bit silno mnoštvo patuljaka", reče Sam, "a svaki je od njih moro bit marniji od jazavca pet stotina godina da sve ovo naprave, i to još većinom u živoj stijeni! A zašto su sve to radili? Nisu valjda živili u ovim mračnim rupama?"

"Ovo nisu rupe", odvrati Gimli. "Ovo je veliko kraljevstvo i grad Patuljkovina. A u davnini ovdje nije bio mrak, nego je sve bilo puno svjetla i sjaja, kao što se još kazuje u našim pjesmama."

Ustane pa stojeći u mraku zapjeva dubokim glasom tako da su se odjeci odbijali od stropa.

Svijet bje mlad, planine snene,
Na Mjesecu još ni sjene,
Ni riječi još nije bilo ni za potok nit za kam
Kad otvori Durin oči i po svijetu krene sam.
Imena je podario bezimenom brežju, dolju,
Iz vrela je vodu pio, nekušanu, nikad bolju,
Nad Zrcalnim se jezerom nagnuo i zagledao,
Kad mu je na krunu zvijezda nehotice pogled pao
Ko na nisku od dragulja, na srebrnoj površini,
Iznad sjene što je njegov odraz čini.

Svijet bje lijep, planine vitke,
Drevnih dana prije bitke
Gospodara Nargothronda, Gondolina,
Što odnese ih pučina
I proguta ocean.
Svijet bje lijep na Durin-dan.

Sa prijestolja isklesanog vladao je patuljcima,
Iz dvorova od kamena urešenih stupovima,
Poda sjajnog srebrnoga, svoda zlatnog kao kruna,
I vratima sa zapisom moćnih runa.
Lijepa, jasna, bez prestanka gdje je sjala
U brušenim svjetiljkama od kristala:
Zvijezda, Sunca i Mjeseca, svjetlost čista
I za noći i oluja blistava i uvijek ista.

Po nakovnju čekić tuče, ti zvukovi dvore pune,
Dlijeto kleše, urezuje klesar rune,
Oštrica se britka kuje, držak mača pričvršćuje,
Zidar gradi, rudar kopa, buši, ruje,
U kupove rasut biser, dragulj i opal blijedi,
Metal skovan da krljušti oblik slijedi,
Štitovi i sjekire, oklopi i sjajna koplja,
Ležali su s mačevima naslagani poput snoplja.

Neumorni tada bjehu Durinovi sljedbenici,
Glazba jutrom bi budila podanike u dvornici,
Putujući bi svirači po harfama prebirali,
Fanfarama na vratima sve bi goste pozdravljali.

Svijet bje star, planine sure,
U kovnici sve su vatre već odavno ugasnule,
Harfe šute, a ni čekić na nakovanj stoljećima već ne pada:
U Durinovim dvorovima sad potpuna tama vlada,
Sjena leži na njegovu grobnom humu,
U Moriji, u crnome Khazad-dûmu.
Zvijezde davno potonule ponekad se naziru,
Na tamnome i glatkome Zrcalnome jezeru,
Tamo kruna mu počiva, duboko na samom dnu,
Dok se Durin ne probudi, ne otrgne vječnom snu.

"Sviđa mi se ta pjesma", reče Sam. "Volio bi je naučit. *U Moriji, u crnome Khazad-dûmu!* Al kad pomisliš na sva ta svjetla, ovaj je mrak još nekako teži. A ima l' još ovđe po podu gomila nakita i zlata?"

Gimli je šutio. Pošto je otpjevao pjesmu, nije više htio ni riječi kazati.

"Gomila nakita?" prihvati Gandalf. "Nema. Orci su često pljačkali Moriju, u gornjim dvoranama nije ništa ostalo. A otkako su se patuljci razbježali, nitko se više ne usuđuje pretraživati okna i riznice dolje u dubinama: potopila ih voda... ili sjena straha."

"Pa zašto bi onda ti patuljci tjeli da se vamo vrate?" zapita Sam.

"Radi *mithrila*" odgovori Gandalf. "Bogatstvo Morije nije bilo u zlatu i nakitu, igračkama patuljaka; ni u željezu, njihovu sluzi. Te su stvari, istina, ovdje nalazili, napose željezo; ali ih nisu morali kopati: do svih stvari koje su željeli mogli su doći trgovinom. Ali ovdje se jedino na svijetu moglo naći morijsko srebro, ili pravo srebro, kako su ga neki zvali: *mithril* na vilenjačkom jeziku. Patuljci imaju za nj svoje ime koje nikom ne kazuju. Njegova je vrijednost deset puta veća od vrijednosti zlata, a sad je upravo neprocjenjiva, jer ga je malo ostalo gore na površini zemlje, a čak se ni orci ne usuđuju kopati ga ovdje. Žile se protežu na sjever prema Caradhrasu, i dolje u tamu. Patuljci ništa ne govore o tome, ali baš kao što je *mithril* bio temelj njihova bogatstva, tako im je donio i propast: kopali su prelakomo i preduboko, pa su uznemirili ono od čega su na kraju

pobjegli: Kletvu Durinovu. Od onoga što su iznijeli na svjetlo dana, orci su gotovo sve prigrabili i dali kao danak Sauronu, koji žudi za mithrilom. *Mithril!* Sav ga je svijet želio. Mogao si ga kovati kao bakar i glačati kao staklo; a patuljci su znali od njega napraviti kovinu, laganu a opet tvrđu od kaljena čelika. Po ljepoti je bio ravan običnu srebru, samo što ljepota mithrila nije tamnjela niti gubila sjaj. Vilenjaci su ga silno voljeli, a uz koješta drugo pravili su od njega i *ithildin,* zvjezdani mjesec, koji ste vidjeli na dverima. Bilbo je imao oklop od *mithrilskih* kolutića koji mu je poklonio Thorin. Ne znam što je poslije bilo s tim oklopom. Valjda još skuplja prašinu u muzeju u Michel Delvingu."

"Što?" uzvikne Gimli prenuvši se iz šutnje. "Oklop od morijskog srebra? Pa to je bio kraljevski dar!"

"Jest!" potvrdi Gandalf. "Ja mu nikad nisam to rekao, ali taj oklop vrijedi više od cijelog Shirea i svega u njemu."

Frodo je šutio, ali je zavukao ruku pod pršnjak i dodirnuo kolutiće na svom oklopu. Zavrtjelo mu se u glavi kad je shvatio da pod kaputićem nosi nešto što vrijedi koliko i cijeli Shire. Je li to Bilbo znao? Nije ni najmanje dvojio da je Bilbo to i te kako dobro znao. Bijaše to doista kraljevski dar. Ali sad mu misli odlutaju iz mračnih rudnika u Rivendell, do Bilba i u Vrećasti vijenac iz onih dana kad je Bilbo prebivao u njemu. Poželi od sveg srca da se vrati onamo, i u one dane, da kosi travnjak ili petlja nešto oko cvijeća, najradije bi da nikad nije ni čuo za Moriju, ni za *mithril* – pa ni za Prsten.

Zavlada dubok muk. Ostali pozaspu jedan za drugim. Frodo bijaše na straži. Obuzme ga jeza, kao da ga je zapahnuo dah što je dopro kroz neviđene dveri odnekud iz dubine. Ruke su mu ohladnjele a čelo se ovlažilo. Oslušne. Dva duga sata napeto je osluškivao, ali nije čuo ni glasa, čak ni onu zamišljenu jeku koraka.

Smjena mu je bila već na izmaku kad mu se učini da u daljini, gdje je mislio da stoji zapadni nadsvođeni prolaz, vidi dvije blijede točke svjetla, reklo bi se užagrene oči. Lecne se. Glava mu klonula. “Umalo da nisam zaspao na straži”, pomisli. “Upravo sam počeo nešto sanjati.” Ustane, protrlja oči i ostane stajati zureći u mrak dok ga na straži ne odmijeni Legolas.

Kad je legao, ubrzo je zaspao, ali mu se učini da se san nastavlja: čuo je šapate i opazio kako mu se polako približavaju one dvije blijede točke svjetla. Probudi se i vidje da drugi govore nešto tiho blizu njega, i da mu neko mutno svjetlo pada na lice. Visoko gore, iznad istočnog nadsvođenog prolaza, kroz okomiti rov blizu stropa, dopirala je duga zelena zraka; na drugoj strani dvorane, kroz sjeverni nadsvođeni prolaz, također je dopiralo svjetlo, slabašno i daleko. Frodo sjedne.

"Dobro jutro!" pozdravi ga Gandalf. "Evo nam napokon opet jutra. Imao sam pravo, kao što vidiš. Visoko smo gore na istočnoj strani Morije. Prije nego što prođe današnji dan, morali bismo pronaći glavni ulaz i ugledati vode Zrcalnog jezera kako leže pred nama u Dimrill-dolcu."

"Bit će mi drago da to doživim" reče Gimli. "Vidio sam Moriju i ona je doista velika, ali je postala mračna i jezovita; i nismo pronašli nikakve tragove moga roda. Sad sumnjam da je Balin ikad stigao dovde."

Nakon doručka Gandalf je odlučio da odmah krenu dalje.

"Umorni smo, ali ćemo se bolje odmoriti vani" reče. "Ne vjerujem da itko od nas želi provesti još jednu noć u Moriji."

"Ne, nipošto!" otpovrne Boromir. "Kojim ćemo putem dalje? Kroz onaj istočni prolaz?"

"Možda", odgovori Gandalf. "Ali ne znam još pravo gdje smo Ako se baš grdno ne varam, mislim da smo negdje sjeverno iznad Glavnog ulaza, ali možda neće biti lako naći pravi put do njega. Vjerojatno će se pokazati da moramo proći kroz istočni prolaz, ali moramo ipak malo pogledati oko sebe prije nego što se odlučimo. Dobro bi nam došlo kad bismo našli koji prozor, ali sve se bojim da svjetlo dopire samo kroz duboka okna."

Družina pođe za njim do sjevernoga svoda i nađe se u široku hodniku. Dok su išli njime, svjetlo je bivalo sve jače i opazili su da dopire kroz još jedna vrata na desnoj strani. Dovratak je bio visok i gore posve ravan, a kamena su vrata, još na šarkama, bila poluotvorena. Iza njih se nalazila velika pravokutna prostorija, oskudno osvijetljena, ali njihovim očima, naviklim na mrak, učinila se blistava pa su zažmirili kad su ušli u nju.

Nogama su podigli prašinu koja je ležala u debelom sloju na podu i natrapali na stvari rasute posvuda koje nisu u prvi mah prepoznali. Prostorija bijaše rasvijetljena kroz široko visoko okno na suprotnom, istočnom zidu; okno je išlo ukoso naviše, a daleko na vrhu vidio se mali četvrtasti komad modra neba. Svjetlo je iz okna padalo izravno na stol u sredini prostorije – jedan jedini duguljasti kameni blok na koji bijaše postavljena velika ploča od bijelog kamena.

"Ovo mi izgleda kao grobnica" promrsi Frodo i nagne se naprijed da pogleda izbliza, obuzet čudnom slutnjom. Gandalf mu se ubrzo pridruži. Na ploči bijahu duboko urezane rune:

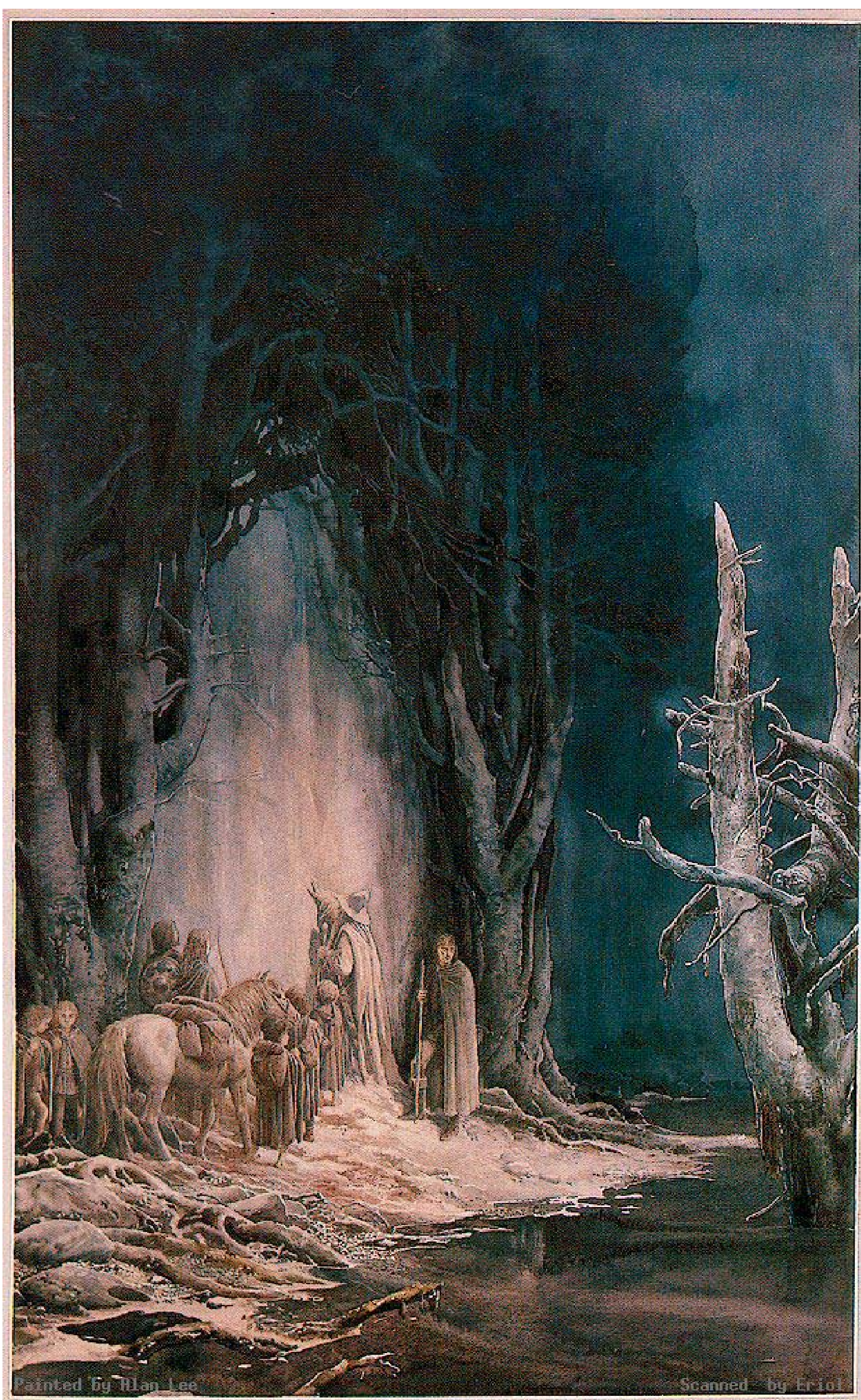

"Ovo su Daeronove rune kakvima se nekad pisalo u Moriji", reče Gandalf. "A ovdje ovo isto piše na jezicima ljudi i patuljaka:

BALIN, SIN FUNDINOV
GOSPODAR MORIJE

"Znači da je mrtav" reče Frodo. "Toga sam se i bojao."

Gimli prebaci kukuljicu preko lica.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

V poglavlje

MOST KHAZAD-DÛMA

Prstenova družina stajala je nijema pokraj Balinove grobnice. Frodo je mislio na Bilba i na njegovo dugogodišnje prijateljevanje s tim patuljkom, i na Balinov davnašnji posjet Shireu. U toj prašnoj prostoriji u gorju činilo mu se da je to bilo prije tisuću godina i na drugom kraju svijeta.

Naposljetku su se pokrenuli i uzgledali i počeli tragati za nečim po čemu bi mogli prosuditi kakva je sudbina snašla Balina, ili što se dogodilo s onima koje je vodio. Na drugom kraju prostorije, pod oknom, bila su još jedna, manja vrata. Opazili su da oko jednih i drugih vrata leži mnogo kostiju, a među njima slomljeni mačevi i ratne sjekire, raskoljeni štitovi i kacige. Neki su od mačeva bili krivi: orčke krivošije pocrnjelih oštrica.

U stjenovitim zidovima bijahu usječene mnogobrojne udubine, a u njima su se nalazile velike željezne okovane drvene škrinje. Sve su škrinje bile obijene i opljačkane, ali pokraj smrskanog poklopca jedne od njih ležali su ostaci neke knjige. Knjiga je bila izrezana, izbodena i djelomice spaljena, i toliko umrljana crnim i tamnim tragovima kao od stare krvi da se malo što moglo pročitati. Gandalf ju je oprezno podigao s poda, ali kad ju je polagao na grobnu ploču, listovi su joj se poderali i popucali. Proučavao ju je neko vrijeme bez riječi. Frodo i Gimli stajali su uza nj i vidjeli, dok je obzirno okretao stranice, da su ispisane mnogim različitim rukopisima, runama i Morije i Dôlja, a ovdje-ondje i vilenjačkim pismom.

Napokon Gandalf digne pogled.

"Čini mi se da je ovo zapis o sudbini Balinove družine", reče. "Rekao bih da počinje od njihova dolaska u Dimrillski dol prije nepunih trideset godina: stranice su obilježene brojevima koji se odnose na godine od njihova dolaska Najgornja je stranica označena brojevima jedan-tri, tako da najmanje dvije godine nedostaju od početka. Poslušajte ovo!

Otjerali smo orke od Glavnog ulaza i stražarske... mislim, jer sljedeća je riječ zamrljana i nagorjela, a vjerojatno je glasila *sobe... pobili smo ih mnogo na jarkom...* mislim... *suncu u dolu. Floi je poginuo od strelice. On je ubio velikog*... Onda je tu mrlja iza koje slijedi *Floi pod travom blizu Zrcalnog jezera*. Sljedeći redak ili dva ne mogu pročitati. A onda piše ovo: *Nastanili smo se u Dvadeset prvoj dvorani od sjevernog kraja*. Tu je, ne mogu pročitati što. Spominje se *okno*. A onda *Balin se ustoličio u Mazarbulskoj odaji*."

"Arhivskoj odaji", reče Gimli. "Rekao bih da je to ova prostorija u kojoj se nalazimo."

"E pa, sad dugo ne mogu ništa pročitati", reče Gandalf, "osim riječi Zlato i *Durinova sjekira* i nešto kao *kaciga*. A onda *Balin je sada gospodar Morije*. Čini se da je tu kraj poglavlja. Iza nekoliko zvjezdica počinje drugi rukopis, od kojeg mogu pročitati samo *otkrili smo pravo srebro*, pa onda riječi *dobro iskovano*, pa onda opet nešto, aha!

mithril, i posljednja dva retka *da Oin potraži gornje arsenale Treće dubine*, pa onda nešto kao *ići na zapad*, pa mrlja, *do Zelenikinih vrata*. "

Gandalf zastane u čitanju i odloži nekoliko listova.

"Ima nekoliko sličnih stranica, na brzinu ispisanih i prilično oštećenih", reče. "Na ovom svjetlu ne mogu bogzna što pročitati. Vjerojatno tu i nedostaje određeni broj listova jer su od početka označeni brojkom *pet*, valjda petom godinom od njihova doseljavanja ovdje. Da vidimo! Ne, ove su stranice previše izrezane i umrljane; ne mogu ih pročitati. Možda bi se na suncu moglo. Čekajte! Evo još nečega: krupnog, odlučnog rukopisa na vilenjačkom pismu."

"To će biti Orijev rukopis", reče Gimli gledajući preko čarobnjakove nadlaktice. "On je pisao dobro i brzo, i često se služio vilenjačkim pismom."

"Bojim se da je morao zabilježiti loše vijesti lijepim rukopisom", reče Gandalf. "Prva je jasna riječ *žalost*, ali nedostaje ostatak retka osim samog kraja *rašnjeg*. Da, to će biti *jučerašnjeg*, jer iza toga slijedi *dana, deseti studenoga, Balin, gospodar Morije, pogibe u Dimrillskom dolu. Otišao je sam da pogleda u Zrcalno jezero, ork ga je pogodio odostraga kamenom, ubili smo orka, ali je mnogo drugih... odozgora s istoka od Srebrotoka*. Ostatak je stranice toliko nejasan da ne mogu gotovo ništa razabrati, ali čini mi se da mogu pročitati *zatvorili smo vrata*, a zatim *možemo im dugo odolijevati ako*, a onda, čini mi se, *užasno* i *patiti*. Siroti Balin! Izgleda da tu svoju titulu nije nosio više od pet godina. Da mi je znati što se poslije dogodilo! Ali nemamo sad vremena odgonetavati posljednjih nekoliko stranica. Evo, ovo je posljednja stranica."

Ušuti i uzdahne.

"Ovo je grozno štivo! Bojim se da su užasno skončali. Slušajte! *Ne možemo van. Zauzeli su nam most i Drugu dvornicu. Ondje su pali Frár, Lóni i Náli*. Zatim su četiri retka toliko zamrljana da mogu pročitati samo *otišli prije pet dana*. Posljednji reci glase ovako: *jezero je doprlo do zida kod Zapadnog ulaza. Čuvar u vodi ščepa Oina. Ne možemo van. Kraj je blizu*, a onda slijedi *bubnjanje, bubnjanje u dubini*. Da mi je znati što to znači. Posljednji je zapis naškraban izduženim vilenjačkim pismenima: *dolaze*. I ništa više."

Gandalf umukne stojeći, ogrezao u misli.

Iznenada družinu obuzmu strava i užas od same prostorije.

"Ne možemo van", promrsi Gimli. "Sva sreća što je voda u jezeru malo opala, i što je čuvar spavao dolje na južnom kraju."

Gandalf digne glavu i pogleda oko sebe.

"Čini mi se da su posljednji otpor pružili na jednim i na drugim vratima", reče. "Ali više ih nije mnogo ostalo. Tako je propao pokušaj da se iznova osvoji Moria! Bio je to odvažan ali nerazuman pokušaj. Nije još došlo vrijeme za to. Sad se, na žalost, moramo oprostiti s Balinom, sinom Fundinovim. On mora i dalje počivati ovdje, u dvornicama svojih predaka. Ponijet ćemo ovu knjigu, Mazarbulovu knjigu, da je poslije pomnije proučimo. Najbolje će biti da je ti, Gimli, uzmeš i predaš danas-sutra Dainu ako budeš imao priliku. Njega će to zanimati, iako će ga i silno ražalostiti. Hajde, idemo! Jutro je već poodmaklo."

"Na koju ćemo stranu?" upita ga Boromir.

"Natrag u dvoranu", odgovori Gandalf. "Ali naš posjet ovoj prostoriji nije bio uzaludan. Sad znam gdje smo. Bit će da je ovo, kako Gimli kaže, Mazarbulova odaja; a dvorana je valjda Dvadeset i prva na sjevernom kraju. Stoga ćemo izaći kroz istočni nadsvođeni izlaz iz dvorane pa krenuti nadesno, na jug, i dolje. Dvadeset prva dvorana vjerojatno je na sedmoj razini, što će reći šest razina iznad Glavnog ulaza! Vratimo se u dvoranu!"

Tek što je Gandalf izustio ove riječi, razlegne se silna buka: *buuum*, koja kao da se dovaljala odnekud iz velike dubine, tako da se zatresao kamen pod njihovim nogama. Usplahireno su svi jurnuli prema vratima. *Duuum*, *duuum*, razlegne se ponovo, kao da su nečije goleme ruke pretvorile same spilje Morije u ogroman bubanj. Tad odjekne odziv: netko je zapuhao u veliki rog, a za njim iz daljine oglasi se više manjih rogova i prodorni povici. Začuju se mnogobrojne noge kako trče.

"Evo ih!" uzvikne Legolas.

"Ne možemo van", reče Gimli.

"U klopci smo!" ustvrdi Gandalf. "Zašto smo se ondje toliko zadržali? Sad smo i mi upali u klopku, baš kao nekad i oni. Ali ja onda nisam bio ovdje. Vidjet ćemo što..."

"Duuum, duuum", odjekne opet bubnjanje i zatresu se zidovi.

"Zatvorite vrata i zaglavite ih klinovima!" poviče Aragorn. "I zadržite još naprtnjače na leđima, možda će nam se još pružiti prilika da se izvučemo odavde."

"Nemojte!" dobaci im Gandalf. "Ne smijemo se sami zatvoriti. Ostavite istočna vrata odškrinuta! Izaći ćemo kroz njih ako ugrabimo priliku."

Ponovo se razlegnu prodorni zvuci roga i oštri povici. Iz hodnika dopre bat koraka. Odjeknu zveket i zveckanje dok je družina izvlačila mačeve iz korica. Glamdring je zasvijetlio blijedim sjajem, a Žalac se zacaklio na rubovima. Boromir je podupro ramenom zapadna vrata.

"Čekajte malo! Nemojte ih još zatvarati!" reče Gandalf, priskoči do Boromira i uspravi se u svoj svojoj visini. "Tko dolazi ovamo da naruši počinak Balina, gospodara Morije?" vikne na sav glas.

Razlegne se promukao smijeh, kao da se kamenje ruši u ponor; usred buke izdvoji se dubok zapovjednički glas. *Duuum, buuum, duuum* – odjekne dumbaranje iz dubine.

Gandalf hitro stupi pred uski otvor vrata i gurne kroz njih štap. Bljesne svjetlo i osvijetli prostoriju i hodnik vani. Čarobnjak izviri načas na vrata. Kad je odskočio, strijele zafijuču i zazvižde hodnikom.

"To su orci, ima ih sva sila", reče. "Neki su od njih krupni i opaki: crni Uruci iz Mordora. Zasad se još skanjivaju, ali ima tu još nešto. Veliki pećinski trol, mislim ili čak i više njih. Na ovu stranu nećemo moći van."

"A ako zaposjednu i druga vrata, nećemo više imati ni najmanje nade", pripomene Boromir.

"Ovdje se vani još ništa ne čuje", reče Aragorn, koji je stajao uz istočna vrata i osluškivao. "Od ovih se vrata prolaz naglo spušta niza stube, očito da ne vodi natrag do dvorane. Ali ne bi vrijedilo naslijepo bježati na ovu stranu, s potjerom za petama. Ova se vrata ne mogu zaključati. Ključa nemamo, a brava je obijena i vrata se otvaraju unutra.

Moramo najprije učiniti nešto da zadržimo neprijatelja. Naučit ćemo ih pameti da se klone Mazarbulove odaje!" oštro reče opipavajući oštricu svoga mača Andúrila.

Iz hodnika dopre težak bat koraka. Boromir upre u vrata i pritisne ih, a onda ih zaglavi slomljenim oštricama mačeva i trijeskama. Družina se povuče na drugi kraj prostorije. Još nisu imali prilike da pobjegnu. Vrata su se od udarca izvana zatresla, a onda su se polako počela otvarati škripeći i izbijajući klinove. Na otvoru koji se širio pojavi se nečija golema mišica i rame tamne puti sa zelenkastom krljušti. Zatim se dolje protisne veliko ravno stopalo bez prstiju. Vani je zavladao grobni muk.

Boromir priskoči vratima i zasiječe svom snagom po mišici, ali mu mač samo zvecne, odbije se u stranu i ispadne mu iz uzdrhtale ruke. Oštrica se okrnjila.

Iznenada, na svoje veliko čudo, Frodo oćuti kako mu u srcu plane žestok gnjev.

"Za Shire!" poviče i priskoči do Boromira, pa se sagne i probode Žalcem ono odvratno stopalo. Razlegne se urlik, stopalo se naglo povuče i umalo da ne izbije Frodu Žalac iz ruke. S oštrice su se cijedile crne kapi i pušile se na podu. Boromir nalegne na vrata i ponovo ih zatvori.

"Bod za Shire!" usklikne Aragorn. "Dubok je hobitov ujed! Dobar ti je mač, Frodo, sine Drogov!"

Razlegne se tresak o vrata, za kojim su slijedili tresak za treskom. Izvana su udarali po njima čekićima i ovnovima za probijanje vrata. Vrata su napukla i popustila, a otvor se iznenada proširi. Zafijuču strijele, ali pogode u sjeverni zid i padnu na pod a da nitko ne nastrada. Odjekne zvuk roga i bat koraka, i orci počnu upadati jedan za drugim u prostoriju.

Družina nije mogla izbrojiti koliko ih ima. Okršaj bijaše žestok, ali orke obeshrabri žustra obrana. Legolas je dvojicu prostrijelio kroz vrat. Gimli je potkresao noge jednome koji je skočio na Balinovu grobnicu. Boromir i Aragorn pobili su mnoge orke. Kad su trinaestorica izginula, ostali se razbježe vrišteći. Branitelji su ostali svi neozlijeđeni osim što je Sam zadobio ogrebotinu po glavi. Spasio se hitrim izmicanjem i posjekao napadača – snažnim udarcem oštricom svoga mača iz grobišta. U smeđim mu je očima tinjala vatra od koje bi Ted Sandyman, da ju je vidio, ustuknuo.

"Sad je pravi čas!" uzvikne Gandalf. "Hajdemo prije nego što se vrati trol!"

Ali još dok su se povlačili, prije nego što su Pippin i Merry stigli do stubišta vani, u prostoriju uleti grdan predvodnik orka, gotovo ljudskog rasta, u crnom žičanom oklopu od glave do pete, a za njim se natiskaju na vrata njegovi pratioci. Široko plosnato lice bijaše mu crnomanjasto, oči crne kao ugljen, a jezik crven; vitlao je velikim kopljem. Udarcem svoga golemog štita od krzna odbije Boromirov mač, odgura ga ispod sebe i baci na tlo. Izmaknuvši se Aragornovu udarcu, munjevito kao zmija kad napada, navali na družinu i uperi koplje ravno u Froda. Pogodi ga u desnu stranu, odbaci do zida i pribode na nj. Sam krikne i udari mačem po dršku njegova koplja i slomi ga. Ali baš kad je ork odbacio svoje koplje i isukao krivošiju, Anduril ga zgodi sred kacige. Sijevne blijesak kao od plamena i kaciga se raspoluti. Ork padne raskoljene glave. Njegovi pratioci podbruse pete zavijajući kad Boromir i Aragorn udare na njih.

Duuum, duuum – odjekivalo je dumbaranje odnekud iz dubine. Ponovo se razlegne onaj isti snažni glas.

"Sad!" vikne Gandalf. "Ovo nam je posljednja prilika. Trkom!"

Aragorn podigne Froda s mjesta gdje je ležao pokraj zida i pođe do stepenica gurajući Merryja i Pippina ispred sebe. Ostali krenu za njima, samo je Gimlija Legolas morao povući za sobom jer je Gimli, unatoč opasnosti, ostao uz Balinovu grobnicu oborene glave. Boromir je zatvorio za sobom istočna vrata što su škripala na stožerima: na njima su bili veliki željezni kolutovi s obje strane, ali se vrata nisu mogla zakračunati.

"Nije meni ništa", dahne Frodo. "Mogu ja i hodati. Spustite me!"

Aragorn umalo da ga od čuda ne ispusti iz ruku.

"A ja sam mislio da ste vi mrtvi!" uzvikne.

"Još nije!" reče Gandalf. "Ali nemamo sad vremena za čuđenje. Hajte sad brže svi niz te stube! Pričekajte me nekoliko minuta na dnu, a ako ubrzo ne dođem, pođite bez mene! Samo brže hodajte i držite se staza koje vode nadesno i naniže."

"Ne možemo vas ostaviti da sami branite ova vrata!" reče mu Aragorn.

"Učinite kako sam vam rekao!" plahovito će Gandalf. "Mačevi nisu više ovdje ni od kakve koristi. Idite!"

Hodnik nije bio osvijetljen ni kroz kakvo okno pa u njemu bijaše mrkli mrak. Napipavali su put niz dugačke stube, a kad su se osvrnuli za sobom, nisu ništa vidjeli osim na samom vrhu slabašno svjetlucanje čarobnjakova štapa. Činilo se da je on još na straži pokraj zatvorenih vrata. Frodo je teško disao naslonjen na Sama koji ga je obujmio rukama. Stajali su i piljili preko stuba u tamu. Frodu se činilo da čuje gore Gandalfa kako mrmlja riječi koje se odbijaju od kosog stropa i odjekuju poput uzdaha. Nije ga razumio što govori. Reklo bi se da zidovi podrhtavaju. Ovda-onda damaralo je i odjekivalo dumbaranje: *duuum, duuum*.

Iznenada se na vrhu stuba pojavi tračak bijelog svjetla. Zatim se razlegne potmulo tutnjanje i težak tresak. Prolomi se divlje dumbaranje: *duuum-buuum, duuum-buuum*, a onda sve utihne. Gandalf se sjuri niza stube i padne usred družine na pod.

"E pa, to je gotovo!" reče čarobnjak i jedva se osovi na noge. "Učinio sam sve što sam mogao. Ali namjerio sam se na sebi ravnoga i umalo da nisam stradao. Što sad tu stojite! Idite samo dalje! Morat ćete neko vrijeme ići bez svjetla jer ja sam malo uzdrman. Idite samo, idite! A gdje si ti, Gimli? Hodi naprijed sa mnom! Vi se svi ostali držite nas!"

Glavinjali su za njim pitajući se što li se uopće dogodilo. *Duuum, duuum* – odjeknulo je opet bubnjanje: sad se doimalo prigušeno i udaljeno, ali ih je i dalje pratilo. Nije bilo drugog zvuka od potjere, ni bata koraka ni bilo kakva glasa. Gandalf nije nikud skretao, ni lijevo ni desno, jer se činilo da ih hodnik vodi u željenom smjeru. S vremena na vrijeme sišli bi opet niza stube, po pedeset ili više stepenica, na nižu razinu. Trenutačno je u tome za njih ležala glavna opasnost, jer u mraku nisu vidjeli stube dok ne bi došli do njih, pa bi zakoračili u prazno. Gandalf je opipavao tlo štapom kao slijepac.

Za sat vremena bili su prevalili jednu milju, ili možda nešto više, i sišli niz više stubišta. Još nisu čuli potjeru za sobom. Umalo da se nisu ponadali da će umaknuti. Na dnu sedmog stubišta Gandalf zastane.

"Vruće je!" dahne. "Sad bismo već morali biti dolje, barem na razini Glavnog ulaza. Uskoro mislim da bismo morali skrenuti nalijevo, pa na istok. Nadam se da nismo daleko od toga mjesta. Ja sam mrtav umoran. Moram ovdje malko otpočinuti, pa makar nam svi orci koji su se ikad okotili bili za petama."

Gimli ga uhvati ispod ruke i pomogne mu da sjedne na stepenicu.

"A što se dogodilo gore, na onim vratima?" upita ga. "Da se niste sreli s bubnjarom?"

"Ne znam", odgovori Gandalf. "Ali odjednom sam se našao licem u lice s nečim što nisam nikad prije vidio. Nije mi ništa pametnije na pamet palo nego da pokušam čarolijom zatvoriti vrata. Ja znam mnoge čine, ali da tako nešto učiniš kako valja treba ti vremena, pa čak i onda se vrata mogu silom otvoriti. Dok sam tako stajao, čuo sam glasove orka s druge strane: mislio sam da će svaki čas prodrijeti kroz vrata. Nisam ih razumio što govore, čini se da su govorili na svom ružnom jeziku. Ulovio sam samo riječ *ghâsh*, što znači *vatra*. Onda je nešto ušlo u onu prostoriju... osjetio sam to kroz vrata, a i sami su se orci prestrašili i umuknuli. Dohvatilo je željezni kolut na vratima, a onda je primijetilo mene i moje čini. Nemam pojma što je to bilo, ali nikad nisam osjetio takav izazov. Njegove protučini su bile strašne. Umalo da me nisu skršile. Načas sam izgubio vlast nad vratima pa su se vrata počela otvarati. Morao sam izgovoriti određenu zapovijed, ali mi je to bilo preteško. Vrata su se raspala na komadiće. Nešto tamno kao oblak zasjenilo je sva svjetla unutra, a mene je odbacilo unatrag niza stube. Mislim da se srušio cijeli zid i strop prostorije. Bojim se da je Balin duboko zatrpan, a možda je još nešto ondje zatrpano. Ne znam. Ali hodnik je sad za nama potpuno zakrčen. Ah, nikad nisam bio ovako iscrpljen. Ipak, već mi je malo bolje. A što je s tobom, Frodo? Nisam ti imao vremena kazati, ali nikad u životu nisam bio onako ushićen kao kad si opet progovorio. Bojao sam se da Aragorn nosi hrabra ali mrtva hobita u naručju."

"Što bi bilo?" reče Frodo. "Živ sam i čitav, mislim. Izubijan sam i sve me boli, ali inače nije ništa strašno."

"E pa", reče Aragorn, "mogu ti samo reći da su hobiti sazdani od tako otporne građe da nikad ništa slično nisam vidio. Da sam ovo znao, ne bih onako oštro govorio u svratištu u Breeju! Onaj udarac kopljem proburazio bi i divljeg vepra!"

"E pa, drago mi je što mogu reći da mene nije proburazio", reče Frodo, "iako se osjećam kao da sam se našao između čekića i nakovnja."

Ušutio je. Teško je disao.

"Ti si se uvrgao na Bilba", reče Gandalf. "Ima u tebi više nego što oko vidi, kao što sam nekad davno rekao o njemu."

Frodo nije bio načisto ne znači li ta primjedba više nego što kazuje.

Krenuli su opet dalje. Uskoro Gimli prozbori. On je dobro vidio u mraku.

"Mislim da je pred nama neko svjetlo", reče. "Ali nije danje svjetlo. Crveno je. Što li bi to moglo biti?"

"Ghâsh!" promrsi Gandalf. "Da nisu to možda mislili: da su niže razine u plamenu? Ipak, moramo dalje!"

Uskoro nije više bilo dvojbe, svi su lijepo vidjeli svjetlo. Treperilo je i odsijevalo na zidovima daleko dolje u hodniku. Sad su vidjeli kuda idu: hodnik se sprijeda naglo spuštao a nedaleko od njih stajao je nizak nadsvođen prolaz, kroz koji je dopiralo rumeno svjetlo. Zrak je postao vruć.

Kad su došli do nadsvođenog prolaza, Gandalf prođe kroza nj i dade im znak da stanu. Kako je on stajao u samom prolazu, vidjeli su mu lice obasjano crvenim odsjajem. On brže-bolje uzmakne.

"Ovdje je opet posrijedi neka đavolija", reče, "smišljena svakako da nam poželi dobrodošlicu. Ali sad znadem gdje smo: došli smo do Prve dubine, razine ispod samog Glavnog ulaza. Ovo je Druga dvornica stare Morije, i Ulaz je blizu: iza istočnog kraja, slijeva, najviše četvrt milje odavde. Onda još preko mosta, pa uz široke stube, pa širokim prolazom kroz Prvu dvornicu, i vani smo! Nego, dođite da nešto vidite!"

Izvirili su. Pred njima bijaše još jedna dvorana nalik na spilju. Bila je viša i kudikamo duža od one u kojoj su prenoćili. Bili su blizu njena istočnog kraja; zapadna se strana gubila u tami. U samoj sredini stajao je dvostruki red visokih stupova. Bili su isklesani poput debala visoka drveća kojem je granje podupiralo svod čipkastim kamenim ukrasima. Debla su bila glatka i crna, ali se na njima tamno odražavao crven odsjaj. Ravno preko poda, nedaleko od podnožja dvaju golemih stupova, zjapila je velika pukotina. Iz nje je dopiralo snažno crveno svjetlo, a od vremena do vremena buknuo bi na rubu plamen i zakovitlao se oko osnovice stupova. U vrućem zraku lelujalo je pramenje crnog dima.

"Da smo došli glavnim prolazom iz gornjih dvorana, ovdje bismo upali u klopku", reče Gandalf. "Nadajmo se da nas sad od potjere dijeli vatra. Idemo! Nemamo vremena za dangubu!"

Još dok je on govorio, ponovo se za njima razlegne dumbaranje: *duuum, duuum, duuum*. Odnekud izdaleka iza sjena na zapadnom kraju dvorane, odjeknu krici i zvuci roga. *Duuum, duuum*: reklo bi se da i sami stupovi podrhtavaju a plamenovi treperе.

"Sad se spremite za posljednju trku!" reče Gandalf. "Ako vani sja sunce, možda ćemo se ipak spasiti. Za mnom!"

Skrene nalijevo i pojuri po glatkom podu dvorane. Udaljenost je bila veća nego što se činila na prvi pogled. Dok su trčali, čuli su za sobom bat i odjeke mnogih žurnih koraka. Prolomi se prodoran krik: opazili su ih. Odjekne zveket i tresak čelika. Strijela fijukne iznad Frodove glave. Boromir se nasmije i reče:

"Ovomu se nisu nadali. Vatra im je presjekla put. Sad smo im na krivoj strani!"

"Gledajte samo naprijed!" dovikne im Gandalf. "Most nije daleko, ali je opasan i uzak."

Iznenada Frodo ugleda pred sobom crnu provaliju. Na kraju dvorane nestao je pod i zinula je neznana dubina. Do vanjskih vrata mogli su doći samo vitkim kamenim mostom, bez rubnjaka i ograde, koji je premošćivao ponor jednim jedinim velikim lukom od pedeset stopa. Bijaše to drevna utvrda patuljaka podignuta protiv neprijatelja koji bi

osvojio Prvu dvoranu i vanjske prolaze. Preko mosta su mogli prijeći samo jedan po jedan. Na početku Gandalf zastane, a ostali dojure za njim u skupini.

"Povedi nas, Gimli!" reče. "A za njim neka pođu Pippin i Merry! Samo pravac, pa uza stepenice do vrata!"

Strelice su padale oko njih. Jedna pogodi Froda i odbije se od njega. Druga probije Gandalfu klobuk i ostane na njemu kao crna perjanica. Frodo se obazre. Onkraj vatre vidio je kako vrve crne spodobe: činilo se da ima na stotine orka. Vitlali su kopljima i krivošijama što su se pri svjetlu vatre crvenjele kao krv. *Duuum, duuum* – razlijegalo se dumbaranje sve bučnije i bučnije, *duuum-duuum*.

Legolas se okrenuo i namjestio strelicu na tetivu, iako je udaljenost bila prevelika za njegov mali luk. Odapeo je, ali mu je ruka klonula i strelica kliznula na pod. Zdvojno je i uplašeno kriknuo. Pojave se dva velika trola noseći goleme kamene ploče, pa ih bace u vatru ne bi li preko njih prešli na drugu stranu. Ali vilenjak se nije prepao trolova. Redovi su se orka razmaknuli i oni se sklone u stranu, kao da su se i sami nečeg prestrašili. Nešto je dolazilo za njima. Nije se vidjelo što je to – ali se doimalo kao kakva velika sjena, usred koje je bila neka crna spodoba, ljudski lik, možda, samo još veća, a činilo se da je u njoj i pred njom neka sila i moć.

Došla je do ruba vatre i vatra je izblijedjela kao da se oblak nadvio nad nju. Tad se sjena zaleti i preskoči preko rasjeline. Plamenovi zaigraju da je pozdrave, i oviju se oko nje, a crni dim zakovitla se u zraku. Zavijorena joj se griva upalila pa je gorjela za njom. U desnici je držala sječivo nalik na nasrtljivi jezik vatre, a u ljevici bič sa mnogo švigira.

"Jao! Jao!" zajauče Legolas. "Balrog! Balrog je došao!"

Gimli je razrogačio oči.

"Propast Durinova!" uzvikne, ispusti ratnu sjekiru iz ruke i pokrije lice.

"Balrog!" promrsi Gandalf. "Sad mi je tek jasno." Zaglavinja i osloni se jedva na svoj štap. "Kakva zla kob! A ja sam već iscrpljen."

Tamna prilika što je sipala vatru oko sebe pojuri prema njima. Orci zaurlaju i nahrupe kroz vatru preko kamenih ploča. Tad Boromir podigne svoj rog i puhne u nj. Snažno je odzvanjao i tulio taj izazov poput vike iz mnogih grla pod pećinskim svodom. Orci se načas obeshrabre a plamena sjena zastane. Zatim odjeci zvuka roga zamru iznenada, kao plamen ugašen mračnim vjetrom, i neprijatelj iznova nadre.

"Bježite preko mosta!" dovikne Gandalf prikupljajući ponovo svu svoju snagu. "Bježite! Ovom dušmaninu nije nitko od vas dorastao. Ja moram braniti ovaj uski prolaz. Bježite!"

Aragorn i Boromir nisu poslušali njegovu zapovijed nego su ostali na svojim mjestima, jedan uz drugoga, iza Gandalfa na drugoj strani mosta. Ostali su zastali u vratima na kraju dvorane i okrenuli se jer nisu mogli dopustiti da se njihov vođa sam suprotstavi neprijatelju.

Balrog stigne do mosta. Gandalf je stajao nasred luka mosta, oslonjen o štap u lijevoj ruci, ali mu je u desnici blistao Glamdring, hladan i bijel. Neprijatelj ponovo zastane pred njim, a sjena oko njega pruži se kao dva golema krila. Podigne uvis bič pa

procvili i zaškripi švigirima. Vatra mu sukljala iz nozdrva. Ali Gandalf je odlučno stajao na svom mjestu.

"Ne možeš ovuda proći", reče. Orci zastanu, umire se i nastane grobni muk. "Ja sam sluga tajne Vatre i zapovjednik plamena Anorova. Ne možeš ovuda proći. Mračna vatra neće ti pomoći, plamene Udûnov. Vrati se Sjeni! Ne možeš ovuda proći."

Balrog mu ne odgovori. Činilo se da se oganj u njemu gasi, ali je tama porasla. Polako stupi na most i odjednom se uspravi u svoj svojoj visini i raširi krila od zida do zida, ali su Gandalfa još vidjeli kako svjetluca u tami, doimao se nekako malen i posve sam: siv i pogrbljen, kao suho stablo pred nasrtajem oluje.

Iz same sjene iskoči crveni mač u plamenu.

Glamdring zauzvrat sav pobijeli.

Razlegne se zveket od sraza i bukne bijeli oganj. Balrog ustukne a mač mu se rasprsne na istopljene komadiće. Čarobnjak se zanese na mostu i uzmakne korak, ali onda upet ostane na mjestu.

"Ne možeš ovuda proći!" ponovi.

Balrog se jednim skokom nađe na mostu. Zavitla i zasikće bičem.

"On se ne može ipak sam suprotstaviti!" iznenada uzvikne Aragorn i potrči natrag po mostu. *"Elendil!"* usklikne. "Evo me do tebe, Gandalfe!"

"Za Gondor!" vikne Boromir i pojuri za njim.

U taj mah Gandalf zamahne štapom i, vičući iz sveg grla, udari po mostu pred sobom. Štap mu se razlomi i ispadne iz ruke. Pred njim se podigne zasljepljujući zastor od bijelog plamena. Most je pukao. Smrvio se upravo pred Balrogovim nogama, a kamen na kojem je on stajao surva se u provaliju. Ostatak je ostao visiti podrhtavajući kao kameni jezik isplažen u prazninu.

Ispustivši užasan urlik, Balrog se sunovrati, a sjena mu ponirući u dubinu nestane. Ali još dok je padao, zamahne bičem, ošine i oplete švigirima čarobnjaka do koljena i povuče ga do samog ruba. Gandalf posrne i padne uzalud se hvatajući za kamen pa sklizne u ponor.

"Bježite, budale!" dovikne im i iščezne.

Vatra se ugasila i zavladao je mrkli mrak. Družina je stajala kao ukopana od užasa zureći u ponor. Još dok su se Aragorn i Boromir vraćali trkom, ostatak je mosta pukao i srušio se. Aragorn ih pokrene uzvicima:

"Hajdemo! Sad ću vas ja voditi! Moramo poslušati njegovu posljednju zapovijed. Za mnom!"

Posrtali su u divljem trku uz velike stube, Aragorn na čelu a Boromir na začelju. Na vrhu je bio širok hodnik koji je odjekivao od njihovih koraka. Kroz njega su bježali glavom bez obzira. Frodo je čuo Sama gdje plače pokraj njega, a onda opazi da i sam plače u trku. *Duuum, duuum, duuum* – odjekivalo je za njima dumbaranje, sada žalostivo i polagano. *Duuum!*

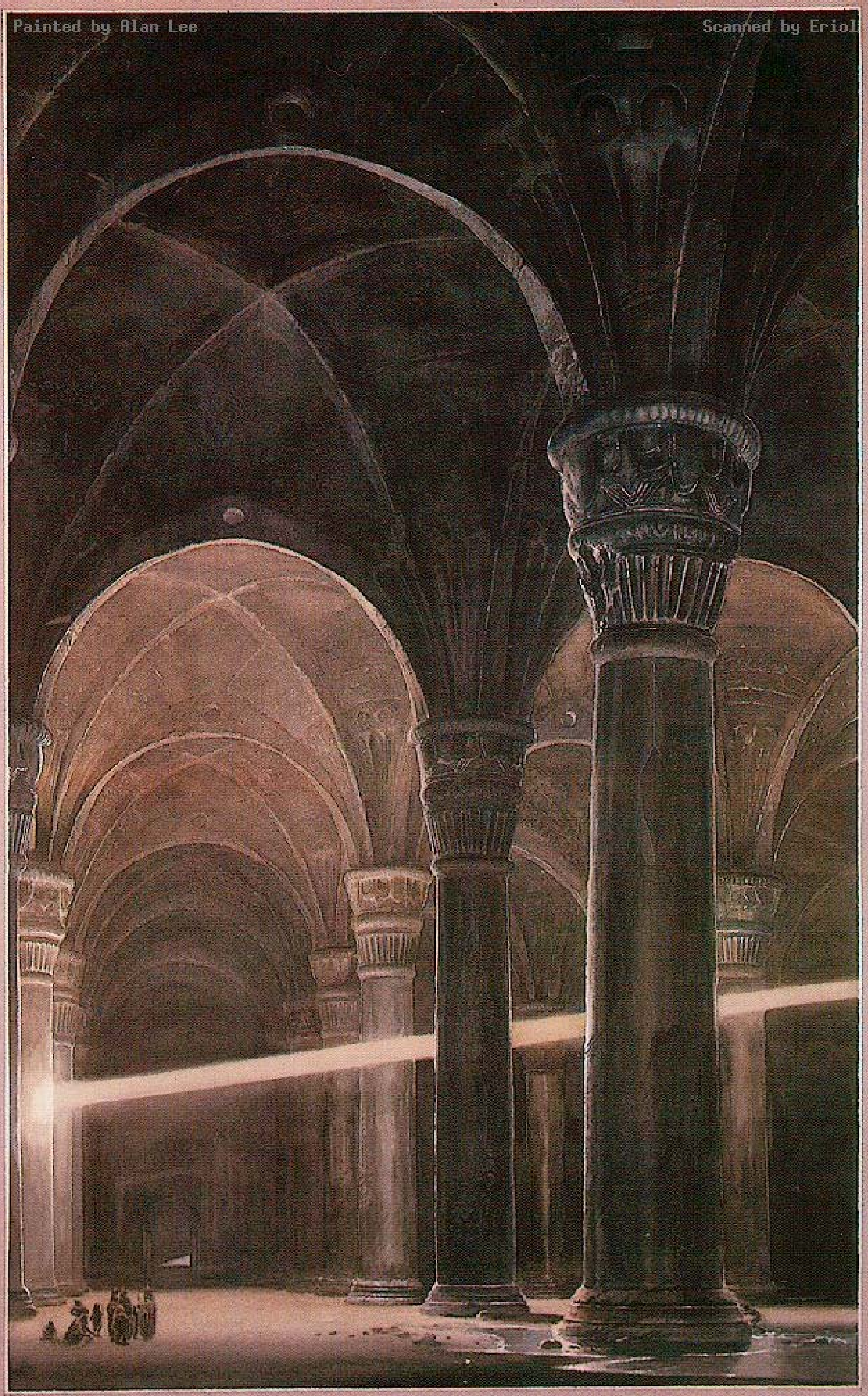
Bježali su i dalje. Pred njima je bivalo sve svjetlije; svod bijaše probušen velikim oknima. Sve su brže trčali. Ušli su u dvoranu obasjanu danjim svjetlom kroz visoke prozore na istoku. Projurili su kroz nju. Prođu kroz golema razvaljena vrata i iznenada se pred njima ukaže Glavni ulaz, luk od svjetla što ih zasjeni.

U sjeni iza velikih dovratnika što su se dizali s obje strane, čučali su orci na straži. Same su vratnice bile razvaljene i srušene. Aragorn sravni sa zemljom zapovjednika straže koji mu se isprriječio na putu, a ostali se orci razbježe prestravljeni od njegova gnjeva. Družina protrči mimo njih a da se i ne obazre na njih. Projure kroz vratnice i sjure se niz goleme izlizane stube, preko praga Morije.

Tako su naposljetku, nadmašivši svoje najsmionije nade, izbili na danje svjetlo i osjetili dašak vjetra na licima.

Nisu zastajali sve dok nisu stigli izvan domašaja strelica s bedema. Pred njima se sterao Dimrill-dolac. Na njemu je ležala sjena Maglenoga gorja, ali je na istoku zlatno svjetlo obasjavalo krajolik. Bilo je tek jedan sat po podne. Sunce je sjalo; oblaci su bili visoko, i bili su bijeli.

Osvrnuli su se za sobom. Mračno je zjapio luk Glavnog ulaza u sjeni planine. Slabašno, izdaleka, ispod zemlje, dopiralo je polagano dumbaranje: *duuum*. U daljini se dizao tanak crn dim. Ništa se drugo nije vidjelo; dolac je oko njih bio pust. *Duuum*. Napokon su ih jadi posve shrvali, pa su dugo plakali: jedni stojećki i bez riječi, a drugi ležeći ničice na zemlji. *Duuum, duuum*. Dumbaranje je bivalo sve slabije.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

VI. poglavlje

LOTHLORIEN

Bojim se da, na žalost, ne možemo ovdje dugo ostati", reče Aragorn. Pogledavši na gorje, podigne mač uvis i uzvikne: "Zbogom, Gandalfe! Nisam li ti rekao: Ako prođeš kroz vrata Morije, čuvaj se? To je, na žalost, bila istina! Kakve nade imamo sad bez tebe?" Okrenuvši se družini, reče: "Moramo dalje i bez nade. Uostalom, možda ćemo se još i osvetiti. Stisnimo zube i manimo se plača! Pred nama je još dalek put i mnogo posla."

Svi ustanu i pogledaju oko sebe. Na sjeveru je dol završavao uskom sjenovitom udolinom između dva golema planinska kraka, nad kojima su blistala tri bijela vrhunca: Celebdil, Fanuidhol i Caradhras, gorje Morije. U dnu te udoline tekao je brzac nalik na bijelu čipku prebačenu preko beskrajnih kaskada kratkih slapova, a u podnožju gorja lebdjela je u zraku izmaglica od pjene.

"Ono su Dimrillske stube", reče Aragorn pokazujući na slapove. "Da nam je sudbina bila sklonija, došli bismo bili onim duboko usječenim putem što se penje uz brzac."

"Ili da nam Caradhras nije bio tako nesklon", reče Gimli. "Pogledajte ga kako se smiješi na suncu!" Pa zaprijeti šakom najdaljem od snijegom pokrivenih vrhunaca i okrene se na drugu stranu.

Na istoku se ispruženi planinski krak iznenada završavao a iza njega su se nazirali daleki krajevi, prostrani i nejasni. Na jugu se Magleno gorje protezalo dokle je god sezao pogled. Na manje od jedne milje i nešto ispod njih, jer su oni stajali još visoko na zapadnoj strani dola, prostiralo se jezero. Bijaše dugačko i ovalno, nalik na velik vrh koplja zabijen duboko u sjevernu udolinu, ali mu je južni kraj bio izvan sjene, pod nebom obasjanim suncem. Pa ipak mu je voda bila tamna: zagasitomodra, poput vedrog večernjeg neba viđenog iz sobe osvijetljene svjetiljkom. Površina mu bijaše mirna i nenamreškana. Oko njega je ležala ravna ledina spuštajući se na sve strane do njegova golog, neprekinutog ruba.

"Ono je Zrcalno jezero, duboki Kheled-zâram!" tužno će Gimli. "Sjećam se kako je Gandalf rekao: “Neka ti je da uživaš u pogledu na njega! Ali nećemo se smjeti ondje zadržavati!” E, dugo ću sad još putovati prije nego što ponovo doživim ovu radost. Ja se moram žuriti dalje, a on mora ostati ovdje."

Družina pođe od Glavnog ulaza niz cestu. Cesta je bila neravna i izlokana i pretvorila se uskoro u krivudav puteljak između vrijeska i zanovijeta što su izbijali između raspucanog kamenja. Ali još se moglo vidjeti kako je nekoć davno velika popločena cesta vijugala uzbrdo iz nizine Kraljevstva Patuljaka. Mjestimice je uz puteljak bilo uništenih obrađenih kamenova i zelenih humaka s vitkim brezama i jelama što su uzdisale na vjetru. Zavoj koji je skretao na istok doveo ih je do same ledine oko jezera, a nedaleko od puteljka stajao je samo jedan stup slomljen pri vrhu.

"To je Durinov kamen!" uzvikne Gimli. "Ja ne mogu ovuda proći a da ne skrenem načas s puta i bacim pogled na to čudo ovoga dola!"

"Dobro, samo se požurite!" reče mu Aragorn osvrćući se na Glavni ulaz. "Sunce rano zalazi. Orci možda neće izlaziti do iza sumraka, ali mi moramo biti daleko odavde prije nego što padne noć. Mjesec se znatno smanjio i noćas će biti mračno."

"Hodite sa mnom, Frodo!" uzvikne patuljak i skoči s puteljka. "Ne bih htio da prođete ovuda a da ne vidite Kheled-zâram."

Strči niz dugi zeleni obronak. Frodo polako pođe za njim osjećajući kako ga privlači mirna modra voda, unatoč bolovima i umoru; Sam je išao za njim.

Gimli je zastao pred kamenim stupom i podigao pogled. Stup bijaše ispucan i nagrizen od vremena, a nejasne rune na njemu bijahu nečitljive.

"Ovaj stup obilježava mjesto s kojeg je Durin prvi put pogledao u Zrcalno jezero", reče patuljak. "Hajde da ga i mi pogledamo prije nego što pođemo dalje."

Nagnu se nad tamnu vodu. U prvi mah nisu ništa vidjeli. Zatim su malo-pomalo razabrali obrise okolnoga gorja odražene u duboku modrilu, vrhunci su iznad gorja bili poput perjanica od bijele pjene a iza njih se vidio komad neba. Na njemu su poput dragulja utonulih u dubinu sjale treperave zvijezde, iako je na samom nebu iznad njih bilo još sunce. Od njihovih sagnutih prilika nikakve sjene nije se vidjelo.

"O Kheled-zârame, ubavi i čudesni!" reče Gimli. "Tu leži kruna Durinova dok se on ne probudi. Zbogom!"

On se pokloni, okrene se i brže-bolje se zaputi natrag uz zelenu ledinu do puteljka.

"Što si ti vidio?" upita Pippin Sama, ali je Sam bio odviše zadubljen u misli da mu odgovori.

Puteljak je skretao na jug i naglo se spuštao prolazeći između dva planinska kraka. Negdje ispod jezera naišli su na dubok zdenac s vodom bistrom kao kristal, iz koje je potočić padao preko kamene izbočine i tekao blistajući i žuboreći niz strmo kameno korito.

"Ovo je izvor Srebrotoka", reče Gimli. "Nemojte piti tu vodu! Ledena je."

"Uskoro se pretvara u hitru rječicu koja crpe vodu iz mnogih drugih gorskih potočića", reče Aragorn. "Prolazit ćemo uz nju milje i milje. Jer, povest ću vas putem koji je odabrao Gandalf, nadam se da ćemo najprije doći do šume u kojoj Srebrotok uvire u Veliku rijeku... ondje prijeko!"

Pogledali su na onu stranu na koju im je pokazao, pa su daleko pred sobom ugledali potok gdje skakuće prema koritu u dolini, a onda teče dalje u niže krajeve i gubi se u zlaćanoj izmaglici.

"Ondje su šume Lothlóriena!" reče Legolas. "To je najljepše od svih obitavališta moga naroda. Nigdje nema takvog drveća kao u tom kraju. Jer u jesen ondje ne opada lišće nego se samo pretvara u zlatnu boju. Lišće opada tek u proljeće, kad propupa novo zelenilo i kad se grane ispune žutim cvijećem, pa je tlo u šumi od zlata, i krov je nad njom od zlata, a debla su srebrna jer je kora drveća glatka i siva. Tako kazuju naše pjesme u Mrkodolu. Bio bih najsretniji kad bih se u proljeće našao pod nadstrešnicom te šume!"

"A ja bih bio najsretniji kad bih se našao ondje i usred zime", reče Aragorn. "Ali još ima mnogo milja do nje. Požurimo!"

Frodo i Sam uspijevali su držati korak s ostalima, ali ih je Aragorn vodio tako hitrim koracima da su nakon nekog vremena počeli zaostajati. Nisu bili ništa okusili od ranog jutra. Sama je njegova posjekotina pekla kao vatra i vrtjelo mu se u glavi. Unatoč suncu što je sjalo, vjetar bijaše prohladan poslije toplog mraka u Moriji. Sam je drhturio. Frodo je sve bolnije osjećao svaki korak i hvatao je zrak.

Napokon se Legolas okrene, pa kad vidje koliko su zaostali, upozori na to Aragorna. Ostali zastanu, a Aragorn otrči do začelja i pozove Boromira za sobom.

"Žao mi je, Frodo!" uzvikne brižno. "Danas se toliko toga dogodilo i toliko nam se žuri da sam smetnuo s uma da ste vi ozlijeđeni, pa i Sam. Trebali ste mi reći. Nismo ništa poduzeli da vam olakšamo pješačenje, kao što je trebalo, pa makar nam svi orci iz Morije bili za petama. Izdržite još malo! Tu je malko dalje jedno mjesto na kojem ćemo otpočinuti. Ondje ću učiniti za vas sve što mogu. Dođite, Boromire, da ih ponesemo!"

Uskoro su naišli na još jedan potok koji se spuštao sa zapada udružujući svoju žuboravu vodu sa hitrim Srebrotokom. Zajedno su padali niz zelenu stijenu i zapjenjeni se izlijevali u dolac. Oko slapa stajale su jele, kratke i povijene, sa strmim pristrancima zaodjevenim u jelenjak i grmlje crvene planike. Na dnu je bio zaravanak kroz koji je potok šumno tekao po sjajnom šljunku. Tu su otpočinuli. Bilo je blizu tri sata po podne, a prevalili su bili svega nekoliko milja od Glavnog ulaza. Sunce se već klonilo zapadu.

Dok je Gimli sa dvojicom mlađih hobita ložio vatru od žbunja i jelovine i donosio vodu, Aragorn se pozabavio Samom i Frodom. Samova rana nije bila duboka ali je ružno izgledala, i Aragorn je bio ozbiljan dok ju je pregledavao. Ubrzo je podigao pogled i odahnuo.

"Imao si sreću, Sam!" reče mu. "Mnogi su skuplje platili kad su prvi put ubili orka. Rana ti nije zatrovana, kao što često jesu rane zadane oštricama orka. Pobrinut ću se da ti dobro zacijeli. Operi je čim Gimli zagrije vodu."

Otvori svoju vrećicu i izvuče iz nje nekoliko suhih listova.

"Osušili su se i nešto je od njihove ljekovitosti ishlapjelo", reče, "ali imam ovdje još nekoliko listova *athelasa* koje sam nabrao blizu Vjetrovrha. Izmrvi jedan list u toplu vodu i isperi njome ranu, a ja ću je onda poviti. A sad je na vama, Frodo, red!"

"Meni nije ništa", reče Frodo, koji nije želio da mu diraju odjeću. "Meni je potrebno samo malo hrane i odmora."

"Ne!" reče Aragorn. "Moramo pogledati da vidimo što su vam čekić i nakovanj učinili. Ja se još ne mogu načuditi kako ste ostali živi."

On nježno svuče s Froda stari kaputić i iznošeni pršnjak, a onda zine od čuda, pa se nasmije. Pred očima mu je blistao srebrni oklop kao svjetlo na namreškanu moru. Oprezno ga je skinuo i podigao uvis tako da su dragulji na njemu zasjali poput zvijezda, a zveckanje sitnih kolutića bijaše poput romora kiše na jezeru.

"Pogledajte, prijatelji!" uzvikne. "Evo vam tako krasne hobitske kože da bi se u nju mogao umotati i vilin-kraljević! Kad bi se znalo da hobiti imaju ovakvu kožu, svi bi lovci iz Međuzemlja nagrnuli u Shire."

"Ali ni sve strelice na svijetu ne bi im bile ni od kakve koristi", reče Gimli zadivljeno gledajući oklop. "To vam je oklop od *mithrila! Mithril!* Nikad nisam vidio ovako lijep oklop niti čuo za ovako nešto. Je li to onaj oklop o kojem je govorio Gandalf? Ako jest, onda ga je potcijenio. Ali je dar došao u prave ruke!"

"Ja sam se često pitao što ti i Bilbo radite skriveni u njegovoj sobici", reče Merry. "Blagoslovljen bio stari hobit! Volim ga više nego ikad. Nadam se da ćemo imati priliku da mu ovo ispričamo."

Na Frodovu desnom boku i prsima pružala se tamna, crna modrica. Frodo je ispod oklopa nosio košulju od meke kože, ali su se na jednom mjestu kolutići zarili kroz nju u meso. Frodu je i lijeva strana bila obilježena i nagnječena kad je tresnuo o zid. Dok su ostali spravljali jelo, Aragorn je isprao uboje vodom u koju bijaše umočen *athelas*. Oštar miris ispuni dolac, a svi oni koji bijahu sagnuti nad vodom što se pušila osjetili su se okrijepljeni i osnaženi. Uskoro Frodo osjeti kako bol prolazi i kako lakše diše, iako je još mnogo dana nakon toga bio ukočen i osjetljiv na svaki dodir. Aragorn mu je privio na bok meke zavoje.

"Oklop je nevjerojatno lak!" reče Aragorn. "Navucite ga opet na sebe ako ga možete nositi. Lakše mi je oko srca kad znam da ste tako zaštićeni. Nemojte ga skidati, čak ni prije spavanja, osim ako vas sreća ne nanese na neko mjesto gdje ćete biti izvjesno vrijeme na sigurnome; ali to ćete malokad doživjeti na ovom putovanju."

Kad su se najeli, spremili su se da krenu dalje. Ugasili su vatru i uklonili sve tragove za sobom. Zatim su se uspeli iz dolca i produžili dalje puteljkom. Nisu daleko odmakli kad sunce zađe za zapadne visove a velike sjene prikradu im se sa pristranaka. Sumrak im zaodjene stopala a u uvalama se podigne izmaglica. Daleko na istoku večernje je svjetlo ležalo blijedo na mutnim krajevima dalekih ravnica i šuma. Sam i Frodo osjećali su se sad bolje i znatno osvježeni pa su prilično dobro držali korak s ostalima, tako da je Aragorn vodio družinu gotovo još tri sata sa samo jednim kratkim zastankom.

Bilo je mračno. Pala je noć. Na nebu bijaše mnogo jasnih zvijezda, ali mjesec, koji je u to doba brzo kopnio, neće ugledati do kasno u noć. Gimli i Frodo bili su na začelju, hodali su tiho i bez riječi, osluškujući svaki šum na puteljku za sobom. Napokon Gimli prekine šutnju:

"Ni glasa čuti nije osim vjetra", reče. "U blizini nema goblina, osim ako mi uši nisu odrvenjele. Valja se nadati da će se orci zadovoljiti time što su nas istjerali iz Morije. Možda nisu ni imali druge namjere niti su imali kakva druga posla s nama... s Prstenom. Doduše, orci često progone neprijatelje milje i milje u ravnicu kad žele osvetiti palog predvodnika."

Frodo ne odgovori ni riječi. Pogleda Žalac, ali mu oštrica nije blistala. Pa ipak je čuo nešto, ili mu se bar pričulo. Čim su sjene pale oko njih i puteljak za njima postao nejasan, ponovo je začuo ono hitro tapkanje za sobom. Čak ga je i sad čuo. Naglo se okrene. Ugleda dvije sićušne točke svjetla, ili su mu se bar načas prividjele, ali su istog časa šmugnule u stranu i nestale.

"Što je to bilo?" upita ga patuljak.

"Ne znam", odgovori Frodo. "Pričinilo mi se da čujem nečije korake, i pričinilo mi se da vidim svjetlo... nešto kao oči. To mi se više puta pričinilo otkako smo bili zašli u Moriju."

Gimli zastane i sagne se do same zemlje.

"Ja ne čujem ništa osim noćnoga govora bilja i kamenja", reče. "Idemo! Hajde da se požurimo! Ostali su nam već nestali s vidika."

Dočekao ih je hladan noćni vjetar koji im je puhao uz dolinu u lice. Pred njima se nazirala neka velika siva sjena i začuli su beskrajan šumor lišća poput jablanova na povjetarcu.

"Lothlórien!" usklikne Legolas. "Lothlórien! Došli smo do okrajka Zlatne šume. Šteta što je zima!"

Drveće je pod okriljem noći stajalo visoko pred njima nadvijeno nad cestom i potokom koji su naglo hitali pod njihove raskriljene grane. Pri mutnom svjetlu zvijezda debla im bijahu siva, a treperave krošnje svijetlosmeđe nijanse zlatne boje.

"Lothlórien!" reče Aragorn. "Kako mi je drago što opet čujem vjetar u drveću! Prevalili smo tek nešto više od petnaest milja od Glavnog ulaza, ali ne možemo više dalje. Nadajmo se da će nas ovdje moć vilenjaka očuvati noćas od opasnosti koja nas prati."

"Samo ako vilenjaci još obitavaju ovdje u smračenom svijetu!" pripomene Gimli.

"Prošlo je mnogo vremena otkako je itko od mog naroda putovao u ovaj kraj iz kojeg smo se nekoć davno iselili", reče Legolas. "Ali čuli smo da Lórien nije još sasvim napušten, jer ovdje ima neka tajna sila koja čuva ovaj kraj od zla. Ipak, narod se Lóriena ovdje rijetko viđa i zacijelo obitava područje negdje duboko u šumi, daleko od sjeverne granice."

"Istina je da obitavaju krajeve duboko u šumi", potvrdi Aragorn i uzdahne kao da se u njemu probudila neka uspomena. "Noćas ćemo se morati sami braniti. Idemo još malo dalje dok ne budemo sa svih strana okruženi drvećem, a onda ćemo skrenuti s puta i potražiti neko mjesto na kojem ćemo se odmoriti."

On zakorači, ali Boromir ostane neodlučno stajati i ne pođe za njim.

"Zar nema drugog puta?" upita ga.

"Kakav bi ljepši put mogao poželjeti?" uzvrati Aragorn protupitanjem.

"Običan put, pa makar vodio i kroz živicu od mačeva", odvrati Boromir. "Ova je družina dosad vođena po čudnim stazama, i to uvijek na svoju zlu sreću. Protiv moje volje prošli smo kroz sjenu Morije, na našu nesreću. A sad kažete da moramo zaći u Zlatnu šumu. Mi smo u Gondoru čuli za taj opasni kraj, kažu da ih malo izađe iz nje koji u nju zađu, a da ni jedan od njih ne izađe neozlijeđen."

"Nemoj reći *neozlijeđen*, ali ako kažeš *neizmijenjen*, onda ćeš možda kazati istinu", reče Aragorn. "Ali, Boromire moj, znanje gasne u Gondoru ako u gradu onih koji su nekoć bili mudri sada loše govore o Lothlórienu. Vjerovao ili ne, mi sad nemamo drugog puta... Osim ako se ne želiš vratiti do ulaza u Moriju, ili se penjati gorskim bespućem, ili sam samcat plivati niz Veliku rijeku."

"Onda nas vodi dalje!" reče Boromir. "Ali ovo je opasan put."

"Opasan je doista", potvrdi Aragorn. "Lijep i opasan, ali se njega trebaju bojati samo oni koji su opaki, ili oni koji sa sobom nose neko zlo. Za mnom!"

Zašli su bili tek nešto više od jedne milje u šumu kad nabasaju na još jedan potok što je hitro tekao niz obronke obrasle drvećem koji su se penjali na zapad prema gorju. Čuli su ga kako se ruši među sjenama na desnoj strani. Njegova tamna brza voda tekla je preko staze pred njima i uvirala u Srebrotok sred kolopleta mutnih lokava među korijenima stabala.

"Ovo je Nimrodel!" reče Legolas. "O ovom potoku spjevali su mnogo pjesama nekad davno šumski vilenjaci, a mi ih na sjeveru još pjevamo sjećajući se duge na njegovim slapovima, i zlatnog cvijeća što plovi po njegovoj pjeni. Ali sad je sve u mraku a most je na Nimrodelu srušen. Oprat ću noge u njemu jer kažu da mu je voda pravi melem za umorna putnika." Pođe i spusti se niz duboko usječenu obalu pa zakorači u potok. "Dođite za mnom!" dovikne im. "Voda nije duboka. Hajde da je pregazimo! Možemo se i na drugoj obali odmarati, a huka slapa možda će nam donijeti san i zaborav naših jada."

Silazili su jedan po jedan u potok za Legolasom. Frodo je na tren ostao stajati u vodi uz samu obalu puštajući da mu voda teče preko umornih stopala. Bila je hladna ali joj je dodir bio čist, a kad je zašao dublje i zagazio do koljena, oćutio je kako mu je voda sprala svu prljavštinu od puta, pa i sam umor s udova.

Kad je sva družina prešla na drugu stranu, posjedali su, otpočinuli i čalabrcnuli, a Legolas im je pridao priče o Lothlórienu koje su vilenjaci iz Mrkodola još čuvali u svojim srcima, priče o suncu i zvijezdama na livadama uz Veliku rijeku prije no što je svijet posivio.

Naposljetku je zavladala šutnja, pa su slušali glazbu slapa kako slatko odjekuje u sjenama. Frodu se malone pričinilo da čuje nečiji glas kako pjeva usred huke vodopada.

"Čujete li Nimrodelin glas?" upita ih Legolas. "Otpjevat ću vam pjesmu o djevi Nimrodel koja se zvala jednako kao i potok na kojem je nekad davno živjela. To je krasna pjesma na našem šumskom jeziku; ali evo kako glasi na vestronskom govoru, onako kako je neki u Rivendellu i dan-danas pjevaju."

I on zapjeva tihim, jedva čujnim glasom sred šuma krošnji iznad njihovih glava:

Bje vilin-djeva u davno doba
Ko zvijezda što blješti danju,
Njen bijeli plašt bje zlatnog ruba
I cipele od srebra za nju.

Zvijezda što sjaji joj nasred čela
I svjetlost u njenoj kosi
Bje ko Sunca znaka kad bi pala
Na Lórien u rosi.

Bje duge kose i bijele puti
Bje lijepa i nesputana,
Koraka kao da smjer vjetra sluti
Ko lišće linden-grana.

Ondje gdje slapovi nimrodelski
Bistru studen-vodu rone,
U jezeru njen pjev vilinski
Ko srebra jeka tone.

A gdje sad luta, tko će to reći?
Pod suncem ili kroz mrak?
Kad Nimrodel je prestao teći
I svaki mu nestao trag.

U luci sivoj na nju je čekala
Vilin-lađa dan za danom,
Dok čuvala brod je uvala
Od mora uzburkanog.

Al vjetar noćnik masku zbaci
I digne se s urlikom zime,
I vilin-brod sa sidrišta baci
Na pučinu strujom plime.

I kopna ne bi već s prve zore,
Sive su gore zamakle sjeni
Valova teških što diže more
Pod krestama u pjeni.

Gledo je Amroth žal što se krije
Iza vala što sve veći se diže,
I proklinjo nevjernu lađu što nije
Nimrodelu sve bliže.

Taj vilin-kralj imena znana
Bje vladar svim i svemu
Kad zlatna se razlista grana
U bajnom Lothlórienu.

Svi ga vidješe s krme u skoku
Poput strijele što traži metu
Kako zaranja u vodu duboku

Ko galeb u niskom letu.

More je s vjetrom kose mu plelo
I pjena se oko njega sjala
Kad spaze ga gdje snažno i smjelo
Ko labud jaše vrh vala.

Al sa Zapada ne bje nam stigo glas,
A niti na Ovijem obalama,
Vijest kakvu je čuo itko od nas
Da Amroth je sa nama.

Tu Legolas zapne i umukne.

"Ne mogu više pjevati", reče. "Ovo je tek jedan dio pjesme jer sam mnogo toga zaboravio. To je duga i tužna pjesma zato što kazuje kako su jadi snašli Lothlórien, Lórien od cvâsti, kad su patuljci probudili zlo u gorju."

"Ali patuljci nisu stvorili to zlo" reče Gimli.

"Ja nisam to ni rekao", tužno otpovrne Legolas. "Tada su mnogi vilenjaci iz Nimrodelina roda napustili svoja staništa i otišli, a ona je zalutala daleko na jugu, na prijevojima Bijeloga gorja, pa nije stigla na lađu na kojoj ju je čekao njezin dragi, Amroth. Ali u proljeće, kad vjetar puše kroz mlade krošnje, još se može čuti njezin glas pokraj slapova koji nose njezino ime. A kad vjetar zapuše s juga, dopre Amrothov glas s mora; jer Nimrodel uvire u Srebrotok koji vilenjaci zovu Celebrant, a Celebrant uvire u Anduin Veliki, a Anduin utječe u Belfalaski zaljev odakle su otplovili vilenjaci iz Lóriena. Ali ni Nimrodel ni Amroth nisu se nikad više vratili. Priča se da je ona sagradila kuću u granju stabla koje je raslo blizu slapa; jer takav je bio običaj vilenjaka iz Lóriena, da obitavaju na drveću, a možda je i dan-danas tako. Stoga su ih zvali Galadhrimi, narod s drveća. Duboko u njihovoj šumi drveće je vrlo veliko. Šumski narod nije kopao duboko u zemlji kao patuljci niti je gradio utvrde od kamena prije nego što je došla Sjena."

"Pa čak i u današnje doba moglo bi se reći da je sigurnije obitavati na drveću nego sjediti na zemlji" pripomene Gimli, pa baci pogled preko potoka na puteljak koji vodi natrag do Dimrillskog dola, a onda gore, na krov od tamnoga granja.

"Tvoje riječi, Gimli, sadrže dobar savjet" reče Aragorn. "Ne možemo ovdje sagraditi kuću, ali ćemo učiniti kao Galadhrimi i potražiti utočište na vrhu drveća, ako uzmognemo. Sjedimo ovdje kraj puta već dulje nego što je pametno."

Družina se udaljila od staze i zašla dublje u šumsku sjenu, na zapad, uz gorski potok, dalje od Srebrotoka. Nedaleko od Nimrodelskih slapova naišli su na skupinu stabala, od kojih neka bijahu nadvijena nad potok. Njihova velika siva debla bijahu vrlo snažna, ali visinu im je bilo teško odrediti.

"Ja ću se popeti na stablo" reče Legolas. "Ja dobro poznajem drveće, od korijena do grana, iako je ovo drveće meni nepoznate vrste, samo mu iz pjesama znam ime.

Mellyrn se zove i žuto cvate, ali se nikad nisam ni na jedno ovakvo drvo popeo. Sad ću vidjeti kakvo je, i kako raste.

"Kakvo bilo da bilo", reče Pippin "bit će da je doista čudesno drveće ako na njemu može noću otpočivati netko tko nije ptica. Ali ja ne mogu spavati na grani!"

"Onda si iskopajte rupu u zemlji", reče mu Legolas "ako to više odgovara vašem soju. Ali morate kopati brzo i duboko ako se želite sakriti od orka."

Lako poskočivši sa tla, uhvati se za granu što je rasla na deblu visoko iznad njegove glave. Ali još dok se časkom njihao na grani, iz sjene na stablu iznad njega iznenada progovori nečiji glas:

"Daro!" reče zapovjedničkim tonom, a Legolas iznenađeno i uplašeno skoči ponovo na zemlju, pa se skutri uz deblo.

"Budite na miru!" šapne ostalima. "Nemojte se micati ni govoriti!"

Iznad njihovih glava razlegne se tih smijeh, a onda jedan drugi zvonki glas prozbori na vilenjačkom jeziku. Frodo nije mogao mnogo razumjeti od onoga što je rečeno, jer se govor kojim je govorio šumski narod istočno od gorja umnogome razlikovao od njihova govora na zapadu. Legolas uzgleda i odgovori na istom jeziku.

"Tko je to, i što kaže?" upita ga Merry.

"To su vilenjaci", odgovori Sam. "Zar im ne čujete glasove?"

"Da, to su vilenjaci", potvrdi Legolas "a kažu da tako glasno dišete da bi vas mogli ustrijeliti u mraku. "Sam brže-bolje pokrije usta rukom. "Ali kažu i da se ne morate ništa bojati. Dugo nas već slušaju. Čuli su moj glas s one strane Nimrodela i odmah su znali da sam ja od njihova sjevernog roda pa nas nisu spriječili da pregazimo potok; a poslije su slušali moju pjesmu. Pozvali su me da se s Frodom popnem na drvo, jer čini se da su načuli nešto o njemu i našem putovanju. Ostale mole neka se dotle strpe, i neka stražare pod drvetom dok oni ne odluče što im je činiti."

Iz sjene su vilenjaci spustili ljestve načinjene od užeta, srebrnkastosive i svjetlucave u mraku, a premda su izgledale slabe, pokazale su se dostatno čvrste da podnesu mnogo ljudi. Legolas se hitro uspne uz njih, a Frodo polako za njim; posljednji je bio Sam koji se trudio da ne diše glasno. Grane drveta mallorn rasle su gotovo okomito iz debla, a onda se savijale naviše; ali pri vrhu deblo se račvalo u krunu od više grana, među kojima bijaše sagrađena drvena platforma, ili *flet,* kako su takve stvari nazivali u to doba, a vilenjaci su ih zvali *talan.* Na nj se stizalo kroz okrugli otvor u sredini kroz koji su i ljestve bile provučene.

Kad se Frodo napokon popeo na flet, zatekao je Legolasa kako sjedi sa trojicom vilenjaka. Bili su odjeveni u zagasitosivo i nisu se mogli vidjeti među okolnim granama, osim kad bi se iznenada pomaknuli. Poustajali su, a jedan je od njih otkrio malu svjetiljku koja je isijavala tanku srebrnu zraku. Podigao ju je uvis gledajući u lice Froda i Sama. Tad je opet zaklonio svjetlo i prozborio riječi dobrodošlice na vilenjačkom jeziku. Frodo mu odzdravi zamuckujući.

"Dobro došli!" reče zatim polagano vilenjak na Zajedničkom jeziku. "Mi malokad govorimo kojim drugim jezikom osim našim, jer prebivamo u srcu ove šume i nerado imamo posla s drugim narodima. Odsječeni smo čak i od svoga roda na sjeveru. Ipak,

neki od nas još odlaze u svijet da prikupe novosti i promotre kretanje neprijatelja, i oni govore jezike drugih zemalja. Ja sam jedan od njih. Zovem se Haldir. Moja braća Rúmil i Orophin ne govore dobro vaš jezik. Ali mi smo već čuli da vi dolazite jer su Elrondovi glasnici prošli kroz Lórien na povratku kući preko Dimrillskih stuba. Godinama nismo ništa čuli o... hobitima, ili polutanima, i nismo znali da ih još ima u Međuzemlju. Ne izgledate baš opaki, a kako dolazite s vilenjakom našeg roda, voljni smo sprijateljiti se s vama, kao što nas je Elrond zamolio; iako nije naš običaj da vodimo strance kroz našu zemlju. Ali noćas morate ostati ovdje. Koliko vas ima?"

"Osmorica", odgovori Legolas. "Ja, četvorica hobita, i dva čovjeka, od kojih je jedan, Aragorn, prijatelj vilenjaka sa Zapadnih strana."

"U Lórienu je dobro poznato ime Aragorna, sina Arathornova", reče Haldir. "Osim toga, on uživa naklonost naše Gospodarice. Onda je sve u redu. Ali nabrojili ste samo sedmoricu?"

"Osmi je patuljak", otpovrne Legolas.

"Patuljak!" uzvikne Haldir. "To nije dobro. Mi nismo ovdje imali posla s patuljcima još od Crnih dana. Ne puštamo ih u našu zemlju. Njemu ne mogu dopustiti da prođe."

"Ali on je s Pustogore, pripadnik Dainova pouzdanog naroda i prijatelj Elrondov", napomene Frodo. "Sam ga je Elrond izabrao da putuje s nama, i dosad se pokazao hrabar i vjeran."

Vilenjaci tiho porazgovaraju među sobom i saslušaju Legolasa na svom jeziku.

"Dobro", napokon će Haldir. "Učinit ćemo tako, premda nerado. Pustit ćemo ga da prođe ako Aragorn i Legolas budu pazili na njega i odgovarali za njega, ali kroz Lothlórien mora proći vezanih očiju. Ipak, ne smijemo dalje ovdje raspravljati. Vaši ne smiju ostati na zemlji. Mi pazimo na rijeke otkako smo primijetili velik čopor orka kako ide na sjever prema Moriji, uza same planine, prije više dana. Na okrajcima šuma zavijaju vukovi. Ako ste doista došli iz Morije, opasnost ne može biti daleko za vama. Sutra rano izjutra morate već dalje.

Sva četvorica hobita mogu se popeti ovamo gore i prenoćiti s nama – njih se ne bojimo! Na susjednom stablu ima još jedan talan. Na njega će se morati skloniti ostali. Vi ćete nam, Legolase, odgovarati za njih. Pozovite nas ako nešto ne bude u redu! I pripazite dobro na tog patuljka!"

Legolas je odmah sišao niz ljestve da prenese Haldirovu poruku pa su se uskoro Merry i Pippin uspentrali na visoki flet. Stigli su gore zadihani i prilično uplašeni.

"Eto, tako!" reče Merry predišući. "Dovukli smo i vaše i naše gunjeve. Svu ostalu prtljagu Strider je sakrio u dubok nanos lišća."

"Niste uopće trebali nositi te stvari", reče Haldir. "Zimi je doduše hladno na vrhu drveća, iako večeras puše južnjak, ali mi vam ovdje možemo ponuditi hranu i piće koji će vam pomoći da ne osjećate noćnu studen, a imamo i krzna i plašteva napretek."

Hobiti su objeručke prihvatili tu drugu (i mnogo bolju) večeru. Zatim su se dobro umotali, ne samo u vilenjačke krznene plašteve nego i u svoje gunjeve, pa su pokušali zaspati. Ali, koliko god bili umorni, samo je Sam lako zaspao. Hobiti ne vole visine i ne

spavaju na katu čak ni kad borave u katnici. Flet im nije bio ni najmanje po volji kao spavaća soba. Nije imao zidova, pa čak ni ograde; samo je na jednoj strani bio tanak pleten zaslon koji se mogao pomicati i namještati na razna mjesta, ovisno o vjetru.

Pippin je još neko vrijeme prije spavanja pričao.

"Ako stvarno zaspim u ovom potkrovlju, nadam se da se neću skotrljati na zemlju", reče.

"A ja kad jednoč zaspim", reče Sam, "ja ću i dalje spavat, pa makar se i skotrljo na zemlju. A što manje priče, to ću prije ubit oko, ako razumijete šta oću da kažem."

Frodo je neko vrijeme ležao budan i gledao u zvijezde što su svjetlucale kroz blijedi krov od treperave krošnje. Sam je zahrkao uza nj još mnogo prije nego što je Frodo sklopio oči. Nazirao je prilike dvojice vilenjaka kako nepomično sjede, obujmivši rukama koljena, i šaptom razgovaraju. Treći je od njih sišao da preuzme stražu na jednoj od nižih grana. Na kraju je, uljuljkan vjetrom u granju iznad sebe, i slatkim romorom Nimrodelskih slapova ispod sebe, Frodo usnuo dok mu je u glavi još odzvanjala Legolasova pjesma.

Probudio se kasno u noći. Ostali su hobiti spavali, Vilenjaka više nije bilo. Mjesečev srp mutno je sjao među lišćem. Vjetar se bio stišao. Poizdaljeg začuje grub smijeh i bat mnogobrojnih koraka po tlu ispod sebe. Odjekne zveckanje kovine, Zvuci pomalo utihnu i izgube se nekud na jugu, u šumi.

U otvoru na fletu pojavi se iznenada nečija glava. Frodo se uplašeno pridigne na ležaju i opazi da je to neki vilenjak sa sivom kukuljicom. On baci pogled na hobite.

"Što je?" upita ga Frodo.

"Yrch!" odgovori vilenjak šištavim šaptom i uzvuče gore na flet smotane ljestve od užeta.

"Orci!" reče Frodo. "Što rade?"

Ali vilenjak je već bio nestao. Nije više bilo nikakvih šumova. Čak je i lišće bilo umuknulo, pa i sami su slapovi nekako utihnuli. Frodo je sjedio drhtureći u svojim gunjevima. Bio je zahvalan što nisu zatečeni na tlu, ali je slutio da ih drveće ne štiti mnogo osim što ih skriva. Pričalo se da orci imaju dobar njuh, kao lovački psi, ali da se znaju i verati na drveće. Isuče Žalac – sijevnuo je i zablistao kao modar plamen, a onda je polako izblijedio i potamnio. Premda mu mač nije više sjao, Frodo nije izgubio osjećaj neposredne opasnosti, dapače, taj se osjećaj još i pojačao. Ustane, prikrade se otvoru i zagleda se dolje. Bio je gotovo uvjeren da čuje potajno kretanje daleko dolje pod stablom.

To nisu bili vilenjaci jer se pripadnici šumskog naroda posve nečujno kreću. Zatim je čuo slabašan zvuk kao da netko nešto njuši, i učini mu se da nešto grebe po kori debla. Zurio je dolje u mrak suzdržana daha.

Netko se polako penjao uz stablo i disao kao da tiho sikće kroz stisnute zube. Zatim Frodo opazi uz samo deblo dva blijeda oka. Zaustave se i netremice zagledaju gore. Odjednom se okrenu na drugu stranu, a sjenovita prilika sklizne niz deblo i iščezne.

Malo zatim Haldir se hitro popne kroz granje.

"Na ovom je drvetu maloprije bio netko koga nikad prije nisam vidio", reče. "To nije ork. Pobjegao je čim sam dotaknuo deblo. Učinilo mi se da je vrlo oprezan i da se

prilično spretno vere po drveću, inače bih još pomislio da je to bio koji od vas hobita. Nisam ga gađao strijelom jer nisam htio dići buku: ne smijemo riskirati da zametnemo okršaj. Upravo je prošla jaka jedinica orka. Pregazili su Nimrodel (proklete im bile one njihove smrdljive noge u čistoj vodi!) i produžili dalje starom cestom uz rijeku. Čini mi se da su nešto nanjušili jer su pretraživali neko vrijeme mjesto na kojem ste se vi bili zaustavili. Nas trojica nismo se mogli suprotstaviti stotini njih, pa smo otišli dalje naprijed i razgovarali izmijenjenim glasovima ne bismo li ih odmamili dalje u šumu. Orophin se brže-bolje vratio do naših staništa da upozori naš narod na opasnost. Ni jedan se od tih orka nikad neće vratiti iz Lóriena. Prije nego što padne iduća noć, mnogo će ih vilenjaka čekati skriveno na našoj sjevernoj granici. A vi morate krenuti na jug čim se razdani."

Na istoku je svanuo blijed dan. Kako je svjetlo jačalo, probijalo se kroz žuto lišće mallorna, pa se hobitima učinilo da sija rano sunce svježeg ljetnog jutra. Blijedoplavo nebo provirivalo je kroz zanjihano granje. Gledajući kroz jedan otvor na južnoj strani fleta, Frodo je vidio svu dolinu Srebrotoka kako leži poput mora od svijetlosmeđeg zlata i nježno se leluja na povjetarcu.

Bilo je još rano i hladno jutro kad je družina ponovo krenula na put predvođena Haldirom i njegovim bratom Rúmilom.

"Zbogom, čarobni Nimrodel!" uzvikne Legolas.

Frodo se obazre i spazi odbljesak bijele sjene među sivim deblima.

"Zbogom!" reče i on. Činilo mu se da nikad više neće slušati tako lijepo rominjanje vode što nebrojene akorde vječito pretapa u beskonačnu promjenljivu glazbu.

Vratili su se na stazu koja je još vodila uz zapadnu obalu Srebrotoka i išli njome neko vrijeme na jug. Zapazili su otiske stopala orka na zemlji. Ali uskoro je Haldir skrenuo u stranu, među drveće, i zastao u njihovoj sjeni na obali rijeke.

"Tamo je preko rijeke jedan od mojih", reče, "iako ga vi možda ne vidite."

Čim se oglasi poput tihog ćurlika ptice, iz guštika mlade branjevine izađe vilenjak u sivome, ali s kukuljicom zabačenom na pleća; kosa mu se ljeskala poput zlata na jutarnjem suncu. Haldir spretno hitne preko rijeke smotak siva užeta, a onaj ga vilenjak dohvati i zaveže kraj užeta za drvo blizu obale.

"Celebrant je ovdje, kao što vidite, već snažna rijeka", reče Haldir, "dubok je, brzo teče i vrlo je hladan. Ne stupamo nogom u njega ovako daleko na sjeveru osim ako baš ne moramo. Ali u ove dane pojačanog opreza ne gradimo mostove. Evo vidite kako prelazimo preko rijeke! Pođite za mnom!"

Čvrsto zavezavši svoj kraj užeta za jedno drvo, lakim korakom pretrči po užetu preko rijeke i vrati se, baš kao da hoda po putu.

"I ja mogu tako prijeći rijeku", reče Legolas, "ali ostali nisu tome vični. Neće je valjda morati preplivati?"

"Neće!" odgovori Haldir. "Imamo mi ovdje još dva užeta. Zavezat ćemo ih oba iznad ovoga, jedan u visini ramena a drugi na pola te visine, pa će svi uz malo više pažnje moći prijeći preko rijeke."

Kad je taj krhki most napravljen, družina je prešla preko njega, tko polako i oprezno a tko nešto brže. Od hobita se najbolje iskazao Pippin jer je bio siguran na nogama, pa je brzo prešao na drugu stranu držeći se samo jednom rukom za uže, a da nije

odvajao očiju od druge obale, niti pogledao dolje. Sam se gegao i grčevito držao rukama i gledao u blijedu uskovitlanu vodu pod sobom kao da prelazi preko ponora u gorju.

Kad se dohvatio druge obale, odahnuo je.

"“Čovjek se uči dok je živ!” ko što kaže moj ćaća. On je doduše mislio na vrtlarstvo kad je to reko, a ne na spavanje na motki ko tica nit na odanje poput pauka. Čak ni moj stric Andy nije nikad ovako nešto izveo!"

Kad se sva družina napokon okupila na istočnoj obali Srebrotoka, vilenjaci su odvezali i smotali dva užeta. Rúmil, koji je ostao na drugoj strani, povukao je posljednji smotak k sebi, prebacio ga preko ramena, mahnuo im rukom i vratio se do Nimrodel na stražu.

"E sad ste, prijatelji", reče Haldir, "stupili u Naith Lórienski, ili u Trokut, kako biste vi rekli, jer je to kraj koji leži kao vrh koplja zabijen između Srebrotoka i Anduina Velikog. Mi ne dopuštamo strancima da istražuju tajne Naitha. Malo je kome zapravo dopušteno da uopće stupi nogom na ovo tlo.

Ja ću ovdje kako smo se dogovorili, svezati oči patuljku Gimliju. Ostali će smjeti još neko vrijeme slobodno hodati sve dok se ne približimo našim staništima, dolje u Egladilu, u samom kutu između voda."

Ovo nikako nije bilo po volji Gimliju.

"Taj je vaš dogovor sklopljen bez mog pristanka", reče. "Ja neću hodati vezanih očiju, kao prosjak ili uznik. I ja nisam uhoda. Moj narod nije nikad šurovao ni s jednim slugom Neprijatelja. Niti smo ikad učinili išta nažao vilenjacima. Nimalo nije vjerojatnije da ću vas ja izdati nego Legolas ili bilo koji drugi moj suputnik."

"Ne sumnjam ja u vas", reče Haldir. "Ali takvi su vam naši zakoni. Ja nisam zakonodavac niti smijem prekršiti zakon. Učinio sam mnogo samim time što sam vam dopustio da pregazite Celebrant."

Ali Gimli bijaše tvrdokoran. Odlučno se raskrečio i položio ruku na držalo svoje sjekire.

"Ja želim ići i dalje slobodan", reče, "inače se vraćam u svoju zemlju gdje me svi znaju da sam od riječi, pa makar skapao sâm u divljini."

"Sad se više ne možete vratiti", strogo će Haldir. "Kad ste već došli ovako daleko, morate izaći pred našega Gospodara i Gospodaricu. Oni će prosuditi hoćemo li vas zadržati ili vas pustiti da odete kamo želite. Ne možete ponovo prelaziti preko rijeka, za nama su ostali tajni stražari koji vas neće pustiti da prođete. Ubit će vas prije nego što ih ugledate."

Gimli izvuče sjekiricu iza pojasa. Haldir i njegovi drugovi napnu lukove.

"K vragu i patuljci i njihove tvrde glave!" reče Legolas.

"Čekajte!" javi se Aragorn. "Ako ja treba da i dalje predvodim ovu družinu, mora biti onako kako ja kažem. Teško je patuljku biti tako izdvojen. Svima ćete nam vezati oči, pa čak i Legolasu! Tako će biti najbolje iako će nam putovanje zbog toga biti sporo i nezanimljivo."

Gimli se odjednom nasmije.

"Izgledat ćemo baš kao vesela skupina budala! Hoće li nas možda Haldir sve voditi na uzici, kao što pas vodi slijepe prosjake? Ali ja nemam ništa protiv, pod uvjetom da i Legolas bude slijep kao i ja!"

"Ja sam vilenjak i u rodu sam s ovdašnjim narodom", ljutne se sad i Legolas.

"Hajde da sad vičemo: "K vragu i vilenjaci i njihove tvrde glave!"" opet će Aragorn. "Ipak, sa svima će se u družini jednako postupati. Hajde, Haldire, vežite mi oči!"

"Ako nas ne budete dobro vodili, zatražit ću odštetu za svaki pad i nagnječeni prst na nozi!" reče Gimli dok su mu vezali oči.

"Nećete imati nikakvih potraživanja", ustvrdi Haldir. "Dobro ću vas voditi, a staze su ravne i prave."

"Kakvi su ovo ludi dani!" usklikne Legolas. "Ovdje smo na okupu sve sami neprijatelji jedinog pravog Neprijatelja, a ja ipak moram hodati kao slijepac, iako sunce veselo sija u šumi kroz zlatne krošnje!"

"Ovo zaista može izgledati ludo", potvrdi Haldir. "Zapravo se ni u čemu toliko ne ogleda moć Gospodara tame koliko u otuđenosti koja dijeli sve one koji mu se još odupiru. Pa ipak, mi toliko malo povjerenja i pouzdanja nalazimo u svijetu izvan granica Lothlóriena, osim možda u Rivendellu, da se ne usuđujemo pretjeranim povjerenjem ugroziti svoju zemlju. Sad živimo na otoku usred mnogih pogibli, i ruke su nam češće na tetivi luka nego na harfi. Rijeke su nas dugo branile, ali više nam nisu pouzdana zaštita jer se Sjena prikrala na sjever posvuda oko nas. Neki govore o odlasku, ali se čini da je već kasno za odlazak. Gorje na zapadu postaje sve opakije; na istoku su krajevi opustošeni i puni Sauronovih pristaša, a već se priča da ne možemo više sigurno proći ni na jug kroz Rohan i da ušće Velike rijeke nadzire Neprijatelj. A sve da se i možemo dohvatiti morske obale, ne bismo više ondje našli utočišta. Kažu da još postoje luke vilenjaka visoka roda, ali su one daleko na sjeveru i zapadu, s onu stranu zemlje polutana. Možda naš Gospodar i Gospodarica znaju gdje je to, ali ja ne znam."

"Mogli biste bar naslutiti sad kad ste nas vidjeli", reče Merry. "Ima vilenjačkih luka zapadno od moje zemlje, Shirea, u kojoj hobiti obitavaju."

"Sretni su hobiti što prebivaju tako blizu moru!" pripomene Haldir "Nitko od mog naroda nije već dugo vidio more, ali ga se još sjećamo u pjesmi. Pričajte mi o tim lukama dok hodamo."

"Ne mogu jer ih ja nikad nisam vidio", reče Merry. "Nikad prije nisam bio izvan svoga zavičaja. A da sam znao kakav je svijet vani, mislim da ne bih imao volje ni da ga napustim."

"Čak ni radi toga da vidite ubavi Lothlórien?" priupita ga Haldir. "Svijet je doista pun pogibli i u njemu ima mnogo mračnih mjesta, ali ima i mnogo toga lijepog, i premda je ljubav u svim zemljama sada izmiješana s jadima, možda je zato još veća. Ima ih među nama koji pjevaju da će se Sjena povući i da će opet zavladati mir. Pa ipak, ja ne vjerujem da će svijet oko nas ikad više biti kakav je nekoć bio, ili da će sunčano svjetlo biti kao nekad. Bojim se da će za vilenjake to u najboljem slučaju biti tek primirje, za kojeg će moći neometano proći do mora da zauvijek napuste Međuzemlje. Žao mi je za Lothlórienom koji volim! Jadan bi bio život u zemlji u kojoj ne raste *mallorn*. A da ima *mallorna* onkraj Velikog mora, nitko nam o tome nije nikad ništa rekao."

Dok su oni tako razgovarali, družina je polako išla u povorci po jedan stazama kroz šumu predvođena Haldirom, dok je drugi vilenjak bio na začelju. Osjećali su da im je tlo pod nogama glatko i meko pa su nakon nekog vremena slobodnije hodali, bez straha da će se ozlijediti ili pasti. Kako nije ništa vidio, Frodo je ustanovio da mu je izoštreniji sluh i ostala osjetila. Ćutio je miris drveća i izgažene trave. Razabirao je različite akorde u šumoru lišća iznad glave, u žuborenju rijeke zdesna i u tankim jasnim glasovima ptica na nebu. Osjećao je sunce na licu i šakama kad su prelazili preko proplanaka.

Čim je bio stupio nogom na drugu obalu Srebrotoka, obuzelo ga je čudno osjećanje koje se produbljivalo što je išao dalje u Naith: činilo mu se kao da je prešao preko mosta vremena i dospio u neki
zakutak starog doba, pa da hoda po svijetu kojeg više nema. U Rivendellu je živjelo sjećanje na drevne stvari, a u Lórienu su drevne stvari još živjele u svijetu zbilje. Tu se zlo nekad vidjelo i čulo, znalo se za jade; vilenjaci su se bojali vanjskog svijeta i nisu mu vjerovali: vuci su zavijali na okrajcima šuma: ali na zemlji lórienskoj nije ležala nikakva sjena.

Družina je hodala cijelog tog dana sve dok nisu osjetili kako pada prohladna večer i začuli rani noćni vjetar kako šapuće medu mnogobrojnim lišćem u krošnjama. Tad su otpočinuli i zaspali bez straha na zemlji jer im njihovi vodiči nisu htjeli odvezati oči, a nisu se mogli penjati na drveće vezanih očiju. Ujutro su produžili dalje, bez žurbe. O podne su se zaustavili, a Frodo je osjetio da su izašli na jarko sunce. Iznenada je posvuda oko sebe začuo mnoge glasove.

Nečujno im se bila približila vilenjačka postrojba što je hitala put sjevernih granica da ih brani od napada iz Morije; i donijela je novosti od kojih im je neke Haldir prenio. Orci pljačkaši dočekani su u zasjedi i gotovo svi pobijeni; preostali su pobjegli na zapad put gorja, ali ih potjera i dalje prati. Viđeno je i neko čudno stvorenje kako bježi povijenih leđa sa šakama pri tlu, kao kakva zvjerka, a opet nije zvjerka. Umaknulo je potjeri, a nisu ga ustrijelili zato što nisu bili načisto je li dobro ili zlo, pa je nestalo nekud na jug, niz Srebrotok.

"Primio sam i poruku od Gospodara i Gospodarice Galadhrima. Svi možete dalje slobodno hodati, čak i patuljak Gimli. Čini se da Gospodarica zna tko je i što svaki pojedini član vaše družine. Mora da su stigle nove poruke iz Rivendella."

Najprije je Gimliju skinuo povez s očiju.

"Oprostite!" reče mu i nakloni se do zemlje. "Gledajte odsad na nas prijateljskim očima! Gledajte i budite sretni jer ste prvi patuljak od Durinovih dana koji gleda drveće u Naithu Lórienskom!"

Kad su i njemu odvezali oči, Frodo je uzgledao i ostao bez daha. Stajali su na čistini. Slijeva se nalazio brežuljak obrastao travom zelenom kao u proljeće u staro doba. Na njemu su, poput dvostruke krune, rasla dva kruga stabala: drveće je u vanjskom krugu imalo snježnobijelu koru i bilo bez lišća ali vrlo lijepo u svojoj skladnoj golotinji; unutarnji red tvorili su sami vrlo visoki *mallorni*, svejednako okićeni blijedim zlatom. Visoko među granjem ponajvišeg stabla što je stajalo u samoj sredini blistao je bijeli flet. Pod samim drvećem pa i na zelenim obroncima brežuljaka, trava bijaše posuta sitnim

zlaćanim cvijećem u obliku zvijezda. Među njim je, njišući se na tankim stabljikama, raslo i neko drugo cvijeće, bijelo i posve blijede zelene boje, treperići poput izmaglice sred intenzivne boje trave. Nad svim tim nebo bijaše modro, a popodnevno sunce obasjavalo je brežuljak i bacalo duge zelene sjene pod drveće.

"Gledajte! Stigli ste do Cerin Amrotha", reče Haldir. "Ovo je samo srce staroga kraljevstva koje je ovdje postojalo prije mnogo vremena, a tu je i brežuljak Amrothov na kojem je u sretnijim vremenima podignuta njegova visoka kuća. Ovdje vječito cvjeta zimsko cvijeće u travi koja ne vene: žuti *elanor* i blijedi *niphredil*. Ovdje ćemo se još zadržati neko vrijeme tako da u grad Galadhrim stignemo u suton."

Ostali su se izvalili na mirisavu travu, ali je Frodo još neko vrijeme stajao obuzet divljenjem. Činilo mu se da je izašao kroz neki visoki prozor koji gleda na iščeznuli svijet, obasjan svjetlom za koje njegov jezik nema prave riječi. Sve što je vidio bijaše skladnih oblika, ali se činilo da su oblici u isti mah jasno izrezani, kao da su zamišljeni i naslikani onog trena kad su mu odvezali oči, i prastari kao da odvajkada ovdje stoje. Vidio je samo boje koje poznaje, zlatnu, bijelu, plavu i zelenu, samo što su bile svježe i intenzivne, baš kao da ih je u tom času prvi put opazio i nadjenuo im nova i čudesna imena. Zimi ne bi ovdje nijedno srce moglo tužiti za ljetom ili proljećem. Na svemu što je raslo na toj zemlji nije se mogla zapaziti nikakva mana ni bolest ni grdoba. Na zemlji lórienskoj nije bilo nijedne mrlje.

Okrene se i opazi da Sam stoji pokraj njega i gleda oko sebe sa zbunjenim izrazom na licu, trljajući oči kao da nije siguran da ne sanja.

"Sunce sija i vedar je dan, o tom nema zbora", reče. "Ja sam mislio da je vilenjacima stalo samo do mjeseca i zvijezda, ali ovo je vilenjačkije od svega što sam ikad čuo. Imam osjećaj ko da sam *unutar* pjesme, ako razumijete šta hoću da kažem."

Haldir ih pogleda. Činilo se da je on potpuno shvatio i misli i riječi. Osmjehne se.

"To vi sad osjećate moć Gospodarice Galadhrima", reče. "Biste li se htjeli popeti sa mnom na Cerin Amroth?"

Njih dvojica pođu za njim kad se on lakim korakom počne uspinjati uz travnati obronak. Iako je Frodo hodao i predisao, i isti mu onaj svježi povjetarac hladio lice koji je oko njega pomicao živo lišće i cvijeće, osjećao je da se nalazi u bezvremenoj zemlji koja niti vene niti se mijenja niti pada u zaborav. Pa i kad ode i iznova se vrati u vanjski svijet, i dalje će Frodo, putnik namjernik iz Shirea, hodati ovuda, po ovoj travi, među *elanorom* i *niphredilom* u ubavom Lothlórienu.

Uđu u krug bijelog drveća. Uto južnjak zapuše na Cerin Amrothu i uzdahne među njegovim granama. Frodo zastane, jer je iz daljine začuo velike valove na odavno spranim žalovima, i morske ptice kako kriče, iako im je vrsta izumrla.

Haldir je isprednjačio i upravo se penjao na visoki flet. Dok se Frodo spremao poći za njim, položi ruku na stablo pokraj ljestava: nikad do tada nije tako iznenada i tako jasno oćutio dodir i tkivo kore drveta i njegov unutarnji život. Bijaše ushićen drvom i dodirom drva, ali ne kao šumar ili tesar; bijaše ushićen samim živim stablom.

Kad je najposlije stupio na visoku platformu, Haldir ga uhvati za ruku i okrene na jug.

"Pogledajte najprije na ovu stranu!" reče mu.

Frodo pogleda i vidje, još prilično udaljen, brijeg sa mnogo velikih stabala, ili grad zelenih tornjeva – nije bio načisto što je od toga dvoga. Učini mu se da odande dopiru moć i svjetlo što sav taj kraj drže u vlasti. Iznenada poželi da poleti kao ptica i otpočine u tom zelenom gradu. Pogledavši na istok, spazi svu zemlju lóriensku kako se spušta prema blijedom sjaju Anduina, Velike rijeke. Ali čim baci pogled preko rijeke, nestane sveg onog svjetla i opet se vrati u svijet koji poznaje. Kraj je s onu stranu rijeke izgledao ravan i pust, bezobličan i mutan, samo što se u daljini opet dizao neki bedem, taman i sumoran. Sunce što je obasjavalo Lothlórien nije bilo kadro rasvijetliti sjenu tog dalekog visa.

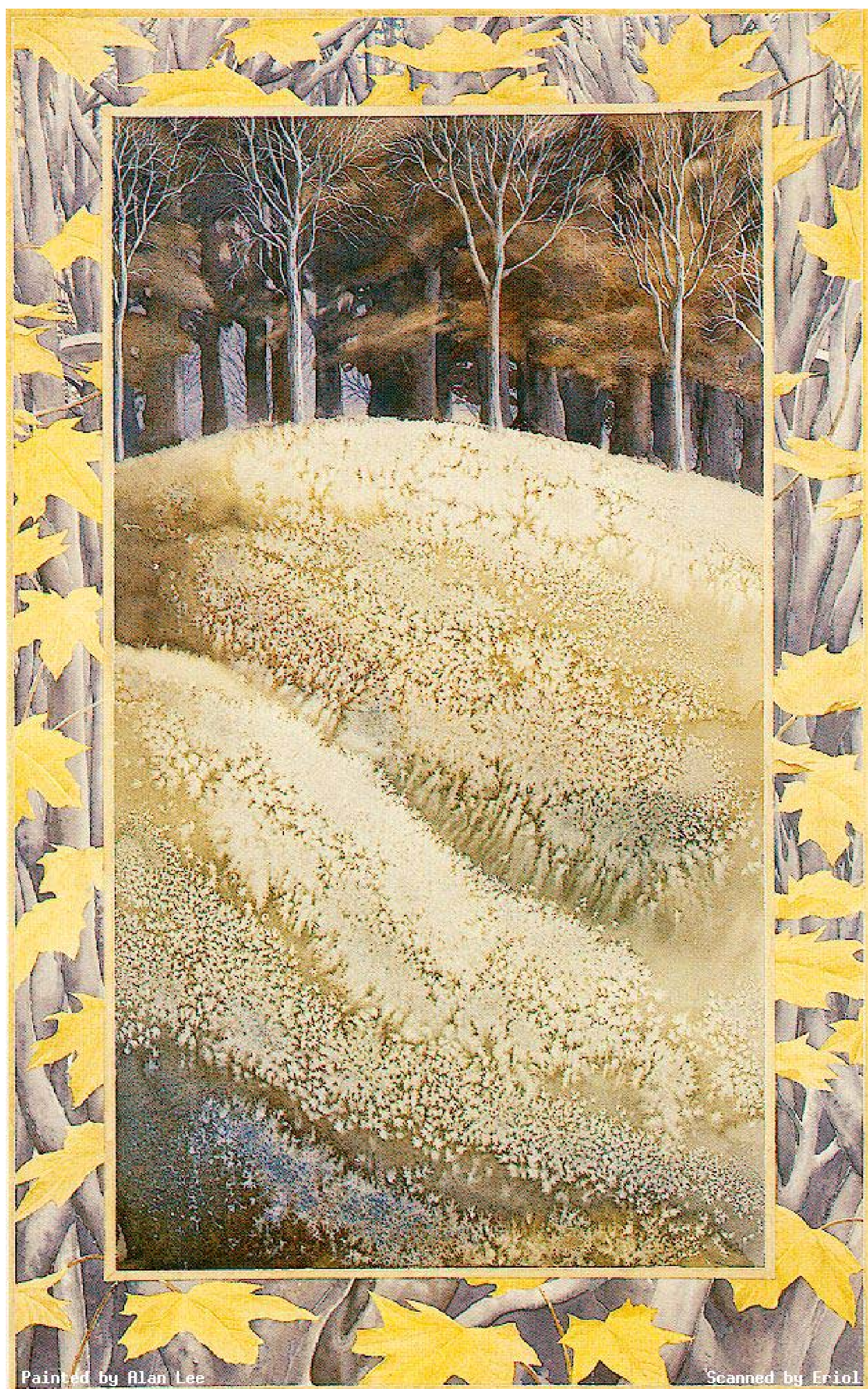
"Ono je ondje tvrđava Južnog Mrkodola", reče Haldir. "Okružena je šumom tamnih jela, u kojoj se stabla bore jedno protiv drugog, a grane im trunu i venu. U sredini na kamenitoj uzvisini stoji Dol Guldur u kojem je odavno stolovao skriveni Neprijatelj. Bojimo se da je utvrda ponovo napučena, sedam puta moćnija nego što je bila. Odnedavno je Dol Guldur često obavijen crnim oblakom. S ove visine možete vidjeti dvije sile suprotstavljene jedna drugoj, koje se vječito bore u mislima, ali premda svjetlo prodire do samog srca tame, njena tajna nije otkrivena. Još nije."

Okrenuvši se, hitro siđe niz ljestve, a oni pođu za njim.

Frodo zatekne Aragorna na podnožju brežuljka kako stoji nepomično i nijemo poput drveta, ali u ruci drži mali zlatni cvijet *elanora* a oči mu se krijese. Bio je utonuo u neku lijepu uspomenu. Kad ga Frodo pogleda, shvati da Aragorn promatra svijet kakav je negda bio na ovome mjestu. Jer na Aragornovu licu nije bilo ni traga od sumornih godina, reklo bi se da je u bijelome, mlad knez, visok i lijep; i da govori nešto na vilenjačkom jeziku nekome koga Frodo ne vidi.

"Arwen vanimelda, namarie!" reče i duboko uzdahne a onda se prene iz svojih misli, pogleda Froda i nasmiješi se. "Ovo je samo srce Vilenije", reče, "i ovdje će moje srce zauvijek prebivati dok ne bude svjetla onkraj mračnih putova kojima nam je još ići, vama i meni. Hodite sa mnom!"

Pa uhvativši Froda za ruku, siđe s brežuljka Cerin Amrotha, na koji se nikad više živ nije vratio.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

VII poglavlje

GALADRIELINO ZRCALO

Sunce je tonulo za gorje i sjene su rasle u šumi kad su krenuli dalje. Staza ih je vodila u šikare u kojima se mračak već hvatao. Dok su oni hodali, noć se spustila među drveće pa su vilenjaci otkrili svoje srebrne svjetiljke.

Iznenada su opet izbili na čistinu i obreli se pod blijedim večernjim nebom posutim nekolikim ranim zvijezdama. Pred njima se prostirao u veliku krugu širok prostor bez drveća koji se savijao u daljini na obje strane. Iza njega se dubok opkop gubio u nježnoj sjeni, ali je trava na njegovu rubu bila zelena kao da je još ozarena pri sjećanju na sunce što je zašlo. Na drugoj strani držao se vrlo visok zelen bedem što je opasivao zelen brijeg načičkan drvećem *mallorna* višim od svih onih koje su dotad vidjeli u tom kraju. Nemoguće je bilo procijeniti njihovu visinu, ali su stajali u suton kao živi tornjevi. Na njihovim razgranatim granama i usred vječito pokretnih krošanja blistala su nebrojena svjetla, zelena, zlatna i srebrna. Haldir se obrati družini i reče:

"Dobro došli u Caras Galadhon! Ovo je galadhrimski grad u kojem stoluju gospodar Celeborn i Galadriel, Gospodarica Lóriena. Ali ne možemo s ove strane u nj unići, jer vrata nisu okrenuta na sjever. Moramo zaobići grad da dođemo do južne strane, a to nije kratak put jer je grad velik."

Put popločen bijelim kamenjem vodio je uz vanjski rub opkopa. Njime su krenuli na zapad. Grad se slijeva neprestano uspinjao poput zelena oblaka, a kako se noć spuštala, palilo se sve više svjetala sve dok im se nije učinilo da je cijeli grad u plamenu zvijezda. Napokon su stigli do bijelog mosta, a kad su prešli preko njega, našli su se pred velikim gradskim vratima okrenutim na jugozapad, i ugrađenim među krajeve zidina što su se tu spajale. Vrata bijahu visoka i čvrsta i okićena mnogobrojnim svjetiljkama.

Haldir pokuca i nešto prozbori a vrata se bešumno otvore, iako Frodo nije nigdje vidio stražare. Putnici uđu unutra a vrata se za njima zatvore. Obreli su se u uskom prolazu između krajeva zidina i, brzo prošavši kroz njega, stupili u Grad drveća. Nigdje nikog nisu vidjeli niti su čuli ičije korake na stazama, ali su oko njih i iznad njih odjekivali mnogi glasovi. Izdaleka s brijega dopirala je pjesma padajući iz visine kao nježna kišica po krošnjama.

Prošli su mnogim stazama i popeli se uz mnoge stube dok nisu došli do gornjih dijelova grada i ugledali pred sobom, usred široke tratine, blistav vodoskok. Vodoskok bijaše osvijetljen srebrnim svjetiljkama što su se njihale na granama obližnjeg drveća, a voda je padala u srebrni bazen iz kojeg je istjecao bijeli potočić. Na južnoj strani tratine stajalo je najveće od svih stabala; debelo, glatko deblo prelijevalo se poput sive svile i dizalo se uvis sve dok mu prve grane, visoko gore, nisu raskrilile snažne udove ispod sjenovitih oblaka od lišća. Pokraj njega su stajale široke bijele ljestve, a na njihovu podnožju sjedila su tri vilenjaka. Kad su im se putnici približili, skočili su na noge, pa

Frodo opazi da su visoki, u sivim žičanim košuljama, a da su im preko ramena prebačeni dugi bijeli plaštevi.

"Ovdje stoluju Celeborn i Galadriel", reče Haldir. "Oni žele da se popnete gore i porazgovarate s njima."

Tada jedan od vilenjačkih stražara odsvira čistu notu na svome malom rogu, a netko mu visoko gore tri puta uzvrati na isti način.

"Idem ja prvi", reče Haldir. "Neka Frodo pođe za mnom, a za njim Legolas. Ostali mogu ići kojim god redom žele. Za one koji nisu navikli na ovakvo stubište, ovo je dug uspon, ali putem možete i otpočinuti."

Dok se polako penjao, Frodo je prošao pokraj mnogih fletova: jedni su bili na jednoj strani, drugi na drugoj, a treći su bili smješteni oko debla tako da su ljestve prolazile kroz njih. Na velikoj visini iznad zemlje došao je do široka *talana* nalik na palubu golema broda. Na njemu bijaše sagrađena kuća, toliko velika da bi ljudima na tlu mogla poslužiti kao ladanjski dvorac. On uđe u nju za Haldirom i nađe se u odaji ovalnog oblika, usred koje je stajalo deblo velikog *mallorna* što se sužavalo prema vrhu, ali se još doimalo kao pozamašan potporanj.

Odaja bijaše ispunjena blagim svjetlom; zidovi joj bili zeleni i srebrni a svod zlatan. U njoj je sjedilo mnogo vilenjaka. Na dvije stolice uz deblo, ispod baldahina od živog granja, sjedili su jedno uz drugo Celeborn i Galadriel. Ustali su da pozdrave goste, na vilenjački način, čak i oni koji su smatrani moćnim kraljevima. Oboje su bili vrlo visoki, gospodarica nije bila nimalo niža od gospodara, ozbiljni i lijepi. Bili su oboje u bijelome, kosa Gospodarice bijaše zagasitozlatna, a kosa gospodara Celeborna srebrna, duga i sjajna, ali se ni na jednom od njih nije mogao zapaziti nikakav znak starosti, osim možda u dubini očiju, koje bijahu oštre kao koplja pri svjetlu zvijezda, a opet duboko umne, pravi zdenci dubokih sjećanja.

Haldir dovede Froda do njih i Gospodar poželi gostu dobrodošlicu na svom jeziku. Gospodarica Galadriel nije progovorila ni riječi, ali ga je dugo gledala u lice.

"Sjedite ovdje uza me, Frodo iz Shirea!" reče mu Celeborn. "Porazgovarat ćemo kad ostali stignu."

Svakog je od Frodovih suputnika udvorno pozdravljao po imenu kako su pristizali.

"Dobro došli, Aragorne, sine Arathornov!" reče. "Trideset je i osam godina prošlo u vanjskom svijetu kako ste bili u našoj zemlji; i te vas godine teško pritišću. Ali kraj je blizu, na dobro ili na zlo. Odložite ovdje svoje breme na neko vrijeme!"

"Dobro došli, sine Thranduilov! Prerijetko nam rod sa sjevera dolazi ovamo."

"Dobro došli, Gimli, sine Gloinov! Davno nismo vidjeli nikoga od Durinova naroda u Caras Galadhonu. Ali danas smo prekršili svoj stari zakon. Neka ovo bude znak da su bolji dani pred nama, iako je svijet mračan, i da će se obnoviti prijateljstvo među našim narodima!"

Gimli se duboko pokloni.

Kad su svi gosti posjedali ispred njegove stolice, Gospodar ih ponovo promotri.

"Ovdje ste osmorica", reče. "A devetorica vas je imalo krenuti na put, takvu sam bar poruku primio. Možda je bilo nekih izmjena u odluci Vijeća za koje nismo čuli? Elrond je daleko a između nas je sve gušći mrak, cijele ove godine sjene su bivale sve duže."

"Ne, nije bilo nikakvih izmjena", reče Gospodarica Galadriel prozborivši prvi put. Glas joj bijaše jasan i skladan, ali dublji nego što je obično u žena. "Gandalf Sivi krenuo je s ovom družinom, ali nije prešao granice naše zemlje. Recite nam gdje je sad on jer sam silno željela ponovo s njim porazgovarati. Ali ne mogu ga vidjeti izdaleka osim ako ne stupi na područje Lothlóriena: u nekakvoj je sivoj magli, pa su mi skriveni putovi njegovih nogu i misli."

"Na žalost!" reče Aragorn. "Gandalf Sivi pao je u sjenu. Ostao je u Moriji, nije se uspio spasiti."

Na te su riječi svi vilenjaci u dvorani glasno kriknuli od žalosti i zaprepaštenja.

"To je loša vijest", reče Celeborn, "najlošija vijest koja je ovamo stigla za ovih dugih godina punih bolnih događaja." Zatim se obrati Haldiru na vilenjačkom jeziku: "Zašto mi to nitko dosad nije javio?"

"Nismo govorili Haldiru o svojim pothvatima ni o svojim nakanama", reče Legolas. "Isprva smo bili preumorni i opasnost nam je još bila za petama, a poslije umalo da nismo zaboravili na svoje jade dok smo sretni kročili ubavim stazama Lóriena."

"Ali naša je bol velika a gubitak nenadoknadiv", pripomene Frodo. "Gandalf nam je bio vođa i proveo nas je kroz Moriju, i kad se već činilo da nam nema spasa, spasio nas je ali je sam pao."

"Ispričajte nam kako se to zbilo!" reče Celeborn.

Tada Aragorn ispripovjedi što se sve dogodilo na prijevoju na Caradhrasu, i sljedećih dana; pričao je o Balinu i njegovoj knjizi, i o okršaju u Mazarbulskoj odaji, i o vatri, i o uskom mostu, i o pojavi nemani.

"Učinilo mi se da je to neko zlo iz starog svijeta kakvo nikad prije nisam vidio", reče Aragorn. "Bilo je to u isti mah i sjena i plamen, nešto snažno i užasno."

"Bio je to Morgothov Balrog", reče Legolas, "najkobnije prokletstvo vilenjaka, osim Onoga koji sjedi u Crnoj kuli."

"Uistinu, ono što sam vidio na mostu progoni me u najmračnijim snovima, vidio sam Durinovo prokletstvo", reče Gimli tiho, sa strahom u očima.

"Na žalost!" uzdahne Celeborn. "Mi smo se već dugo bojali da podno Caradhrasa spava neka neman. Ali da sam znao da su patuljci opet probudili to zlo u Moriji, zabranio bih vam da prijeđete preko sjevernih granica, vi i svi ostali koji su išli s vama. Kad bi to bilo moguće, reklo bi se da je Gandalf na kraju pao iz mudrosti u ludost i da je nepotrebno upao u mrežu Morije."

"Uistinu bi bilo nepromišljeno takvo što kazati", ozbiljno će Galadriel. "Ništa od Gandalfovih pothvata u životu nije bilo nepotrebno. Oni koje je on vodio nisu znali što on misli, pa ne mogu točno reći kakve su mu bile namjere. Ali kako god bilo s vođom, njegovim se sljedbenicima nema što zamjeriti. Nemoj se sad kajati zbog dobrodošlice iskazane patuljku. Da je naš narod bio odavno prognan daleko iz Lothlóriena, tko bi uopće iz Galadhrima, uključiv i Celeborna Mudrog, mogao proći u blizini a da ne poželi

pogledati svoj stari zavičaj, pa makar taj zavičaj postao i zmajev brlog? Tamna je voda Kheled-zârama, i studeni su studenci Kibil-nâle, i prekrasne su bile dvorane sa mnogo stupova u Khazad-dûmu u staro doba, prije pada moćnih kraljeva pod nadgrobni kamen."

Pogledavši Gimlija koji je sjedio smrknut i nujan, ona se nasmiješi. A patuljak, čuvši imena izrečena na svom starom jeziku, uzgleda i pogled mu se ukrsti s njezinim, i učini mu se da je iznenada zavirio u srce neprijatelju i otkrio u njemu ljubav i razumijevanje. Čuđenje mu se ukaže na licu, a onda se zauzvrat i sam osmjehne.

Nespretno ustane, pokloni se kako se patuljci klanjaju i reče: "Ali još je ljepša živa zemlja lórienska, a Gospodarica Galadriel nadmašuje sve dragulje što leže pod zemljom!"

Nastane šutnja. Naposljetku Celeborn iznova prozbori:

"Nisam znao da vam se takvo zlo ispriječilo na putu. Molim Gimlija neka zaboravi moje grube riječi, izgovorio sam ih iz pomućena srca. Učinit ću sve što mogu da pomognem svakome od vas prema njegovoj želji i potrebi, ali posebice ovog pripadnika malog naroda što nosi najveće breme."

"Mi znamo za vašu zadaću", reče Galadriel gledajući Froda. "Ali nećemo sad ovdje o tome otvorenije govoriti. Pa ipak, možda će se još pokazati da niste uzalud došli u ovu zemlju potražiti pomoć, kao što je i Gandalf očito namjeravao. Jer Gospodara Galadhrima smatraju najmudrijim vilenjakom u Međuzemlju, a osim toga, daje darove vrednije nego što ih daju kraljevi. On je boravio na zapadu od pradavnih dana, a ja živim s njim bezbroj godina; jer ja sam prešla preko gorja prije pada Nargothronda i Gondolina, i zajedno smo se stoljećima ovoga svijeta borili protiv dugotrajnog poraza. Ja sam prva bila sazvala Bijelo vijeće. I da mi se nisu izjalovili planovi, na čelu vijeća stajao bi Gandalf Sivi, i možda bi se tada drukčije odvijali događaji. Ali još i sad ima nade. Ja vam neću ništa savjetovati da radite ovako ili onako. Jer ja vam ne mogu biti od koristi u samom djelovanju ili smišljanju planova, niti u biranju između ovog i onog poteza, nego samo u poznavanju onoga što je bilo i što jest, i djelomice onoga što će biti. Ali jedno ću vam reći: vaša je misija na oštrici noža. Zastranite li i najmanje, stvar će propasti, i svi će nastradati. Pa ipak, ima nade dok je god družina pouzdana."

Na te riječi ona ih sve obuhvati pogledom i u tišini promotri redom svakoga od njih. Ni jedan od njih osim Legolasa i Aragorna nije mogao dugo podnijeti njen pogled. Sam je učas pocrvenio i oborio glavu.

Naposljetku ih Gospodarica Galadriel oslobodi svoga pogleda i nasmiješi se.

"Ne dajte svojim srcima da klonu", reče im. "Noćas ćete bar spavati na miru."

Tada oni uzdahnu i iznenada se osjete umorni, kao da su dugo i potanko ispitivani, premda ih nitko ništa otvoreno nije pitao.

"Pođite sad na počinak!" reče im Celeborn. "Izmoreni ste silnim jadima i mukama. Sve da se vaše putovanje i ne tiče neposredno nas ovdje, našli biste utočište u ovom gradu dok se ne biste izliječili i okrijepili. Sad se lijepo odmorite, a neko vrijeme nećemo uopće govoriti o vašem daljnjem putovanju."

Te je noći družina spavala na zemlji, na veliko zadovoljstvo hobitâ. Vilenjaci su im podigli šator među drvećem blizu vodoskoka, a u šatoru prostrli meke ležajeve; zatim su

ih napustili izgovorivši riječi mira svojim krasnim vilenjačkim glasovima. Putnici su još neko vrijeme pričali o prethodnoj noći koju su proveli na vrhu drveća, i o putovanju tog dana, i o Gospodaru i Gospodarici, jer nisu još imali snage da se osvrnu dalje na prošlost.

"A zašto si ti, Sam, onako pocrvenio?" priupita Pippin Sama. "Brzo si pokleknuo. Reklo bi se da ti savjest nije čista. Nadam se da nije ništa gore posrijedi od zle nakane da mi ukradeš gunj."

"Nije mi to bilo ni na kraj pameti", odvrati Sam, koji nije bio raspoložen za šalu. "Ako vas baš zanima, osjećo sam se ko da nemam ništa na sebi, a to mi se nije dopadalo. Imo sam osjećaj da mi gleda u nutrinu i da me pita šta bi napravio kad bi mi dala priliku da odletim kući u Shire, do zgodne male rupe sa... sa vlastitim malim vrtom."

"Čudno!" reče Merry. "Gotovo sam isti takav osjećaj i ja imao, samo, ovaj, samo što vam neću ništa više o tome kazati", završi smeteno.

Činilo se da su svi nešto slično doživjeli, da je svaki od njih imao osjećaj da mu je ponuđeno da bira između sjene pune straha što leži pred njima, i nečega što sâm silno želi i što mu je potpuno jasno pred očima, a da to poluči, treba samo da skrene s puta kojim ide i da prepusti drugima putovanje i ratovanje protiv Saurona.

"A meni se isto tako činilo", reče Gimli, "da će taj moj izbor ostati tajna za koju ću znati samo ja."

"Meni se to činilo neobično čudnim", reče Boromir. "Možda je to bilo samo kušanje, i možda je ona samo htjela pročitati naše misli iz nekog svog valjanog razloga; ali gotovo da bih rekao da nas je kušala nudeći nam ono što nam tobože može dati. Nije potrebno ni spominjati da je ja nisam htio ni slušati. Ljudi iz Minas Tiritha ostaju vjerni svojoj riječi."

Boromir ipak nije rekao što misli da mu je Gospodarica doista ponudila.

Što se Froda tiče, on nije htio ništa kazati iako ga je Boromir salijetao pitanjima.

"S vas nije dugo skidala pogleda, Nositelju Prstena", reče mu.

"Nije", potvrdi Frodo, "ali sve što mi je tada palo na pamet zadržat ću radije za sebe."

"E pa, pripazite se!" reče mu Boromir. "Ja nisam baš tako siguran u tu vilenjačku Gospodaricu i u njezine namjere."

"Nemojte govoriti ništa loše o Gospodarici Galadriel!" strogo će Aragorn. "Vi ne znate što govorite. U njoj i u ovoj zemlji nema zla osim ako ga čovjek ne donese sam sa sobom. Ali onda neka se čuva! Ja ću noćas prvi put spavati bez straha otkako smo otišli iz Rivendella. I dabogda spavao duboko i zaboravio na neko vrijeme svoju žalost! Umoran sam u tijelu i u srcu."

Izvalivši se na ležaj, umah utone u dug san.

Ostali su također uskoro pozaspali i nikakvi glasovi ni snovi nisu ih uznemirili u snu. Kad su se probudili, vidjeli su da je na tratini ispred šatora bijeli dan i da se vodoskok diže i pada blistav na suncu.

Koliko su sami mogli ustanoviti ili upamtiti, ostali su nekoliko dana u Lothlórienu. Za sve vrijeme dok su bili ondje, sunce je jarko sijalo, osim što je na mahove padala sitna kišica ostavljajući za sobom sve svježe i čisto. Zrak bijaše svjež i blag, kao da je rano

proljeće, iako su oko sebe osjećali duboko i sjetno spokojstvo zime. Činilo se da gotovo ništa ne rade osim što jedu, piju, odmaraju se i šetaju među drvećem, a to je bilo dovoljno.

Nisu više vidjeli Gospodara i Gospodaricu i rijetko su razgovarali s vilenjacima, jer je malo njih znalo ili govorilo Zajednički jezik. Haldir se oprostio s njima i vratio na sjeverne granice, gdje su, nakon vijesti što ih je družina donijela iz Morije, znatno pojačane straže. Legolas se mnogo družio s Galadhrimima i već nakon prve noći nije spavao s družinom, iako se vraćao da jede i razgovara s njima. Često je, kad je odlazio u okolicu, vodio sa sobom Gimlija, a ostali se nisu mogli načuditi toj promjeni.

Sad su suputnici, kad su sjedili ili šetali zajedno, razgovarali o Gandalfu, i izlazilo im je jasno pred oči sve što je svaki od njih znao o njemu ili doživio s njim. Kako su im prolazile ozljede i umor, tako je bol za njim bivala sve veća. Počesto su oko sebe slušali vilenjačke glasove kako pjevaju i znali da to oni stvaraju pjesme tužbalice o njegovu padu, jer su hvatali njegovo ime među milozvučnim i tužnim riječima koje nisu razumjeli.

Mithrandir, Mithrandir, pjevali su vilenjaci, *o Hodočasniče Sivi!* Jer tako su ga najradije zvali. Ali, ako je Legolas bio u tom času s družinom, nije im prevodio te pjesme tvrdeći da nije vičan tome, i da mu je žalost za Gandalfom još odviše bliska, te da bi prije mogao plakati nego pjevati.

Frodo je prvi pretočio nešto od svoje žalosti u mucave riječi. Malokad bi se osjetio ponukan da sroči pjesmu ili stihove; čak ni u Rivendellu nije sam pjevao nego je radije slušao, premda je u pamćenju sačuvao mnogo toga što su drugi bili spjevali prije njega. Ali sad, dok je sjedio uz vodoskok u Lórienu i slušao oko sebe vilenjačke glasove, misli su mu se uobličile u pjesmu koja mu se učinila lijepom. Međutim, kad ju je pokušao ponoviti pred Samom, preostali su mu od pjesme samo odlomci, izblijedjeli kao pregršt uvela lišća.

Kad sumrak Shire u sivo zavi
Pod brijegom korak čuh mu smjesta;
Al prije zore on put nastavi
I bez ijedne riječi nesta.

Pustošijom do Dugog rata,
Od goleti do južnog dolja,
Kroz zmajev dom il tajna vrata,
On išao je kud god ga volja.

Priča li hobit mu il vilenjak,
Reži li zvijer il kliče mu orao,
Govori čovjek mu il patuljak,
On tajni jezik svih je znao.

Oštroga mača s rukom što vida,
Gromkoga glasa s gorućom luči;
Pognutih leđa pod teretom briga,

Navijek na putu, pri tuđoj kući.

Iskusan vladar u ratu il miru,
U ljutnji brz, na smijehu još brži;
Umoran starac u starom šeširu,
Pamtim ga gdje za štap se drži.

Na kamenom mostu je stajao sâm
Spram Vatre i Sjene prkosnog uma;
Kad štap mu se slomi i pukne kâm,
Tad uze ga usud Khazad-dûma.

"Pa vi ćete nadmašit i samog gospodina Bilba!" uzvikne Sam.

"Ne, neću, na žalost", otpovrne Frodo. "Ali ovo je najbolje što zasad umijem."

"E pa, gos'n Frodo, ako se budete još jedanput okušali, valjda ćete reć koju i o njegovim vatrometima", opet će Sam. "Nešto ovako, recimo:

Najljepši vatromet što ga pamtim
Je onaj sa zvijezdom zelenoplavom,
I s gromom i zlatnim pljuskom što plamti,
I s kišom cvijeća nad mojom glavom.

Ovo je doduše još daleko od priznanja kakvo te rakete zaslužuju."

"Ne, to ću prepustiti radije tebi, Sam. Ili možda Bilbu. Ali... ovaj, ne mogu više o tome ni riječi kazati. Ne mogu podnijeti pomisao da priopćim tu vijest Bilbu."

Jedne su večeri Frodo i Sam šetali u prohladan sumrak. Obojica su bili opet uznemireni. Na Froda je iznenada pala sjena rastanka, nekako je slutio da je vrlo blizu čas kad će morati otići iz Lothlóriena.

"Što sad, Sam, misliš o vilenjacima?" priupita. "Jedanput sam te to isto već pitao... sad mi se čini da je to davno bilo, al odonda si ih malo bolje upoznao."

"Pa i jesam!" potvrdi Sam. "I reko bi da ima vilenjaka i vilenjaka. Svi su oni pravi vilenjaci ali nisu svi jednaki. E, sad, ovi ovđe nisu lutalice ni beskućnici, i nekako su sličniji nama; reko bi da im je baš ovđe mjesto, još više nego hobitima u Shireu. Teško je reć da 1' su oni napravili ovu zemlju, il je ova zemlja napravila njih, ako razumijete šta oću da kažem. Ovđe je čudesan mir. Reklo bi se da se ništa ne dešava, i da niko i ne želi da se dešava. Ako ima tu kakve čarolije, onda je ona negđe duboko đe ja ne mogu metnut ruku na nju, tako rekuć."

"Možeš je posvuda vidjeti i osjetiti", reče Frodo.

"Ipak, ne moš nikog vidit da se služi njome", opet će Sam. "Nema onih vatrometa kakve je siroti Gandalf priređivo. Čudim se što ovih dana uopće ne viđamo Gospodara i Gospodaricu. A ja sve mislim da bi ona svakojake divote mogla napravit kad bi baš tjela. A ja bi, gos'n Frodo, strašno volio vidit nešto od tih njihovih čarolija."

"Ja ne bih", odvrati Frodo. "Ja sam i ovako zadovoljan. I ne nedostaju mi Gandalfovi vatrometi, nego njegove čupave obrve, i prijeka ćud, i glas."

"Imate pravo", prisnaži Sam. "I nemojte mislit da ja sad tražim dlaku u jajetu. Često sam želio vidit nešto od onog čarobnjaštva o kojem se priča u starim pričama, a nisam čuo za bolju zemlju za takve stvari od ove. Ovo je ko da smo u isti mah kod kuće i na odmoru, razumijete? Ja ne bi nikud išo odavde. Pa ipak, nekako osjećam ako već moramo dalje, da će najbolje bit da što prije to pregrmimo. Najdulje traje onaj poso koji se nikad ne započne, ko što je moj ćaća govorio. I sve bi reko da ovi ovđe ne mogu još puno više napravit da nam pomognu, uz pomoć čarolija il bez njih. Mislim da će nam Gandalf najviše falit baš kad odemo odavle."

"Bojim se da je to živa istina, Sam", reče Frodo. "Pa ipak se nadam da ćemo još vidjeti Gospodaricu vilenjaka prije nego što produžimo dalje."

Još dok je on to govorio, ugledali su, kao da se odaziva na njihove riječi, Gospodaricu Galadriel kako ide prema njima. Visoka, bijela i lijepa, hodala je ispod drveća. Nije ni riječi progovorila, ali im je dala znak da joj priđu.

Skrenuvši, povede ih prema južnim obroncima brijega Carasa Galadhona. Pošto su prošli kroz jednu visoku zelenu živicu, stupili su u ograđen vrt. Tu nije bilo drveća pa je vrt bio otvoren prema nebu. Večernjača je bila izašla i svijetlila bijelim ognjem iznad šuma na zapadu. Gospodarica je sišla niz duge stube u dubok zelen dolac kojim je tekao žuborav srebrn potočić što je istjecao iz fontane na brijegu. Na dnu, na nisku postolju izrezbarenom u obliku razgranatog stabla, stajala je plitica od srebra, široka i plitka, a pokraj nje srebrn bokal.

Galadriel je napunila vodom iz potoka pliticu do vrha i puhnula na nju, a kad se voda smirila, rekla je:

"Ovo je Galadrielino zrcalo. Dovela sam vas ovamo da pogledate u njega ako želite."

Zrak je mirovao, dolac je bio mračan, a Gospodarica vilenjaka stajaše pokraj Froda visoka i blijeda.

"Što da očekujemo, i što ćemo vidjeti?" upita je Frodo obuzet strahopoštovanjem.

"Ja mogu zapovjediti zrcalu da štošta otkrije", odgovori ona, "a nekima mogu pokazati i ono što žele vidjeti. Ali zrcalo će pokazati i netražene stvari, koje su često neobičnije i korisnije od onih koje želimo vidjeti. Ako ostavite zrcalo da djeluje po svojoj volji, ne bih vam znala reći što ćete vidjeti. Jer ono pokazuje događaje koji su se zbili, i događaje koji se zbivaju i događaje koji će se tek možda zbiti. Ali ni najmudrija glava ne može uvijek pravo razabrati što je ono što vidi. Želite li pogledati?"

Frodo joj ništa ne odgovori.

"A vi?" priupita ona Sama. "Jer ja mislim da je ovo upravo ono što bi vaš narod nazvao čarobnjaštvom, iako meni nije posve jasno što oni pod tim misle; a čini mi se da rabe tu istu riječ i kad govore o varkama Neprijatelja. Ali ovo je, ako baš hoćete, čarobnjaštvo Galadrielino. Zar niste rekli da biste htjeli vidjeti vilenjačke čarolije?"

"Jesam", odgovori Sam, razapet pomalo između straha i radoznalosti. "Ja bi malko zavirio, Gospodarice, ako nemate ništa protiv. A ne bi bilo naodmet ni da bacim pogled

na ono što se dešava kod kuće", šapne samo Frodu. "Imam osjećaj da sam strašno dugo na putu. Al po svoj prilici vidit ću samo zvijezde il nešto što neću uopće razumit."

"Po svojoj prilici", tiho se nasmije Gospodarica. "Ali dođite radije da vidite što možete. Samo nemojte dirati vodu!"

Sam se popne na podnožje postolja i nagne se nad pliticu. Voda je izgledala odbojna i tamna. U njoj su se odražavale zvijezde.

"Vidim samo zvijezde, ko što sam i mislio da ću vidit", reče on. Ali tada tiho uzdahne jer su se zvijezde utrnule. Kao da je odgrnuta neka tamna koprena, zrcalo najprije posivi a onda se razbistri. Sunce je zasjalo, a granje se na drveću zanjihalo i zalelujalo. Ali prije nego što je Sam uspio izvesti načistac što zapravo vidi, svjetlo potamni i njemu se učini da vidi Froda, blijeda u licu, kako čvrsto spava pod nekom velikom tamnom stijenom. Zatim mu se učini da vidi sama sebe kako prolazi kroz neki mračni hodnik i kako se penje uz beskrajne zavojite stube. Iznenada se dosjeti da hitno nešto traži, ali nije znao što. Kao u snu, slika se promijenila i vratila unatrag, pa je opet ugledao drveće. Ali ovaj put drveće nije bilo tako gusto, te je vidio što se zbiva: drveće se nije njihalo na vjetru nego je padalo, rušilo se na zemlju.

"Hej!" uzvikne Sam ogorčeno. "Eno onaj Ted Sandyman ruši drveće koje ne bi smio rušit. To se drveće ne smije rušit, to je onaj drvored iza vodenice od kojeg je cesta za Uzvođe u hladu. E, kad bi se samo mogo dočepat Teda pa da *ja njega* srušim!"

Ali tada Sam primijeti da nema više stare vodenice i da se na onom mjestu gdje je ona stajala gradi neka velika zgrada od crvene opeke. Mnogo je ljudi užurbano radilo na gradnji. U blizini je stajao visok, crven dimnjak. Reklo bi se da je crn dim zastro površinu zrcala.

"Neki se vrag događa u Shireu", reče on. "Elrond je znao šta radi kad je tjeo poslat gospodina Merryja natrag." Tad iznenada Sam uzvikne i odskoči u stranu. "Ne mogu ja više ostat ovđe", reče plahovito. "Moram se vratit kući. Prekopali su Vrbopucovu i eno mog sirotog starog ćaće kako odlazi niz Brijeg sa svojim prnjama u tačkama. Moram odma kući!"

"Ne možete sami kući", reče mu Gospodarica. "Prije nego što ste pogledali u ovo zrcalo, niste se kanili vratiti kući bez gospodara, iako ste znali da se u Shireu vjerojatno svašta događa. Nemojte zaboraviti da ovo zrcalo pokazuje mnoge događaje, od kojih se neki još nisu ni zbili. Neki se od njih nikad i neće zbiti, osim ako oni koji ih gledaju u zrcalu ne skrenu s puta da ih spriječe! Ovo je zrcalo opasno kao vodič za osobne postupke."

Sam sjedne na zemlju i zarije glavu u ruke.

"Najrađe bi da nisam vamo ni dolazio, nije mi više ni do kakvih čarolija", reče i ušuti. Malo zatim opet progovori prigušenim glasom, kao da se bori sa suzama. "Ama, vratit ću se ja kući dužim putem sa gos'n Frodom, ili se uopće neću vratit", reče. "Ipak se nadam da ću se vratit jednog dana. A ako se pokaže da je istina ono što sam maloprije vidio, nekome će bit vraški vruće!"

"Želite li sad vi pogledati, Frodo?" zapita Gospodarica Galadriel. "Vi niste željeli vidjeti vilenjačke čarolije i bili ste i ovako zadovoljni."

"Savjetujete li mi da pogledam?" priupita je Frodo.

"Ne savjetujem", odgovori ona. "Ne savjetujem vam ni jedno ni drugo. Ja nisam savjetnica. Možda ćete nešto saznati, a bilo ono što budete vidjeli lijepo ili ružno, možda će vam koristiti, a možda i neće. Vidjeti je podjednako dobro i pogibeljno. Pa ipak, mislim, Frodo, da ste vi dovoljno hrabri i mudri za ovakav rizik, inače vas ne bih ni dovodila ovamo. Učinite kako želite!"

"Pogledat ću", reče Frodo pa se popne na postolje i sagne nad mutnu vodu. Začas se zrcalo razbistri i on ugleda neki kraj u sumrak. Gorje se u daljini ocrtavalo visoko i tamno naspram svijetlog neba. Duga siva cesta vijugala je unedogled. Negdje daleko jedna je prilika dolazila polako cestom, mutna i sitna u prvi mah, ali sve krupnija i jasnija kako se primicala. Iznenada Frodo pojmi da ga podsjeća na Gandalfa. Umalo da nije zazvao čarobnjaka po imenu, ali onda je opazio da prilika nije u sivom nego u bijelom, u bijelom što se jedva primjetno sja u sumrak, a u ruci drži bijeli štap. Glava mu bijaše toliko pognuta da joj nije vidio lice, a uskoro je prilika zamaknula za zavoj na cesti i izašla iz vidokruga zrcala. Froda spopadne sumnja: je li to bio Gandalfov lik na jednom od njegovih mnogobrojnih samotničkih putovanja, ili da nije to možda bio Saruman?

Slika se promijenila. Načas je ugledao sitnu priliku, ali vrlo jasno, Bilba kako nemirno hoda po svojoj sobi. Stol mu zatrpan razbacanim papirima a kiša udara o prozore.

Tada je došlo do zastoja, a onda su uslijedile mnoge brze scene za koje je Frodo nekako znao da su dijelovi velike priče u koju je i on upleten. Izmaglica se digla i on ugleda prizor koji nikad prije nije vidio, ali je odmah znao da je pred njim more. Pao je mrak. More se uskovitlalo i pomahnitalo u velikoj buri. Tad je spazio, naspram sunca što je krvavo-crveno tonulo u iskidane oblake, crne obrise visoka broda s poderanim jedrima kako plovi sa zapada. Potom široku rijeku kako teče kroz gusto napučen grad. Zatim bijelu tvrđavu sa sedam kula. Pa onda opet brod sa crnim jedrima, samo što je sad opet bilo jutro i voda se ljeskala od svjetla, a stijeg što je nosio amblem bijelog drveta sjao je na suncu. Dizao se dim kao od vatre i bitke, a sunce je opet utonulo u goruće rumenilo što se gubilo u sivoj izmaglici; neki je brodić uplovio u tu izmaglicu žmirkajući svjetlima. Nestao je, a Frodo je uzdahnuo i htio se povući.

Ali iznenada zrcalo posve potamni, kao da se kakva rupa otvorila u vidljivu svijetu, pa se Frodo zagleda u prazninu. U tom crnom bezdanu pojavi se samo jedno oko što je polako raslo dok nije ispunilo gotovo cijelo zrcalo. Bilo je tako jezovito da je Frodo stao kao ukopan a da nije mogao ni kriknuti ni odvratiti pogleda. Oko bijaše obrubljeno vatrom, ali je samo bilo staklasto, žuto kao mačje, budno i napeto, a crni prozor zjenice otvorio se nad ponorom, prorez u ništavilo.

Tada se oko počne micati, tragati tamo-amo, a Frodo je pouzdano znao, obuzet užasom, da je među mnoštvom onoga što traži i on sam. Ali je isto tako znao da ga ne može vidjeti – još ne, osim ako to sam ne poželi. Prsten što mu je visio na lančiću o vratu postao je težak, teži od velika kamena, tako da mu je glava klonula. Činilo se da se zrcalo zagrijava jer su se s vode počeli dizati pramenovi pare.

"Nemojte dirati vodu!" tiho će mu Gospodarica Galadriel. Slika je izblijedjela i Frodo opazi da gleda u hladne zvijezde u srebrnoj plitici. Ustukne, sav uzdrhtao, i pogleda Gospodaricu.

"Znam što ste posljednje vidjeli", reče mu ona, "jer to je i u mojim mislima. Ne bojte se! Ali nemojte misliti da se ova zemlja Lothlórien održava i brani od Neprijatelja samo pjevanjem među drvećem, pa ni tankim strijelama vilenjačkih lukova. Vjerujte mi, Frodo, da i sad, dok vam ovo govorim, vidim Gospodara tame i znam što on misli, ili bar sve što misli o vilenjacima. A on se vječito trudi vidjeti mene i moje misli. Ali ta su vrata još zatvorena!"

Podigne svoje bijele ruke i ispruži šake na istok kretnjom odbijanja i nijekanja. Iznad njih je jasno sjao Earendil, večernjača, najomiljenija zvijezda među vilenjacima. Toliko je sjajna bila da je tijelo Vilin-gospodarice bacalo mutnu sjenu na zemlju. Zrake su joj odsijevale na njenu Prstenu, koji se caklio kao uglačano zlato presvučeno srebrnim svjetlom, a bijeli je dragulj na njemu svjetlucao kao da se večernjača spustila da otpočine na njenoj ruci. Frodo je gledao taj Prsten obuzet strahopoštovanjem, jer mu se odjednom učini da je shvatio.

"Da", reče ona pogađajući što on misli, "o tome se ne smije govoriti, ni Elrond nije htio o tome govoriti. Ali to se ne može sakriti od Nositelja Prstena i od onoga tko je vidio Oko. Zaista je jedan od ona Tri prstena u zemlji lórienskoj na prstu Galadrielinu. Ovo je *Nenya*, Prsten od adamanta, a ja sam mu čuvarica. On sumnja na mene, ali ne zna; još ne zna. Je li vam sad jasno zašto je nama vaš dolazak nešto kao znak Usuda? Jer, ako vi ne uspijete, mi ćemo biti izručeni Neprijatelju na milost i nemilost. A ako ipak uspijete, naša će moć opasti i Lothlórien će propasti i preplavit će ga plima vremena. Morat ćemo otići na zapad ili postati obično malo pleme što živi u dolini i pećini, osuđeno da polako sve zaboravi i samo padne u zaborav."

Frodo obori glavu.

"A što biste vi željeli?" priupita je napokon.

"Neka bude što biti mora", odgovori ona. "Ljubav vilenjaka prema svojoj zemlji i svojim djelima dublja je od morskih dubina, a njihova je bol beskrajna i ne može se ničim posve ublažiti. Pa ipak će radije sve odbaciti nego da se pokore Sauronu, jer ga sad već dobro poznaju. Vi ne možete odgovarati za sudbinu Lothlóriena nego samo za izvršenje svoje zadaće. Pa ipak bih najradije, kad bi to bilo moguće, da Prsten Vladar nije nikad iskovan ili da je ostao zauvijek izgubljen."

"Vi ste, gospo Galadriel, mudri i neustrašivi i prekrasni", reče Frodo. "Ja ću vam dati Prsten Vladar ako ga želite. Za mene je to nešto preveliko."

Galadriel se odjednom nasmije zvonkim smijehom.

"Možda je gospa Galadriel mudra", reče, "ali se namjerila na sebi ravnog u udvornosti. Ljubazno mi se osvećujete što sam vam stavila na kušnju odvažnost kad smo se prvi put sreli. Pogled vam se izoštrio. Ne poričem da mi je srce silno željelo ono što mi sad nudite. Godinama sam razmišljala što bih učinila kad bi mi Veliki Prsten dopao šaka, i gle! Sad mi je nadohvat ruke! Zlo davno smišljeno djeluje i dalje na mnogo načina, bilo da Sauron stoji ili pada. Zar ne bi bilo plemenito djelo koje bi se moglo pripisati utjecaju njegova Prstena kad bih ga svome gostu oduzela silom ili pod prijetnjom? I sad je, eto,

napokon tu. Dajete mi ga od svoje volje! Na mjesto Gospodara tame želite ustoličiti kraljicu. A ja ne bih bila mračna nego lijepa i strašna kao Jutro i Noć! Krasna kao More i Sunce i Munja! Jača od samih temelja zemlje. Svi bi me voljeli i zdvajali!"

Ona podigne ruku, a iz Prstena koji je nosila na prstu sine jarko svjetlo koje obasja samo nju a sve ostalo ostane u sjeni. Stajala je pred Frodom neizmjerno visoka, i nepodnošljivo lijepa, stvarna i uzvišena. Tad spusti ruku i svjetlo se ugasi i ona se najednom opet nasmije, i gle! Smanjila se: bijaše to vitka vilenjakinja, u običnoj bjelini, kojoj glas bijaše tih i turoban.

"Položila sam ispit", reče. "Uvenut ću i otići na zapad i ostati Galadriel."

Dugo su još stajali bez riječi. Najposlije Gospodarica iznova prozbori.

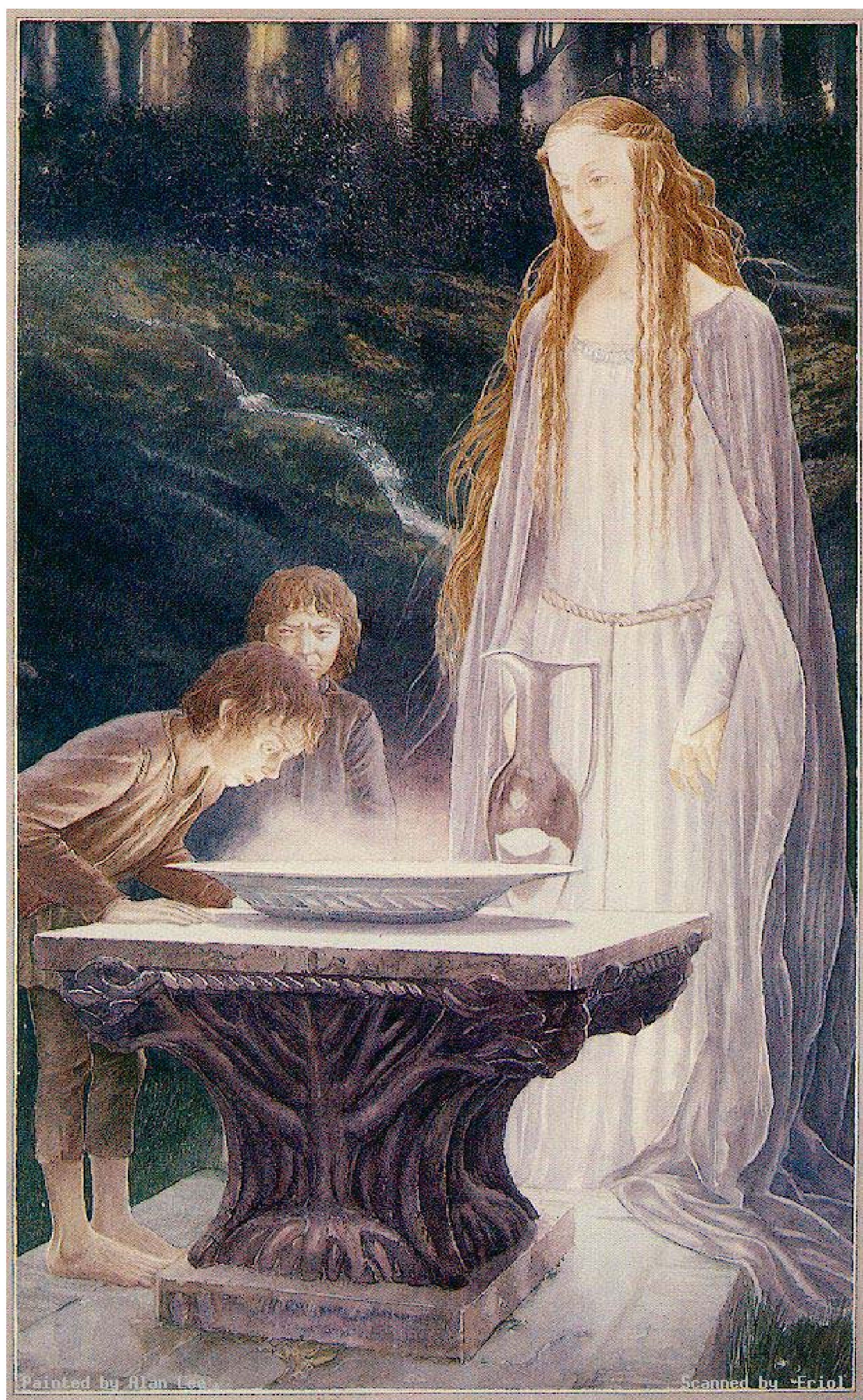
"Hajdemo se vratiti!" reče. "Sutra ujutro morate otputovati jer je sad odluka pala, a plima sudbine nadolazi."

"Da vas pitam još nešto prije nego što odemo", reče Frodo, "nešto što sam višeput htio pitati Gandalfa u Rivendellu. Kad već smijem nositi Prsten Vladar, zašto ne mogu vidjeti sve ostale Prstenove i znati što misle oni koji ih nose?"

"Zato što niste to ni pokušali", odgovori mu ona. "Samo ste tri puta dosad nataknuli Prsten na prst otkako znadete što posjedujete. Nemojte ni pokušavati! On bi vas uništio. Zar vam nije Gandalf rekao da Prstenovi daju moć prema mjeri svoga posjednika? Prije nego što biste se mogli poslužiti tom moći, morali biste postati kudikamo jači, i uvježbavati svoju volju u vladanju drugima. Pa ipak, kao Nositelju Prstena i kao nekom tko je imao Prsten na prstu i vidio ono što je skriveno, pogled vam se izoštrio. Vi ste proniknuli u moje misli bolje od mnogih koje smatraju mudracima. Vidjeli ste Oko onoga koji drži kod sebe onih Sedam i Devet prstenova. I zar niste isto tako opazili i prepoznali ovaj Prsten na mojoj ruci? Jeste li vi vidjeli moj Prsten?" obrati se ona Samu.

"Nisam, gospo", odgovori Sam. "Da vam pravo kažem, čudio sam se o čemu to vas dvoje govorite. Vidio sam zvijezdu kako sja kroz vaš prst. Al ako ćete mi oprostit što govorim ovako otvoreno, mislim da moj gospodar ima pravo. Ja bi volio da vi uzmete taj Prsten. Vi biste sve stvari postavili na njihova mjesta. Pobrinuli biste se da ne raskopaju sve mom ćaći i da ga ne izbace na ulicu. Neki bi onda skupo platili za svoje prljave poslove."

"To je istina", reče ona. "Tako bi to počelo. Ali ne bi, na žalost, na tome ostalo! Nećemo više o tome! Idemo!"

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol

VIII. poglavlje

OPROŠTAJ S LÓRIENOM

Te su večeri družinu ponovo pozvali u odaju Celebornovu, gdje su ih Gospodar i Gospodarica dočekali lijepim riječima. Napokon je Celeborn prozborio o njihovu odlasku.

"Vrijeme je da oni koji žele nastaviti putovanje prikupe svu svoju hrabrost da napuste ovu zemlju. Oni koji ne žele produžiti dalje mogu ostati ovdje još neko vrijeme. Ali bilo da ostanu ili odu, nitko ne može biti siguran u mir. Jer sad smo svi na rubu propasti. Oni koji žele mogu ovdje pričekati da kucne taj čas, bilo da se ponovo putovi u svijetu otvore ili da ih mi pozovemo da brane Lórien u času najveće nevolje. Poslije se mogu vratiti u svoju zemlju ili otići u vječni dom onih koji su pali u boju."

Nastane šutnja.

"Oni svi žele nastaviti putovanje", reče Galadriel gledajući ih u oči.

"Što se mene tiče", napomene Boromir, "moj put kući vodi me naprijed, a ne natrag."

"To je istina", pritvrdi Celeborn, "ali hoće li i cijela družina s vama u Minas Tirith?"

"Nismo još odlučili kojim ćemo putem dalje", reče Aragorn. "Ne znam što je Gandalf kanio iza Lothlóriena. Štoviše, mislim da ni on sam nije imao nikakav jasan plan."

"Možda i nije", prisnaži Celeborn. "Ipak, kad napustite ovu zemlju, morat ćete voditi računa o Velikoj rijeci. Kao što neki od vas dobro znaju, između Lóriena i Gondora putnici s prtljagom mogu je prijeći samo čamcima. I zar nisu mostovi u Osgiliathu porušeni i sva pristaništa u rukama Neprijatelja? Kojom ćete stranom putovati? Put do Minas Tiritha leži na ovoj strani rijeke, na zapadnoj, ali izravni put vašeg pohoda leži na istočnoj strani, na mračnijoj obali. Koju ćete obalu odabrati?"

"Ja bih savjetovao da idemo zapadnom obalom, sve do Minas Tiritha", odgovori Boromir. "Ali ja nisam vođa družine."

Ostali su šutjeli, a Aragorn se doimao nesigurno i zabrinuto.

"Vidim ja da još ne znate što vam je činiti", reče Celeborn. "Nije na meni da biram za vas, ali ću vam pomoći koliko mogu. Ima među vama nekoliko vas koji znate upravljati čamcem: Legolas čiji narod dobro poznaje brzu Šumsku rijeku, Boromir iz Gondora i putnik Aragorn."

"I jedan hobit!" uzvikne Merry. "Ne gledamo svi mi na čamce kao na divlje konje. Moji žive na obalama Brandywinea."

"To je dobro", reče Celeborn. "Onda ću vašu družinu opskrbiti čamcima. Čamci moraju biti mali i lagani, jer ako budete daleko putovali vodenim putem, morat ćete ih na nekim mjestima i nositi. Doći ćete tako do brzaca Sarn Gebira, a možda najposlije i do Raurosovih velikih slapova gdje se rijeka ruši s Nen Hithoela; a bit će i drugih opasnosti.

Čamcima će vam biti lakše putovati bar neko vrijeme. Ipak, ni oni vam neće ništa savjetovati: na kraju ćete morati ostaviti i njih i rijeku i krenuti na zapad... ili na istok."

Aragorn je višeput zahvalio Celebornu. Poklonjeni čamci znatno će mu olakšati posao, između ostaloga i zato što neće morati još nekoliko dana donositi odluku kojim će putem dalje. I ostali su se malko osokolili. Kakve god opasnosti bile pred njima, činilo im se da će se lakše suočiti s njima ploveći niz široku maticu Anduina nego mučno pješačeći povijenih leđa. Samo je Sam bio sumnjičav: on je u najmanju ruku i dalje mislio da su čamci isto tako loši kao i divlji konji, ako ne i gori, a ni nakon svih pogibli kroz koje je prošao nije mislio ništa bolje o njima.

"Sve će biti spremno i čekati vas u luci sutra o podne", reče Celeborn. "Poslat ću vam ujutro svoj narod da vam pomognu spremiti se za put. A sad vam svima želimo laku noć i miran san."

"Laku noć, prijatelji!" reče im Galadriel. "Mirno spavajte! Nemojte se previše mučiti noćas mislima na sutrašnje putovanje. Možda su staze kojima ćete kročiti već pred vašim nogama iako ih vi još ne vidite. Laku noć!"

Družina se oprostila sa svima i vratila u svoj šator. S njima je pošao i Legolas jer će im ovo biti posljednja noć u Lothlórienu, a usprkos Galadrielinu savjetu, htjeli su se još svi skupa posavjetovati.

Dugo su raspravljali o tome što im je činiti, i kako će najbolje ostvariti svoju namisao s Prstenom, ali nisu došli ni do kakva zaključka. Bilo je očito da ih većina želi najprije otići u Minas Tirith i bar na neko vrijeme izmaknuti prijetnji Neprijatelja. Inače su bili voljni poći za vođom preko rijeke i u sjenu Mordora, ali Frodo nije progovorio ni riječi, a Aragorn se još dvoumio.

Dok je Gandalf još bio s njima, Aragorn je namjeravao poći s Boromirom i svojim mačem pomoći da se oslobodi Gondor. Jer on je vjerovao da je poruka iz snova poziv sudbine, i da je napokon kucnuo čas da nasljednik Elendilov istupi i uhvati se ukoštac sa Sauronom oko prevlasti. Ali u Moriji je preuzeo Gandalfovo breme, i sad je znao da više ne smije zapostaviti Prsten ako Frodo na kraju odbije poći s Boromirom. Pa ipak, kako može on ili bilo tko drugi iz družine pomoći Frodu osim da nasumce pođe s njim u tamu?

"Ja idem u Minas Tirith, makar i sam, ako treba, jer mi je to dužnost", reče Boromir, a onda je sjedio šutke neko vrijeme, pogleda uprta u Froda, kao da nastoji pročitati polutanove misli. Napokon iznova progovori, potiho kao da raspravlja sa samim sobom: "Ako je vama samo do toga da uništite taj Prsten, onda nema mnogo koristi od rata i oružja, i ljudi iz Minas Tiritha ne mogu vam pomoći. Ali, ako vam je do toga da stanete na kraj oružanoj moći Gospodara tame, onda bi bilo ludo poći u njegovo carstvo bez sile, i bilo bi ludo odreći se svega." Iznenada ušuti, kao da je pojmio da izriče naglas svoje misli. "Bilo bi, mislim, ludo odreći se života", nadoda. "Treba birati između obrane utvrđena uporišta, i otvorenog odlaska u naručje smrti. Tako bar ja gledam na te stvari."

Frodo je otkrio nešto novo i čudno u Boromirovu pogledu, pa se zagledao u njega. Bilo je očito da Boromir ne misli ono što je posljednje rekao. Što bi to bilo ludo odbaciti? Prsten velike moći? Nešto je slično rekao i na vijećanju, ali je onda prihvatio Elrondov ispravak. Frodo pogleda Aragona ali mu se učini da je ovaj zadubljen u svoje misli i da

ničim ne pokazuje da je obratio pozornost na Boromirove riječi. I tako je okončana njihova rasprava. Merry i Pippin već su spavali a Sam je klimao glavom. Noć je bila poodmakla.

Sutradan ujutro, kad su počeli spremati svoje oskudne stvari za put, došli su im vilenjaci koji su znali njihov jezik i donijeli im mnoštvo darova u hrani i odjeći. Hrana je bila pretežno u obliku vrlo tankih kolačića ispečenih tako da su izvana bili svijetlosmeđi a iznutra boje vrhnja. Gimli je uzeo jedan od tih kolačića i sumnjičavo ga razgledao.

"Kram", reče upol glasa pošto je odlomio hrskav okrajak i gricnuo ga. Izraz mu se lica naglo promijeni i ostatak kolačića pojede u slast.

"Ni mrve više, ni mrve više!" uzviknu vilenjaci smijući se. "Pojeli ste već dovoljno za jedan dugi dan marša."

"Ja sam mislio da je to samo neka vrsta *krama* kakav ljudi u Dôlju peku za putovanje kroz divljinu", reče patuljak.

"Pa i jest", odgovore mu oni. "Samo što ga mi zovemo *lembas* ili kruh za popudbinu, a krijepi bolje od bilo kakvog jela koje spravljaju ljudi, a svakako je i ukusniji od *krama*."

"Zaista jest", potvrdi Gimli. "Ma bolji je čak i od medenjaka Beornovih potomaka, a to je velika pohvala, jer su Beorninzi neosporno najbolji pekari koje ja poznajem, samo što oni dan-danas nisu baš voljni dijeliti svoje kolačiće putnicima. Vi ste zbilja gostoljubivi!"

"Ipak vas upozoravamo da štedite hranu", reknu oni. "Jedite pomalo, i samo u nuždi. Ovo smo vam dali da imate kad vam svega drugog ponestane. Kolačići će vam ostati svježi mnogo dana ako ih ne načnete i ako ih ostavite umotane u njihovim listovima, kako smo vam ih donijeli. Jedan će od njih držati putnika cijeli naporni dan na nogama, pa makar bio i jedan od visokih ljudi iz Minas Tiritha."

Zatim su vilenjaci odmotali i dali svakom članu družine odjeću koju su im donijeli. Svakoga su opskrbili pelerinom i kukuljicom, izrađenim po mjeri, od lagane ali tople svilene tkanine koju su istkali Galadhrimi. Teško je bilo reći koje su boje: reklo bi se da su sive, s nijansom sutona ispod drveća; međutim, kad bi ih pomaknuli ili drukčije osvijetlili, bile su zelene kao lišće u sjeni, ili smeđe kao oranica u noći, ili zagasitosrebrnkaste kao voda obasjana zvijezdama. Svaka se pelerina vezala oko vrata kopčom nalik na zelen list sa srebrnim žilicama.

"Nisu li ovo čarobne pelerine?" zapita Pippin promatrajući ih zadivljeno.

"Ne znam što mislite pod tim", odgovori vođa vilenjaka. "To je lijepa odjeća i tkanina je dobra jer je izrađena u ovoj zemlji. To je svakako vilin-ruho, ako je to ono što mislite. List i grana, voda i kamen: imaju boju i ljepotu svih onih stvari u lórienski sumrak koje volimo, jer mi unosimo u sve ono što radimo misao na sve što volimo. Ipak je to samo odjeća, a ne oklop, od toga se neće odbiti koplje ni oštrice. Ali dobro će vas služiti: lake su za nošenje i, prema potrebi, dovoljno tople i dovoljno hladne. Vidjet ćete da će vam biti od velike pomoći u skrivanju od neprijateljskih pogleda, bilo da hodate među stijenama ili drvećem. Doista uživate veliku milost naše Gospodarice! Jer ovo su sve istkale njene družbenice, a nikad dosad nismo odijevali strance u ruho našega naroda."

Nakon zajutarka družina se oprostila s tratinom pokraj vodoskoka. Teško im je bilo oko srca jer je to bilo krasno mjesto i postalo im druga kuća, iako nisu točno znali koliko su dana i noći tu proveli. Dok su časkom još stajali gledajući bijelu vodu na suncu, došao je do njih Haldir po zelenoj travi na proplanku. Frodo ga je oduševljeno dočekao.

"Upravo sam se vratio sa Sjevernih granica", reče vilenjak, "odakle su me uputili ovamo da vas opet vodim. Dimrill-dolac je pun pare i oblaka dima, a gorje je uznemireno. Iz dubina zemlje dopiru neki šumovi. Ako je itko od vas kanio vratiti se kući na sjever, ne bi nikako mogao proći na tu stranu. Nego, idemo! Put vas sad vodi na jug."

Dok su prolazili kroz Caras Galadhon, zeleni su putovi bili pusti, ali su na drveću iznad njih mnogi glasovi žamorili i pjevali. Oni su sami šutjeli. Napokon ih je Haldir poveo niz južne obronke brijega, pa su opet došli do velikih gradskih vrata okićenih svjetiljkama i do bijelog mosta; i tako su izašli iz grada vilenjaka. Tada su skrenuli s popločene ceste i pošli stazom koja je vodila u dubok čestar od drveća mallorn, pa produžili dalje krivudajući kroz valovit šumski kraj srebrnih sjena i spuštajući se sve više na jug i na istok prema obalama rijeke.

Prošli su bili desetak milja i podne je bilo blizu kad su naišli na visok zelen bedem. Prošavši kroz jedan otvor, odjednom su ostavili drveće za sobom. Pred njima sr prostirala dugačka blistava tratina posuta zlatnim *elanorima* što su se ljeskali na suncu. Tratina je izbijala između svijetlih rubova na uzak jezičak zemlje: zdesna, na zapadnoj strani, tekao je sjajni Srebrotok, slijeva, na istočnoj strani, Velika je rijeka valjala svoje silne vode, duboke i tamne. Na drugim obalama sterala se još šuma na jug dokle je god sezao pogled, ali su same obale bile sumorne i gole. Ni jedan *mallorn* nije pružao uvis svoje zlatom okićene grane izvan granica zemlje lórienske.

Na obali Srebrotoka, malo bliže od samog ušća, bijaše pristanište od bijelog kamena i bijelog drva. Tu bijaše privezano mnogo čamaca i teglenjaka. Neki su bili obojeni živim bojama i sjajili se, srebrni, zlatni i zeleni, ali je većina bila bijela ili siva. Tri mala siva čamca bijahu pripravljena za putnike i u njih su vilenjaci ukrcali njihovu prtljagu. Dodali su im i smotanu užad, po tri komada u svaki čamac. Užad je bila tanka ali čvrsta, pod rukom poput svile i siva kao vilenjačke pelerine.

"Šta je to?" upita ih Sam opipavajući jedno od njih što je ležalo na travi.

"Užad, naravno!" odgovori mu jedan vilenjak iz čamca. "Nemojte nikad putovati bez užeta! I to užeta koje je dugačko, čvrsto i lagano, kao što su ova. Mogu vam dobro doći u mnogim prigodama."

"To ne morate meni govorit!" odvrati Sam. "Ja sam pošo na put bez užeta i zato sam se sve vrijeme sekiro. Nego vas samo pitam od čega su izrađena jerbo se i ja donekle razumijem u užarstvo. To mi je u familiji, moglo bi se reć."

"Izrađena su od *hithlaina*", reče vilenjak, "ali nemamo sad vremena da vas uputimo u način izrade. Da smo znali da biste uživali u toj vještini, mogli smo vas naučiti kako se to radi. Ali zasad, na žalost, osim ako se još ne vratite jednog dana ovamo, morat ćete se zadovoljiti našim darom. I neka vam dobro posluži!"

"Hajdemo!" reče Haldir. "Sad je sve spremno za vas. Uđite u čamce! Ali budite oprezni u početku."

"Pazite što vam je rekao!" reče drugi vilenjak. "Ovi su čamci lake građe, svojeglavi su i nimalo nalik na čamce drugih naroda. Neće potonuti, ma koliko ih natovarili; ali su ćudljivi ako se njima pogrešno rukuje. Bilo bi pametno da se naučite ulaziti u njih i izlaziti iz njih ovdje na pristaništu, prije nego što krenete nizvodno na put."

Družina se ovako rasporedila: Aragorn, Frodo i Sam bili su u jednom čamcu, Boromir, Merry i Pippin u drugom, a u trećem su bili Legolas i Gimli, koji su postali nerazdvojni prijatelji. U ovaj posljednji čamac ukrcano je najviše prtljage i naprtnjača. Čamci su se pokretali i upravljali kratkim veslima sa širokim, listolikim lopaticama. Kad su svi bili spremni, Aragorn ih povede na probu uz Srebrotok. Struja je bila snažna pa su polako napredovali. Sam je sjedio na pramcu držeći se grčevito za rubove i čeznutljivo gledajući na obalu. Zasljepljivao ga je odsjaj sunca na vodi. Kad su prošli pokraj zelene tratine na jezičku kopna, drveće se na obali povijalo do same rijeke. Zlatno je lišće ovdje-ondje poigravalo i plovilo po namreškanoj vodi. Zrak je bio svijetao i miran, i vladala je tišina, osim što su negdje daleko i visoko pjevale ševe.

Zamaknuli su za oštar zavoj rijeke i ugledali kako im u susret niz vodu ponosito pliva velik labud. Voda bijaše namreškana s obje strane njegovih bijelih prsa ispod savijenog vrata. Kljun mu je blistao poput ulaštena zlata, a oči mu se sjale poput crna mramora usađenog u žute dragulje; golema bijela krila napol je pridigao. Kako im se približavao, niz rijeku je dopirala glazba, a najednom opaze da je to zapravo lađa izrađena i izrezbarena vilenjački vješto na sliku i priliku te ptice. Dvojica vilenjaka u bijelome kormilarila su njome s pomoću crnih vesala. Usred lađe sjedio je Celeborn a iza njega je stajala Galadriel, visoka i bijela; u kosi joj bio dijadem od zlatnog cvijeća, a u ruci je držala harfu i pjevala. Turoban i čaroban bijaše joj glas na svježem i čistom zraku:

Lišću pjevam, lišću zlatnom, lišće zlatno nato raste,
Vjetru pjevam, vjetar stiže, šumi granjem moje bašte.
Povrh Sunca i Mjeseca, gdje se pjeni more Sinje,
Kraj obala Ilmarina, zrije stablo iz davnine.
U sutonu što vječno traje, Eldamarom bliješti ono,
Podno zida velebnoga, vilin-grada Tiriona.
Godinama zlatno lišće blistalo je na granama.
S ove stane Sinjeg mora suze tuge teku nama.
O Lórien, stiže zima, listove će sve pokosit,
Popadat će sa svih grana, tokom će ih rijeka nosit.
O Lórien, predugo sam s ovu stranu Sinjeg mora,
Moja kruna sada blijedi, opleli je zlatni cvati elanora.
I da sada brodu pjevam, koji li bi po me došo,
Koji brod bi poveo me, Sinje more dvaput prošo.

Aragorn zaustavi svoj čamac kad se labud-lađa primaknula. Gospodarica je otpjevala pjesmu i pozdravila ih.

"Došli smo da se posljednji put oprostimo s vama", reče ona, "i da vas blagoslovom ispratimo iz naše zemlje."

"Iako ste nam bili gosti", nadopuni je Celeborn, "niste još jeli s nama pa vas pozivamo na oproštajnu gozbu ovdje, između tekućih voda koje će vas odnijeti daleko od Lóriena."

Labud je polako doplovio do pristaništa, a oni su okrenuli svoje čamce i pošli za njim. Tu je na posljednjem djeliću Egladila, na zelenoj travi održana oproštajna gozba; Frodo je malo jeo i pio jer se sav pretvorio u oko i uho gledajući Gospodaricu i slušajući joj glas. Nije mu se više činila opasna ni strašna ni puna skrivene moći. Činila mu se, onako kao što su poslije ljudi gledali pokatkad na vilenjake: nazočna a opet daleka, živo priviđenje nečega što su već odavno tekuće struje vremena bile ostavile daleko za sobom.

Pošto su se najeli i napili sjedeći na travi, Celeborn je opet prozborio o njihovu putovanju i, podigavši ruku, pokazao na jug, na šume iza ovog jezička kopna.

"Dok budete plovili niz vodu", reče im, "vidjet ćete kako drveće nestaje i kako će ga zamijeniti neplodna zemlja. Onuda rijeka teče kamenitim koritom između povišenih pustopoljina dok se napokon, iza mnogo milja, ne pojavi visok otok Kresokam, koji mi zovemo Tol Brandir. Ondje rijeka obavija ruke oko niskih obala otoka, a zatim pada, uz veliku huku i vodenu prašinu, niz Rauroske katarakte u Nindalf, ili Pištalinu, kako ju vi zovete na vašem jeziku. To je prostrano močvarno područje u kojem rijeka vijuga i dijeli se na više rukavaca. Ondje u nju na više mjesta uvire Entwash iz šume Fangorn na zapadu. Oko tog vodotoka, s ove strane Velike rijeke, leži Rohan. Na drugoj su strani pusta brda Emyn Muila. Ondje vjetar puše s istoka jer su brda okrenuta preko Mrtvih baruština i Ničije zemlje prema Cirith Gorgoru i Crnim dverima Mordora. Boromir i oni koji idu s njim do Minas Tiritha najbolje da napuste Veliku rijeku iznad Raurosa i da prijeđu preko Entwasha prije nego što Entwash stigne do močvara. Ipak, ne bi smjeli ići predaleko uz taj vodotok niti se izvrgnuti riziku da se zapetljaju u šumi Fangorn. To je čudan kraj i dan-danas prilično nepoznat. Ali Boromiru i Aragornu jamačno nije ni potrebno ovo upozorenje."

"Mi smo u Minas Tirithu svakako čuli za Fangorn", potvrdi Boromir. "Ali ono što sam ja čuo mislim da su uglavnom bapske priče, kakve se pričaju maloj djeci. Sve što se nalazi sjeverno od Rohana sad je nama toliko daleko da mašta može onuda slobodno lutati. Nekoć je Fangorn bio na granicama našeg carstva, ali sad se već izredalo previše naraštaja otkad ga je itko od nas pohodio da dokaže ili opovrgne legende što su doprle do nas iz dalekih godina. Ja sam bio više puta u Rohanu, ali nikad nisam prešao njegove sjeverne granice. Kad su me odaslali kao glasnika, probio sam se kroz Rohansku guduru držeći se izdanaka Bijeloga gorja i prešao preko Isena i Sivolijeva u Sjevernu zemlju. To je dug i mučan put. Otprilike tisuću dvjesta milja, trebalo mi je više mjeseci da ga prevalim jer sam ostao bez konja u Tharbadu, kad sam prelazio preko Sivolijeva. Nakon tog putovanja, i nakon ovoga puta koji sam prevalio s ovom družinom, ne dvojim da ću naći put do Rohana, pa i do Fangorna ako treba."

"Onda vam ne moram ništa više govoriti", reče Celeborn. "Samo nemojte prezirati pučke predaje što su doprle do nas iz dalekih godina; jer često se može slučiti da babe čuvaju u sjećanju predaju o stvarima koje su nekoć i mudraci trebali znati."

Tad Galadriel ustane s trave i, uzevši pehar od jedne od svojih družbenica, natoči u njega bijelu medovinu i pruži ga Celebornu.

"Vrijeme je da popijemo u čast oproštaja", reče. "Pijte, Gospodaru Galadhrima! I neka vam srce ne bude tužno premda noć mora doći nakon podneva, a već se i večer bliži."

Zatim pruži pehar svim članovima družine redom i reče im neka piju u čast oproštaja. Ipak, kad su svi popili, zapovjedi im da ponovo sjednu na travu, a njoj i Celebornu donesu stolice. Njene su družbenice šutke stajale oko nje, a ona je časak gledala goste. Napokon iznova prozbori:

"Ispili smo pehar na rastanku i između nas su pale sjene. Ali prije nego što odete, htjela bih vam uručiti darove Gospodara i Gospodarice Galadhrima u spomen na Lothlórien, darove koje sam vam donijela lađom."

Zatim ih je prozivala sve redom.

"Ovo je dar Celeborna i Galadriel vođi vaše družine", reče ona Aragornu i pruži mu korice izrađene za njegov mač. Korice bijahu ukrašene cvijećem i lišćem iskovanim od srebra i zlata, a preko toga je ispisano vilenjačkim runama od mnogobrojnih dragulja ime Andúril i porijeklo mača. "Mač isukan iz ovih korica neće se okaljati ni slomiti čak ni u porazu", nadoda ona. "Nego ima li možda još štogod što želite od mene na rastanku? Jer između nas će pasti tama i možda se nikad više nećemo vidjeti osim možda daleko odavde, na putu s kojeg nema povratka."

Aragorn joj odgovori ovako:

"Gospo, vi znate moju želju, i znate da vi dugo čuvate jedino blago do kojeg je meni stalo. Ali nije na vama da mi ga dadete, sve kad biste i htjeli, pa ću samo kroz tamu doći do njega."

"Ipak, možda će vam od ovoga biti lakše oko srca", reče Galadriel, "jer mi je ovo ostavljeno na čuvanje da ga predam vama ako vas put nanese kroz ovu zemlju." Tad uzme iz svoga krila krupan dragulj bistre zelene boje umetnut u srebrnu kopču izrađenu u obliku orla raširenih krila, a kad ga podigne uvis, dragulj bljesne poput sunca što je zasjalo kroz krošnju u proljeće. "Ovaj sam dragulj bila poklonila svojoj kćeri Celebrian, a ona opet svojoj, a sad prelazi u vaše ruke kao znak nade. I sad je trenutak da uzmete ime koje vam je bilo predskazano, ime Elessar, Vilin-kamen od kuće Elendilove!"

Tad Aragorn prihvati dragulj i pričvrsti kopču na prsa, a svi koji su ga gledali začude se, jer nisu do tada primijetili koliko je visok i kako se kraljevski drži, reklo bi se da su mnogogodišnje muke spale s njegovih pleća.

"Zahvaljujem vam na darovima koje ste mi dali", reče on, "o, gospodarice Lóriena, koja je donijela na svijet Celebrian i Arwen Danicu. Kakvu bih vam veću hvalu mogao iskazati?"

Gospodarica se nakloni, a onda se obrati Boromiru i pokloni mu zlatan pojas. Merryju i Pippinu podari male srebrne pojasove, svaki s kopčom izrađenom u obliku

zlatnog cvijeta. Legolasa obdari lukom kakvim se Galadhrimi služe, dužim i čvršćim od lukova iz Mrkodola, s tetivom od vilin-vlasi. Uz luk je dobio i tobolac strijela.

"A za vas, mali vrtlaru i ljubitelju drveća", reče Samu, "imam tek skroman darak." Preda mu kutijicu od običnog sivog drva, neukrašenu, osim jedne jedine srebrne rune na poklopcu. "Ovo slovo G stoji umjesto Galadriel", dometne. "Ali može stajati i umjesto riječi gradina na vašem jeziku. U kutijici je zemlja iz mog voćnjaka i blagoslov kakav Galadriel još može udijeliti zemlji. Ona vas neće održati na pravom putu niti će vas zaštititi od opasnosti, ali ako je sačuvate i napokon se opet vratite kući, možda će vas bogato nagraditi. Makar sve zatekli golo i opustošeno, malo će biti vrtova u Međuzemlju koji će cvasti kao vaš vrt ako ga posipate ovom zemljom. Možda ćete se tada sjetiti Galadriel i ugledati načas u duhu daleku zemlju Lórien, koju ste vidjeli samo u našu zimu. Jer prošlo je naše ljeto i naše proljeće, i nikad ih više neće biti na zemlji osim u sjećanju."

Sam je pocrvenio do ušiju i probrgljao nešto nečujno držeći grčevito kutijicu u rukama i klanjajući se kako je znao i umio.

"A kakav bi dar patuljak poželio od vilenjaka?" upita Galadriel Gimlija.

"Nikakav, gospo", odgovori Gimli. "Meni je posve dostatno što sam vidio Gospodaricu Galadhrima i što sam čuo njezine nježne riječi."

"Jeste li čuli, vilenjaci?" uzvikne ona svima oko sebe. "Neka mi više nitko ne kaže da su patuljci gramzljivi i neotesani! Pa ipak, Gimli, sine Gloinov, valjda želite nešto što vam mogu dati? Molim vas da mi kažete što je to! Ne smijete ostati jedini gost bez poklona."

"Ništa ja ne želim, gospo Galadriel", promuca Gimli klanjajući se duboko. "Ništa, osim možda... ako se smije zamoliti, ne, nego uopće spomenuti, jednu jedinu vlas iz vaše kose, koja nadmašuje zlato zemaljsko kao što zvijezde nadmašuju drago kamenje iz rudnika. Ja vas ne molim za takav dar, nego samo udovoljavam vašoj zapovijedi da vam kažem svoju želju."

Vilenjaci se uskomešali i zagrajali od čuda, a Celeborn se začuđeno zagledao u patuljka, ali se Gospodarica samo nasmiješila.

"Kažu da su patuljci vještiji na rukama nego na jeziku", reče, "ali to ne vrijedi i za Gimlija. Jer nitko mi još nije uputio tako smionu a opet ako udvornu molbu. I kako bih mu je mogla odbiti kad sam mu zapovjedila da mi je iznese? Nego, recite mi što ćete s tim darom?"

"Čuvati ga, gospo, kao oko u glavi", odgovori on, "u spomen na riječi koje ste mi uputili kad smo se prvi put sreli. A ako se ikad opet vidim s kovačima u mom zavičaju, zamolit ću ih da vaš dar umetnu u neprolazni gorski kristal da bude baština moje obitelji i zalog dobre volje između gore i šume na vijeke vjekova."

Tad Gospodarica rasplete jednu od svojih dugih pletenica i odreže tri zlatne vlasi i položi ih Gimliju u šaku.

"A dar će popratiti ove riječi", reče ona. "Ja ništa ne proričem jer je sad svako proročanstvo uzaludno: s jedne strane leži tama, a s druge samo nada. Ali ako nas nada ne iznevjeri, onda vam kažem, Gimli, sine Gloinov, da će vam se zlato presipati u rukama, ali da zlato neće nikad gospodariti vama."

"A vi, Nositelju Prstena", obrati se na kraju Frodu. "Obraćam se vama posljednjem, iako niste posljednji u mojim mislima. Za vas sam ovo pripravila." Podigne uvis kristalnu bočicu koja se caklila dok je mahala njome, a iz ruke su joj zračile zrake bijelog svjetla. "U ovoj je bočici uhvaćeno svjetlo Earendilove zvijezde i spremljeno u vodu iz mog vodoskoka. Još će jače sjati usred noći. Neka vam ovo bude svjetlo na mračnim mjestima, kad se sva druga svjetla pogase. Sjetite se tada Galadriel i njezina zrcala!"

Frodo uzme bočicu i načas, kad je zasjala među njima, ponovo ugleda Gospodaricu kako stoji pred njim kao kraljica, velebna i lijepa, ali ne više strašna. Pokloni se, ali ostane bez riječi.

Tad gospodarica ustane, a Celeborn ih povede natrag do pristaništa. Žuto podne ležalo je na zelenom jezičku kopna, a voda je odsijevala poput srebra. Sve je napokon bilo spremno. Članovi družine posjedali su u čamce kao i prije. Dovikujući im zbogom, vilenjaci iz Lóriena odgurali su ih dugačkim sivim motkama do matice rijeke, a namreškana voda ponese ih polako dalje. Putnici su sjedili posve mirno i nijemo. Na zelenoj obali blizu samog vrška rta stajala je sama i nijema Gospodarica Galadriel. Dok su prolazili pokraj nje, okrenuli su se i uprli poglede u nju, gledali su kako se polagano sve više udaljava od njih. Tako im se bar činilo: Lórien je klizio unatrag, poput blistava broda s jarbolima od začaranog drveća što plovi prema zaboravljenim obalama dok oni nemoćni sjede na rubu sivog svijeta bez lišća.

Još dok su gledali, Srebrotok zađe u struje Velike rijeke, čunovi im se okrenu i pohitaju na jug. Uskoro je bijeli lik Gospodarice postao sitan i dalek. Sjala je kao stakleno okno na dalekom brijegu naspram sunca što zalazi, ili kao daleko jezero viđeno s planine: kristal što je pao u krilo zemlje. Tad se Frodu učini da je podigla ruke da ih posljednji put pozdravi, i da je začuo kako vjetar donosi njen dalek ali kristalno jasan raspjevani glas. Samo što je sad pjevala na starom jeziku vilenjaka s onu stranu mora, pa nije razumio riječi: krasna bijaše glazba iako ga nije utješila.

Pa ipak, kao što biva s vilenjačkim riječima, ostale su mu urezane u pameti, te ih je mnogo kasnije protumačio kako je najbolje znao i umio: bijaše to jezik vilenjačkih pjesama, a govorio je o slabo poznatim stvarima u Međuzemlju.

Ai! laurie lantar lassi súrinen,
Yéni únótime ve rámar aldaron!
Yéni ve linte yuldar avánier
mi oromardi lisse-miruvóreva
Andúne pella, Vardo tellumar
nu luini yassen tintilar i eleni
ómaryo airetári-lirinen.

Sí man i yulma nin enquantuva?

An sí Tintalle Varda Oiolosseo

ve fanyar máryat Elentári ortane
ar ilye tier unduláve lumbule;
ar sindanóriello caita mornie
i falmalinnar imbe met, ar hísie
untúpa Calaciryo míri oiale.
Sí vanwa ná, Rómello vanwa, Valimar!

Namárie! Nai hiruvalye Valimar.
Nai elye hiruva. Namárie!

“Ah! poput zlata pada lišće na vjetru, duge godine nebrojene kao krila drveća! Duge su godine minule kao brzi gutljaji slatke medovine u visokim dvoranama onkraj Zapada, pod modrim svodovima Varde gdje zvijezde podrhtavaju od pjesme njena glasa, svetog i kraljevskog. Tko će mi sad ponovo natočiti pehar? Jer sad je Upaliteljica, Varda, Kraljica zvijezda, s Vječno bijele planine, podigla ruke kao oblake i sve su staze duboko potonule u sjenu; iz sive zemlje tama leži na zapjenušenim valovima između nas, a izmaglica zauvijek obavija dragulje Calaciryje. Izgubljen je sad, izgubljen je Valimar za one s istoka! Zbogom! Možda ćeš ti pronaći Valimar. Možda ćeš ga čak i ti pronaći. Zbogom!”

Varda je ime one gospe koju vilenjaci u tim prognaničkim krajevima zovu Elbereth.

Odjednom je rijeka zamaknula za okuku, i obale se uzdigle na obje strane, i nestalo je svjetla Lóriena. Frodo se nikad više nije vratio u tu vilin-zemlju.

Putnici su okrenuli lica putovanju; pred njima je bilo sunce a oči im bijahu zasjenjene jer su sve bile pune suza. Gimli je otvoreno plakao.

"Posljednji put sam vidio ono što je najubavije", reče svom suputniku Legolasu. "Odsad više ništa neću nazivati ubavim, osim možda njen dar."

I stavi ruku na prsa.

"Reci mi, Legolase, zašto sam ja uopće krenuo s vama na ovo putovanje? Nisam ni slutio gdje se krije glavna opasnost! Dobro je Elrond rekao da ne možemo predvidjeti na što ćemo sve naići na našem putu. Ja sam se bojao mučenja u mraku, ali me to nije odvratilo od ovog putovanja. Ipak, ne bih bio pošao s vama da sam znao kakva se opasnost krije u svjetlu i radosti. Sad sam ovim rastankom zadobio najtežu ranu, pa makar još noćas morao ravno pred Gospodara tame. Jao si ga Gimliju, sinu Gloinovu!"

"Ne!" reče Legolas. "Nego, jao si ga svima nama! I svima onima što hode svijetom u ovim potonjim danima. Jer tako je to na ovome svijetu: nešto nađeš i izgubiš, kako se čini onima u čamcu što plovi niz rijeku. Ali ja mislim da si ti, Gimli, sine Gloinov, sretnik: jer ti podnosiš svoj gubitak od svoje volje i mogao si se i drukčije odlučiti. Ali nisi svoje drugove ostavio na cjedilu, a najmanja nagrada koju ćeš dobiti jest da će ti uspomena na Lothlórien ostati dovijeka čista i neokaljana u srcu, da neće ni izblijedjeti niti se iskvariti."

"Možda", prihvati Gimli, "i hvala ti na tim riječima. Nedvojbeno su istinite: ipak je to slaba utjeha. Srcu nije do uspomena. Uspomene su samo zrcalo, pa makar bilo jasno kao Kheled-zâram. Ili bar tako govori srce patuljka Gimlija. Možda vilenjaci drukčije gledaju na te stvari`? Zapravo sam čuo da su njima uspomene sličnije javi nego snu.

Ali nemojmo više o tome! Pripazi radije na čamac. Preduboko je u vodi sa svom ovom našom prtljagom, a Velika je rijeka brza. Ne bih htio utopiti svoj jad u hladnoj vodi."

Dohvativši veslo, upravi čamac prema zapadnoj obali prateći Aragornov čun koji se već bio izvukao iz matice.

I tako je družina krenula na svoj dugi put niz široke hitre vode nošena neprestano na jug. Ogoljene šume na obje strane rijeke priječile su im poglede na krajeve iza njih. Lahor je zamro i rijeka je tekla bešumno. Nikakav ptičji cvrkut nije remetio tišinu. Kako je dan odmicao, sunce je sve više obavijala izmaglica dok nije napokon zasjalo na blijedom nebu poput bijela bisera u visini. Zatim je izblijedjelo na zapadu i rano je pao sumrak, a za njim siva noć bez zvijezda. Plovili su sve do kasno u mirnoj noći upravljajući čamcima ispod nadvijenih sjena zapadnih šuma. Velebna stabla promicala su poput sablasti pružajući svoje iskrivljene žedne korijene kroz izmaglicu u vodu. Bilo je neveselo i hladno. Frodo je sjedio i slušao tiho pljuskanje i žuborenje rijeke što se trljala o korijene i naplavljena drva blizu obale sve dok mu glava nije klonula te se zavezao u nemiran san.

IX. poglavlje

VELIKA RIJEKA

Froda je probudio Sam. Frodo je ležao dobro umotan pod visokim drvećem sive kore u mirnom zakutku šume na zapadnoj obali Velike rijeke, Anduina. Bio je prespavao noć, a sivo jutro bijaše mutno među golim granjem. Gimli je bio zabavljen vatricom u blizini.

Krenuli su dalje prije nego što se posve razdanilo. Ne bi se moglo reći da je većina članova družine jedva čekala da produže na jug: bilo im je drago što je odluka, koju moraju donijeti najkasnije kad stignu do Raurosa i otoka Kresokama, još koji dan pred njima, pa su se prepustili rijeci da ih nosi kako hoće, ne želeći hitati prema pogiblima što ih čekaju, kojim god putem na kraju krenuli. Aragorn im je dopuštao da plove niz vodu kako god žele, čuvajući njihovu snagu za buduće napore. Ipak je zahtijevao da svakog dana rano kreću i da putuju do kasno u noć, jer je slutio da im vrijeme izmiče, i bojao se da Gospodar tame nije mirovao dok su oni boravili u Lórienu.

Ipak nisu zapazili ni traga od neprijatelja toga dana, ni sljedećeg. Jednolični sivi dani protjecali su bez događaja. Dok se treći dan njihova putovanja sporo vukao, promijenio se krajolik: drveće se prorijedilo a onda posve nestalo. Na lijevoj, istočnoj obali gledali su dugačke bezoblične obronke što su se protezali daleko put neba; bili su nekako smeđi i sasušeni, kao da ih je vatra poharala ne ostavivši za sobom ni jedne žive zelene travke: odbojna pustoš, čak i bez slomljenog drveta ili istršalog kamena da ublaže prazninu. Došli su do Smeđih zemalja što su ležale, goleme i puste, između južnog dijela Mrkodola i brda Emyn Muila. Čak ni Aragorn nije znao kakva je pošast ili rat ili nedjelo Neprijatelja opustošilo sav taj kraj.

Ni na desnoj, zapadnoj obali nije bilo drveća, ali je zemlja bila ravna i na mnogim mjestima zelena od širokih travnatih površina. Na toj strani promicale su prave šume trski, toliko visokih da su zaklanjale pogled na zapad dok su mali čunovi plovili šumeći duž njihovih zalelujanih okrajaka. Njihove tamne, uvenule perjanice savijale su se i ljuljale na laganom hladnom povjetarcu šumoreći tiho i turobno. Ovdje-ondje kroz otvore u njima Frodo bi letimice iznenada spazio valovite livade, a daleko iza njih brda obasjana suncem na zalasku, a još dalje, na samom obzoru, tamnu crtu što je označavala najjužnije lance Maglenoga gorja.

Nije bilo ni traga od pokretnih živih bića osim ptica. Njih je bilo mnogo: malih vodenih ptica što su zviždale i pijukale u trsci, iako su ih malokad viđali. Jedanput ili dvaput putnici su čuli štropot i lepet labuđih krila, a kad su digli pogled, ugledali su njihovu veliku falangu kako promiče nebom.

"Labudovi!" uzvikne Sam. "I to bogme pozamašni!"

"Kako sav ovaj kraj djeluje prostrano, pusto i neveselo!" reče Frodo. "Ja sam oduvijek zamišljao, kad se putuje na jug, da biva sve toplije i vedrije dok zima ne ostane zauvijek za tobom."

"Ali nismo još daleko odmakli na jug", otpovrne Aragorn. "Još je zima i daleko smo od mora. Ovdje je svijet hladan sve do iznenadnog proljeća, možda ćemo još imati i snijega. Daleko dolje u Belfalaskom zaljevu, u koji utječe Anduin, toplo je i veselo, možda, ili bi bar bilo kad ne bi bilo Neprijatelja. Ali ovdje nismo više od sto osamdeset milja, mislim, južnije od Južne četvrti u vašem Shireu, iako smo na stotine milja daleko od njega. Sad gledate na jugozapad, preko sjevernih ravnica Riddermarka, Rohana, zemlje Gospodara konja. Uskoro ćemo stići do ušća Limlighta koji teče iz Fangorna da se ulije u Veliku rijeku. To je sjeverna granica Rohana; od davnina sve ono što leži između Limlighta i Bijeloga gorja pripada Rohirrimima. To je bogat i ugodan kraj, a njegovoj travi nema premca; ali u ovo zlo doba ljudi ne obitavaju uz rijeku niti dolaze često do nje na konjima. Anduin je širok, ali orci mogu dobaciti strijelama daleko preko rijeke, a nedavno su se, kažu, drznuli prijeći preko rijeke i opljačkati rohanske čopore konja i ergele."

Sam je bacao tjeskobne poglede na jednu i na drugu obalu. Prije ga se drveće doimalo neprijateljski, kao da krije tajne oči i opasnosti koje vrebaju, a sad je žalio što više nema drveća. Imao je osjećaj da je družina odviše otkrivena, da pluta u malim otvorenim čunovima u kraju bez zaklona, na rijeci koja je prava bojišnica.

U sljedećih dan-dva, dok su plovili dalje, nošeni rijekom neprestano na jug, to je osjećanje nesigurnosti obuzelo svu družinu. Cijeli jedan dan veslali su ne bi li što dalje odmakli. Obale su promicale pokraj njih. Domalo se rijeka proširila i oplićala; na istočnoj obali nizali su se dugi kameniti žalovi i u vodi je bilo šljunčanih sprudova, tako da je valjalo oprezno kormaniti. Smeđe zemlje pretvorile su se u sumorne pustopoljine preko kojih je strujao ledeni vjetar s istoka. Na drugoj obali livade su zamijenili valoviti humci uvele trave usred baruština i vriština. Frodo je drhturio prisjećajući se travnjaka i vodoskoka, žarkog sunca i sitnih kišica u Lothlórienu. Ni u jednom čamcu nije se mnogo pričalo ni smijalo.

Legolas je u duhu trčao pod zvijezdama u ljetnoj noći na nekom proplanku na sjeveru sred bukovih šuma; Gimli je u mislima opipavao zlato i pitao se bi li se od njega moglo iskovati spremište za Gospodaričin dar. Merry i Pippin nelagodno su se osjećali u srednjem čamcu jer je Boromir mrmljao nešto za se, ponekad grizao nokte kao da ga izjeda nemir ili sumnja, a ponekad se hvatao vesla i tjerao čamac što bliže za Aragornovim. Onda je Pippin, koji je sjedio na pramcu i osvrnuo se, spazio čudan sjaj u njegovu oku dok je piljio naprijed u Froda. Sam je poodavno bio zaključio da čamci možda i nisu tako opasni kako su njega učili od malih nogu, ali da su mnogo neudobniji nego što je mislio. Bio je zgrčen i zdvojan, a nije imao drugog posla nego da zuri u zimske predjele kako mile pokraj njih, i u sivu vodurinu s obje strane čuna. Čak i kad su se prihvaćali vesala, nisu nikad ni jedno povjerili Samu.

Dok se hvatao mračak četvrtog dana na putovanju, gledao je unatrag preko pognutih glava Froda i Aragorna i ostala dva čamca; bio je pospan i čeznuo je za taborom i zemljom pod nogama. Iznenada spazi nešto: isprva je ravnodušno zurio u to, a onda se uspravio i protrljao oči, ali kad je iznova pogledao, nije više ništa vidio.

Te su se noći utaborili na otočiću blizu zapadne obale. Sam je ležao umotan u gunjeve do Froda.

"Smiješno sam nešto sanjo, gos'n Frodo, sat-dva prije nego što smo se zaustavili. A možebit i nije bio san. Al je svakako bilo nešto smiješno."

"Pa dobro, što je to bilo?" upita ga Frodo znajući da se Sam neće smiriti dok mu ne ispriča svoju priču, što god bilo posrijedi. "Otkako smo otišli iz Lothlóriena, ja nisam još ništa vidio ni pomislio zbog čega bih se osmjehnuo."

"Nije bilo smiješno na taj način, gos'n Frodo. Nego je bilo čudnovato. Ako nije bio san, onda ne valja. Al najbolje će bit da vam kažem šta je bilo. Evo šta je bilo: vidio sam trupac s očima."

"Što se trupca tiče, to je u redu", reče Frodo. "Ima ih mnogo u rijeci. Samo izbaci oči!"

"Ne mogu", otpovrne Sam. "Upravo sam se zbog tih očiju i uspravio u čamcu, da tako kažem. Vidio sam ono za što sam mislio da je trupac kako plovi u sumrak iza Gimlijeva čamca, al se nisam na to puno obaziro. A onda mi se učinilo da nas trupac malo-pomalo sustiže. A to je bilo zbilja neobično, reklo bi se, jerbo nas je sve skupa rijeka nosila. I baš sam tad spazio oči: tako neke dvije točkice, pomalo svijetle, na grbi na prednjem dijelu trupca. Štaviše, to i nije bio trupac, jer sam opazio lopataste noge, skoro kao labuđe, samo nešto veće, neprestance su uranjale u vodu i izranjale. E, tad sam se uspravio i protrljo oči i zaustio da viknem ako još bude tamo kad istrljam drijemež iz glave. Jer, što god ono bilo, pristizalo je sve brže i primaklo se ozbiljno Gimliju. A1 bilo da su one dvije lampice primijetile kako se ja mičem i buljim, il sam ja možebit došo k sebi, ne bi znao reć, tek, kad sam opet pogledo, nije ga više bilo. Ipak mi se čini da sam spazio krajičkom oka, štono riječ, kako je nešto tamno šmugnulo u sjenu obale. Al nisam više vidio one oči. Reko sam sâm sebi: “Opet si sanjo, Sam Gamgee”, samo sam to reko i ništa više. Al odonda sam stalno o tom razmišljo, i sad više nisam tako siguran. Šta vi velite na sve to, gos'n Frodo?"

"Ja bih rekao da posrijedi nije bilo ništa drugo do jedan trupac u sumrak i san u tvojim očima, Sam", reče Frodo, "da si te oči sada prvi vidio. Ali nisi. Ja sam ih vidio tamo daleko na sjeveru prije nego što smo stigli u Lórien. I vidio sam jedno čudno stvorenje s očima kako se one noći penje na flet. I Haldir ga je vidio. A sjećaš li se izvještaja vilenjaka koji su progonili onu bandu orka?"

"Ah", uzdahne Sam. "Sjećam se, a sjećam se još nečega. Ne dopadaju mi se baš ove moje misli, al kad mislim ovako na ovo i na ono, i na priče gospodina Bilba i sve ostalo, reko bi da bi mogo pogodit kako je ime tom stvorenju. Gadno ime. Da nije možda Golum?"

"Da, toga se i ja bojim već neko vrijeme", reče Frodo. "Još od one noći na fletu. Rekao bih da se on smucao po Moriji i da je onda nanjušio naš trag; ali sam se nadao da ćemo boravkom u Lórienu opet zamesti trag. Taj se kukavni skot vjerojatno skrivao u šumama oko Srebrotoka vrebajući na naš polazak!"

"Tako će i bit", opet će Sam. "Najbolje da budemo i mi malo oprezniji jer bi nam se moglo dogodit da jedne noći osjetimo na vratu nečije gadne prste, ako se uopće probudimo da išta osjetimo. To je ono što sam tio reć. Ne treba zbog toga još noćas

uznemirivat Stridera i ostale. Ja ću stražarit. Mogu i sutra spavat jerbo ionako nisam ništa drugo do prtljaga u čamcu, kako bi vi rekli."

"Možda bih i rekao", reče Frodo, "a možda bih rekao i *prtljaga s očima*. Dobro, ti stražari, ali mi moraš obećati da ćeš me probuditi prije druge polovice noći ako se prije toga ništa ne dogodi."

U gluho doba noći Frodo se prenuo iz duboka, mračna sna i shvatio da ga Sam drma.

"Sramota je što vas budim", prošapne Sam, "al rekli ste mi da vas probudim. Nemam vam što reć, il bar ništa osobito. Maloprije mi se učinilo da čujem neko tiho pljuskanje i nekakvo njuškanje, al noću se uz rijeku čuje puno takvih čudnovatih šumova."

Legao je, a Frodo se pridigao, zaogrnut gunjevima, boreći se sa snom. Sporo su prolazile minute ili sati, a ništa se nije događalo. Frodo je baš podlijegao kušnji da opet prilegne kadli neka tamna prilika, jedva primjetna, dopluta do jednog od privezanih čamaca. Frodo nazre nekakvu dugačku bjelkastu ruku kako je izronila i uhvatila se za rub čamca: dva blijeda oka nalik na lampice hladno su bljesnula kad su zavirila unutra, a onda su uzgledala i zapiljila se u Froda na otočiću. Nisu bila više od korak-dva udaljena; pa je Frodo začuo i tiho šištanje udahnuta zraka. Ustane, isuče Žalac i pristupi onim očima. Njihovo se svjetlo u hipu ugasi. Začuje još jednom šištanje i pljusak, a tamna prilika nalik na trupac šmugne niz vodu u noć. Aragorn se promeškolji u snu, prevrne i pridigne.

"Što je to bilo?" šapne, skoči na noge i priđe Frodu. "Osjetio sam nešto u snu. Zašto si isukao mač?"

"Golum", odgovori mu Frodo. "Ili bar ja tako mislim."

"Ah!" uzdahne Aragorn. "Onda znaš za našeg malog tihotapca, je li? Tapkao je za nama kroz svu Moriju, sve do Nimrodela. Otkako plovimo čamcima, leži na jednom trupcu i vesla rukama i nogama. Pokušao sam ga uloviti jedanput ili dvaput u noći, ali je lukaviji od lije a sklizak kao riba. Nadao sam se da nas neće moći pratiti niz rijeku, ali je bogme dobar veslač. Sutra ćemo morati pokušati brže ploviti. Dajte sad vi lezite, a ja ću stražariti do kraja noći. Da bar mogu uloviti tog malog skota! Mogao bi nam biti od koristi. Ali ako ga ne uspijem uloviti, morat ćemo pokušati da ga se otresemo. Vrlo je opasan. Ne samo što bi mogao ubiti koga od nas po noći, nego bi mogao i navesti našeg neprijatelja u blizini na naš trag."

Noć je prošla a da se nije više pojavila ni sjena od Goluma. Nakon toga je družina redovito postavljala stražu, ali nisu više do kraja puta vidjeli Goluma. Ako ih je još pratio, bio je vrlo oprezan i lukav. Na Aragornov zahtjev, veslali su dugo u smjenama jedan za drugim pa su obale hitro promicale. Ali vidjeli su malošto od krajolika jer su putovali uglavnom obnoć i u sumrak, a odmarali se obdan ležeći skriveni, koliko im je to omogućavao predjel. Tako im je vrijeme prolazilo bez osobitih događaja sve do sedmog dana putovanja.

Nebo je bilo tmurno i oblačno i puhao je istočnjak, ali kako se večer pretapala u noć, razvedrilo se daleko na zapadu i pod sivim obalama oblaka pojavila su se jezerca

oskudnog svjetla, žutog i svijetlozelenog. Vidjelo se kako bijela kora mlađaka treperi u tim dalekim jezerima. Kad je Sam to vidio, nabrao je obrve.

Sutradan se krajolik na obje strane počeo naglo mijenjati. Obale su se sve više uzdizale i bivale stjenovite. Uskoro su se našli u brdovitu i kamenitu krajoliku i na obje obale bijahu strme padine pokrivene dubokim i gustim slojem trnja trnjina i isprepletenih kupinama i puzavicama. Iza njih su stajale niske hridi što su se runile, i usjeci od sivog, nagrizenog kamena presvučenog tamnim bršljanom, a iza njih su se opet dizale visoke kose okrunjene jelama iskrivljenim od vjetra. Približavali su se surom brdovitom kraju Emyn Muila, južnoj granici Pustošije.

Bilo je mnogo ptica oko hridi i usjeka, povazdan su visoko u zraku kružila jata ptica, crnih naspram svijetlog neba. Dok su tog dana ležali u svom logoru, Aragorn je sumnjičavo motrio te ptice pitajući se da nije možda Golum počinio kakvu nepodopštinu, pa sad vijesti o u njihovu kretanju putuju kroz divljinu. Poslije, dok je sunce zalazilo a družina se spremala da krene dalje, zapazio je crnu točku na svjetlu što se gasilo: ptičurinu visoko i daleko na nebu koja je čas kružila, a čas polako letjela na jug.

"Što je to, Legolase?" upitao je upirući prstom u sjeverno nebo. "Je li to zbilja orao, kako se meni čini?"

"Jest", odgovori Legolas. "To je orao, orao u lovu. Ne znam što to znači. Daleko je od gorja."

"Nećemo poći dok se posve ne smrkne", reče Aragorn.

Pala je osma noć njihova putovanja. Bila je mirna i bez vjetra; prestao je puhati tmurni istočnjak. Tanak mjesečev srp rano je zašao u blijedi zalazak sunca, ali je nebo ostalo vedro i, premda su se daleko na jugu protezali dugi nizovi oblaka, koji su još oskudno svijetlili, na zapadu su jarko sjale zvijezde.

"Idemo!" reče Aragorn. "Riskirat ćemo još jedno putovanje noću. Stižemo do područja rijeke koje ne poznajem dobro, jer nikad nisam putovao vodenim putem po ovim krajevima, odavde do brzaka Sarn Gebira. Ali ako se ne varam u računu, do njih ima još mnogo milja. Ipak, prije nego što dođemo donde, ima podosta opasnih mjesta: hridi i kamenih otočića u struji. Moramo dobro paziti, i ne smijemo prebrzo veslati."

Sam je u čelnom čamcu dobio izvidničku dužnost. Ležao je sprijeda zagledan u mrak. Noć je bivala sve mračnija, ali su zvijezde iznad njih neobično blistale pa je na površini rijeke bilo odbljesaka. Bilo je blizu ponoći i voda ih je nosila neko vrijeme a da se gotovo nisu morali ni služiti veslima kad Sam iznenada nešto uzvikne. Svega dva-tri koraka pred čamcem izronile su iz rijeke neke tamne prilike i Sam je začuo kovitlanje brzaca. Brza struja skretala je nalijevo, prema istočnoj obali, kuda se moglo proći. Zaneseni u stranu, putnici su spazili pred sobom blijedu pjenu rijeke kako udara o oštre hridi isturene daleko u vodu kao niz zubi. Čamci bijahu zbijeni jedan do drugoga.

"Hej, Aragorne!" prodere se Boromir kad čamcem naleti na čamac ispred sebe. "Pa ovo je ludost! Ne možemo ipak noću svladati brzace! A nijedan čamac nikako ne može ostati čitav u Sarn Gebiru, ni po noći ni po danu."

"Natrag, natrag!" vikne Aragorn. "Okrenite se! Okrenite se ako možete!" Zarije veslo u vodu nastojeći zadržati čamac i okrenuti ga. "Prevario sam se u računu", reče on

Frodu. "Nisam znao da smo već ovoliko daleko odmakli: Anduin teče brže nego što sam mislio. Bit će da smo već blizu Sarn Gebira."

Na jedvite jade zaustavili su čamce i polako ih okrenuli, ali su isprva uspijevali tek sporo napredovati protiv struje i voda ih je neprestano zanosila sve bliže i bliže istočnoj obali što se, tamna i zlokobna, dizala u noći.

"Veslajmo svi skupa!" prodere se Boromir. "Veslajmo! Inače ćemo se nasukati na sprudove."

Dok je on još to govorio, Frodo je osjetio kako kobilica ispod njega struže o kamen. U taj čas začuje odapinjanje tetiva: nekoliko strelica zafijuče im iznad glava, a nekoliko ih padne među njih. Jedna pogodi Froda između lopatica i on posrne naprijed jaučući i ispuštajući veslo iz ruke, ali se strelica odbije od njegova skrivenog oklopa i padne. Druga prođe Aragornu kroz kukuljicu, a treća se zabije u rub drugog čamca, blizu Merryjeve ruke. Sam letimice opazi crne spodobe kako jurcaju amo-tamo po dugu šljunkovitu žalu istočne obale. Učini mu se da su im vrlo blizu.

"Yrch!" progovori Legolas na svom jeziku.

"Orci!" poviče Gimli.

"Kladio bi se da je to Golumovo maslo", dobaci Sam Frodu. "Zgodno su mjesto izabrali nema šta. Izgleda da je rijeka naumila bacit nas pravo njima u naručje!"

Svi su se nagnuli naprijed veslajući iz petnih žila, čak se i Sam prihvatio vesla. Svakog su časa očekivali ubod strelica crnih pera. Mnoge su prohujale iznad njih i pale u vodu u blizini, no više ih ni jedna nije pogodila. Bilo je mračno, ali ne odviše mračno za oči orka koji dobro vide u tami. Pod svjetlom zvijezda bili bi članovi družine laka meta lukavim neprijateljima da ih lórienske sive pelerine i sivo drvo vilenjačkih čunova nisu štitili od podmuklih strijelaca iz Mordora.

Veslali su uporno dalje. U mraku je bilo teško biti siguran da se uopće kreću, ali se malo-pomalo voda sve manje kovitlala, a sjena istočne obale gubila se opet u noći. Napokon su se, koliko su mogli razabrati, vratili do sredine matice i poprilično se udaljili od izbočenih stijena. Onda su napol okrenuli čamce i zaveslali svom snagom prema zapadnoj obali. Zaustavili su se i predahnuli u sjeni grmlja nadnesenog nad vodom.

Legolas odloži veslo i uzme luk koji je bio ponio iz Lóriena. Zatim iskoči na kopno i popne se nekoliko koraka uz obalu. Namjestivši strelicu i napevši luk, okrene se i zapilji preko rijeke u mrak. Na drugoj strani odjekivali su prodorni krici, ali se ništa nije vidjelo.

Frodo pogleda vilenjaka kako stoji visoko iznad njega i pilji u noć tražeći metu za gađanje. Glava mu bila tamna, okrunjena jarkim bijelim zvijezdama što su se ljeskale u crnim jezerima na nebu iza njega. Ali s juga su se digli veliki oblaci, zaplovili prema njima šaljući pred sobom tamne prethodnike u zvjezdana polja. Družinu iznenada obuzme strava.

"Elbereth Gilthoniel!" uzdahne Legolas kad pogleda gore. Još dok je gledao, iz crnine na jugu izroni nešto tamno, nešto kao oblak a opet nije bio oblak, jer se kretalo mnogo brže od oblaka, i jurnulo prema družini skrivajući iza sebe svjetla zvijezda dok im je prilazilo. Uskoro se pokazalo da je to neka velika krilata neman, crnja od ponora u noći. Divlji glasovi pozdrave je s druge strane vode. Frodo osjeti kako ga podilazi jeza i

grabi ga za srce; u ramenu oćuti smrtonosnu studen, kao sjećanje na staru ranu. Skutri se kao da će se sakriti.

Iznenada zapjeva veliki luk iz Lóriena. Prodorno zafijuče strelica odapeta s vilenjačke tetive. Frodo uzgleda. Tako reći nad njegovom glavom krilati se lik zanese. Razlegne se prodorno graktanje dok je padao kroz zrak nestajući u tmini istočne obale. Nebo se opet raščistilo. Negdje u daljini razlegla se silna graja, psovanje i zapomaganje u mraku, a onda zavlada muk. Te noći nije više s istoka doletjela nijedna strelica ni krik.

Nakon nekog vremena Aragorn je poveo opet čamce uz vodu. Probijali su se uz samu obalu dok nisu naišli na plitku dražicu. Nekoliko je niskih stabala raslo blizu vode, a iza njih se dizala strma stjenovita obala. Družina je odlučila da tu ostane do zore – bilo bi uzaludno pokušavati nastaviti put po noći. Nisu podigli tabor niti su naložili vatru, nego su ostali ležati sklupčani u čamcima privezanim jedan do drugoga.

"Slava budi luku Galadrielinu i ruci i oku Legolasovu!" reče Gimli grickajući tanak lembas. "To je, prijatelju moj, bio sjajan pogodak u mraku!"

"Ali tko zna što sam uopće pogodio?" reče Legolas.

"Ja ne znam", odgovori Gimli. "Ali mi je drago što ta sjena nije došla bliže. Nimalo mi se nije svidjela. Previše me podsjećala na onu sjenu u Moriji... na sjenu Balroga", dovrši šaptom.

"Ovo nije bio Balrog", reče Frodo, koji je još drhturio od zimice koja ga je bila spopala. "Bilo je nešto mnogo hladnije. Mislim da je to bio..."

Tu zastane i ušuti.

"Što mislite da je to bilo?" napeto ga upita Boromir naginjući se iz čamca, kao da nastoji zaviriti Frodu u lice,

"Ja mislim... Ne, radije neću ništa reći", odgovori Frodo. "Što god bilo, rekao bih da je njegov pad užasnuo naše neprijatelje."

"Tako izgleda", reče Aragorn. "Ipak, ne znamo gdje su sad, ni koliko ih ima ni koji im je sljedeći potez. Noćas moramo svi ostati budni! Sad nas skriva tama, ali tko zna što će nam dan donijeti! Neka vam svima oružje bude pri ruci!"

Sam je sjedio bubnjajući po balčaku svoga mača kao da broji nešto na prste, gledajući u nebo.

"Ovo je zbilja čudno", promrsi. "Mjesec je isti ko i u Shireu i u Pustošiji, il bi bar moro bit. Ali, il je on ispo iz svoje putanje il sam se ja prebacio u računu. Sjećate se, gos'n Frodo, da je bio mlađak kad smo ležali na fletu na onom drvetu, računam da je to bilo oko tjedan dana do uštapa. A evo, sinoć je bilo tjedan dana kako smo na putu, a kad tamo, izronio mlađak tanak ko odrezan nokat, ko da nismo ni dana proveli u vilin-zemlji. E, a ja se sjećam da smo tamo proveli najmanje tri noći, a reko bi da smo i više, al bi se isto tako zakleo da nikako nismo bili ni punih mjesec dana. Reklo bi se da se vrijeme tamo uopće ne računa!"

"Pa možda je tako i bilo", reče Frodo. "Možda smo u toj zemlji bili u vremenu koje je drugdje već odavno prošlo. Mislim da smo se tek onda kad nas je Srebrotok donio opet do Anduina vratili u vrijeme koje teče kroz zemlje smrtnika sve do Velikog mora. Ja se ne

sjećam nikakva mjeseca, ni mlađaka ni uštapa, na Caras Galadhonu, nego samo zvijezda noću i sunca danju."

Legolas se promeškolji u svom čamcu.

"Ne, vrijeme nikad ne posustaje", reče on, "ali promjene i rast nisu u svih bića i na svim mjestima jednaki. Vilenjacima se svijet kreće, kreće se i vrlo brzo i vrlo sporo. Brzo zato što se oni malo mijenjaju a sve ostalo oko njih leti, što je za njih bolno. Sporo pak zato što ne broje godine koje protječu, bar ne za sebe. Godišnja doba koja prolaze tek je mreškanje na površini što se vječito ponavljaju u dugoj, dugoj rijeci. Pa ipak, sve se stvari pod suncem moraju na kraju istrošiti."

"Samo što je u Lórienu to trošenje sporo", reče Frodo. "Na to djeluje moć njihove Gospodarice. Bogati su sati, iako se čine kratki, na Caras Galadhonu gdje Galadriel nosi Vilin-prsten."

"To se ne smije govoriti izvan Lóriena, pa čak ni preda mnom", reče Aragorn. "Ni riječi više o tome! Ali istina je, Sam: u toj zemlji izgubio si račun o danima. Ondje je i nama vrijeme brzo prolazilo, kao i vilenjacima. Stari je mjesec prošao, a dok smo mi ondje boravili, mladi je narastao i iskopnio. A sinoć se opet pojavio mlađak. Zima je na izmaku. Vrijeme teče u susret proljeću bez mnogo nade."

Noć je mirno prošla. S druge strane rijeke nisu čuli ni glasa ni zova. Putnici skutreni u čamcima osjetili su da se vrijeme mijenja. Zrak je postao topao i sasvim miran pod velikim kišnim oblacima što su doplovili s juga i od dalekih mora. Činilo se da rijeka sve glasnije i bliže žubori preko kamenja na brzacima. S grančica drveća iznad njih počela je kapati voda.

Kad se razdanilo, raspoloženje je prirode oko njih postalo nekako blago i turobno. Uskoro je zora prerasla u blijedo svjetlo, rasplinuto i bez sjena. Izmaglica je obavila rijeku, a bijela magla zastrla obalu; druga obala nije se vidjela.

"Ja ne trpim maglu", reče Sam, "al čini mi se da nam je ova dobro došla. Možda ćemo sad moć odmaglit a da nas oni prokleti goblini ne primijete."

"Možda", potvrdi Aragorn. "Ali teško ćemo naći stazu ako se magla bar malo ne digne. A moramo je naći ako želimo zaobići Sarn Gebir i stići do Emyn Muila."

"Meni nije jasno zašto bismo uopće morali zaobilaziti Sarn Gebir, ili ići dalje niz rijeku", reče Boromir. "Ako je Emyn Muil pred nama, onda možemo ostaviti ove čamčiće ovdje i udariti na zapad i jugozapad dok ne stignemo do Entwasha i dođemo u moju zemlju."

"Možemo ako idemo u Minas Tirith", reče Aragorn, "ali to se još nismo dogovorili. A taj bi put mogao biti pogibeljniji nego što se čini. Dolina je Entwasha ravna i močvarna, a magla ondje može biti kobna za sve koji putuju pješice i natovareni prtljagom. Ja ne bih ostavljao ove naše čamce dok god ne moramo. Rijeka je barem put s kojeg ne možeš skrenuti na stranputicu."

"Ali Neprijatelj drži istočnu obalu u svojim rukama", prigovori mu Boromir. "Sve da i prođete kroz Argonathska vrata i dođete zdravi i čitavi do Kresokama, što ćete dalje? Skočiti niz vodopad i završiti u močvarama?"

"Ne!" odgovori mu Aragorn. "Radije ćemo prenijeti čamce starim putem do podnožja Raurosa, odande produžiti opet dalje niz rijeku. Zar vi, Boromire, ne znate ili ne želite znati, za Sjeverne stube, i za visoku stolicu na Amon Henu što su izgrađeni u doba velikih kraljeva? Ja se u najmanju ruku kanim popeti opet na ono visoko mjesto prije nego što se odlučim kuda ćemo dalje. Možda ćemo ondje naći neki znak koji će nam pokazati put."

Boromir je još dugo prigovarao tom izboru, ali kad je postalo jasno da će Frodo poći za Aragornom kamo god ovaj pošao, popustio je.

"Ljudi iz Minas Tiritha nemaju običaj ostavljati na cjedilu prijatelje u nevolji", reče, "a ako uspijete doći do Kresokama, zatrebat će vam moja snaga. Idem s vama do tog visokog otoka, ali ni pedlja dalje. Odande ću krenuti kući, pa makar i sam, ako moja pomoć ne bude nagrađena ničijom pratnjom."

Bio je već bijeli dan i magla se bila malo digla. Odlučeno je da Aragorn i Legolas odmah pođu niz obalu, a da ostali ostanu uz čamce. Aragorn se nadao da će naći neki put kojim će svi skupa moći prenijeti čamce i prtljagu do mirnijih voda iza brzaca.

"Možda ovi vilenjački čamci i ne bi potonuli, ali to ne znači da bismo živi prošli kroz Sarn Gebir", reče. "Nitko još nije onuda živ prošao. Ljudi iz Gondora nisu u ovom kraju izgradili nijednu cestu, jer čak ni u njihovo veliko doba nije im vlast dopirala niz Anduin dalje od Emyn Muila, ali negdje na zapadnoj obali postoji put kojim su se nosili čamci, samo ne znam hoću li ga naći. Nije se još mogao zatrti jer se lakim čamcima putovalo od Pustošije do Osgiliatha još do prije nekoliko godina, kad su se orci Mordora počeli naglo razmnožavati."

"Malokad je u mom vijeku netko došao čamcem sa sjevera, a orci se smucaju po istočnoj obali", opet će Boromir. "Ako produžite niz rijeku, opasnosti će rasti sa svakom miljom, čak ako i nađete tu stazu."

"Opasnosti se kriju na svakom putu koji vodi na jug", otpovrne Aragorn. "Čekajte nas jedan dan. Ako se ne vratimo u tom roku, znat ćete da nas je doista snašlo neko zlo. Tada morate izabrati novog vođu, i koga ćete slušati u svemu."

Frodo je teška srca gledao Aragorna i Legolasa kako se penju uza strmu obalu i nestaju u magli, ali su se njegova strahovanja pokazala neosnovanim. Prošlo je bilo svega dva-tri sata, jedva da je bilo podne kad su se iznova pojavile sjenovite prilike izvidnika.

"Sve je u redu", reče Aragorn dok se još mučno spuštao niz obalu. "Našli smo stazu koja vodi do dobra pristaništa koje je još upotrebljivo. Staza nije daleko odavde, a početak je brzaca svega pola milje niže i jedva da su duži od jedne milje. Nedaleko iza njih rijeka je opet sigurna i mirna iako brzo teče. Najteže će nam biti prenijeti čamce i prtljagu do tog starog puteljka. Našli smo ga, ali je on podaleko od vode i drži se zavjetrine pod liticom, oko dvjesta metara od obale. Nismo uspjeli naći sjeverno pristanište. Ako još postoji, vjerojatno smo preksinoć prošli pokraj njega. Kad bismo se sad pokušali vratiti uzvodno, možda ga opet ne bismo primijetili u magli. Moramo, na žalost, ovdje napustiti rijeku i dokopati se puta kako najbolje znamo i umijemo."

"To ne bi bilo lako čak ni kad bismo svi bili ljudi", reče Boromir.

"Ipak ćemo pokušati, kakvi jesmo da jesmo", reče Aragorn.

"Naravno da hoćemo", reče Gimli. "Noge će ljudi zaostajati na lošem putu, a patuljak će ići dalje, pa makar nosio i teret dvaput teži od sebe, gosparu Boromire!"

Pokazalo se da je to doista teška zadaća, ali su je na kraju uspješno obavili. Prtljagu su izvadili iz čamca i prenijeli je na vrh obale, do jednog zaravanka. Zatim su čamce izvukli iz vode i odnijeli gore. Bili su mnogo lakši nego što su mislili. Čak ni Legolas nije znao od kojeg su drveta što raste u vilin-zemlji izrađeni, ali je drvo bilo otporno a ipak neobično lagano. Merry i Pippin mogli su sami nositi svoj čamac bez po muke po ravnome. Ipak, bila je potrebna snaga dvojice ljudi da dignu i prenesu čamac preko terena preko kojeg je družina zatim morala prijeći. Tlo se naglo penjalo od rijeke – vrlet što se sastojala od golemih sivih izvaljenih vapnenačkih stijena sa mnogo rupa skrivenih korovom i grmljem; bijaše tu i gustog žbunja kupina i strmih dolaca, a ovdje-ondje i ustajalih bara što su se napajale vodom koja je curila s gornjih zaravanaka.

Boromir i Aragorn nosili su čamce jedan po jedan dok su se ostali vukli za njima tegleći prtljagu uzbrdo. Napokon su sve prenijeli i naslagali na stazu. Zatim su bez većih poteškoća, ako se izuzme razrasli bijeli vrijesak i mnogo odronjenog kamenja, krenuli svi skupa dalje. Pramenovi magle još su visili na litici što se krunila, a slijeva je rijeka bila obavijena izmaglicom: čuli su je kako žubori i kovitla se preko oštrih sprudova i kamenih zubi Sarn Gebira, ali je nisu vidjeli. Dva puta su prevalili taj isti put dok nisu sve sretno donijeli do južnog pristaništa.

Tu je put skretao opet prema vodi i blago silazio do niskog ruba malog tišaka, koji kao da je bio izduben u obali rijeke, ne rukom nego vodom što se vrtložila od Sarn Gebira oko niskog lukobrana od hridi koja bijaše izbočena prema rijeci. Iza njega se obala strmo dizala kao siva litica, tuda pješaci nisu mogli proći.

Kratko je popodne već bilo prošlo i hvatao se suton pun oblaka. Sjedili su uz vodu i slušali zbrkanu huku i šumor brzaca skrivenih u magli. Bili su umorni i pospani a srca im bijahu mračna kao i dan što se gasio.

"E pa, sad smo ovdje, i ovdje moramo provesti još jednu noć", reče Boromir. "Potreban nam je san, a ako je Aragorn i mislio da prođemo kroz Argonathska vrata po noći, svi smo preumorni za tako nešto... Osim jamačno našeg krepkog patuljka."

Gimli mu nije odgovorio; drijemao je sjedeći.

"Odmorimo se sada koliko možemo", reče Aragorn. "Sutra ćemo morati opet putovati po danu. Ako se vrijeme opet ne promijeni i iznevjeri nas, imamo dobrih izgleda da se provučemo a da nas ne opaze ničije oči na istočnoj obali. Ali noćas moraju po dvojica stražariti u smjenama: tri sata sna a jedan sat na straži."

Te se noći nije dogodilo ništa gore od kratkotrajne kišice na sat vremena pred zoru. Krenuli su čim se razdanilo. Magla je već bila rjeđa. Držali su se zapadne obale što su više mogli, i vidjeli nejasne obrise niskih hridi kako se sve više dižu, poput sjenovitih zidina kojima je podnožje u hitroj rijeci. Oko sredine dopodneva oblaci su se spustili naniže i udarila je jaka kiša. Pokrili su čamce krznenim gunjevima da se ne napune vodom, pa su nastavili ploviti niz rijeku; malo su što mogli vidjeti pred sobom ili oko sebe kroz sivi zastor od kiše.

Kiša ipak nije dugo padala. Nebo je nad njima malo-pomalo postajalo svjetlije, a onda su se oblaci naglo razišli a njihovi iskidani ostaci povukli se uz rijeku na sjever. Nije više bilo magle ni izmaglice. Pred putnicima je ležala široka klisura s velikim stjenovitim bokovima za koje se grčevito držalo, na izbočinama i u uskim pukotinama, nekoliko kržljavih stabala. Riječno se korito suzilo a rijeka je tekla sve brže. Jurili su dalje s malo nade da će se moći zaustaviti ili okrenuti, što god se isprriječilo pred njima. Nad njima bijaše pruga svijetloplavog neba, oko njih tamna zasjenjena rijeka, a pred njima crna brda Emyn Muila koja su zaklanjala sunce i u kojima se nije nazirao nikakav prolaz.

Piljeći naprijed, Frodo opazi u daljini dvije velike hridi kako im se primiču: bijahu nalik na šiljaste ukrasne tornjiće ili na kamene stupove. Visoke, okomite i zlokobne, stajale su svaka na jednoj strani rijeke. Između njih je bio uzak prolaz prema kojem je rijeka ponijela čamce.

"Pogledajte Argonath, Stupove kraljeva!" uzvikne Aragorn. "Uskoro ćemo proći između njih. Neka čamci plove jedan iza drugoga i što dalje jedan od drugoga! Držite se sredine rijeke!"

Dok im se Frodo približavao nošen strujom, veliki su se stupovi izdigli put neba kao tornjevi. Učinilo mu se da su pravi divovi, goleme sive figure, nijeme ali prijeteće. Tad primijeti da su uistinu isklesane i oblikovane: obradili su ih nekoć davno umješnost i snaga, i još su pod suncem i kišama zaboravljenih godina očuvale silne likove u koje bijahu pretvorene. Na velebnim postoljima što su počivala u dubokoj vodi stajala su dva velebna kralja od kamena: svejednako su se, zamagljenih očiju i napuklih čela, mrgodili na sjever. Obojici je ljevica s dlanom okrenutim nagore bila podignuta u znak upozorenja; obojica su u desnici držala sjekiru, obojica su na glavi nosila nagrizenu kacigu i krunu. Veliku moć i velebnost svejednako su odavali ti nijemi čuvari davno iščeznulog kraljevstva. Froda su obuzeli strah i strahopoštovanje, pa se sav skutrio i sklopio oči ne usuđujući se dići pogleda dok im se čamac približavao. Čak je i Boromir oborio glavu dok su čamci hujali pokraj njih, krhki i prolazni kao sitni listići pod trajnom sjenom stražara Númenora.

Strašne hridi dizale su se okomito do neslućenih visina s obje strane. Daleko je od njih bilo mutno nebo. Crne su vode hučale i odjekivale a nad glavama im fijukao vjetar. Klečeći, Frodo začuje Sama pred sobom kako mrmlja i stenje:

"Kakvo mjesto! Kakvo užasno mjesto! Samo da izađem iz ovog čamca, nikad više neću umočit ni nožne prste u lokvu, a kamoli u rijeku!"

"Ne bojte se!" prozbori nečiji glas iza njega. Frodo se okrene i ugleda Stridera, ali opet to nije bio Strider jer vjetrom i suncem opaljenog graničara nije više bilo među njima. Na krmi je sjedio Aragorn, sin Arathornov, ponosit i uspravan, i vještim zaveslajima upravljao čamcem. Kukuljicu je bio zabacio a crna mu se kosa vijorila na vjetru i svjetlo mu gorjelo u oku: kralj što se vraća iz progonstva u domovinu.

"Ne bojte se!" ponovi on. "Odavno sam poželio vidjeti likove Isildura i Anáriona, svojih davnih predaka. U njihovoj sjeni Elessar od vilin-kamena, sin Arathornov, iz kuće Valandila sina Isildurovog, nasljednik Elendilov, nema se čega bojati!"

Tad se svjetlo u njegovim očima ugasi i on doda za se:

"Da je bar Gandalf s nama! Kako mi srce žudi za Minas Anorom i bedemima moga grada! Ali kamo sad da se zaputim?"

Bezdan je bio dug i mračan, ispunjen šumom vjetra, hukom vode i odjecima od stijena. Malko je zavijao prema zapadu tako da je u prvi mah sve pred njima bilo tamno, ali uskoro Frodo ugleda pred sobom visoku raspuklinu od svjetla što je sve više rasla. Ubrzo su joj se približili i odjednom čamci projure kroz nju i izbiju na široko, jasno svjetlo.

Sunce, koje je već poodavno prevalilo preko podneva, sjalo je na vjetrovitu nebu. Ograđene vode izlile su se u dugo, ovalno jezero, blijedi Nen Hithoel, okruženo strmim, sivim brdima kojima obronci bijahu obrasli drvećem, ali su im vrhovi bili goli i ljeskali se hladno na suncu. Na dalekom južnom kraju dizala su se tri vrhunca. Srednji je među njima bio nešto bliži i odvojen od ostalih, otok usred vode, oko kojeg je rijeka obavila svoje blijede blistave ruke. Iz daljine je, nošena vjetrom, dopirala nekakva tutnjava slična dalekoj grmljavini.

"Pogledajte Tol Brandir!" usklikne Aragorn pokazujući na taj visoki vrhunac. "Lijevo je od njega Amon Lhaw a desno Amon Hen, Brdo sluha i Brdo vida. U doba velikih kraljeva, na njima su bile visoke stolice na kojima je sjedila straža. Ali kažu da ni ljudska ni životinjska noga nije nikad stupila na Tol Brandir. Stići ćemo do njih prije nego što padne sjena noći. Čujem vječni glas Raurosa kako nas doziva."

Družina je otpočinula ploveći na jug strujom koja je tekla sredinom jezera. Pošto su prezalogajili, prihvatili su se vesala i pohitali dalje. Obronci zapadnih brda utonuli su u sjenu, a sunce je postalo okruglo i rumeno. Ovdje-ondje izvirila bi gdjekoja zamagljena zvijezda. Pred njima su se dizala tri visoka vrhunca, tamna u sumrak. Rauros je rikao snažnim glasom. Noć je već bila polegla po vodi kad su putnici napokon stigli u sjenu brda.

Prošao je i deseti dan putovanja. Pustošija je bila za njima. Nisu mogli dalje prije nego što se odluče između istočnog i zapadnog smjera. Pred njima bijaše posljednji dio putovanja.

X. poglavlje

RASPAD DRUŽINE

Aragorn ih je poveo desnim rukavom rijeke. Tu se, na zapadnoj strani, u sjeni Tol Brandira, zelena tratina spuštala od podnožja Amon Hena do vode. Iza tratine dizali su se prvi blagi obronci brda obrasli drvećem, a drveće se protezalo i dalje na zapad, uza zakrivljenu obalu jezera. Voda iz malog izvora veselo je skakutala i napajala travu.

"Ovdje ćemo se noćas odmoriti", reče Aragorn. "Ova se tratina zove Parth Galen: nekoć je to bilo zgodno mjesto u ljetne dane. Nadajmo se da se još nikakvo zlo nije ovdje naselilo."

Izvukli su čamce na zelenu obalu i pokraj njih se utaborili. Postavili su stražu, iako od neprijatelja nije bilo ni traga ni glasa. Ako ih je Golum i dalje pratio, nisu ga vidjeli ni čuli. Ipak, kako je noć odmicala, Aragorna je sve više obuzimao nemir, pa se često bacakao u snu i budio. U sitne je sate ustao i pristupio Frodu; koji je bio na straži.

"Zašto ste vi budni?" upita ga Frodo. "Nije na vama red za stražu."

"Ne znam", odgovori Aragorn, "ali u snu mi nije dala mira neka sjena i prijetnja. Ne bi bilo zgoreg da isučete mač."

"Zašto?" priupita ga Frodo. "Zar su neprijatelji u blizini?"

"Da vidimo što će nam Žalac pokazati", odvrati Aragorn. Frodo izvuče vilenjački mač iz korica. Na njegov očaj, rubovi su se mača mutno svijetlili u noći.

"Orci!" protisne. "Nisu sasvim blizu, ali se čini da su ipak preblizu."

"Toga sam se i bojao" reče Aragorn. "Možda ipak nisu na ovoj strani rijeke. Žalac mutno svijetli i možda ne pokazuje ništa više nego da uhode iz Mordora tumaraju po obroncima Amon Lhawa. Nisam nikad čuo da su orci bili na Amon Henu. Ipak, tko zna što se sve može dogoditi u ovo zlo doba, kad Minas Tirith ne brani više prijelaze na Anduinu. Sutra moramo oprezno nastaviti put."

Dan je svanuo kao vatra i dim. Nisko na istoku pojavili su se crni pramenovi oblaka nalik na dim kakvog velikog požara. Sunce na izlasku obasjalo ih je odozdo plamenovima tmastog rumenila, ali se uskoro popelo iznad njih na vedro nebo. Vrhunac Tol Brandira bijaše pozlaćen. Frodo se zagledao u visoki otok na istoku. Bokovi su mu se dizali okomito iz tekuće vode. Visoko gore nad liticama bijahu strmi obronci uz koje se uspinjalo drveće jedno za drugim, a nad njima opet bijahu sive površine nedostupnih hridi okrunjenih velebnim kamenim šiljkom. Oko njega su kružile mnoge ptice, ali se nije zapažao nikakav drugi znak života.

Kad su se najeli, Aragorn sazove družinu.

"Došao je napokon i taj dan", reče, "dan odluke koju smo dugo odgađali. Što će sad biti s našom družinom koja je tako dugo složno putovala? Hoćemo li skrenuti na zapad s Boromirom i uplesti se u ratove koje vodi Gondor, ili ćemo okrenuti na istok, prema Strahu i Sjeni, ili će nam se družina podijeliti pa ćemo otići i na jednu i na drugu stranu, kako tko poželi? Što god učinili, moramo brzo učiniti. Ne možemo se ovdje dugo

zadržavati. Znamo da je neprijatelj na istočnoj obali, ali se bojim da su orci već i na ovoj, našoj strani."

Zavlada duga šutnja u kojoj nitko ni riječi ne progovori niti se pomakne.

"E pa, Frodo, bojim se da na vama leži najveći teret", napokon će Aragorn. "Vi ste nositelj imenovan od Vijeća. Samo vi možete odabrati svoj put. Ja vam u ovom slučaju ne mogu ništa savjetovati. Ja nisam Gandalf, i premda sam preuzeo njegovu ulogu, ne znam kakve je namjere ili nade on imao u pripremi za ovaj trenutak, ako ih je uopće imao. Čak i da je on sad ovdje s nama, odluka bi po svoj prilici ipak bila na vama. Takva vam je sudbina."

Frodo mu nije odmah odgovorio. Najposlije polako prozbori:

"Znam da je hitnja prijeko potrebna, ali se svejedno ne mogu još odlučiti. Na meni je doista težak teret. Dajte mi još sat vremena da razmislim. Pustite me da budem sam!"

Aragorn ga pogleda dobrostivo i sažalno.

"Dobro, Frodo, sine Drogov! Imate još sat vremena, i dotle ćete biti sami. Mi ćemo ostati ovdje još neko vrijeme. Ali nemojte odlaziti daleko, da nas ne možete čuti kad vas zovnemo."

Frodo je sjedio neko vrijeme oborene glave. Sam, koji je zabrinuto promatrao svoga gospodara, zavrti glavom i promrmlja:

"To je bar jasno ko pekmez, al nema smisla da Sam Gamgee zabada svuda svoj nos."

Ubrzo Frodo ustane i ode, a Sam vidje kako Boromir, dok su se ostali suzdržavali da gledaju za njim, pozorno prati očima Froda sve dok nije nestao s vidika među drvećem u podnožju Amon Hena.

Šetajući najprije besciljno po šumi, Frodo opazi da ga noge same nose prema obližnjim obroncima. Dođe do staze, zatrtih ostataka stare ceste. Na strminama bijahu isklesane stube u stijeni, ali su bile već ispucane, izlizane i rascijepljene korijenima drveća. Penjao se tako neko vrijeme ne mareći kuda ide dok ne dođe do jedne tratine. Oko nje su rasle oskoruše, a u sredini je stajao širok, ravan kamen. Ta mala gorska tratina bijaše otvorena prema istoku i obasjana ranim jutarnjim suncem. Frodo je zastao i bacio pogled preko rijeke, na Tol Brandir, daleko pod sobom, i na ptice što su kružile u velikom zračnom prostoru između njega i tog otoka na koji nije stupila ljudska noga. Raurosov glas bijaše snažna rika izmiješana s dubokim damaranjem i tutnjavom.

Sjeo je na kamen i podnimio se, gledajući na istok ali ne videći bogzna što. Kroz glavu mu je prolazilo sve ono što se zbilo otkako je Bilbo otišao iz Shirea. Razmišljao je o svim Gandalfovim riječima kojih se mogao prisjetiti. Vrijeme je prolazilo a on nije bio ništa bliže odluci.

Odjednom se prene iz misli: obuze ga neka čudna slutnja da je nešto iza njega, da nečiji neprijazni pogled počiva na njemu. Skoči na noge i okrene se, ali se iznenadi kad vidje da je pred njim samo Boromir, nasmiješen i ljubazan.

"Pobojao sam se za vas, Frodo", reče on prilazeći mu. "Ako je Aragorn u pravu i orci blizu, onda nitko od nas ne bi smio šetati sam, a vi ponajmanje, jer o vama vrlo mnogo ovisi. Pa i meni je nekako teško oko srca. Smijem li vam se pridružiti i porazgovarati

načas s vama kad sam vas već našao? Meni bi to baš dobro došlo. Gdje ih je mnogo, svaki se razgovor pretvara u beskrajnu raspru. Ali dvojica možda mogu smisliti i nešto pametno."

"Vrlo ste ljubazni", otpovrne Frodo, "ali ja ne vjerujem da mi razgovor može pomoći. Jer ja znam što treba učinili, ali se bojim to učiniti. Bojim se, Boromire."

Boromir je stajao pred njim bez riječi. Rauros je i dalje tutnjao. Vjetar je šumio u granama drveća. Frodo se naježi.

Iznenada mu Boromir priđe i sjedne do njega.

"Jeste li sigurni da se ne mučite sasvim nepotrebno?" priupita ga. "Ja bih vam želio pomoći. Potreban vam je savjet u donošenju odluke. Ne biste li možda poslušali moj savjet?"

"Mislim da već znam što biste mi vi savjetovali, Boromire", reče Frodo. "Vaš bi mi savjet izgledao mudar kad me ne bi srce upozoravalo."

"Upozoravalo? Na što?" oštro će Boromir.

"Na odgađanje. Na put koji je na prvi pogled lakši. Na neprihvaćanje tereta koji sam preuzeo. Na... pa dobro, ako to već moram reći, na pouzdavanje u snagu i istinu ljudi."

"Pa ipak vas je ta snaga dugo štitila daleko u onoj vašoj maloj zemlji, iako vi to niste znali."

"Ja ne sumnjam u odvažnost vašega naroda. Ali svijet se mijenja Možda su bedemi Minas Tiritha snažni, ali nisu ipak dovoljno snažni Ako ne izdrže, što onda?"

"Past ćemo hrabro u boju. Ipak, još ima nade da će izdržati."

"Nema nade dok god postoji Prsten", reče Frodo.

"Ah! Prsten!" reče Boromir a oči mu se zakrijese. "Prsten! Nije li to čudna sudbina da trpimo toliko straha i sumnje zbog tako neznatne stvari? Tako neznatne stvari! Ja sam ga samo načas vidio u kući Elrondovoj. Ne bih li ga opet mogao vidjeti?"

Frodo uzgleda. Srce mu se odjednom stisne. Zapazio je onaj čudni sjaj u Boromirovim očima, iako mu je lice svejednako bilo ljubazno i prijazno.

"Najbolje da ostane skriven", odgovori mu.

"Dobro. Kako god želite. Meni je svejedno", reče Boromir. "Ali zar ga ne smijem ni spominjati? Jer čini mi se da vi neprestano mislite samo na njegovu moć u rukama Neprijatelja: na njegovu zlu primjenu, a ne na dobru. Kažete da se svijet mijenja. Da će Minas Tirith pasti ako Prsten opstane. Ali zašto? Svakako, pao bi kad bi Prsten bio u rukama Neprijatelja. Ali zašto bi se to dogodilo kad je u našim rukama?"

"Zar vi niste bili na vijećanju?" odvrati Frodo. "Zato što se mi njime ne možemo služiti, a sve ono što se od njega učini, izrodi se u zlo."

Boromir ustane i nestrpljivo se ushoda.

"I tako vi tjerate i dalje svoje!" uzvikne. "Gandalf, Elrond... svi su vas oni naučili da tako govorite. Što se njih samih tiče, možda imaju i pravo. Možda bi ti vilenjaci, poluvilenjaci i čarobnjaci doista loše prošli? Ipak se često pitam jesu li oni doista pametni, ili možda samo kukavice. Ali svakome svoje! Čestiti ljudi ne daju se zavesti. Mi smo u Minas Tirithu ostali čvrsti za dugih godina iskušenja. Mi ne žudimo za moći čarobnjaka-gospodara, nego samo za snagom da se sami branimo, za snagom u borbi za pravednu

stvar. I gle! U našoj nevolji slučaj iznosi taj Prsten Moći na vidjelo. Ja tvrdim da je to dar, dar neprijateljima Mordora. Bilo bi ludo ne iskoristiti ga, ne iskoristiti moć Neprijatelja protiv njega samog. Jedino će neustrašivi, nemilosrdni slaviti pobjedu. Što ne bi u ovom času mogao učiniti ratnik, velik vođa? Što ne bi Aragorn mogao učiniti? Ili, ako on to odbije, zašto ne i Boromir? Prsten bi mi dao moć da zapovijedam. Kako bih ja samo potukao vojske Mordora, i kako bi svi ljudi pohrlili pod moj barjak!"

Boromir je hodao gore-dolje govoreći sve glasnije. Reklo bi se da je već i zaboravio na Froda dok je govorio o bedemima i oružju, i o okupljanju ljudi; kovao je planove o velikim savezima i slavnim pobjedama; već je pokorio Mordor i sam postao moćan kralj, dobrohotan i mudar. Iznenada zastane i zamaše rukama.

"A oni nam kažu da ga bacimo!" uzvikne. "Ne kažem da ga uništimo. To bi još moglo biti dobro kad bi bilo bar razumne nade da to učinimo, ali nema je. Jedini plan što nam je ponuđen jest da jedan polutan ode naslijepo u Mordor i pruži Neprijatelju lijepu priliku da se ponovo dočepa svoga Prstena. Čista ludost! Valjda vam je to jasno, prijatelju?" nadoda obraćajući se iznova Frodu. "Kažete da se bojite? Ako je doista tako, onda bi vam najsmioniji među nama morao oprostiti. Ali da se to možda ne buni vaš zdrav razum?"

"Ne, nego se jednostavno bojim", odgovori Frodo. "Jednostavno se bojim. Ali drago mi je što ste se tako nedvosmisleno izjasnili. Sad mi je u glavi štošta jasnije."

"Onda ćete poći sa mnom u Minas Tirith?" uzvikne Boromir. Oči mu se zakrijesile a lice ozarilo.

"Niste me razumjeli", otpovrne Frodo.

"Ali poći ćete sa mnom bar na neko vrijeme?" navaljivao je dalje Boromir. "Sad više nismo daleko od moga grada, a odande je tek nešto malo dalje do Mordora nego odavde. Već smo dugo u divljini i, prije nego što nešto poduzmete potrebne su vam vijesti o tome što Neprijatelj radi. Pođite sa mnom, Frodo! Morate se odmoriti prije svoga pothvata, ako baš morate dalje."

On položi kao prijatelj ruku Frodu na rame, ali Frodo osjeti kako mu ruka dršće od suzdržana uzbuđenja. Brzo se odmakne od njega i usplahireno pogleda tog visokog čovjeka, gotovo dva puta višega od njega i višestruko jačeg.

"Zašto ste tako neprijateljski raspoloženi prema meni?" priupita ga Boromir. "Ja sam čestit čovjek, nisam ni lopov ni uhoda. Trebam vaš Prsten: to sad znate, ali vam dajem časnu riječ da ga ne želim zadržati. Nećete li mi barem omogućiti da iskušam svoj plan? Posudite mi Prsten!"

"Neću! Neću!" uzvikne Frodo. "Vijeće ga je meni povjerilo da ga nosim."

"Neprijatelj će nas na kraju poraziti našom vlastitom ludošću!" poviče Boromir. "Uh, kako mene to ljuti! Budalo! Tvrdoglava budalo! Srljate svojevoljno u smrt i upropaštavate našu stvar. Ako ikoji smrtnici imaju pravo na taj Prsten, onda su to ljudi Númenora, a ne polutani! On je sasvim slučajno u vašim rukama. Isto je tako mogao biti i u mojim. Morao je biti u mojim. Dajte mi ga!"

Frodo mu ne odgovori, nego se odmakne od njega tako da se veliki ravni kamen nađe između njih.

"Hajde, prijatelju!" reče mu Boromir blažim glasom. "Zašto ga se ne biste otarasili? Zašto se ne biste oslobodili dvojbi i straha? Možete svaliti krivnju na mene ako baš želite. Možete reći da sam bio jači od vas i da sam ga uzeo na silu. Jer, ja sam zbilja prejak za vas, polutane", uzvikne pa iznenada preskoči preko kamena i nasrne na Froda. Njegovo lijepo i ljubazno lice ružno se izmijenilo; u očima mu je bjesnjela vatra.

Frodo se izmakne i ponovo skloni za kamen. Nije mu preostalo ništa drugo nego da drhtavom rukom izvadi iz džepa Prsten na uzici i brže-bolje ga natakne na prst, baš u trenu kad je Boromir iznova navalio na nj. Čovjek zine i načas ga zaprepašteno pogleda, a onda divljački jurne tražeći ga na sve strane, među stijenjem i drvećem.

"Bijedni opsjenaru!" prodere se. "Čekaj samo da te ulovim! Sad tek vidim što smjeraš. Odnijet ćeš Prsten Sauronu i sve nas izdati! Čekao si samo priliku da nas ostaviš na cjedilu. Proklet bio ti i svi polutani, dabogda crkli u tami!"

Tad se spotakne o kamen i padne ničice koliko je dug i širok. Časak je ležao nepomično kao da ga je oborila vlastita kletva, a onda odjednom zaplače. Ustane i prijeđe rukom preko očiju brišući suze.

"Što sam to rekao?" poviče. "Što sam to učinio? Frodo, Frodo!" zazove hobita. "Vratite se! Spopalo me ludilo, ali je prošlo. Vratite se!"

Nije bilo odgovora. Frodo nije čak ni čuo njegove pozive. Bio je već daleko odmakao jureći nasumce uz stazu što je vodila na vrh brda. Tresao se od strave i jada gledajući u duhu Boromirovo sumanuto, razjareno lice i užarene oči.

Uskoro je stigao na sam vrh Amon Hena i zastao hvatajući dah. Kao kroz maglu ugledao je širok ravan krug popločen debelim pločama i okružen kruništem koje se osipalo; u sredini, na četiri isklesana stupa, nalazilo se visoko sjedalo do kojeg se dolazilo uz mnogobrojne stepenice. Popne se i sjedne na drevnu stolicu osjećajući se kao zalutalo dijete što se uspentralo na prijestolje gorskih kraljeva.

Isprva nije bogzna što vidio. Činilo mu se da se nalazi u svijetu magle u kojem postoje samo sjene: Prsten mu je svejednako bio na prstu. Zatim se ovdje-ondje magla razišla pa je ugledao mnoge prizore: sitne i jasne kao da su mu pred očima na stolu, a opet daleke. Nije bilo ni glasa, samo blistave žive slike. Reklo bi se da se svijet skupio i umuknuo. Sjedio je na Stolici vida na Amon Henu, Brdu vida ljudi Númenora. Gledao je na istok, na prostrane nezabilježene zemlje, bezimene nizine i neistražene šume. Gledao je na sjever gdje je ispod njega ležala Velika rijeka poput vrpce, i gdje je stajalo Magleno gorje, sitno i tvrdo poput polomljenih zubi. Gledao je na zapad i vidio široke pašnjake Rohana; i Orthanc, vrh Isengarda, nalik na crni šiljak. Gledao je na jug, baš pod njegovim nogama Velika rijeka uvijala se kao val što se sunovraćuje pa se rušila niz vodopad Rauros u zapjenjenu provaliju; na pjeni se poigravala sjajna duga. I vidio je Ethir Anduin, velebnu deltu rijeke, i bezbroj morskih ptica kako kruže poput zrnaca prašine na suncu, a ispod njih zeleno i srebrno more namreškano od nepreglednih bora.

Ali kud god pogledao, vidio je tragove rata. U Maglenom gorju vrvjelo je kao u mravinjaku: orci su kuljali iz tisuću jama. Pod krošnjama Mrkodola vodila se borba na život i smrt između vilenjaka i ljudi s jedne strane i divljih zvijeri s druge. Zemlja

Beorninga bila je u plamenu; nad Moriju se bio nadvio oblak, na granicama Lóriena dizao se dim.

Konjanici su jahali uzagrepce po rohanskoj travi; vuci su navirali iz Isengarda. Iz luka u Haradu isplovljavali su ratni brodovi; a s istoka su neprestano nadirali ljudi: mačonoše, kopljanici, strijelci na konjima, poglavice u bornim kolima i natovarena teretna kola. Sva sila Gospodara tame bijaše u pokretu. Tad se opet okrene na jug i promotri Minas Tirith. Doimao se daleko i lijepo: s bijelim zidinama i mnogim kulama, ponosit i ubav na svom gorskom sjedištu; kruništa mu blistala od čelika, a tornjići sjali od mnogih stjegova. U srcu mu se probudi nada. Ali nasuprot Minas Tirithu stajala je druga tvrđava, još veća i jača. Pogled mu i nehotice skrene onamo, na istok, prijeđe preko porušenih mostova Osgiliatha, iskešenih vrata Minas Morgula, i gorja napučenog duhovima, pa se zadrži na Gogorothu, dolini strave i užasa u zemlji Mordor. Ondje je na suncu bila tama. Vatra se žarila sred dima. Gorjela je Sudbonosna gora i dizao se silan dim. Napokon mu se pogled zaustavi, ugleda bedem nad bedemom, krunište nad kruništem, crnu, neizmjerno moćnu planinu od željeza, vratnice od čelika, kulu od adamanta: Barad-dûr, Sauronovu tvrđavu. Izgubio je svu nadu.

Odjednom nasluti Oko. U Crnoj kuli bijaše oko koje ne spava. Znao je da je osjetilo njegov pogled. U oku se krila žestoka i snažna volja. Ustremilo se na njega: osjećao ga je gotovo kao prst što traga za njim. Uskoro će ga uloviti, otkriti gdje se točno nalazi. Dodirnulo je Amon Lhaw. Zirnulo na Tol Brandir – on skoči sa stolice, čučne i pokrije glavu sivom kukuljicom.

Čuo je sam sebe kako viče: *Nikad, nikad!* Ili da nije možda rekao: *Uistinu dolazim, evo me k vama!* Nije bio načisto. Tad mu sine kao blijesak s neke druge točke moći: *Skini ga! Skini ga! Skini ga, budalo! Skini Prsten s prsta!*

U njemu su se borile dvije sile. Časak se, u savršenoj ravnoteži između te dvije prodorne točke, previjao u mukama. Odjednom opet postane svjestan sama sebe. Opet je bio Frodo, ni Glas ni Oko, slobodan da bira, još mu je preostao časak vremena da se odluči. Skine Prsten s prsta. Klečao je na jarkom suncu pred visokom stolicom. Reklo bi se da je nečija crna sjena prošla iznad njega kao kakva ruka; promašila je Amon Hen i, pipajući dalje na zapad, nestala. Opet je nebo bilo vedro i plavo i ptice pjevale na svakom drvetu.

Frodo se osovi na noge. Bio je silno umoran, ali mu je volja bila čvrsta i bilo mu je lakše oko srca. Reče naglas sam sebi:

"Učinit ću ono što moram. Jedno je bar jasno: zlo od Prstena već je na djelu u našoj družini, Prsten mora otići prije nego što nanese još više zla. Krenut ću dalje sam. Nekima ovdje ne mogu vjerovati, a oni kojima mogu odviše su mi dragi: siroti stari Sam, Merry i Pippin. Pa i Strider, koga srce vuče u Minas Tirith, gdje će biti i te kako potreban sad kad je Boromir krenuo po zlu. Idem dalje sam. Odmah."

Siđe brže-bolje niz stazu i vrati se do tratine na kojoj ga je Boromir zatekao. Tu zastane osluškujući. Učini mu se da čuje neke povike i pozive odozdo, iz šume na obali.

"Tražit će me", reče sam sebi. "Ne znam koliko sam dugo izbivao. Vjerojatno nekoliko sati." Dvoumio se. "Što mi je činiti?" promrsi. "Moram otići sad odmah, inače

neću nikad. Neću više imati prilike. Teško mi je napustiti ih ovako, bez objašnjenja, ali valjda će me razumjeti. Sam će me razumjeti. Što drugo mogu?"

Polako izvadi opet Prsten i natakne ga na prst. Nestane i siđe niz brijeg tiše od šuma vjetra.

Ostali su se još dugo bili zadržali uz rijeku. Neko su vrijeme šutjeli i nervozno hodali tamo-amo, ali su sad opet sjedili u krugu i razgovarali. Od vremena do vremena trudili su se govoriti o drugim stvarima, o svom dugom putovanju i mnogobrojnim pustolovinama; ispitivali su Aragorna o kraljevstvu Gondor i o njegovoj staroj povijesti, o ostacima njihovih velikih djela što se još mogu vidjeti u ovom neobičnom pograničnom kraju Emyn Muilu: kameni kraljevi i sjedala na Lhawu i Henu, i velebne stube uz vodopad Rauros. Ali misli i riječi neprestance su im se vraćali na Froda i Prsten. Što će Frodo odlučiti'? Zašto se uopće dvoumi?

"Mislim da razmišlja o tome koji je put beznadniji", reče Aragorn. "A ima i zašto. Sad kad nam je Golum ušao u trag, bilo bi sasvim beznadno da družina nastavi put na istok, jer je sva prilika da naše putovanje nije više nikakva tajna. Ali Minas Tirith nije ništa bliže Vatri i uništenju našeg tereta. Mogli bismo doduše ostati ondje neko vrijeme i pružiti hrabar otpor, ali gospodar Denethor sa svim svojim ljudima ne može se nadati da učini ono što je čak i Elrond rekao da je izvan njegove moći: ili da naš teret ostane tajna, ili da se odupre svoj sili Neprijatelja kad navali na njega. Koji bi put svatko od nas izabrao da je na Frodovu mjestu? Ja ne znam. Sad nam Gandalf zapravo najviše nedostaje."

"Bolan je naš gubitak", reče Legolas. "Ipak, moramo se odlučiti i bez njega. Zašto ne bismo mi mogli donijeti odluku i tako pomoći Frodu? Hajdemo ga pozvati pa da glasamo! Ja bih glasao za Minas Tirith."

"I ja bih", javi se Gimli. "Mi smo, doduše, tu samo da pomažemo Nositelju na putu, i da ne idemo dalje nego što želimo; nitko od nas nije prisegnuo niti primio zapovijed da se zaputi do Sudbonosne gore. Ja sam se teška srca rastao s Lothlórienom. Ali sad kad sam došao ovako daleko, reći ću samo ovo: ovo nam je posljednja odluka, a meni je jasno da ne mogu napustiti Froda. Ja bih bio za Minas Tirith, ali ako on nije za to, idem radije za njim."

"I ja idem za njim", priklopi Legolas. "Rastati se sad s njim bilo bi ravno izdaji."

"To bi zaista bila izdaja, kad bismo ga svi napustili", reče Aragorn. "Ali ako on krene dalje na istok, ne moraju svi poći s njim, dapače, mislim da ne bi ni trebali svi poći. To će biti očajnički pothvat: podjednako za svu osmoricu kao i za dvojicu ili trojicu, ili samo za jednoga. Ako biste meni dopustili birati, ja bih imenovao trojicu da ostanu Frodovi suputnici: Sama, koji ionako ne bi mogao podnijeti ništa drugo, Gimlija i sebe. Boromir će se vratiti u svoj grad gdje je potreban svom ocu i narodu; a s njim neka pođu i ostali ili barem Meriadoc i Peregrin, ako nas Legolas baš nikako ne želi napustiti."

"Nećemo tako!" uzvikne Merry. "Mi ne možemo ostaviti Froda. Pippin i ja smo oduvijek kanili ići kamo god on pošao pa kanimo tako i sada. Samo što nama prije nije bilo jasno što to znači. To je izgledalo sasvim drukčije tamo daleko, u Shireu i u

Rivendellu. Bilo bi ludo i okrutno od nas pustiti Froda da pođe u Mordor. Zar ga ne možemo spriječiti u tome?"

"Moramo ga spriječiti", ustvrdi Pippin. "Ja sam siguran da njega upravo to muči. On zna da mi nećemo pristati na to da ode na istok. A ne voli nikog zamoliti, jadnik, da pođe s njim. Pomislite kako bi to bilo: poći sam u Mordor!" Pippin se sav naježi. "Ali taj naš šašavi dragi hobit morao bi znati da ne treba nikog moliti da pođe s njim. Morao bi znati, ako ga baš ne možemo zadržati, da ga nećemo ni ostaviti."

"Oprostite, molim vas lijepo", uplete se Sam. "Ja mislim da vi uopće ne razumijete mog gospodara. On se ne dvoumi oko toga na koju stranu da krene. Ni govora! Koja je uopće fajda od Minas Tiritha? Za njega, mislim, molim vas lijepo za oproštenje, gosparu Boromire", nadoda i okrene se. Tek tada svi opaze kako više nema Boromira, koji je isprva sjedio šutke na vanjskoj strani kruga. "Pa kud je sad on nesto?" zabrinuto uzvikne Sam. "U zadnje vrijeme bio je malko čudan, po mome. Al on ionako nema sad s ovim veze. On odlazi kući, ko što je oduvijek govorio, i ja mu ništa ne zamjeram. Ali gos'n Frodo zna da mora otkrit Napukline usuda, ako mogne. Samo što se on *boji*. Sad kad je do toga došlo, on se naprosto prepo. U tome je njegov problem. Dabome da je nešto i naučio, da tako kažem, ko i svi mi otkako smo otišli od kuće, inače bi on od straha naprosto bacio Prsten u rijeku i kidnuo. Al još se previše boji da krene. I ne brine on toliko zbog nas: hoćemo li mi poć s njim il nećemo. Zna on da mi kanimo poć s njim. To ga isto muči. Ako se upne i odluči da ide, tjet će poć sam. Pazite šta vam kažem! Imat ćemo muke s njim kad se vrati. Jer on će se upet iz petnih žila, to vam je isto tako sigurno ko i to da se on zove Baggins."

"Rekao bih da ti govoriš pametnije od svih nas, Sam", reče Aragorn. "A što ćemo ako se pokaže da imaš pravo?"

"Zadržat ćemo ga! Nećemo ga pustiti da ide!" uzvikne Pippin.

"Ne znam", reče Aragorn. "On je Nositelj i sudbina je tereta na njemu. Mislim da nije na nama da ga tjeramo na jednu ili na drugu stranu. I ne vjerujem da bismo ga uspjeli natjerati na nešto kad bismo pokušali."

"E pa, ja bih najradije da se Frodo *upne iz petnih žila* i vrati se, pa da ovo već jednom preturim preko glave", reče Pippin. "Ovo je čekanje grozno! Sigurno je već prošlo dogovoreno vrijeme?"

"Jest", potvrdi Aragorn. "Odavno je već prošao sat vremena. Jutro je poodmaklo. Moramo ga pozvati."

U taj čas pojavi se Boromir. Izašao je između stabala i pošao prema njima bez riječi. Bio je smrknut i tužan. Zastao je kao da prebrojava prisutne, a onda je sjeo po strani, oborenih očiju.

"Gdje ste bili, Boromire?" upita ga Aragorn. "Jeste li vidjeli Froda?

Boromir se časak skanjivao.

"Jesam i nisam", polako odgovori. "Jesam, našao sam ga na komad puta uz brdo, i razgovarao sam s njim. Nagovarao sam ga da pođe sa mnom u Minas Tirith, da ne ide na istok. Razljutio sam se, pa je otišao od mene. Nestao je. Nikad nisam takvo što vidio,

samo sam slušao o tome u pričama. Valjda je nataknuo Prsten na prst. Nisam ga više uspio naći. Mislio sam da će se vratiti ovamo."

"Je li to sve što nam imate kazati?" upita ga Aragorn gledajući ga strogo i prilično neljubazno.

"Jest", odgovori Boromir. "Zasad neću ništa više reći."

"To ne valja!" uzvikne Sam i skoči na noge. "Ja ne znam šta je ovaj čovjek smjero. Zašto bi gos'n Frodo natico tu stvar na prst? Nije to trebo radit, a ako jest, samo nebo zna što se među njima dogodilo!"

"Ali neće biti da ga je zadržao na prstu", reče Merry. "Sigurno ga je skinuo kad se otarasio nezvanog gosta, kao što je i Bilbo radio."

"Ali kamo je otišao? Gdje je sad?" uzvikne Pippin. "Nema ga već čitavu vječnost."

"Kad ste posljednji put vidjeli Froda, Boromire?" upita ga Aragorn.

"Prije pola sata, valjda", odgovori Boromir. "Ili je već možda prošao sat vremena? Ne znam! Ne znam!"

Zarije glavu u šake sjedeći kao da je skršen jadima.

"Ima već sat vremena kako je nesto!" uzvikne Sam. "Moramo ga odma potražit. Ajdemo!"

"Čekajte malo!" reče Aragorn. "Moramo se podijeliti na parove i dogovoriti... Hej, stanite! Čekajte!"

Uzalud. Nisu se obazirali na nj. Sam je prvi odjurio, a za njim Merry i Pippin. Već su zamakli za drveće kraj rijeke na zapadnoj strani vičući: *"Frodo! Frodo!"* svojim jasnim, visokim hobitskim glasovima. Legolas i Gimli potrče za njima. Reklo bi se da je svu družinu odjednom zahvatila panika ili ludilo.

"Svi ćemo se raspršiti i izgubiti", prostenje Aragorn. "Boromire! Ja ne znam kakvu ste vi ulogu odigrali u ovoj nezgodi, ali pomozite mi sad! Pođite za onom dvojicom hobita i pripazite barem na njih, ako već ne možete naći Froda. Ako ga ipak slučajno nađete, ili bilo kakve tragove od njega, vratite se odmah ovamo. Ja se uskoro vraćam."

Aragorn odjuri brže u potjeru za Samom. Baš kad je Sam stigao do male tratine medu oskorušama, penjući se mučno, dašćući i dozivajući: *"Frodo!"* Aragorn ga sustigne.

"Hodi sa mnom, Sam!" reče mu. "Ne smijemo se razdvajati. Nešto se gadno kuha. Slutim to. Idem do vrha, do stolice Amon Hena, da vidim što se odande može vidjeti. Gle! Baš kao što sam i slutio, Frodo je krenuo na ovu stranu. Hodi za mnom i dobro otvori oči!"

Pojuri uz stazu. Sam je dao sve od sebe, ali nije mogao držati korak sa Striderom pa je uskoro zaostao. Nije bio daleko odmakao kad mu je Aragorn iščeznuo iz očiju. Sam zastane predišući. Odjednom se pljesne rukom po čelu.

"Jao si ga tebi, Sam Gamgee!" reče naglas. "Noge su ti prekratke pa rađe mućni malko glavom! Da vidimo! Boromir ne laže, nije on lažljivac, ali nam nije baš sve reko. Gos'n Frodo se grdno uplašio nečega. Odjednom se upeo iz petnih žila, i konačno se odlučio... da krene. Ali kamo? Na istok. Neće valjda bez Sama? Hoće, čak i bez Sama. To je gadno, zbilja gadno."

Sam prijeđe rukom preko očiju i obriše suze.

"Smiri se, Gamgee! Ne može on ipak preletit preko rijeke niti skočit niz vodopad. Nema opreme sa sobom. Zato se moro vratit do čamaca. Vraćaj se do čamaca, Sam! Vraćaj se do čamaca iz ovih stopa!"

Sam se okrene i pojuri natrag niz stazu. Padne i ogrebe koljena. Ustane i potrči dalje. Stigne do ruba tratine Parth Galen uz obalu gdje su bili izvukli čamce. Nigdje ni žive duše. Učini mu se da čuje povike iz šume za sobom, ali se ne obazre na njih. Stajao je časak kao ukopan, razjapljenih usta. Niz obalu je klizio čamac sam od sebe. Sam vikne i jurne preko tratine. Čamac klizne u vodu.

"Evo me, gos'n Frodo! Evo me!" oglasi se Sam, skoči s obale i uhvati se za čamac koji se udaljavao. Promašio je za jedan korak. Vičući pljusnuo je ničice u duboku i brzu rijeku. Krkljajući potone i voda se sklopi nad njegovom kovrčavom glavom.

Iz praznog čuna dopre očajnički uzvik. Veslo se zavitla i čamac se okrene. Frodo u posljednji čas zgrabi Sama za kosu kad izroni batrgajući se i ispuštajući klobuke zraka oko sebe. U iskolačenim okruglim, smeđim očima ogledao se strah.

"Hodi gore, Same moj!" reče mu Frodo. "Uhvati me za ruku!"

"Spasite me, gos'n Frodo!" drekne Sam. "Utopit ću se. Ne vidim vam ruku."

"Evo ti je. Nemoj me štipati, momče! Ne boj se, neću te ispustiti. Maši nogama i nemoj se koprcati, inače ćeš prevrnuti čamac. Hajde sad, uhvati se za rub čamca i pusti me da uzmem veslo u ruke."

Frodo je s nekoliko zaveslaja potjerao čamac natrag do obale, pa se Sam iskobeljao iz vode, mokar kao vodeni štakor. Frodo skine Prsten i vrati se na obalu.

"Od svih prokletih napasti ti si, Sam, ipak najgora!" reče mu.

"Oh, gos'n Frodo, to nije lijepo od vas!" reče Sam drhtureći. Nije lijepo od vas što ste pokušali otić bez mene i sve to. Da nisam imo dobar nos, đe bi vi sad bili?"

"Na putu, na sigurnome."

"Na sigurnome!" ponovi Sam. "Sasvim sami i bez moje pomoći? A kako bi ja to podneso, pa to bi bila smrt za mene!"

"Za tebe bi, Sam, bila smrt kad bi pošao sa mnom", reče Frodo, "a to ja ne bih mogao podnijeti."

"To ipak nije tako sigurno ko kad bi ja osto bez vas", opet će Sam.

"Ali ja idem u Mordor."

"Znadem ja to dobro, gos'n Frodo. Dakako da idete. A ja ću s vama."

"Ej, Sam, nemoj me sad zadržavati!" reče Frodo. "Ostali se vraćaju za koju minutu. Ako me uhvate ovdje, morat ću se prepirati s njima i objašnjavati im sve redom i neću nikad više imati srca ni prilike da odem. Moram odmah krenuti. To je jedini način."

"Dabome", odvrati Sam. "Al nećete nikud sami. Idem i ja s vama, ili ni jedan od nas ne ide. Najprije ću probušit rupe u svim čamcima."

Frodo nije mogao da se ne nasmije. Odjednom se raznježi i razdraga.

"Ne diraj bar u jedan!" reče mu. "Trebat će nam. Ali ne možeš poći ovako, bez opreme i hrane i ičega."

"Pričekajte me samo malo da donesem svoje stvari!" žustro će Sam. "Sve je već spremno. Mislio sam ja da ćemo mi još danas krenut."

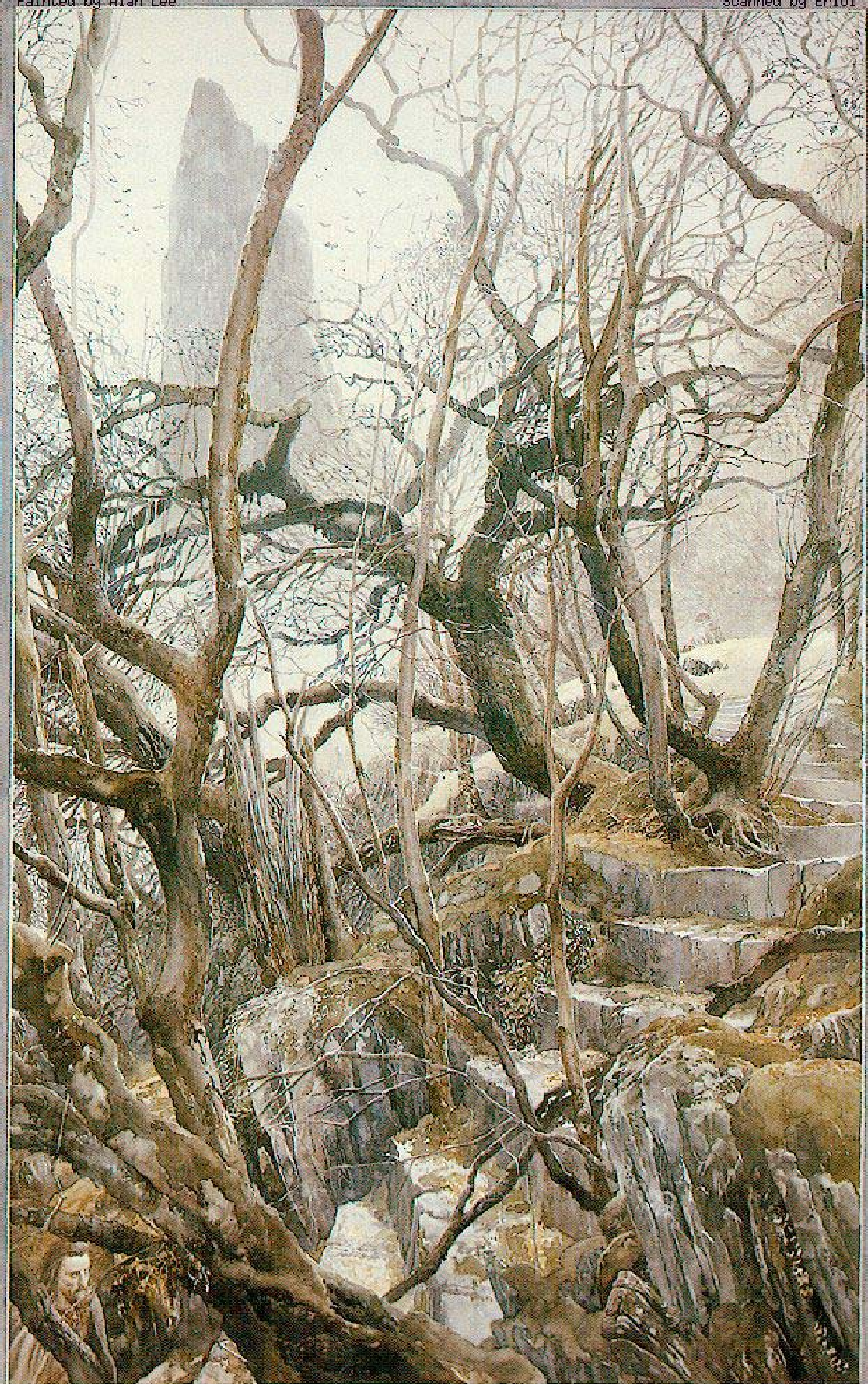
Pa odjuri do njihova logora, izvuče svoju naprtnjaču iz gomile na koju ju je Frodo bio bacio kad je iskrcao stvari suputnika, dohvati jedan gunj viška i nekoliko dodatnih zamotuljaka hrane pa se brže-bolje vrati.

"I tako mi je propao plan!" reče Frodo. "Ne vrijedi bježati od tebe. Ipak mi je drago, Sam. Ne mogu ti reći koliko mi je drago. Hajde, idemo! Očito nam je bilo suđeno putovati i dalje zajedno. Idemo, dabogda svi ostali sretno nastavili put! Strider će se pobrinuti za njih. Ne vjerujem da ćemo ih ikad više vidjeti."

"Možda ipak oćemo, gos'n Frodo. Možda, ko zna?" reče Sam.

I tako su Frodo i Sam krenuli zajedno na posljednji dio putovanja. Frodo je otisnuo čamac od obale i rijeka ih je brzo ponijela dalje, niz zapadni rukav, pokraj namrgođenih litica Tol Brandira. Sve su se više približavali tutnjavi velikog vodopada. Čak i uz Samovu skromnu pomoć bilo je teško prijeći preko matice na južnom kraju otoka i potjerati čamac na istok prema dalekoj obali.

Naposljetku su se ipak dokopali kopna na južnim obroncima Amon Lhawa. Tu su zatekli položitu obalu na koju izvuku čamac, visoko iznad vode, i sakriju ga za golem kamen kako su najbolje znali i umjeli. Zatim su uprtili na leđa svoje naprtnjače i krenuli dalje, u potragu za stazom koja će ih odvesti preko surih brda Emyn Muila, tamo dolje, u Zemlju sjena.

Painted by Alan Lee
Scanned by Eriol